

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Petra Šoštarić

**TIPOVI HOMERSKIH
FORMULA U KUNIĆEVU
LATINSKOM PRIJEVODU
ILIJADE**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
prof. dr. sc. Darko Novaković

Zagreb, 2015.

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

Petra Šoštarić

**TYPES OF THE HOMERIC
FORMULA IN THE LATIN
TRANSLATION OF THE ILIAD
BY RAJMUND KUNIĆ**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2015.

Informacije o mentoru

Darko Novaković rođen je u Zagrebu 14. I. 1953. Diplomirao je 1975. te doktorirao 1981. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je od 1990. redoviti profesor, a od 1992. predstojnik Katedre za latinski jezik i književnost. Bavi se antičkom književnom teorijom, retorikom, učenjima o stilu, antičkim romanom (osobito grčkim) te grotesknom komikom u antičkim tekstovima. Iz područja klasične filologije objavio više dvojezičnih izdanja grčkih i rimskih autora (romani Ksenfonta Efeškoga i Haritona, anonimni *Lukije ili magarac*, Senekina *Apokolokintoza*, Plautovi *Trgovac* i *Perzijanac*, anonimna *Pripovijest o Apoloniju, kralju tirskom*). Iz područja hrvatskoga latinizma upozorio na nepoznate rukopisne tekstove Filipa Zadranina, Jurja Šižgorića, Jerolima Bartučevića, Benedikta Kotruljevića, Didaka Pira, Ivana Gučetića, Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića i dr. U Londonu otkrio Marulićev *Životopis sv. Jeronima (Vita diui Hieronymi)*, a u Glasgowu kodeks s nepoznatim Marulićevim latinskim pjesmama (*Epigrammata*) te priredio njihova prva izdanja. Sudjelovao na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu (Rim, Udine, Assisi, Ferrara, Chianciano, Bonn i dr.). Suosnivač je časopisa "Latina et Graeca" (1973-), istoimene biblioteke dvojezičnih izdanja (1979-) i istoimenoga Instituta za klasične jezike i antičku civilizaciju (2006-). Urednik je zbirke *Grčki i rimski klasici Matice hrvatske* (1998-), urednik *Građe za povijest hrvatskoga latinizma* (2005-), član uredništva *Sabranih djela Marka Marulića* (2005-); bio je urednik za hrvatski latinizam i klasične književnosti u Hrvatskoj općoj enciklopediji (1999-2009). Bio je predsjednik Matičnoga povjerenstva za područje humanističkih znanosti, polje jezikoslovlja i znanosti o književnosti (1999-2005), predsjednik Upravnoga vijeća Nacionalne i sveučilišne knjižnice (2001-2005). Dobitnik je godišnje nagrade HAZU za filološke znanosti 2001; godišnje nagrade Filozofskoga fakulteta 2000, 2001, 2005; godišnje nagrade za prevodilaštvo »Iso Velikanović« 2006. Član je Society for the Promotion of Roman Studies u Londonu, Accademia Properziana del Subasio, Upravnog odbora HERE (Humanities in the European Research Area), član stručnog povjerenstva za klasične studije ERIH-a (European Reference Index for the Humanities, Expert Panel for Classical Studies), član međunarodnoga povjerenstva za *Thesaurus linguae Latinae* pri Bavarskoj akademiji znanosti (Internationale Thesaurus-Kommission).

Sažetak

Ova je disertacija posvećena problemu adaptacije Homerovih formula u Kunićevu latinskom prijevodu *Ilijade* prvi put objavljenom 1776. Budući da su *Ilijada* i *Odiseja* bile proizvod oralne tradicije, njihova formulaičnost, tipična za usmenu epiku, nije osobina pisane književnosti. Zbog paralela u književnom radu Rajmunda Kunića i njegovog učenika Bernarda Zamanje, te činjenice da su obojica prošla isti obrazovni put u isusovačkim kolegijima i pripadala krugu rimskih neoklasicista, Kunićev pristup prevođenju formula u *Ilijadi* uspoređuje se sa Zamanjinim pristupom istom problemu u prijevodu *Odiseje* iz 1777.

Odabrano je pet tipova homerskih formula (formule za uvođenje govora, formule koje označavaju izlazak sunca, formula za završetak gozbe, formule koja znače umiranje i epiteti) navedenih prema studiji *A Complete Formular Analysis of the Homeric Poems* (Pavese, Boschetti 2003). Za prepoznavanje sličnosti i mogućih utjecaja ranijih autora bile su korištene sljedeće baze podataka: Musisque Deoque za antičko pjesništvo, a Poeti d'Italia za talijanske renesansne humaniste.

Usporedba primjera za prijevode navedenih tipova formula kod Kunića i Zamanje s formulama u Homerovim epovima pokazuje da su Kunić i Zamanja različito pristupali različitim tipovima formula te da su stvarali pod velikim utjecajem antičkih epskih pjesnika. Najveću inovativnost pokazuju u prevođenju epiteta, gdje se često značajno udaljavaju od izvornika te se neki njihovi prijevodi epiteta mogu smatrati slobodnima, dok su u prevođenju ostalih tipova formula ostvarili veći stupanj vjernosti. Njihovi se prevodilački postupci mogu objasniti kontekstom vremena u kojem su ova dvojica prevodilaca stvarala te utjecajem isusovačkog obrazovnog sustava koji ih je formirao.

Summary

1. Introduction

The translations by Kunić and Zamanja mark the final stage in a long tradition of translating Homer into Latin. The aim of this doctoral thesis is to explore the translators' approach to the problem of rendering the Homeric formula, a hallmark of the oral epic tradition, in the post-Vergilian epic tradition.

2. Latin translations of Homer

The first Latin version of Homer, Andronicus' *Odusia*, is remarkable for more than one reason: it is the first literary work of Ancient Rome; the oldest translation of Homer and the only one in the original Italic verse, the Saturnian. There were other attempts to translate Homer in ancient Rome, but Andronicus' was the most successful. In the Middle Ages Greek was forgotten in the West, but Homer was not. The Latin reworkings were widely read and inspired further reinterpretations.

The West owes its first Latin version of Homer to Petrarch who hired a Calabrian monk named Leonzio Pilato to translate Homer for him. Pilato produced an *ad verbum* translation, criticised by humanists like Coluccio Salutati. New Latin versions of Homer appeared: prose translations by Leonardo Bruni, Lorenzo Valla and Francesco Griffolini. It took much longer to translate at least one Homeric epic into Latin verse in its entirety because of the style and the subject. The formulaicity of oral epic poetry with all the repetitions of formulaic elements like speech introductions or time-denoting formulae was not understood at the time. Many Greek epithets, decorative adjectives that accompany nouns, a typical element of oral epic, were compounds – an obstacle for the translator because Latin did not have lexical equivalents. The translator was supposed to overcome these challenges while staying true to Homer – and true to Vergil. The latter was the main model for every humanist epic author, so even a translation of an epic into Latin was bound to bear his mark.

Unfortunately for the translators, there were significant differences between Homer and Vergil. Homer lacked Vergil's *decorum*; Vergil was suitable for Christian interpretation, Homer was not. Therefore the first verse translations were partial (Marsuppini, della Valle, Romano, Pannonius and Poliziano). The first complete Latin version of the *Iliad* was the one by Eoban Hess published in 1540. Only a year earlier Johannes Prasch translated Books 9-12 of the *Odyssey* in elegiac couplets. Notable Swiss humanists who translated Homer were Simon Lemm, author of the first complete Latin hexameter *Odyssey*, and Heinrich Loriti. In the late 18th century three Latin translations of Homer appeared: Francisco Javier Alegre, Rajmund Kunić and Bernard Zamanja.

3. Formularity in Greek and Latin epic

Although only the minority of Greek and Roman epic poems belong to an oral tradition, Homer's influence was felt in later epic in the use of formularity. Formularity was not necessary in written epic, but it was considered a hallmark of epic literature and later epic poets used the Homeric formula to varying degrees of repetition and subtlety. Humanist epic poets looked to the Romans, especially Vergil, as role models; therefore humanist epic poems will use formularity and imitation of typical Homeric expressions to a certain degree.

4. Life and works of Rajmund Kunić and his pupil Bernard Zamanja

Both Rajmund Kunić (Raymundus Cunichius, 1719–1794) and Bernard Zamanja (Brno Džamanjić, Bernardus Zamagna 1735-1820) were born in Dubrovnik, where they attended the Jesuit Collegium Ragusinum, and then continued their studies in Rome at the Collegium Romanum. Kunić taught Greek and rhetoric at various Jesuit colleges in Italy, eventually returning to Rome where he obtained a professorship at the Collegium Romanum, which at the time rivaled La Sapienza. His educational work left him enough time for writing and translating. He wrote more than 3500 epigrams, 46 elegies, 44 poems in hendecasyllables, 13 hexameter poems, 13 epistles and 14 orations; translated

into Latin the complete *Iliad*, *Homeric Hymn to Demeter*, Mimnermus, Tyrtaeus, Theocritus, 499 epigrams from the *Greek Anthology* and paraphrased Horace and Catullus. He belonged to the circle of intellectuals around Baldassare Odescalchi (1748-1810), an educated young aristocrat who sponsored the publishing of Kunić's *Iliad* in 1776. Kunić, 30 years his senior, dedicated to Odescalchi *Anthologica sive epigrammata Anthologiae Graecorum selecta Latinis versibus reddita*, the first edition of his translations from *Greek anthology*.

When Zamanja arrived in Rome in 1753 it was his compatriot Kunić who taught him Greek and rhetoric. They formed a close friendship and shared their views on poetry and learning. As translators, they had similar areas of interest: Greek archaic epic and Hellenistic poetry. Zamanja translated the *Odyssey*, Hesiod, Bion, Moschus and also Theocritus. Zamanja also translated poems from Croatian to Latin. In addition to translations, Zamanja wrote two small-scale didactic epics: *Echo* (Rome 1764), dealing with acoustics, astronomy and meteorology, and *Navis aëria* (Rome 1768, Vienna 1784), description of an airship propelled by four hot air balloons; also *Elegiarum monobiblos*, a book of elegies dedicated to Virgin Mary. For a while Zamanja taught rhetoric in Siena, later Greek and rhetoric in Milan where he also served as a diplomat for the Dubrovnik Republic. After the Jesuit order had been abolished in 1773 by Pope Clement XIV, Zamanja returned to his hometown where he held different posts in public education system, while Kunić stayed in Rome at the insistence of his friends and continued to teach Greek.

Zamanja's *Homeri Odyssea Latinis versibus expressa* was first published in Siena in 1777, with a second edition 1784 in Venice and third 1834 in Zadar, Croatia. It was prefaced by Zamanja's own *Ratio operis*, in which he compares the *Odyssey* to the *Iliad*, considering the former *aequabile et temperatum*, and the latter *sublime et magnificum*. *Iliad* is admired for grandeur, *Odyssey* for diversity. Zamanja states his own debt to Kunić, and Vergil's to Homer. Although Zamanja does not go into great detail regarding the aesthetics of translation, his *Ratio operis* is similar to his mentor's. He mentions forerunners in translating the *Odyssey* and discusses the Latin version by a Swiss humanist, Simon Lemm, whom he reproaches for overusing Vergilian expressions.

Both Kunić and Zamanja were members of the *Accademia degli Arcadi*, a literary society that responded to the aesthetic of *Seicento* by promoting classicist values. Membership had to be deserved by artistic or intellectual merit. The Arcadians were dedicated to reviving classical taste and renouncing the artifice and extravagance of baroque, *il cattivo gusto*. In their point of view, art not only had to delight the audience, but also to teach and enlighten.

5. Translations of different types of the Homeric formula in the *Iliad* by Kunić

In the introductory essay *Operis ratio* Kunić distinguishes two schools of translators: the ones who cling to the original text, faithful to the point of unfaithfulness, betraying the original style and the elegance of Latin language, and the other kind who reproduce the original text in a new, equally beautiful form. He discusses the ideas of *fides* and *venustas*. Text is to be reproduced faithfully, but the translation has to be a work of art in itself. Kunić looked up to classical authors like Cicero as role models.

In translating Homer Kunić first of all pays a tribute to Vergil and also shows his skills at imitating the traditional expression, avoiding repetitions the classicist reader would find tiresome and unrefined. The epithet, often a compound, is a special problem among the formulae, since Greek is rich in compounds, while Latin is not. Therefore the poet-translator deals with the epithet in his own way: sometimes it is left out completely, sometimes translated more or less faithfully, and sometimes it is replaced by a new expression; for example, the formula πολὺμητις Ὀδυσσεύς (1.311, 1. 440, 3.216, 4.329, 4.349 etc.) is rendered *prudens dux Ulysses* (1.381), *Ulysses* (1.531), *mirus vi mentis Ulysses* (3.240), *prudens Ulysses* (4.365), *Ithacesius heros* (4.385). The example 3.240 shows the effort to render the meaning of the Greek epithet in Latin words. In his translation Kunić was indebted to Vergil, *Ilias Latina* and Renaissance humanists.

6. Translations of different types of the Homeric formula in the *Odyssey* by Zamanja

Homeri Odyssea Latinis versibus expressa was first published in Siena in 1777, with a second edition 1784 in Venice and third 1834 in Zadar, Croatia. It was prefaced by Zamanja's own *Ratio operis*, in which he compares the *Odyssey* to the *Iliad*, considering the former *aequabile et temperatum*, and the latter *sublime et magnificum*. *Iliad* is admired for grandeur, *Odyssey* for diversity. Zamanja states his own debt to Kunić, and Vergil's to Homer. Although Zamanja does not go into great detail regarding the aesthetics of translation, his *Ratio operis* is similar to his mentor's. He mentions forerunners in translating the *Odyssey* and discusses the Latin version by a Swiss humanist, Simon Lemm, whom he reproaches for overusing Vergilian expressions. Zamanja himself does not refrain from incorporating Vergil's material into his own, but implies that he, unlike Lemm, does it only when appropriate, although examples show he has not been consistent to this implication. Like his teacher Kunić, Zamanja is more or less faithful in translating the functional types of formula, but allows himself more freedom with the epithets. As already noted by earlier researchers, Zamanja avoids to translate Homer's syntagm πεπνυμένος Τηλέμαχος, „wise Telemachus“ (1.213, 1.230, 1.306, 1.345, 2.129, 2.208, 4.315, 23.123, etc.). He renders it in many different ways: simply *Telemachus* (1.369, 2.250), *juvenis* (1.232, 252, 329), *natus* (23.136), *natus Ulysse* (2.147, 4.370). His approach is similar to his mentor's, with some differences regarding the epithets and influences.

7. Conclusion

Kunić and Zamanja shared a similar approach to translation and the same cultural background. As translators, they aim to produce an interpretation of Homer acceptable for their time and age, and they prefer different solutions to numerous repetitions of the same phrase. Their translations are a reflection of the classicist taste combined with Jesuit education: they write for a refined audience, avoiding the vulgar and aiming for the sublime. There are differences to be noted in their approach to the Homeric formula: Zamanja shows less variety in epithet translations and less effort in translating the Greek compounds. Also, Ovid had greater influence on Zamanja, while Kunić seems to have read *Ilias Latina* and Poliziano's translation of the *Iliad*, but the

main influence in both translations is Vergil's. Both use the epithet as a way of providing the reader with new points of view on certain Homeric characters, which is in keeping with Jesuit outlook on Homer as laid out in treatises by Jesuit thinkers like Rapin. These two translations are significant contributions to the epic of Croatian Latinity and to the reception of Homer in general.

Ključne riječi: Homer, *Ilijada*, *Odiseja*, Rajmund Kunić, Bernard Zamanja (Džamanjić), hrvatski latinizam, neoklasicizam, isusovci, epika, homerska formula, epitet

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. POGLAVLJE: PREVOĐENJE HOMERA NA LATINSKI.....	7
2. POGLAVLJE: FORMULA U EPSKOJ KNJIŽEVNOSTI.....	25
3. POGLAVLJE: KUNIĆEVA PREVODILAČKA NAČELA U KONTEKSTU ISUSOVAČKOG OBRAZOVANJA I NEOKLASICITIČKE ESTETIKE.....	46
4. POGLAVLJE: KUNIĆEVI PRIJEVODI ODABRANIH TIPOVA HOMERSKIH FORMULA.....	72
5. POGLAVLJE: PRIJEVODI ODABRANIH TIPOVA HOMERSKIH FORMULA U LATINSKOME PRIJEVODU <i>ODISEJE</i> BERNARDA ZAMANJE.....	121
ZAKLJUČAK.....	161
POPIS LITERATURE.....	164

PRILOZI

PRILOG 1: KATALOG FORMULA ZA UVOĐENJE GOVORA U KUNIĆEVU LATINSKOM PRIJEVODU <i>ILIJADE</i>	176
PRILOG 2: KATALOG FORMULA IČNIH EPITETA UZ IMENA U KUNIĆEVU LATINSKOM PRIJEVODU <i>ILIJADE</i>	221
PRILOG 3: KATALOG FORMULA IČNIH EPITETA UZ IMENICE KOJE ZNAČE ORUŽJE U KUNIĆEVU LATINSKOM PRIJEVODU <i>ILIJADE</i>	303

UVOD

1. Uvod u temu

Višestoljetnoj tradiciji hrvatskog latinizma pripadaju dva prijevodna epa nastala potkraj 18. st. Riječ je o *Ilijadi* Rajmunda Kunića, objavljenoj 1776, i *Odiseji* Bernarda Zamanje, tiskanoj samo godinu dana kasnije. S obzirom na važnost Homerovih epova u zapadnoj književnosti te opseg tih djela koja su duža od izvornih tekstova te se sastoje od ukupno 18.790 (Kunićeva *Ilijada*), odnosno 13.411 heksametara (Zamanjina *Odiseja*),¹ ona svakako zaslužuju pomno proučavanje.

Ilijada i *Odiseja* bile su proizvod usmene tradicije te njihova formulaičnost, tipična za usmenu epiku, nije osobina junačkog pjesništva koje nastaje uz pomoć pisma. Ova je disertacija posvećena problemu adaptacije Homerovih formula u Kunićevu latinskom prijevodu *Ilijade* nastalom u doba u kojemu latinski jezik već više od tisuću godina nikome nije materinski, no i dalje je prisutan kao jezik bogate i razvijene književnosti.

Zbog uske povezanosti Rajmunda Kunića i njegova učenika Bernarda Zamanje u književnome radu te činjenice da su obojica prošla isti obrazovni put u isusovačkim kolegijima i pripadala krugu rimskih neoklasicista, Kunićev pristup prevođenju formula u *Ilijadi* svakako valja usporediti sa Zamanjinim pristupom istom problemu u prijevodu *Odiseje*.

2. Dosadašnja istraživanja

Franjo Maixner 1889. u prikazu „Život i rad Rajmunda Kunića“ otvorio je temu Kunićeva duga Vergiliju. Prema njegovoj procjeni, Kunić je toliko dobro poznao Vergilija da je nesvjesno preuzimao njegove izraze. Nikola Majnarić u svojoj je raspravi „Prilog za poznavanje Kunićeva prijevoda Ilijade: Vergilijev utjecaj kod prevođenja poredaba“ iz 1940. krenuo od te Maixnerove tvrdnje i dokazao upravo suprotno: da se Kunić Vergilijevim materijalom služio

¹ Podatak iz *Hrvatski latinisti II*, str. 438. (Kunić) i 546. (Zamanja).

svjesno. S Majnarićem se složila i Darinka Nevenić Grabovac (Nevenić Grabovac 1967: 175) koja je prikazala i Kunićev i Zamanjin prijevod u pregledu *Homer u Srba i Hrvata* te se ukratko osvrnula i na njihov pristup epitetima. Sljedeći korak u proučavanju formula u Kunićevu prijevodu učinio je 1976. Šimun Šonje u članku „Prigodom 200. obljetnice prijevoda Homerove *Ilijade* od Rajmunda Kunića (1776-1976)“. Godinu dana ranije objavio je rad komplementaran tome, „Osobine Homerova epskog stila u Odiseji Bernarda Džamanjića (Zamanje)“ (Šonje 1975). U svoja je dva članka naveo neke osobine tih djela u želji da ih približi široj publici. Moj se članak posvećen Zamanji (Šoštarić 2013) može smatrati nastavkom Šonjina rada. U njemu je naglasak na epitetima, a cilj je članka opisati odnos Zamanjina izbora riječi prema Homerovim likovima i fabuli djela.

Pregled Kunićeva rada donosi Pavle Knezović u članku „Rajmund Kunić – pjesnik i prevodilac“ iz 1992. Zlatko Posavac u studiji *Estetika u Hrvata* obrađuje tzv. rimski neoklasicistički krug kojem su pripadali Kunić i Zamanja (Posavac 1986). Budući da je Kunić češće i opširnije izražavao svoja estetska načela, posvećeno mu je više prostora, dok je Zamanja spomenut vrlo sažeto. Pojmove *fides* i *venustas* u Kunićevoj teoriji prevođenja obrađuje i Vratović (Vratović 1984).

U recentnijim publikacijama Marine Bricko („Kunićev i Zamanjin pristup prevođenju Teokritovih idila“) iz 2002. i Darka Novakovića („Kunićevi prijevodi iz *Grčke antologije*“) iz 1992. Kunić je prikazan iz traduktološke perspektive, a u prvoj je studiji uspoređen sa Zamanjom. Zasebno proučavanje Kunićeva i Zamanjina pristupa prevođenju Homera nužno je jer je riječ o drugačijoj književnoj vrsti. Osobina Homerove epike koju posebno valja istaknuti njezina je usmena priroda. U višestoljetnom stvaranju *Ilijade* i *Odiseje* ključnu su ulogu igrale tehnike kojima nastaje usmeno junačko pjesništvo poput tipičnih prizora i formula, a koje nisu karakteristične za idilu i epigram.

U ovome se doktorskom radu obrađuje problem prevođenja homerskih formula koji je već bio ukratko prikazan u nekoliko članaka (Šonje 1975, Šonje 1976, Šoštarić 2013), no zbog ograničenja formata, u njima je obrađen mnogo manji uzorak formula, nije posvećena dovoljna pozornost ranijim prijevodima Homera na latinski, tek je ukratko spomenut neoklasicistički kontekst u kojem su Kunićeva i Zamanjina djela nastala, a izostavljen je mogući utjecaj isusovačkoga obrazovnog sustava u kojemu su Kunić i Zamanja bili intelektualno formirani te

isusovačkih pedagoških rasprava i poetika u kojima su bila iznesena razmišljanja o Homeru. Naposljetku, nije se previše ulazilo u pitanje Kunićevih i Zamanjinih uzora.

3. Metodologija

Za sustavnu obradu ovih tekstova bilo je prije svega korisno učiniti ih računalno pretraživima. Tekst Kunićeva prijevoda *Ilijade* dostupan na online servisu Google Books² obrađen je 2012. u sklopu prikupljanja građe za bazu podataka Croatiae Auctores Latini (CroALa) koju uređuje prof. dr. sc. Neven Jovanović, a koja je dostupna na poveznici <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/>. Tekst Zamanjina prijevoda *Odiseje*³ pripremljen je na isti način 2014. u sklopu projekta *Hrvatska latinistička epika* pod vodstvom dr. sc. Vladimira Rezara. Iz dopunjenog popisa formula nastaloga na temelju onoga koji donosi Šonje (1976), odabrano je pet tipova formula. U 4. i 5. poglavlju ovoga rada navode se njihova pojavljivanja kod Homera paralelno s Kunićevim, odnosno Zamanjinim prijevodnim ekvivalentima.

Za navođenje formula ključna je bila studija pod naslovom *A Complete Formular Analysis of the Homeric Poems* koju su 2003. objavili Carlo Odo Pavese i Federico Boschetti. Federico Boschetti osmislio je računalni program kojim je pronašao sve nizove riječi (među kojima nisu nužno svi formulaični) koji se pojavljuju barem dvaput u Homerovim epovima. U Boschettijevu su analizu uključena i druga djela arhajske epike: Heziod, kiklički epovi i homerske himne. U ovome radu uzeti su u obzir samo izrazi koji su formulaični i pojavljuju se najmanje dva puta, samo unutar *Ilijade* odnosno *Odiseje*. Budući da Boschettijev program pronalazi samo nepromijenjene sekvence te ne prepoznaje formulaičnost ako su, primjerice, epitet i imenica razdvojeni makar i jednom česticom ili ako je glagolskom obliku dodan augment, u kreiranju popisa homerskih formula korišten je i online servis PhiloLogic dostupan na portalu Perseus koji omogućava pretraživanje antičkih tekstova. Svakako današnja tehnologija znatno olakšava pretraživanje Homerovih tekstova te je broj dobivenih rezultata veći nego u konkordancijama Prendergasta (1869) i Dunbara (1880).

²https://books.google.hr/books?id=XXxBAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=ilias+a+cunichio&hl=en&sa=X&ei=IBfAVPjVHdPkaOTNgOgL&redir_esc=y#v=onepage&q=ilias%20a%20cunichio&f=false

³https://books.google.hr/books?id=kVdJAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=odyssea+latinis&hl=en&sa=X&ei=_uHAVJKnE6OiygOc04CgCg&redir_esc=y#v=onepage&q=odyssea%20latinis&f=false

Za prepoznavanje sličnosti i mogućih utjecaja ranijih autora bile su korištene sljedeće baze podataka: Musisque Deoque za antičko pjesništvo, a Poeti d'Italia za talijanske renesansne humaniste. Homer je citiran prema tekstu koji donose Pavese i Boschetti (2003).

4. Struktura rada po poglavljima

Poglavlja su ovoga rada:

1. Prevođenje Homera na latinski
2. Formula u epskoj književnosti
3. Kunićeva prevodilačka načela u kontekstu isusovačkog obrazovanja i neoklasicističke estetike
4. Kunićevi prijevodi odabranih tipova homerskih formula
5. Prijevodi odabranih tipova homerskih formula u latinskome prijevodu *Odiseje*

Bernarda Zamanje

Prvo poglavlje prikazuje povijest prevođenja Homera na latinski. Najstariji je prijevod, *Oduis* Livija Andronika, nastao u starome Rimu. Još se nekoliko Rimljana okušalo u prevođenju Homera, no ne uvijek uspješno. U srednjem vijeku poznavanje grčkog jezika na Zapadu zamire, no djela kao što su *Ilias Latina* i brojni srednjovjekovni romani održavaju interes za Homerovim junacima živim. Renesansni humanisti oživljavaju grecistiku na Zapadu, a entuzijazam Francesca Petrarke bio je ključan za nastanak prvog latinskog prijevoda Homera nakon pada Rimskog Carstva. U nizu prijevoda od Pilata do Kunića prevoditelji su na različite načine pristupali Homeru i problemu prevođenja usmene epike.

U drugom je poglavlju riječ o formulaičnosti u epskom pjesništvu od indoeuropskih početaka preko Homera i rimskih pjesnika sve do odabranih prijevoda Homerovih epova na žive jezike. Poglavlje obrađuje važnost formule za usmeno epsko stvaralaštvo te njezinu ulogu u pisanoj antičkoj književnosti. Prikazani su i pristupi formuli u odabranim prijevodima *Ilijade* nastalima u antičko doba i nakon njega. Epskomu pjesniku koji je stvarao bez pomoći papira i olovke pomagale su tehnike poput formula i tipičnih prizora. Te su tehnike ujedno olakšavale praćenje epa publici koja je slušala, no s prelaskom na upotrebu pisma u književnosti postale su anakronizmima. Zbog utjecaja koji je Homer imao na kasnije epske pjesnike, formulaičnost se

smatrala standardnim obilježjem epike te je u određenoj mjeri prisutna u epovima reprezentativnih autora antičke junačke epike (poglavlje donosi primjere iz epova Apolonija Rođanina, Livija Andronika, Gneja Nevija, Kvinta Enija, Vergilija, Valerija Flaka, Silija Italika, Lukana i Stacija). Budući da su oni svoje epove pisali, a ne recitirali uživo, nisu im bile potrebne klasične tehnike usmene epike te su reducirali formulu, ali je nisu sasvim odbacili već su oponašali Homerove izraze. Usmeno epsko pjesništvo bilo je poseban izazov za prevoditelja jer već u vrijeme nastanka prvih prijevoda Homera publika više nije naviknuta na razinu formulaičnosti prisutnu u njegovim epovima. Na kraju poglavlja prikazani su različiti pristupi prevođenju formula u odabranim prijevodima Homera na žive jezike.

Treće poglavlje prikazuje isusovački obrazovni sustav u kojem su Kunić i Zamanja stekli poznavanje grčkoga i latinskoga jezika te razvili vještinu pisanja stihova. Isusovački je školski plan i program, *Ratio studiorum*, bio detaljno razrađen. Temeljio se na proučavanju i oponašanju klasičnih autora, prije svega Cicerona i Vergilija. Isusovci su pisali i poetike i književnoteoretske rasprave u kojima se odražavaju njihovi stavovi o književnosti. Ovo poglavlje posebnu pozornost pridaje raspravi isusovca Renéa Rapina u kojoj je iznesena detaljna usporedba Homera i Vergilija, prvenstveno s obzirom na temu i likove. Time se otvara pitanje Vergilijeva utjecaja na epsku književnost pisanu latinskim jezikom te recepcije Homera među isusovcima. Vergilije je glavni uzor isusovačkim epskim piscima. Za razliku od njegove *Eneide*, Homerovi likovi bili su neprihvatljivi kršćanskom moralu. Poglavlje prikazuje i neoklasicističku estetiku u kojoj je važno bilo pitanje prikladnog, te promjenu stava prema Homeru u odnosu na ranija razdoblja i neoklasicistički pristup prevođenju. Zaključni dio poglavlja obrađuje Kunićev pristup prevođenju Teokritovih idila i epigrama iz *Grčke antologije* te prevodilačka načela iznesena u Kunićevu predgovoru *Ilijadi*, *Operis ratio*. Vrlo sažeto se spominje i Zamanja o kojem će više riječi biti u 5. poglavlju.

U četvrtom su poglavlju prikazani odabrani tipovi formula (formula za uvođenje govora, formula za izlazak sunca, formula za završetak gozbe, formula koja znači umiranje) u Kunićevu prijevodu *Ilijade*. Paralelno su navedene Homerove formule i Kunićeve prijevodne inačice. Prema stupnju preciznosti u prevođenju one su podijeljene na vjerne, približne i slobodne prijevode. Kod svakog tipa analizira se stupanj preciznosti, učestalost te podrijetlo Kunićevih prijevodnih inačica, tj. moguće korištenje ranijih antičkih i renesansnih izvora u oblikovanju izraza kojima će prevesti Homerove formule.

U uvodnome dijelu petoga poglavlja prikazani su Zamanjin život i djela. Potom su izneseni osnovni podaci o njegovom prijevodu *Odiseje* te prevodilačka načela u njegovoj *Ratio operis*. Najveći dio poglavlja zauzima analiza istih tipova formula kao i u prethodnom poglavlju.

Radu su kao prilozi dodani katalozi dvaju tipova formula: formula za uvođenje govora te epiteta uz vlastita imena i epiteta uz imenice koje znače oružje.

5. Ciljevi rada

Osnovni je cilj ovoga rada prikazati Kunićev pristup prevođenju različitih tipova formula u *Ilijadi* te utvrditi i opisati moguće razlike u pristupu od formule do formule. Daljnji su ciljevi usporedba Kunićeva pristupa s onim njegova učenika Bernarda Zamanje, prevoditelja *Odiseje*, te smještanje Kunićeva prijevoda *Ilijade* u kontekst prevođenja Homera na latinski i kontekst neoklasicizma i isusovačkih razmišljanja o književnosti, osobito Homeru i Vergiliju. Rad će, naposljetku, pokušati utvrditi moguće utjecaje na Kunića i Zamanju osim već poznatoga Vergilijeva.

1. POGLAVLJE: PREVOĐENJE HOMERA NA LATINSKI

1. Antika

Najstariji književni prijevodi u povijesti čovječanstva bili su prijevodi sumerskog epa o kralju Gilgamešu. Ep je prvi put zapisan krajem 3. tisućljeća pr. Kr., a njegove su se inačice stvarale, prepisivale i prevodile sve do 2. st. pr. Kr. (Noegel 2005: 237). Ep je bio preveden na akadski, hetitski i hurijski, međutim, ti prijevodi nisu imali izravnoga utjecaja na europsku kulturu, iako postoje neke podudarnosti između *Gilgameša* i *Ilijade*.⁴

Prvi je poznati prijevod u povijesti zapadne civilizacije fragmentarno sačuvana *Odusia* Livija Andronika, nastala u 3. st. pr. Kr., ujedno i najstariji poznati prijevod Homera. Livije Andronik bio je grčki oslobođenik koji se posvetio širenju grčke kulture u Rimu. Bio je aktivan kao učitelj, glumac i pisac. Osobito su bile popularne njegove tragedije, a *Odusia* se čitala u školi (Conte 1994: 40). Rimljani su se divili grčkoj kulturi i preuzimali od Grka mnoga kulturna dobra, a njihova je književnost bila pod tolikim utjecajem grčke da je čak i izvorni italski saturnijski stih kojim je bila pisana *Odusia* s vremenom zamijenjen grčkim heksametrom. O interesu za grčku književnost svjedoče, između ostaloga, dva poznata latinska prijevoda *Odiseje* i tri prijevoda *Ilijade* nastala u antičko doba.

Rimljani su općenito pokazivali puno veće zanimanje za prevođenje od Grka. Grci su barbare – one koji ne govore grčki – smatrali kulturno i moralno inferiornima te u skladu s tim stavom nisu ni učili njihove jezike (primjerice, Herodot je za svoja istraživanja angažirao lokalne prevoditelje).⁵ Za Livija Andronika prevođenje je bilo više od zanata: prijevod je morao biti umjetničko djelo sam po sebi, kvalitetom i stilom ravan izvorniku. Budući da nije postojala prevodilačka tradicija na koju bi se mogao osloniti, Andronik je sam stvorio latinski pjesnički jezik odvojivši ga od svakodnevnog govora svjesnim arhaiziranjem (npr. upotrebom genitiva na – *as* ili glagolskog oblika *insece*). U prijevodu je došao do izražaja Andronikov dramaturški talent,

⁴ Utjecaj bliskoistočne književnosti na grčku obrađuje Burkert u jednoj od ključnih studija na tu temu (Burkert 1992).

⁵ Tek su s jačanjem rimske vlasti na svojem teritoriju Grci počeli učiti latinski, jezik administracije i prava. Čini se da su grčke više klase u pravilu bile jednojezične, dok su Grci iz nižih klasa češće bili dvojezični (plaćenici i trgovci u Egiptu i Perziji; kolonizatori) iako ta dvojezičnost ne podrazumijeva visok stupanj poznavanja drugog jezika ili obrazovanja općenito.

a moguće je detektirati i utjecaj aleksandrijskih pjesnika, njegovih suvremenika. Sačuvani fragmenti otkrivaju da je pokušavao prilagoditi Homera rimskoj kulturi: prijevod je u italском saturnijskom stihu; u prvom stihu umjesto Muze zaziva italско božanstvo po imenu *Camena*, a homersku formulu „jednak bogovima“ prevodi kao *summus adprimus*. Horacije i Ciceron smatraju ga zastarjelim i nesofisticiranim, ali se ipak slažu s Varonom da Andronika treba smatrati začetnikom rimske književnosti.

Budući da je nakon Enija heksametar postao stih rimske epike, Andronikov se prijevod pojavio u novome heksametarskom ruhu, pod naslovom *Livius refictus*. Za Suline diktature *Ilijadu* je na latinski preveo Gnej Matije (Gnaeus Matius), zatim Vergilijev suvremenik Ninije Kras (Ninnius Crassus), a u doba Nerona i *Ilijadu* i *Odiseju* Atije Labeon (Attius Labeo). Njihov rad nije naišao niti na odobravanje suvremenika niti na pozitivnu ocjenu današnjih filologa.⁶

Za vladavine cara Nerona, ljubitelja pjesništva osobito sklonog Homeru, nastaje i *Ilias Latina*, parafraza *Ilijade* u 1070 heksametara. Pripisivala se konzulu Bebiju Italiku i piscu Siliju Italiku.⁷ Tko god bio autor, vrlo je dobro poznaо Vergilijevu *Eneidu* i Ovidijeve *Metamorfoze*. *Ilias Latina* je uživala veliku popularnost u srednjem vijeku te utjecala na srednjovjekovnu i humanističku književnost, no s vremenom ju je istisnula prava *Ilijada*.

Od antičkih prijeвода Homera na latinski sačuvani su još i neki Ciceronovi fragmenti. Ciceron je preveo nekoliko odlomaka u svojim filozofskim raspravama, no bez ambicije da objavi cjelovit prijevod. Osim Homera, prevodio je Eshinove i Demostenove govore, Ksenofontov spis *O gospodarstvu*, Platonova *Protagoru* te astronomski ep *Pojave Arata iz Sola*. Prevodio je u želji da predstavi grčke pisce Rimljanima ili iz potrebe da ilustrira svoja djela. Smatrao je da se prevođenjem latinski jezik obogaćuje i približava razini grčkoga, te je njegovom zaslugom latinski prilagođen izražavanju apstraktnoga, filozofskoga načina mišljenja (prenio je grčku filozofsku terminologiju na latinski).⁸ Ciceron se može smatrati jednim od najvažnijih rimskih prevodilaca uz Jeronima jer su obojica pokazivala interes koji nije bio samo praktičan, već i teoretski. Ciceron se teorijom prevođenja pozabavio u raspravi *De optimo genere oratorum*. O svojim prijevodima Eshina i Demostena kaže da je prevodio *non ut interpretes, sed ut orator*. Njegovo je osnovno prevodilačko načelo *decorum*: ne treba prevoditi niti sasvim doslovno, niti

⁶ *Matius wrote a translation in hexameters of the Iliad... of no great literary value* (Conte 1994: 139). Labeonovu prijevodu *Ilijade* su se kasniji autori izrugivali (Škiljan 1996: 90).

⁷ Više o dataciji i autorstvu piše Conte (1994: 437).

⁸ Više o Ciceronu kao prevodiocu donosi Powell (1999).

preslobodno. Utjecao je na kasnije prevodioce, primjerice sv. Jeronima. Autor *Vulgate* Jeronim teorijskoj strani svojega prijevoda posvećuje epistolu *Ad Pammachium de optimo genere interpretandi* u kojoj, pozivajući se na Ciceronov autoritet, iznosi uvjerenje da prijevod mora biti stilski na razini izvornika te zadržati njegovu snagu i ljepotu vjernim prenošenjem smisla, a ne doslovnim prevođenjem od riječi do riječi. Prevođenje *ad verbum* kritizirao je uz Cicerona i Jeronima, i Horacije, a Plinije Mlađi smatrao je da se prevođenjem s grčkog na latinski razvija stil. Rimljani su postavili norme prevođenja na Zapadu do 18. st. i konceptualizirali prevođenje, za razliku od Grka koji nisu imali niti riječ kojom bi ga imenovali (usp. lat. *interpretatio*, *interpretari*, *vertere*, *transferre*).⁹

Ostali poznati prevodioci među Rimljanima bili su vojskovođa Germanik (preveo je Aratove *Pojave*), Varon iz Ataksa (također preveo Aratove *Pojave*), Boetije (prevodio Aristotela i Porfirija), Kasiodor, Tiranije Rufin (u 4/5. st. prevodio djela grčkih crkvenih otaca Origena, Grgura Nazijanskog i Euzebija), Halcidije (u 4. st. preveo Platonova *Timeja*) te Evagrije Pontski. Od pjesničkih prijevoda valja spomenuti Katulove prepjeve Sapfe i Kalimaha (Catull. *Carm.* 51 i 66).

Još je jedan oblik književnog stvaralaštva kod Rimljana blizak prevođenju kontaminacija, kombiniranje dijelova više grčkih drama u jednu na latinskom. Komediografi Plaut, Cecilije i Terencije na taj su način prerađivali izvorne grčke tekstove, i to s velikim uspjehom.

2. Srednji vijek

Srednji vijek donosi mnoge promjene na području kulture i književnosti: grčki je na Zapadu gotovo sasvim zaboravljen, kao i latinski na Istoku. Među novim književnim vrstama izrazito su popularni romani čija se građa dijeli na tri glavne tematske skupine: građu o Francuskoj, građu o Britaniji (kralj Artur, Tristan i Izolda) i građu o 'Rimu velikom' (Slamnig 1999: 16). Posljednoj skupini pripadaju sve antičke teme, uključujući Homerove junake koji su i dalje zanimali zapadnu publiku. Budući da izvorni tekstovi i učitelji grčkoga jezika nisu bili dostupni, čitatelji su se okretali raznim djelima rimskih pjesnika nastalim na temelju homerske

⁹ Više o prevođenju u starome Rimu: Roberts (2007).

građe (npr. već spomenuta parafraza *Ilias Latina*), romanima (Diktis, Dares) te srednjovjekovnim pjesničkim djelima autora poput Josepha iz Exetera, Boccaccia i Chaucera.

Ephemeris Belli Troiani, čijim se autorom smatrao Grk Diktis koji se borio u Trojanskome ratu pod Idomenejevim vodstvom, nastaje u 4. st. na temelju grčkog teksta pisanog barem dva stoljeća ranije. Sačuvana su dva predgovora djelu u kojima se opisuju navodno otkriće i transmisija teksta (važnu ulogu u toj pseudopovijesnoj priči odigrao je već spomenuti Homerov poklonik, car Neron).¹⁰ Djelo je bilo čitano u srednjem vijeku, ali je s vremenom polako gubilo prestiž. Istu sudbinu doživio je Daresov roman (Clark 2011: 192). Njegovo djelo *De excidio Troiae historia* nastalo u 5. ili 6. st. bilo je pisano kao ratni dnevnik trojanskog saveznika Daresa iz Frigije. Djelo je sadržavalo predgovor tobožnjega prevodioca, ni manje ni više nego rimskoga povjesničara Nepota koji ga je posvetio Salustiju. Daresa je Izidor Seviljski smatrao prvim poganskim povjesničarom, no autentičnost romana dovedena je u pitanje već u doba renesanse, a nakon 1700. nitko ga više nije shvaćao kao ozbiljan povijesni izvor (više u: Clark 2011). Iako to djelo nema osobitu književnu vrijednost, o velikoj popularnosti koju je uživalo svjedoči broj od 200 sačuvanih rukopisa. Krajem 12. st. pojavila se i prerada u stihovima autora Josepha iz Exetera pod naslovom *Frigii Daretis Yliados libri VI*, pisana u heksametru pod utjecajem Vergilija, Stacija i Lukana.¹¹ Dares i Diktis bili su vrlo popularni, osobito zbog svojega jednostavnog stila, no tematski su se udaljili od Homera te su pitanje ratničke časti zamijenili ljubavnim zapletima (Hektorov lik gubi na važnosti da bi u prvi plan mogao doći nesretni ljubavnik Troilo), čime postaju hibrid grčkoga ljubavnog romana i trubadurske tradicije. Poslužili su kao izvor kasnijim proznim autorima kao što su Benoît de Sainte-Maure (*Roman de Troie*, 1165), Guido delle Colonne (*Historia destructionis Trojae*, 1287), Raoul Le Fèvre (*Recueil des histoires de Troye*, 1464), William Caxton (*The Recuyell of the Histories of Troye*, 1474) te pjesnicima poput Boccaccia čiji je *Il Filostrato* (1338) poslužio Chauceru kao predložak za djelo *Troilus and Criseyde* (1385) i Shakespeareu za dramu *Troilus and Cressida* (1602).

Među izvore za poznavanje homerskih tema u srednjem vijeku ubrajaju se i rimski pjesnici Vergilije, Ovidije i Stacije. Vergilije se koristio građom iz Homera u *Eneidi* (2. pjevanje), Ovidije u *Heroidama* (Penelopa) i *Metamorfozama* (priče o Ahileju i Odiseju u 13. i

¹⁰ Slavne ličnosti, kao što je u ovom slučaju car Neron, služe povećanju kredibiliteta u ovakvim pseudopovijesnim izvještajima (Mheallaigh 2008: 408-409).

¹¹ *Joseph's poem is the first full-fledged medieval verse epic on Troy, and it presents the whole history, from the voyage of the Argonauts to the fates of the returning Greek warriors* (Rigg 1992: 99).

14. pjevanju), a Stacijev ep *Ahileida* u cijelosti je posvećen najvećemu grčkom junaku pod Trojom. Ipak, to nije bilo dovoljno da zadovolji interes intelektualaca u doba humanizma, čiju su znatiželju izazivale pohvale kojima su Homera obasipali Rimljani.

3. Humanizam

Prevođenje na Zapadu dobiva novi zamah pojavom humanizma. Za vrijeme turskih osvajanja, osobito nakon pada Carigrada, brojni bizantski intelektualci dolaze na Zapad, ponajviše u Italiju, donoseći sa sobom grčke rukopise koji postaju sastavnim dijelom privatnih knjižnica. Proza je bila kudikamo bolje zastupljena od pjesništva, što je vidljivo iz broja grčkih rukopisa u Italiji prije 1450. Od rukopisa proznih autora četrdeset je Aristotelovih djela, dvadeset Platonovih, deset Ksenofontovih, devet Demostenovih, osam Tukididovih, a pet Herodotovih. S druge strane, među pjesnicima prednjače Homer s relativno skromnih devet i Heziod sa sedam rukopisa. Od šest vodećih prozaika sačuvano je stotinjak rukopisa, dok ih je od šest vodećih pjesnika sačuvano 38 (Bolgar 1954: 276). O velikoj popularnosti historiografije svjedoče rukopisi Herodota, Tukidida, Ksenofonta i Plutarha u Guarinovoj i Vittorinovoj knjižnici te latinski prijevodi njihovih djela. Uz ovu četvoricu istaknutih grčkih historiografa, do 1460. bili su prevedeni¹² i Apijan, Arijan, Diodor Sicilski, Polibije i Diogen Laertije, a od govornika Demosten i Izokrat. Pjesnici su bili zanemareni, tek je *Ilijada* privukla neku pažnju (Bolgar 1954: 278).

Ugled koji je Homer kao *pater poetarum* uživao među Rimljanima činio ga je zanimljivim humanistima. Iako ga nikad nije čitao, Dante ga u *Paklu* (4.88)¹³ naziva *poeta sovrano*, te ga u *Božanstvenoj komediji* citira čak šest puta: pet citata preuzeto je iz Aristotela, jedan iz Horacijeva *Pjesničkoga umijeća* (Finsler 1912: 15). Homer je bio poznat kao književni uzor rimskim epskim pjesnicima te su mnogi humanisti priželjkivali da im bude dostupan barem u prijevodu. Kod prethumanista i humanista postojala je, uz želju za poznavanjem Homera, i svijest da bi mu mogli nedostajati *proprietas* i *decorum* koje je Vergilije, glavni epski uzor, posjedovao u izobilju.

¹² Ako nije drugačije naznačeno, podrazumijeva se da je jezik prijevoda latinski.

¹³ U prijevodu Mihovila Kombola: *kralj nad pjesnicima* (Dante 1963: 23).

Prvi latinski prijevod Homera nakon antičkoga doba nastaje zahvaljujući trudu Francesca Petrarke. Petrarca je žarko želio naučiti grčki, no nije imao sreće s učiteljima grčkoga. Varlaam iz Kalabrije naučio ga je čitati grčki, ali ne mnogo više od toga. Preko Nikolaosa Sygerosa nabavio je primjerak *Ilijade* i *Odiseje* nad kojim je očajavao: *Homerus tuus apud me mutus, imo vero ego apud illum surdus sum. Gaudeo tamen vel aspectu solo, et sepe illum amplexus ac suspirans dico: O magne vir, quam cupide te audirem!*¹⁴ Usprkos neuspjehu u učenju grčkog jezika, entuzijastični *poeta laureatus* nije odustao od svoje namjere da kad-tad pročita Homera te je uz Boccacciovu pomoć angažirao kalabrijskoga¹⁵ redovnika Leonzia Pilata (Leontius Pilatus) da prevede *Ilijadu* i *Odiseju* na latinski, što je on i učinio u roku od dvije godine (1360-1362). Taj je *ad verbum* prozni prijevod, kojim se Petrarca morao zadovoljiti, imao mnogo nedostataka, čega je i naručitelj posla bio svjestan. Pilato se suočio s mnogim problemima u sintaksi i leksiku: mnoge je riječi pogrešno preveo, nije razumio neke pojave poput tmeze, a stil je bio daleko od vergilijevskoga – ili bilo kojega drugog – modela. Neko je vrijeme predavao grčki u Firenzi, no loš prijevod i još gori karakter nisu doprinijeli širenju njegova ugleda te je napustio grad. Prijevod je ostao u rukopisu. Iako nije tiskan, može se pretpostaviti da je služio kao polazište kasnijim prevodiocima (v. Sowerby 1997a).

Sljedeća je generacija firentinskih humanista, predvođena kancelarom Colucciom Salutatijem¹⁶ (1331. – 1406.), učinila svoj grad centrom renesansnog humanizma koji se temeljio na oponašanju antičkih uzora. Nadahnut istodobno Petrarkinim idejama i političkim potrebama, Salutati je poticao svoje štićenike i pristaše da se bave intelektualnim radom, a osobito da uče grčki (Pilatov prijevod bio je za njega *horrida et inculta, insulsa translatio*),¹⁷ dok se on sam bavio alegorijskom interpretacijom Vergilija. Salutati je bio zaslužan za uspostavljanje katedre za grčki na Sveučilištu u Firenzi¹⁸ na kojoj je tri godine predavao ugledni bizantski intelektualac i diplomat Emanuel Hrizoloras koji je sastavio i grčku gramatiku *Erotemata*.¹⁹ Hrizoloras je

¹⁴ Citirano prema Celenza (2009: 150).

¹⁵ Ford (2007: 25) navodi da se Pilato izdavao za Grka, no nije nemoguće da je on to zaista i bio. Grčke naseobine u Kalabriji, osnovane u antičko doba, sačuvala su svoj jezik do današnjeg dana.

¹⁶ *Latin Secretary to the Florentine Republic for over thirty years, the correspondent of every important Humanist of his day and the most ardent of Petrarch's admirers, Salutati has been described by a modern critic as the man who gave the Middle Ages its coup de grace* (Bolgar 1954: 255).

¹⁷ Prema Rocco (2000: 14).

¹⁸ *Salutati desperately wanted to bring someone from Constantinople to teach Greek competently* (Grendler 1989: 124-125).

¹⁹ Tamo su predavali i Joannes Argyropoulos i Demetrije Halkondil, urednik prvog tiskanog izdanja Homera (u Firenzi 1488), a čiji učenici su bili Angelo Poliziano, Johann Reuchlin i mnogi drugi ugledni humanisti.

ujedno bio i vrhunski latinist te ga su učenici slavili i kao učitelja grčkoga i kao profesora latinske stilistike. Među njegove se učenike ubrajaju Leonardo Bruni i Guarino Guarini.²⁰ Pripadnik Salutatijeva kruga, Bruni (Leonardus Brunus Aretinus, 1369. – 1444.) napustio je studij prava da bi se posvetio grčkomu te kasnije i sam postao kancelar Firence. I Bruni i njegov mentor Salutati kao filolozi su bili vrlo pragmatični i tražili tekstove koji mogu biti politički korisni. Isto vrijedi i za Brunijev autorski rad: Brunijeva je historiografija, bilo da je bila riječ o firentinskoj povijesti ili Punskim ratovima, odgovarala interesima oligarha koji su upravljali Firencom (Ianziti 2012: 303-304). U Brunijevu shvaćanju povijesti vrhunci su ona razdoblja u kojima dominiraju veliki slobodni gradovi koji podupiru razvoj kulture: Atena zlatnoga doba, republikanski Rim i Firenca početkom 15. st (Kendrick 2005: 18). Iz djela antičkih autora crpio je usporedbe s Atenom i Rimom koje su, dakako, išle u korist Firenci. Bruni je svoje stavove o koristima antičke književnosti iznio u pismu vojvotkinji Battisti Malatesta (*alias* Battisti di Montefeltro) u kojemu navodi lektiru za obrazovanu ženu. Ženama čitanje klasičnih autora koristi jednako kao i muškarcima (osim retorike koja je ženama nepotrebna jer ne sudjeluju u javnom životu). Bruni uz rimske autore preporuča čitanje grčkih pjesnika (Kallendorf 2008: 56-57). Homera smatra najmudrijim pjesnikom i vrijednim izvorom savjeta što se tiče ratovanja – ni Sokrat, ni Platon, ni Pitagora nisu nikad dali bolji savjet generalu, no iz kršćanske perspektive najveći je antički pjesnik Vergilije jer je u 4. eklogi predvidio Isusovo rođenje (Kallendorf 2008: 58).

Brunijev je prvi prijevod bilo jedno od manjih djela sv. Bazilija, *Epistula ad Adolescentes (de studiis secularibus)*, pismo mladima u kojem ih ohrabruje da čitaju poganske pisce bez straha za svoju vjeru. Preveo je na latinski *Nikomahovu etiku*, Ksenofontovu političku raspravu *Hijeron*, upotrebljivu protiv milanskog vladara Sforze s kojim je Salutatijeva Firenca bila u sukobu, te na Salutatijev poticaj Platonova *Fedona* – smatrali su da je Platonov nauk o besmrtnosti duše, nagradama i kaznama nakon smrti blizak kršćanskom mentalitetu. Jedna od Brunijevih mladenačkih vježbi u prevođenju bio je prozni prijevod triju govora iz 9. pjevanja *Ilijade*, iz 1405. Prijevod je objavljen tek 1523. u Nürnbergu pod naslovom *Tres orationes in triplici dicendi genere*. Izdanje sadrži Brunijev predgovor u kojem opisuje tri govornička stila: *unum stabile et pressum, alterum grande et concitatum, et tertium inter haec medium*. Prevodio je *oratorio more*. U prijevodu je uglavnom izostavljao epitete jer ih nije smatrao dovoljno

²⁰ *Pedagogically, the Renaissance began with Chrysoloras* (Bolgar 1954: 268).

dostojanstvenima za upotrebu u govorima – ili bi ih izmijenio, pa tako Odisej od πολυμήχανος postaje *generosus*. Također je izbjegavao epska ponavljanja jer mu je najvažnija bila retorička vrijednost teksta. Bruni je primjenjivao načela svojega učitelja Hrizolorasa koji je podučavao da je najbolje prevoditi *ad sensum: conversionem in latinum ad verbum minime valere... sed ad sententiam transferre opus esse* (Rocco 2000: 15). Kritizirao je doslovno, ropsko prevođenje (Novaković 2004: 20) te je između 1420. i 1426. napisao i traduktološku raspravu *De recta interpretatione* u kojoj se prvi put pojavljuje termin *traducere*. Nije se uvijek u potpunosti pridržavao načela koja je iznosio u teoriji te se odricao vjernosti izvorniku kad bi trebalo prenijeti, primjerice, bilo kakav spomen grčke homoseksualnosti – paralele koje je povlačio između antičke Atene i renesansne Firence trebale su prikazati te gradove u što boljemu svjetlu (Kendrick 2005: 10). Iako je njegov prijevod Homera kratak, Bruni je važan u tome kontekstu jer je utjecao na prevodilačka načela svojih suvremenika i teoretskim i praktičnim radom. Zalagao se za učenje grčkoga i odbacivanje doslovnoga, ropskoga stila prevođenja koji je bio uobičajen u srednjem vijeku.

Još jedan Hrizolorasov učenik, Brunijev suvremenik Guarino Guarini iz Verone, preveo je 1427. 10. pjevanje *Ilijade* i 23. *Odiseje*. Prijevodi nisu sačuvani, ali jest jedno pismo u kojemu Guarini opisuje svoju prevodilačku metodu: skraćivao je i sažimao jer Homerovi dugi opisi po njegovu mišljenju ne pripadaju uzvišenomu epskom stilu (Levine Rubinstein 1983: 50). Guarini i njegova škola pokazivali su veliko zanimanje za prevođenje. Jedan od učenika Guarina Guarinija bio je Ivan Česmički *alias* Jan Panonije (Ianus Pannonius, 1434. – 1472.), hrvatski intelektualac na dvoru mađarskoga kralja Matije Korvina i jedan od najvažnijih srednjoeuropskih humanista. Dio njegovog opusa čine prijevodi s grčkog: prepjevi iz *Grčke antologije*, homerska *Himna Muzama*, jedan odlomak iz 6. pjevanja *Ilijade*²¹ (*Diomedis et Glauci congressus*), a od proznih djela pseudo-Demostenov govor *Protiv Filipova pisma* te tri Plutarhova spisa. Zbog kvalitete svojih prijevoda nazvan je *Graecorum scriptorum fidissimus interpres*.²² Prijevodom *Ilijade* počinje razdoblje njegova programatskog prevođenja kakvo smo već sreli kod Brunija. Prizor susreta Glauka i Diomeda odabrao je, između ostalog, zbog usporedbe ljudskog roda s lišćem koja mu je poslužila kao poruka oholim pripadnicima višeg sloja (Novaković 2004: 20). Prijevod slijedi sintaksu izvornika, vjeran je i ne dodaje suvišne stihove.

²¹ Više o Panoniju: Novaković (2004).

²² Ocjena mađarskog filologa Juhásza koju navodi Novaković (2004: 15).

Pier Candido (Petrus Candidus Decembrius, 1392. – 1477.) prevodio je Homera između 1439. i 1441. Iako je najavljivao bolji prijevod od Pilatova, nije uspio ostvariti obećanja te izgleda da se njegovo prevođenje svodilo na prepravljanje Pilatova teksta, uz povremeno ubacivanje nekih heksameterskih oblika u prozni tekst. Suvremenik Francesco Filelfo nazvao ga je plagijatorom (Sowerby 1997a: 60-61).

Lorenzo Valla (Laurentius Vallengis, c. 1407. – c. 1457.) poznat je kao autor stilističkoga priručnika *Elegantiae linguae Latinae* u kojemu se zalaže za upotrebu pročišćenoga latinskog jezika po uzoru na klasične pisce, bez srednjovjekovnih utjecaja. Prevodio je *Ilijadu* između 1440. i 1444. na zahtjev svojeg pokrovitelja, kralja Alfonsa V. od Aragona, kojeg je Homer zanimao prvenstveno kao povijesni izvor. Kao i Brunijev prijevod, i Vallin je pod velikim utjecajem govornišva te su izbačeni epiteti.²³ Nakon šesnaeste knjige, prepustio je posao svojem učeniku Francescu Griffoliniju (Franciscus Griffolinus Aretinus, 1420. – poslije 1465) koji ga je uspješno završio, a zatim preveo i *Odiseju*. Griffolini je bio pod većim utjecajem Ciceronova nego Homerova stila te je bio sklon izostavljanju ukrasnih epiteta i drugih formula. Formule za označavanje vremena radikalno je skraćivao, zamjenjujući ih katkad samo ablativom apsolutnim. Griffolinijeva tendencija da skraćuje i izostavlja neke epske elemente sve više dolazi do izražaja u posljednjim pjevanjima pa je opravdana pretpostavka da je htio što prije završiti (Griffolini 2011: 15-19). Vallin i Griffolinijev prijevod *Ilijade* prvi je put tiskan 1474. u Bresciji; tamo je doživio i drugo izdanje, a kasnije je objavljen u Veneciji, Parizu, Leipzigu, Kölnu, Antwerpenu i Lyonu, no izlazi iz mode poslije 1537. kad je svoj prijevod Homera objavio Andrea Divo.

Prozni prijevodi nisu uspijevali u potpunosti zadovoljiti humanističku publiku, te je iste godine kad je objavljena Vallina i Griffolinijeva *Ilijada* tiskan i prijevod odabranih pjevanja (3-5, 18, 21-24) u stihu. Autor mu je bio Niccolò della Valle (Nicolaus de Valle, 1444. – 1473.). Umro je samo nekoliko mjeseci prije objavljivanja svojega djela. Prvo izdanje izašlo je u Rimu, a kasnija u Wittenbergu i Haguenauu. Prijevod je uživao dugotrajniju popularnost od Vallina.

Za pontifikata Eugenija IV. (1431. – 1447.) humanisti počinju prodirati na papinski dvor. Eugenijev nasljednik papa Nikola V. sredinom 15. st. pokreće projekt prevođenja najvažnijih djela grčke književnosti na latinski. Već spomenuti Lorenzo Valla preveo je Herodota i Tukidida, no s epikom je papa imao manje sreće. Prva su dvojica pjesnika kojima se obratio s molbom da

²³ [S]tiff but correct Latin prose (Levine Rubinstein 1983: 50).

prevedu *Ilijadu* u stihu, Basinio Basini i Francesco Filelfo, odbila njegovu ponudu usprkos sjajnim uvjetima koje je papa nudio (stipendija i smještaj u Rimu); Basini navodno zbog toga što je mnoge dijelove teksta smatrao nedoličnima.²⁴ Tek je treći, Carlo Marsuppini (Carolus Marsuppinus, c. 1399. – 1453.), nakon dužega uvjeravanja pozitivno (iako nevoljko) odgovorio na papino inzistiranje. Zadatak kojega se nerado prihvatio i zbog kojega je pao u depresiju (Sowerby 1997b: 166) nije uspio završiti prije smrti. Preveo je samo 1. pjevanje *Ilijade* i Ahilejev govor upućen Odiseju iz 9.²⁵ U gradnji stiha povodio se za Vergilijem i Ovidijem. Od epskih pjesnika važan je utjecaj na Marsuppinija imao i Stacije. Od suvremenika se vrlo vjerojatno ugledao na Brunijev prijevod govora iz *Ilijade* (Rocco 2000: 130). Njegov je latinski solidan, a versifikacija tipična humanistička: drži se klasičnih uzora, ali neke iznimke pretvara u pravila.²⁶ Katkad skрати ili produlji vokal nepravilno; četiri stiha nisu metrička (Rocco 2000: 121). Nema grecizama, a pridjevske složenice (npr. *altitonans*, *arcitenens*) su rijetke. Primjećuju se dvije tendencije u prevođenju formula: s jedne strane izbjegava epsko ponavljanje (izraz *erat cura...* varira s *nostri... est*), a s druge minimalno odstupa od grčkog teksta. Njegov je cilj izbjeći pretjerana ponavljanja i istodobno ostati vjeran Homeru. Najviše epiteta donosi uz Ahilejevo ime (*divus*, *pedibus velox*, *celer*, *cursu velox*, *divus*), no sve ih manje prevodi prema kraju pjevanja kad Ahilej postaje samo *Aeacides* ili *Pelides*. Marsuppini si dopušta i određenu dozu slobode te Agamemnona, koji je kod Homera ἄναξ ἀνδρῶν i κρείων, uz *rector populum* i *rex* dodatno opisuje epitetima *fervens*, *violentus*, *perfidus* čijih ekvivalenata nema u grčkome tekstu. Ne libi se produžiti formulu radi stilskoga dojma: δημοβόρος βασιλεύς postaje u njegovim rukama *rex infelix nimium populique vorator*, no povremeno se ograniči na *Atrida*, *Agamemnon* ili *rex* bez epiteta (Rocco 2000: 126-130). Marsuppiniju se pripisivao i heksametarski prijevod 14. pjevanja *Ilijade* nastao u to doba.

Sljedeći prevodilac na papinoj listi bio je Orazio Romano. U elegantnim i tečnim heksametrima (Rocco 2000: 25) preveo je nekoliko pjevanja, od čega je sačuvano 58 stihova prvoga. Primjetan je utjecaj Carla Marsuppinija, čiju vjernost i jasnoću nije uspio doseći (Finsler 1912: 27).

²⁴ Finsler (1912: 30) smatra da je Basini imao veće ambicije od prevodilačkih.

²⁵ Tekstovi u Rocco (2000).

²⁶ [C]ome era consuetudine all' epoca sua (Rocco 2000: 120).

Još jedan Marsuppinijev nasljedovatelj bio je Angelo Poliziano (Angelus Politianus, 1454-1494), učenik Demetrija Halkondila koji je u dobi od samo 15 godina preveo 2. pjevanje *Ilijade*. Bio je to ambiciozan potez ne samo s obzirom na njegovu dob nego i na činjenicu da je u krugovima firentinskih intelektualaca tada vladao veći interes za Platona i Aristotela nego Homera (Polizianov suvremenik i sugrađanin Massilio Ficino preveo je na latinski Platonova sabrana djela). Mladi je prevodilac prijevod mudro posvetio Lorenzu de Mediciju, čime si je osigurao mjesto na njegovu dvoru gdje je do 1475. preveo sljedeća tri pjevanja,²⁷ nakon čega se okrenuo autorskomu radu i predavanjima o Homeru, Heziodu, Vergiliju, Perziju i Staciju. U njegovu radu primjetni su historicizam i ugledanje na aleksandrijske filologe. Velik utjecaj na njega kao prevodioca izvršio je Niccolò della Valle (Ford 2007: 27). Suvremenici su ocijenili Polizianov prijevod visokim ocjenama: bio je to Homer u duhu vergilijevskoga epa. S njima se slažu i današnji filolozi.²⁸ Osim Vergilijeva, primjetan je i utjecaj latinske ljubavne poezije, osobito Ovidija te Horacija i Stacija. Epitete na nekim mjestima izbacuje jer ne postoje latinski ekvivalenti; po potrebi dodaje vergilijanske *magnus* i *magnanimus*. Homerske formule prevodi sintagmama drugih pisaca, npr. Homerova formula νήδυμος ὕπνος postala je kod Poliziana Vergilijev *sopor altus*, a homerski φρήν Stacijevo *arcano pectore* (Levine Rubinstein 1983: 53-54). Sklon je dodavanju riječi kad se opisuje nešto blještavo i sjajno, npr. τεύχεα καλὰ pretvara u *nitido squalentia tegmina ferro*. Ne slijedi homersku parataksu. Levine Rubinstein (1983) zaključuje da se 2. i 3. pjevanje stilski razlikuju od 4. i 5. jer je težište sa stila prebačeno na učenost i točnost. U dvama kasnijim pjevanjima vidljivi su odmak od klasičnih uzora i proširivanje vergilijanskoga vokabulara riječima posuđenim iz djela pisaca srebrnoga doba i *Vulgate* te upotreba kalkova (*aegifer*). Epitet διοτρεφής u 2. i 3. izostavlja, u 4. i 5. ga zadržava u nekoliko varijacija: *iuvenum quos Iupiter ingens nutrierat, quem Iupiter ipse nutriit, a Iove nutritam turbam* i *Iovis alumnus*. Do promjene je došlo zbog razvoja Polizianovih pogleda na prevođenje i Homera. Alice Levine Rubinstein smatra vjerojatnim da je odustao od prevođenja kad je shvatio da ne može pomiriti Vergilija i Homera te da se pod utjecajem Ficina i njegovih istomišljenika počeo zanimati prvenstveno za sadržaj Homerovih epova, a ne stil. Ipak, pod kraj života priznao je da je Homer bio njegova prva ljubav (Levine Rubinstein 1983: 67).

²⁷ Više u: Sowerby (1997a, 1977b), Levine Rubinstein (1983), Maier (1966).

²⁸In fact, given the confines of Vergilian Latin diction, the translation is amazingly well done. It is no wonder that book 2 was so warmly received by Poliziano's humanist colleagues (Levine Rubinstein 1983: 54-55).

S vremenom interes humanista počinje obuhvaćati i *Odiseju*. 1510. objavljena su dva prozna prijevoda *Odiseje*: u Strasbourgu onaj već spomenutoga Francesca Griffolinija, a u Rimu prijevod *Odiseje* koji potpisuje Raffaele Maffei iz Volterre (Raphael Volaterranus, 1451-1522). Maffei je bio poznat suvremenicima kao autor enciklopedije *Commentaria urbana* i teološke rasprave *De institutione christiana*. Osim Homera, prevodio je na latinski Prokopija, Ksenofonta i sv. Bazilija. Posljednji je prijevod naišao na Erazmovu kritiku. Maffeijeva je *Odiseja* ponovno izdana 1523. u Kölnu. Jan de Schrijver objavljuje 1528. u Antwerpenu svoje izdanje Homera koja sadrži Vallin prijevod *Ilijade* i Maffeijev *Odiseje* zajedno s latinskim prijevodom *Bitke žaba i miševa* (preveo Aldo Manuzio) i *Homerskih himni* (preveo Iodocus Velareus Verbrokanus). Izdanje sadrži i kazalo te uvodna pisma.

U Veneciji su 1537. po prvi put objavljene *Ilijada* i *Odiseja* iz pera istoga prevodioca. Autor toga prijevoda u kojem je primjetan možda i prevelik utjecaj Leonzia Pilata bio je humanist Andrea Divo (Andreas Divus Iustinopolitanus, 1490. – 1548.), rodom iz Kopra.²⁹ Njegovo životno djelo čine prijevodi Homera, Teokrita (*Idile*)³⁰ i Aristofana (*Aves*, *Concionatrices*, *Cerealia celebrantes*).³¹ Ambiciozni Divo u posvetnim pismima uz prijevode Homera izlaže svoje motive: s jedne strane treba pomoći onima koji studiraju „lijepe umetnosti”, a s druge, intelektualnim radom čovjek postiže besmrtnost. Sam kaže da mu nije bio cilj pokazati svu eleganciju latinskoga jezika, nego Homerov izričaj bez dodatnih ukrasa. U posvetnome pismu upućenome studentima grčke književnosti vidljiv je Vergilijev utjecaj (Gantar 1970).

Ovo je izdanje još sadržavalo *Bitku žaba i miševa*, *Homerske himne* i *Homerov život*. Bilo je vrlo popularno te je do 1541. izdano čak deset puta. Divov je prijevod poslužio kao osnova za mnoga prerađena izdanja, primjerice Crespinovu *Ilijadu* iz 1559. te *Odiseju* iz 1567. Crespin 1570. opet izdaje *Ilijadu*; pomaže mu Krećanin François Portus. Giphanius je svoje prepravljeno izdanje Divova prijevoda objavio 1584, Castiglione 1567. u Baselu, a Henri Estienne (Henricus Stephanus) 1588. u Ženevi. Prijevod je bio tiskan sve do prve polovice 17. st. (izdanje iz 1609. uredio je Emilio Porto). Posljednje izdanje s više ili manje prepravljenim Divovim prijevodom bilo je amsterdamsko iz 1656. koje je uredio Cornelius Schrevelius. Zbog negativne kritike Merica Casaubona u *De nupera Homeri editione Lugduno Batavica* palo je u zaborav. Kritika je

²⁹ O njegovoj etničkoj pripadnosti raspravlja Gantar (1970: 273): *Tudi ne vemo... ali je bil po rodu Slovenec ili Talijan.*

³⁰ Bio je to prvi prijevod Teokrita na latinski (Venecija 1539), prema Gantaru (1970: 274).

³¹ Možda i Hezioda koji je ostao u rukopisu, kako nagađa Gantar (1970: 274).

bila prvenstveno upućena prijevodu koji je bio doslovan i nedovoljno poetičan; katkad prevodilac nije mijenjao ni red riječi te je kršio temeljna pravila latinske sintakse. Svojim je prijevodom, između ostaloga, zaslužio da ga Ezra Pound ironično spomene u epu *Cantos*:

And then Anticlea came.

Lie quiet Divus. I mean, that is Andreas Divus.

*In officina Wecheli, 1538, out of Homer.*³²

Blagonaklon je prema Divu Gantar koji uzima u obzir da je on bio “pionir, ki je moral orati ledino” (Gantar 1970: 274). Pod utjecajem njegova prijevoda stvarao je i Španjolac Vicente Mariner de Alagón (Vincentius Marinerius Valentinus, c. 1580. – 1642.),³³ čiji su prijevodi *Ilijade* i *Odiseje* ostali u rukopisu. Preveo je na latinski *Ilijadu*, *Odiseju*, *Homerske himne* i *Teokrita*.

Humanističke ideje širile su se izvan granica Italije te se krajem 15. st. pod talijanskim utjecajem počinje razvijati švicarski humanizam. Švicarske tiskare, osobito one u Baselu, igraju ključnu ulogu; osobito su popularna dvojezična izdanja. J. Oporin objavljuje 1549. u Baselu prvu cjelovitu latinsku verziju *Odiseje: Odysseae Homeri libri XXIII nuper a Simone Lemnio Emporico Rheto Curiensi, heroico Latino carmine facti, et a mendis quibusdam priorum translationum repurgati*. Učenjak bez stalne adrese Simon Lemm (Simon Lemnius Rhetus, 1511-1550) bio je najpoznatiji predstavnik švicarske neolatinske poezije (IJsewijn 1990: 208). Švicarski humanistički krug, kojemu je pripadao, držao je do prevođenja grčkih klasika i do djela posvećenih povijesti i geografiji Švicarske te suvremenim događajima. Lemmova su najpoznatija djela nacionalni ep *Raeteis* i *Monachopornomachia*, djelo upereno protiv Luthera s kojim je bio u svadi. Pisao je i epigrame, elegije, ekloge i satire. Posvetio je prijevod Homera Henriku II. U prevodilačkom zadatku uzor mu je bio Divo. Prijevod je obogaćen bilješkama.

Unutar švicarskoga humanističkog kruga istaknuto mjesto zauzima i Heinrich Loriti (1488. – 1563.), poznatiji kao Glareanus.³⁴ Osnovno znanje grčkoga stekao je za vrijeme studija u Kölnu, gdje je za svoj panegirik u čast Maksimilijanu I. nagrađen lovorovim vijencem i titulom *poeta laureatus*. Dvije godine po završetku studija vraća se u rodnu Švicarsku i otvara privatnu školu (tzv. *bursa*) u kojoj s učenicima čita Cezara, Cicerona, Aula Gelija, Livija, Lukana, Ovidija

³² Tekst je dostupan online na <http://www.poetryfoundation.org/poem/241042>.

³³ Više u García de Passo Carrasco (1996).

³⁴ *Heinrich Loriti... velja za najpomembnejšega švicarskega humanista 16. stoletja* (Simoniti 1984: 187). Više o švicarskim i njemačkim humanistima v. u Bietenholz, Deutscher (1985).

i Vergilija, a od Grka Homera i Lukijana. U privatnoj korespondenciji s istomišljenicima kritizira zagovornike starog, srednjovjekovnog školskog plana i programa: *magno boatu clamitant non esse Graece studendum*.³⁵ Tijekom petogodišnjega boravka u Parizu (1517. – 1522.) stekao je nova znanja o Homeru od Jana Laskarisa, grčkoga učenjaka koji je obilježio francusku renesansu. Nakon povratka iz Francuske nekoliko godina predaje u Baselu, a zatim odlazi u Freiburg gdje će do smrti predavati poeziju, objavljivati komentare rimskih pisaca, kritička izdanja teološki važnih tekstova i muzikološke rasprave, te se baviti matematikom, geografijom i historiografijom. Njegova su najpoznatija djela *Descriptio Helvetiae*, *Panegyricum* i *Duo elegiarum libri*. Teško je utvrditi točan datum nastanka njegovog prijevoda Homera. Pretpostavlja se da je nastao poslije 1514. za potrebe nastave. Prijevod je doslovan, čuva tmezu koju ne razumije: *superbam insuper orationem dixit* (1.25); ali bolji je nego Divov. Nije uvijek jednako vjeran u prevođenju epiteta, o čemu svjedoče sljedeći primjeri: εὐκνήμιδες - *fortes*, ἐύζωνος γυνή - *formosa foemina*, χαλκοβατὲς δῶ - *firma domus*, ἀντίθεος - *diis aequiparandus*, ἐκηβόλος - *late iaculans*, πολύμητις - Andronikov *versutus*, καλλιπάρης - *pulchris genis*, ὠκυπόρος - *celeriter means*, Τρικῆς ἐξ ἱπποβότοιο - *ex Trica equos pascente*, Ἡὼς κροκόπεπλος - *Aurora croceam induta vestem*, ποντοπόρος - *navis mare sulcans*. Postojeći tekst prijevoda završava stihom 8.26. Simoniti smatra da je Glareanus bio predobar grecist i latinist da bi dopustio objavljivanje tako lošega prijevoda koji mu je svakako osigurao manju slavu od rasprava o teoriji glazbe (Simoniti 1984).

Švicarski je kulturni krug, uz talijanski, bio povezan s njemačkim i francuskim. Razdoblje od 1541. do 1570. Philip Ford naziva zlatnim dobom Homera u francuskoj renesansi (Ford 2007: 91).³⁶ U Parizu 1545. izlaze *Homeri Odysseae libri VIII*, *Francisco Florido Sabino interprete, ad Franciscum Valesium, Galliarum Regem Christianissimum*, prvi prijevod *Odiseje* u heksametru. U predgovoru Franceso Florido (Franciscus Floridus Sabinus, 1511. - 1547.) govori o teškoćama u prevođenju homerskih epiteta. Poštuje broj stihova, ali ne slijedi sintaksu.

Nakon 1570. smanjuje se interes za Homerovim djelima, no i dalje se pojavljuju izdanja koja će igrati važnu ulogu u humanističkim krugovima, primjerice de Spondeovo. Jean de

³⁵ Prema Simoniti (1984).

³⁶ Neposredno prije toga, 1530, Jehan Samxon objavljuje prvi francuski prijevod *Ilijade*. Tekst koji je Samxon preveo zapravo je bio Vallin i Griffolinijev prijevod Homera (Ford 2007: 192-194).

Sponde (Johannes Spondanus, 1557. – 1595.), humanist, pravnik i teolog, izdao je revidiran Divov tekst Homera, upotpunjen njegovim komentarom, s dodatkom *Bitke žaba i miševa* i 32 tada poznate *Homerske himne*. De Sponde je smatrao Homera bliskim kršćanskom moralu zbog isticanja vrlina kao što su mudrost, hrabrost, pravednost, umjerenost i velikodušnost. Naišao je na kritike suvremenika, prije svega anti-homerskoga i pro-vergilijevskoga Scaligera, te Casaubona koji je njegovo izdanje proglasio „prepunim ispraznih težnji”.³⁷ No, izdanje je bilo dovoljno dobro za mnoge druge, između ostalih Georgea Chapmana koji se njime služio u prevođenju Homera na engleski.

Njemački humanisti obrazovani u Italiji donose u domovinu nove trendove. Još jedan Halkondilov učenik, uz Poliziana, koji se prihvatio prevođenja Homera bio je Johannes Reuchlin, „prvi Nijemac koji je nakon mnogo stoljeća znao grčki” (Finsler 1912: 378-379). Preveo je neke odlomke iz Homera. Njegovim su putem krenula dvojica Melanchthonovih učenika, Camerarius i Stigel. Joachim Camerarius (1500. – 1574.) pisao je poeziju, gramatičke i stilističke rasprave te historiografsku prozu. Za svojega boravka na Sveučilištu u Tübingenu (1535. – 1541.) objavio je prijevod i komentar prvih dvaju pjevanja *Ilijade*. Još jedan *Wunderkind* koji se prihvatio prevođenja Homera bio je Johann Stigel (1515. – 1562.) koji se upisao na sveučilište u Wittenbergu u dobi od samo 16 godina. Godine 1545. preveo je 1. pjevanje *Odiseje*. Johannes Prasch (Joannes Prassinus, 1515. – 1544.) preveo je četiri pjevanja (9 – 12) *Odiseje* u elegijskom distihu. Prijevod je izašao 1539. u Wittenbergu. Ostala su mu poznata djela tužaljke i tragedija *Philaemus*.

Bavarac Vinzent Heidecker (Vincentius Opsopoeus, u. 1539.), Lutherov pristaša, bio je rektor latinske škole u Ansbachu od 1528. do smrti. 1524. počeo je uređivati niz izdanja grčkih pisaca, povremeno s latinskim prijevodom. Tako su nastala prva izdanja Polibija, Heliodora i Diodora Sicilskog. 1531. je objavio alegorijsku interpretaciju *Odiseje*. Preveo je neka Lukijanova djela, a s nešto manjim uspjehom 1, 2. i 9. pjevanje *Ilijade*. Camerariusov prijatelj Eoban Hesse nije osobito cijenio taj prijevod. Helius Eobanus Hessus (1488. – 1540.) bio je prema ocjeni suvremenika najbolji njemački neolatinistički pjesnik svog doba. Predavao je u Erfurtu, kamo su velik broj studenata privlačila njegova predavanja o Kvintilijanu, a kasnije još u Nürnbergu i Marburgu. Njegov je najveći pjesnički uspjeh djelo *Heroides christianae*. Hesse je autor prvoga

³⁷ Flamand (2003); više o recepciji Homera u francuskoj renesansi donosi Ford (2006).

cjelovitog prijevoda *Ilijade* u stihu, ali nije stigao uživati u slavi: umro je nekoliko dana nakon što je prijevod izašao iz tiska u Baselu. Prijevod je popraćen bilješkama, stilističkim komentarima i objašnjenjima; obilježeni su stihovi koje je imitirao Vergilije te gnomski stihovi. Taj je prijevod imao velik utjecaj na već spomenut Chapmanov engleski.

Posebnost je engleske tradicije u tome da se prvi latinski prijevod Homera, onaj Samuela Clarkea, pojavio nakon značajnoga broja engleskih.³⁸ Usprkos tvrdnji da povijest pamti Clarkea prije svega kao filozofa, a ne kao teologa (Pfizenmaier 1997: 1), možda bi bilo još točnije reći da ga pamti prvenstveno kao filozofa i teologa, a ne kao prevoditelja. Najznačajniji engleski filozof u razdoblju između Lockeja i Berkeleyja, Samuel Clarke (1675. – 1729.) prevodio je na latinski znanstvene rasprave svojih suvremenika (npr. Newtonovo djelo *Opticks*), a potkraj je života na zahtjev kraljevske obitelji preveo *Ilijadu*.³⁹ Prvih 12 pjevanja objavljeno je 1729. Kunić će se kritički osvrnuti na njih u predgovoru svom prijevodu.

Prevođenje Homera na latinski doživljava svoj labuđi pjev krajem neoklasicističkoga razdoblja zahvaljujući trojici isusovačkih pjesnika i prevodilaca. Meksički isusovac Francisco Javier Alegre (Franciscus Xaverius Alegrius, 1729. – 1788.) iz Veracruza objavio je heksameterski prijevod *Ilijade* godine 1773. u Forliju u Italiji, kamo se sklonio nakon protjerivanja reda iz španjolskih kolonija. Slijedila su izdanja u Bologni i Rimu.⁴⁰ Alegre je preveo i *Bitku žaba i miševa* koja je objavljena postumno. Od autorskih djela treba još spomenuti historiografsku prozu o isusovačkome redu u Novoj Španjolskoj *Historia de la Compañía de Jesús en Nueva-España*.⁴¹ U predgovoru izdanja iz 1776. navodi velik broj prethodnika, među kojima je i slabo poznati Joannes Baptista Lavvenbergius, *cujus ex Odyssea fragmenta nonnulla vidi non contemnendo latino versu* (Alegre 1776: 7). Moguće je da je to izvjesni Joannes Baptista Persona, autor rasprave *Noctes Solitariae: sive de iis quæ scientificæ scripta sunt ab Homero in Odyssea in LXX. colloquia distributus* (Venecija 1613). Alegre predgovor završava priznanjem Vergiliju koji je za njega najbolji prevodilac Homera. Također se dotiče nekih homeroloških pitanja aktualnih u to vrijeme. U predgovoru rimskom izdanju kratko spominje Kunićev prijevod: *Quibus accedit Cunicii, quæ nunc cum laude prodit, Iliadis interpretatio, latino versu* (Alegre

³⁸ *The first translation of the Iliad in English was published in 1581; from 1660 on there has been one or more in almost every decade* (Scott 1994: 1).

³⁹ Više o Clarkeu donose Vailati, Ezio i Yenter, Timothy, "Samuel Clarke" u: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/clarke/> 23. 1. 2015.

⁴⁰ O izdanjima više u Laird (2003), Young (2008).

⁴¹ Više u IJsewijn (1990: 297).

1788: VII). Možemo samo žaliti što je izgubljen Alegreov udžbenik retorike u kojem je zacijelo detaljnije iznio svoja stilistička načela (van der Poel 1993: 209), jer mu je uvod u *Ilijadu* sažet, za razliku od predgovora njegovih suvremenika Rajmunda Kunića i Bernarda Zamanje, o kojima će biti riječi u kasnijim poglavljima.

Indikativno je da Alegre u uvodu svojem izdanju iz 1776. piše sljedeće: *Poetarum igitur Principis mentem, non verba, latinis versibus exprimere conati, Virgilium Maronem, Homeri, inquam, optimum, et pulcherrimum ducem sequimur...* (Alegre 1776: 8), a stotinjak godina nakon objavljivanja njegove *Ilijade* španjolski kritičar Menéndez y Pelayo primijetio je da se radi o epu koji je više Vergilijev nego Homerov (prema Laird 2003: 168). Prevodioci Homerovih epova na latinski susretali su se sa specifičnim problemom koji nije postojao pri prevođenju na žive jezike: Vergilijev utjecaj na cjelokupnu latinsku epiku pisanu poslije njega. Vergilijev stil, jezik i teme razlikovali su se od homerskih, zbog čega je Homer kao nedovoljno sofisticiran u renesansi pretrpio mnoge kritike, primjerice onu Marca Girolama Vide u *De arte poetica* te Giulia Cesarea Scaligera u raspravi *Poetices libri septem: Criticus*.⁴² Homer je izazivao kritike zbog tema i zapleta s jedne te stila s druge strane. Dok Vergilijeve junake motiviraju čast i domoljublje te su se spremni žrtvovati za više ciljeve, Homerovi se dure, banče, svađaju, uživaju u preljubu i nasilju. Stilski gledano, velika Homerova mana bila je uporaba formula i općenito epskih ponavljanja: prema Kvintilijanovim naputcima (*Inst.* 8.3.52) ponavljanje treba izbjegavati. Iako je klasicizam prema Homeru bio manje strog od renesanse, epska ponavljanja nisu odgovarala ni principima klasicističke poetike koja je zahtijevala eleganciju.

Svijest o pravoj prirodi formule u usmenoj epskoj književnosti nije postojala sve do istraživanja Milmana Parryja i Alberta Lorda. Iako ni danas nije rečena zadnja riječ o uporabi epiteta kod Homera, formulaičnost je prihvaćena kao jedno od osnovnih obilježja usmene književnosti. Međutim, prevodiocima s jednog mrtvog jezika, grčkoga, na drugi, latinski, epiteti su djelovali zalihosno ili neusklađeno s kontekstom,⁴³ te je svaki prevodilac morao naći neki pristup epitetima da bi uskladio prijevod s ukusom svojega vremena. Uz to, za neke epitete nije bilo odgovarajućih prijevodnih ekvivalenata te su prevodioci imali na raspolaganju sljedeće

⁴² Usporedbu Homera i Vergilija te Vidin stav iznosi Sowerby (2006: 29-36); za Vidinu i Scaligerovu kritiku v. Sowerby (1997b: 173-181).

⁴³ *In previous centuries, when the discussion turned from translation in general to translating Homer specifically, the problem as many saw it was what to do with the epithets and other repetitions. The epithets, in addition to being repetitious, often appeared ill-suited to the situation at hand* (Scott 1994: 22).

moćnosti: izostavljanje epiteta, kalkiranje prema grčkom ili slobodan prijevod. Svaki je prevodilac mogao upotrijebiti više od jednog načina, npr. Poliziano povremeno prevodi vjerno, tj. nalazi značenjske ekvivalente u latinskome, povremeno izostavlja epitete, a povremeno kalkira, dok Alegre smatra kalkove nastale prema grčkomu znakom krajnje dekadencije.⁴⁴

⁴⁴ S druge strane, kalkovi i posuđenice iz grčkog opravdani su ako je riječ o novim pojmovima s područja teologije i znanosti (van der Poel 1993: 211).

2. POGLAVLJE: FORMULA U EPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

1. Formulaičnost u usmenoj epskoj književnosti

Maurice Bowra u *Heroic poetry* (Bowra 1952) uspoređuje usmeno herojsko pjesništvo, tj. epiku koja opisuje junačka djela⁴⁵ (za razliku od genealoške i didaktične), u različitim civilizacijama i povijesnim razdobljima. On analizira teme kojima se takvo pjesništvo prvenstveno bavi i tehnike kojima nastaje. Budući da je riječ o književnosti koja je namijenjena slušanju, a ne čitanju, te se tehnike razlikuju od onih kojima nastaje pisana književnost (iako usmena epika ne podrazumijeva nepismenost autora). Okosnicu određene epske pjesme čine uvijek isti tematski elementi (junak koji se ističe svojim vrlinama, ponajprije snagom i hrabrošću; pitanje časti, prijateljstvo, gostoprimstvo, osvajanja; radnja se odvija pred pozadinom davne, mitske povijesti), no pjesnikov cilj nije dvaput ispjevati istu pjesmu, niti to publika očekuje: tijekom svakog izvođenja mogu se dodati novi detalji i podzapleti te naglasiti neki drugi aspekti radnje. Svaka izvedba je stvaranje nove pjesme. Pjevač koji stvara bez pomoći pisma služi se posebnim tehnikama u izvođenju. Za njegov nastup ključne su formule. Prema Bowrinoj definiciji formula je skup riječi koji se javlja uz minimalne ili nikakve promjene u točno određenom kontekstu; svrha je formule da po potrebi pomogne pjesniku savladati poteškoće koje se javljaju u određenim okolnostima (Bowra 1952: 222). Formula u usmenoj književnosti olakšava pjesniku izvedbu *ex improviso*, kao, primjerice, Demodoku koji u *Odiseji* bez prethodne pripreme pjeva na temu koju mu Odisej zadaje.

Bowra dijeli formule na dva osnovna tipa: prvi je tip nefunkcionalni, kombinacija pridjeva i imenice, tzv. stalni epitet, a drugi, funkcionalni tip, čine izrazi koji se ponavljaju uvijek u istom obliku i mogu zauzimati i po nekoliko redaka (npr. formule za uvođenje govora ili određivanje vremena); ti se izrazi nazivaju funkcionalnima jer su nužni za naraciju, dok epitet može biti izostavljen bez štete po fabulu (Bowra 1952: 222). Epiteti su prema Bowri zalihosni i

⁴⁵ Prema definiciji u *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, epika se bavi isključivo herojskim temama: *An [epic] is a long narrative poem . . . that treats a single heroic figure or a group of such figures and concerns an historical event, such as a war or conquest, or an heroic quest or some other significant mythic or legendary achievement that is central to the traditions and belief of its culture* (preuzeto iz Katz 2005: 24). U ovom se radu prihvaća ta definicija.

ne opterećuju slušatelje novim informacijama, a pjesniku su kratki predah jer ih izvodi automatski. Obje vrste formula tipične su za usmeno stvaralaštvo Jakuta, Kara-Kirgiza, Kalmuka te nekih indoeuropskih naroda (Albanci, Grci, Oseti, Rusi, južni Slaveni). Budući da se u krilu indoeuropske lingvistike razvilo i proučavanje poetike, donekle se može rekonstruirati *Dichtersprache* drevnih Indoeuropljanana, uglavnom na temelju rane indijske i grčke tradicije kao najbolje posvjedočenih.⁴⁶

2. Formula u indoeuropskom pjesničkom jeziku

Proučavanje indoeuropskoga pjesničkog jezika počinje 1853. kad je Adalbert Kuhn iznio svoje zapažanje o paraleli između vedske formule *śravaḥ akṣitam* i homerske κλέος ἄφθιτον;⁴⁷ sedam godina kasnije Rudolf Westphal objavljuje prvu raspravu o indoeuropskoj metrici. Njegov je rad nastavio Antoine Meillet daljnjom usporedbom indijske i grčke metrike; njega je pak naslijedio Roman Jakobson koji je u istraživanja uključio i slavensku metriku. Recentnije studije Calverta Watkinsa (Watkins 1995) i Martina L. Westa (West 2007) objedinjuju pregled metrike, pjesničkih figura i indoeuropske pjesničke tradicije općenito.

Indoeuropska jezična zajednica imala je svoje pjesništvo iz kojega su se razvile pjesničke tradicije pojedinih indoeuropskih naroda. Pjesnik je imao više uloga u indoeuropskome društvu: bio je istodobno svećenik, vidjelac i pjevač pohvalnih pjesama o bogovima i ljudima, zbog čega se i ne može rekonstruirati jedna indoeuropska riječ za pjesnika. Pjesništvo je bilo zanat, a naukovanje je trajalo godinama (Cezar bilježi da se druidi školuju i po 20 godina, *B Gall.* 6.14). Drevni Indoeuropljani nisu poznavali pismo te pjesme nisu bile dostupne svima u svakom trenutku, nego samo kad bi ih pjevač pjevao. Njegov je zadatak bio reći nešto tradicionalno na nov i zanimljiv način. Pjesnik je bio najbolje plaćeni stručnjak u indoeuropskom društvu (Watkins 1995: 70) i imao je svojega pokrovitelja. Dužnost mu je bila pjevati himne bogovima pri vjerskim svetkovinama te pohvalne pjesme moćniku čiju je zaštitu uživao. Pohvalne pjesme uključivale su i narativne dijelove o junačkim pothvatima. Da bi pjevao o slavnim djelima junaka

⁴⁶ Recentniji je doprinos proučavanju slavenske književnosti Matasovićev rad o *Slovu o vojni Igorevoj* (Matasović 2014).

⁴⁷ Margalit Finkelberg smatra da nije riječ o formuli jer se izraz u *Ilijadi* pojavljuje samo jednom (Finkelberg 1986), no prema Matasoviću (2014: 1) postoje dovoljni dokazi za formulaičnost tog izraza u grčkom pjesništvu općenito.

i bogova, pjesnik je morao poznavati povijesnu i mitološku građu te vladati pjesničkim tehnikama. Pjesnik djeluje unutar tradicije: preuzima vokabular, formule i tipične izraze od svojih prethodnika. Ostala obilježja kojima se u indoeuropskome prajeziku pjesnički stil razlikovao od svakodnevnoga bili su red riječi i pjesničke figure (ponajviše metafore i perifraze). Nepostojanje pisma bilo je u izravnoj vezi s visokim statusom koji je pjesnik uživao u indoeuropskome društvu.

Formulaičnost kao jedno od tipičnih obilježja usmene epike dolazi do izražaja i u stvaralaštvu indoeuropskog pjesnika: formule su pjesniku pomagale u stvaranju, pamćenju i izvođenju pjesničkih djela, a njegovoj su publici olakšavale praćenje izvedbe. Zahtjevi publike mogli su varirati od jedne prigode do druge pa su formule osiguravale pjesniku fleksibilnost i olakšavale vladanje metrom (Edwards 2005: 307). Od Bowrinih dvaju osnovnih tipova formula, funkcionalnih i nefunkcionalnih, potonji je tipičan za indoeuropsku *Dichtersprache*: stalni epiteti ili *epitheta ornantia*, kombinacija imenice i epiteta u kojoj epitet ne mijenja značenje niti dodaje išta relevantno za kontekst, nego izražava stalnu ili idealnu osobinu označenoga imenicom (West 2007: 83-84). Mnogi bi epiteti u raznim indoeuropskim pjesničkim tradicijama mogli biti zajedničko pjesničko naslijeđe: sintagme sa značenjem „hitri glasnik“, „lijepo odjevena žena“, „sjajna odjeća“, „sivi vukovi“, „široko more“ potvrđene su u *Rg-Vedi*, *Ilijadi*, *Odiseji*, *Eddi*, *Goddodinu*, itd. (West 2007: 85). Mnogi su epiteti bili složenice, najčešće posvojne (bahuvrīhi). Složenice su u indoeuropskome prajeziku bile jedno od obilježja pjesničkoga rječnika.

Od formule tipa „epitet + imenica“ treba razlikovati tzv. *kenning*. Staronorveški termin *kenning* (pl. *kenningar*) označava pjesničku perifrazu koja se najčešće sastoji od dvaju elemenata i zamjenjuje osobno ime ili apelativ (West 2007: 81), primjerice Ἀητοῦς καὶ Διὸς υἱός (Apolon), Τυδέος υἱός (Diomed), ἐρίγδουπος πόσις Ἥρης (Zeus), Γλαυκῶπις (Atena). Svaki stalni epitet ili apozicijski izraz može postati *kenning* kad je upotrijebljen bez imenice uz koju inače stoji (West 2007: 82).

Bowrine funkcionalne formule nisu rekonstruirane niti posebno obrađivane ni kod Watkinsa ni kod Westa.

3. Homerska formula i grčka epika

3.1 Formula kod Homera

Brojna ponavljanja kod Homera zbunjivala su i antičke i suvremene proučavatelje njegovih epova (Clark 2004: 118). Ključnu ulogu u razumijevanju homerskih formula odigrali su Milman Parry i Albert Lord. Usporedivši zapisane Homerove epove s južnoslavenskim epskim pjesmama koje su snimili na terenu promijenili su pogled na formulu i Homera te postavili temelje današnjeg shvaćanja formule u usmenoj epici, izložene u prethodnim odlomcima. Parry definira formulu kao kombinaciju riječi koja se redovito upotrebljava pod uvijek istim metričkim uvjetima da izrazi određenu ideju (Parry 1971: 272). Od formula Parry je najviše proučavao epitete koje je podijelio na ornamentalne i partikularizirane. Prvi nisu povezani s kontekstom i nemaju značenje sami po sebi, dok su potonji usklađeni sa situacijom koju opisuju. Sam je Parry s vremenom počeo razlikovati formulu u užem smislu i modifikacije prepoznatljivih formulaičnih obrazaca (Saïd 2011: 47), a njegova je definicija formule kasnije revidirana. Hoekstra preispituje kriterij redovitosti i bitnu ideju, a Hainsworth metričke uvjete; također upozorava da je Parry prvenstveno proučavao epitete uz imenice u nominativu te poopćavao zaključke donesene na temelju tih ispitivanja (prema Edwards 1986). Margalit Finkelberg (Finkelberg 1989: 181) smatra formulaičnim svaki izraz koji se kod Homera pojavljuje barem dvaput ili svaki jedinstveni izraz koji je modifikacija prepoznatljivog formulaičnog uzorka. U jednoj od recentnijih homeroloških publikacija Pavese i Boschetti (Pavese, Boschetti 2003) definiraju formulu kao najmanje dva leksema koji se ponavljaju barem dvaput da izraze određenu ideju i imaju svaki put istu metričku vrijednost. Zima govori o epitetima u hrvatskome narodnom pjesništvu i smatra da izostavljanjem epiteta izraz gubi boju i živost (Zima 1988: 171).

Popis tipova formula nije zatvoren: Margalit Finkelberg primjećuje da se najviše pažnje pridaje epitetima, dok formule koje uključuju glagole nisu dovoljno istražene (Finkelberg 1989: 180-181). Od Parryja do Boschettija i Pavesea primjetna je sve veća strogost u definiranju formule,⁴⁸ međutim, još uvijek ne postoji jedinstvena definicija formule niti suglasnost oko korpusa unutar kojeg treba tražiti formule, tj. treba li formulaičnima smatrati samo izraze koji se ponavljaju u *Ilijadi* i *Odiseji*, kao što je učinila Finkelberg, ili u korpus treba uključiti sva djela

⁴⁸ Podrobniji pregled problematike donose Edwards (1986), Saïd (2011) i Clark (2004).

koja su se pripisivala Homeru. Uz dva najpoznatija grčka epa *Ilijadu* i *Odiseju*, ciklusu epova o Troji i Trojanskome ratu pripadaju i tzv. kiklički epovi *Kiprija*, *Etiopida*, *Mala Ilijada*, *Povratci*, *Razorenje Troje* i *Telegonija*.⁴⁹ Pavese i Boschetti u svoj su korpus uključili sva navedena djela te *Homerske himne* i Hezioda.

Slijedi tipologija uspostavljena na temelju podjele koju donose Bowra (1952) i Šonje (1975, 1976), uz dodatak tipa I.9. Od Bowre je preuzeta osnovna podjela na funkcionalne i nefunkcionalne formule (Bowra 1952: 222), dok su podtipovi (osim I.9) preuzeti iz dvaju Šonjinih radova (1975, 1976).

Homerske formule:

I. funkcionalne:

1. formule za uvođenje govora (τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, *Il.* 1.84, 1.130, 1.215, itd.; τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη *Il.* 1.58; τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα *Il.* 1.121, *Il.* 1.544; καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα *Il.* 1.201, 2.7, itd.; ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα *Il.* 4.92, 4.203, 5.123, itd.),
2. formule za završavanje govora (ὡς εἰπὼν, *Il.* 5.460, 5.470, 6.61. 6.72, itd.; ὡς φάτο *Il.* 1.188, 1.245, 1.511, itd.),
3. formule oslovljavanja (ὦ πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη, ὕπατε κρείόντων, *Od.* 1.45, 1.81, 24.473, itd.; διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ, *Il.* 2.173, *Il.* 4.358 itd., *Od.* 5.203, 10.401, 10.488, 22.164, itd.; κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρον Πηνελόπεια *Od.* 16.435, 18.245, 18.285, 21.321; Ἀτρεΐδῃ κύδιστε ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον *Il.* 2.434, 9.96, 9.163, 9.677, itd.),
4. formule za oznaku doba dana (ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως, *Il.* 1.477, 24.788, itd.; Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν *Il.* 8.1, 24.695),

⁴⁹ Upitan je status *Tesprotide* koja se ponekad smatra dijelom *Telegonije* (Škiljan 1995: s. v. *Tesprotida*).

5. stalni izričaji (τέκνον ἐμόν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων, *Il.* 4.350, 14.83, *Od.* 1.64, itd.),⁵⁰
6. formule za početak gozbe (οἱ δ' ἐπ' ὀνειάθ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱάλλον, *Il.* 9.91, 9.221, 24.627),
7. formule za završetak gozbe (αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο, *Il.* 1.469, 2.432, 7.323, itd.),
8. formule za bacanje koplja (καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχος, *Il.* 3.355, 5.280, 7.244, itd.),
9. formule koje znače umiranje (τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν, *Il.* 4.461, 4.502, 6.11, itd.; ὦκα δὲ θυμὸς ὥχετ' ἀπὸ μελέων, στυγερὸς δ' ἄρα μιν σκότος εἶλεν *Il.* 13.671-672, 16.606-607; κατὰ δ' ὀφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλύς *Il.* 5.696, 16.344, *Od.* 22.88).

II. nefunkcionalne:

- epitet (ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων, *Il.* 1.172, 1.442, 1.506, 2.441, itd.; Τελαμώνιος Αἴας *Il.* 2.528, 2.768, 4.473, 5.615, itd.; ἀργυρότοξος Ἀπόλλων *Il.* 2.766, 5.449, 5.760, 7.58, 10.515, itd.; δολιχόσκιον ἔγχος *Il.* 3.346, 3.355, 5.15, 5.280, itd.).

Bowra smatra da su Homerovi epovi osobito bogati epitetima te da se nijedan drugi epski pjesnik ne može mjeriti s njim po njihovu opsegu i raznolikosti.⁵¹ Jedan od uzroka tome je svakako produktivnost grčkog jezika u tvorbi složenica. Neki su Homerovi epiteti dekorativni, a neki imaju za svrhu uvođenje lika u radnju i upoznavanje s njim (Bowra 1952: 234). Svaki grad,

⁵⁰ Bowra navodi niz izraza koji bi pripadali ovoj kategoriji: *[Homer] has formulae for what might seem to be not very common occurrences like the two dogs who accompany a prince when he goes out, the slave woman with whom a man will not sleep for fear of his wife's anger, fruit-trees that make a pleasant place, sea-birds on the shore, the ragged garb of a beggar, the horse-hair plume that nods on a helmet, the stones of which a house or a wall is built, the treasure that lies at the bottom of a chest, the noise that a key makes when it is turned in a lock* (Bowra 1952: 234).

⁵¹ *There is hardly a person or a thing which has not got its distinguishing adjective, and many of these have an entrancing appeal. No doubt some of the epithets for his heroes are intended to do no more than tell who they are and establish their credentials in our memories. That is why Achilles is "son of Peleus", Agamemnon "son of Atreus", Odysseus "son of Laertes". That too is why Agamemnon is also "king of men", Nestor "the Gerenian knight", and Eumaeus "the noble swineherd". Such epithets fix a character and give him his place in the story. But Homer goes far beyond this. Many of his adjectives are purely and delightfully decorative* (Bowra 1952: 233-234).

bog i junak imaju svoj niz ukrasnih epiteta (Richardson 1943: 3). Iako su oni na prvi pogled konvencionalni, njihova upotreba može biti suptilna: kad se stalni epitet upotrijebi u kontekstu u kojemu nije istinit, pjesnik tako naglašava dramatični kontrast između nekadašnjega, uobičajenoga stanja i novog, primjerice u izrazu „konjokrota Hektor leži mrtav“ (Richardson 1943: 3). Mnogi su epiteti naizgled u neskladu s kontekstom, npr. ἀμύμονος Αἰγίσθοιο (*Od.* 1.29), za koji su tumačenja ponudili Anne Amory Parry, Lowenstam⁵² i Combella (1982).

3.2 Grčka epika nakon Homera

Do 5. st. pr. Kr. grčka epika doživjela je korjenite promjene. Usmena književnost nestaje; tekstovi se zapisuju. Recentna povijest postaje legitimna tema epa (Heril sa Sama autor je epa *Perzijska povijest* u kojemu obrađuje građu iz Herodotove *Povijesti*), dok teme povezane s trojanskim junacima obrađuju atički tragičari. Formule, tipične za usmenu epiku, u pisanoj književnosti djeluju neobično, zastarjelo ili odudaraju od općega stila. U 5. st. pr. Kr. komediograf Kratin zbija šale na račun Homerove sklonosti da često upotrebljava izraz τὸν δ'ἀπαμειβόμενος u uvođenju govora (Fantuzzi 2001: 172), a Aristofan se koristi formulom obraćanja Zeusu da postigne komički efekt (*Ose* 650-651):

ἀτὰρ ὦ πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη —
παῦσαι καὶ μὴ πατέριζε.

Osobine usmenog pjesništva smatrale su se posebnošću homerske epike i nisu umanjivale Homerovu vrijednost iako su zvučale zastarjelo (Fantuzzi 2001: 173). Kasniji autori koji nisu bili dio usmene tradicije, primjerice Apolonije Rođanin ili Nono iz Panopolisa i dalje su po uzoru na Homera upotrebljavali formule, kao što su i dalje koristili homersku *Dichtersprache*, književno narječje jonske osnove kojim se pisala epika. Heksametar s vremenom postaje tematski slobodniji (npr. u Kalimahovu epiliju *Hekala* u kojem središnje mjesto zauzima gostoprimstvo koje junaku Tezeju pruža starica Hekala vidljiv je odmak od tipičnih tema herojske epike, a Teokrit upotrebljava heksametar kao stih nove književne vrste, idila, u kojima uglavnom obrađuje teme iz života pastira) i nije više povezan isključivo s epikom.

⁵² Njihove teorije prikazuje Clark (2004: 130).

S prelaskom s usmene na pisanu epiku nestaje potreba za tipičnim homerskim, tj. usmenim, tehnikama, no utjecaj Homera kao prvaka žanra i začetnika književnosti uopće i dalje je bio prisutan.⁵³ Helenizam cijeni Homera,⁵⁴ ali ne i autore kikličkih epova: njihova sklonost korištenju homerskih formula tumači se kao skrivanje lošega pjesništva iza Homerovog autoriteta (Fantuzzi 2001: 172). Najveći epski pjesnik helenističkoga razdoblja, Apolonije Rođanin, pisao je pod velikim utjecajem Homera, ali do poznavanja *Ilijade* i *Odiseje* on je došao iščitavanjem u knjižnici,⁵⁵ a ne slušanjem pjesnika koji izvode svoje pjesme uživo. Njegov ep *Doživljaji Argonauta* dugo je bio smatran inferiornim *Ilijadi* i *Odiseji*, no u posljednjim je desetljećima revaloriziran, a naročitu pozornost danas privlači intertekstualni dijalog između njega i Homera (Glei 2001). Apolonije prilagođava svojem vremenu tradicionalne elemente homerskih epova poput uloge bogova ili davne prošlosti. Njegova glavna tema, mitska ekspedicija u kojoj Grci nadmudruju egzotične i divlje istočne narode, privlačna je publici u doba nakon Aleksandrovih osvajanja. Apolonije se ne udaljava od Homera samo stilski, već i karakterizacijom likova: njegovi junaci svojim idealima ne odgovaraju tipičnim ratnicima *Ilijade* niti snalažljivom Odiseju, a sam Jazon može se smatrati antijunakom (Glei 2001: 6-7). Prikaz bogova također ponešto odudara od Homerova jer su kod Apolonija manje hiroviti, a njihov je kontakt sa smrtnicima sveden na najmanju moguću mjeru, no i dalje čine dio naracije.⁵⁶ Apolonije prerađuje neke tipične epske prizore (povremeno to čini stapanjem nekoliko odlomaka iz Homera),⁵⁷ no

⁵³ *In the Hellenistic age Homer was thought of as a figure of divine authority, the author of canonical texts that preserved information about Greek history and who in important ways could be used to define what it was to be Greek. He was also seen as the founder of literature itself* (Nelis 2005: 358). Stav su dijelili i neki kasniji učenjaci, npr. Anne Dacier (Moore 2000: 101).

⁵⁴ *In the Hellenistic period, the Iliad and the Odyssey were held in exceptionally high esteem and were treated as paradigmatic examples of epic, far superior to the cyclic poems and other epics that had once been attributed to Homer* (Graziosi 2008: 34).

⁵⁵ *The Argonautica is the highly learned, bookish product of a bookish age... [Cameron] emphasizes continuities with the traditional oral culture, and appreciation of this fact must be central to any interpretation of the work. In particular, Apollonius was a student of Homer, and his epic poem is based on long and detailed study of the Iliad and Odyssey. Both on the level of large-scale narrative patterns and of detailed verbal interaction, the ideal reader of the Argonautica should be engaged in deciphering the traces of a fascinating dialogue between the texts of the Argonautica and of the Iliad and Odyssey* (Nelis 2005: 354).

⁵⁶ *They are certainly integrated into the plot of the epic, but they also figure in independent subplots which bring out more clearly their liveliness* (Glei 2001: 13-14).

⁵⁷ *Many scenes in the Argonautica show similar fusion of Homeric precedents: Olympus scenes, shipwrecks and storms, descriptions of sailing, arrivals and departures, scenes of welcome and hospitality, similes, assemblies and exchanges of speeches – all show Apollonius' desire to adapt Homer's use of type-scenes but to avoid excessive repetition* (Nelis 2005: 357).

izbjegava pretjerano ponavljanje homerskih obrazaca.⁵⁸ Kao pravi aleksandrijski filolog, Apolonije, da pokaže učenost, upotrebljava Homerova *hapax* ili *dis legomena*. Umjereno ponavlja formule za uvođenje govora. Upotrebljava epitete uz imenice, ali u neuobičajenom redoslijedu zbog upotrebe hiperbatona ili opkoračenja (usp. Νηλῆος θείοιο (1.158) i αὐτή μιν Τριτωνὶς ἀριστήων ἐς ὄμιλον ὤρσεν Ἀθηναίη (1.109-110)).⁵⁹ Jednu od Homerovih formula za umiranje, κατὰ δ' ὀφθαλμῶν κέχυτ' ἀχλὺς (*Il.* 5.696, 16.344, *Od.* 22.88), minimalnom izmjenom pretvara u πολλὴ δὲ κατ' ὀφθαλμῶν χέετ' ἀχλὺς (4.1525).

Apolonije je svjestan da Homer svojim stilom i jezikom pripada drugom vremenu te se pokušava istodobno držati homerske tradicije i inovirati u skladu s ukusom svojeg doba.⁶⁰ Neprestano ponavljanje formula i tipičnih prizora zamorilo bi publiku, a korištenje Homerovih formula bez ikakvih promjena se moglo shvatiti kao nedostatak ikakve inventivnosti, stoga Apolonije zadržava tipične prizore i formule, ali smanjuje broj ponavljanja i unosi suptilne izmjene. Kombinacija tradicije i inovacije kakva je prisutna u njegovu epu pokazat će dobitnom i kod drugih epskih pjesnika.

5. Formula kod rimskih pjesnika

O usmenoj književnosti Rimljana znamo vrlo malo. Pismo se na Apeninskom poluotoku počinje upotrebljavati u 7/6. st. pr. Kr. Faliskički, jezik genetski najbliži latinskom, imao je dugu tradiciju usmene književnosti koja je prvi put zapisana u 6. st. pr. Kr. Isto vrijedi i za južnopicenski (Watkins 1995: 131), no latinska je usmena književnost poznata tek fragmentarno

⁵⁸ As for internal re-use of the same verses to describe analogous scenes or situations, we find only some ten cases in Apollonius, never more than one and a half lines long, and two of those cases are most probably interpolations (Fantuzzi 2001: 180).

⁵⁹ Primjeri epiteta preuzeti iz Fantuzzi (2001), q. v.

⁶⁰ There are indeed some who see the *Argonautica* as a genuinely conservative attempt to recreate an archaic worldview, but it seems much more likely that Apollonius takes up the challenge of trying to create an epic poem which would be meaningful both as an attempt to invite comparison with Homer (by choosing to write about an ancient Greek myth), while at the same time speaking to the social and cultural concerns of his contemporary readers... Apollonius' 'mythological' epic looks like an original experiment aimed at producing a new epic for Hellenistic Alexandria, and the ambition involved in attempting to do so must not be underestimated (Nelis 2005: 359).

jer su Rimljani autohtone italске književne vrste i stihove zamijenili grčcima. *Carmina convivalia* koja spominje Katon, pohvalne pjesme izvođene na gozbama, možda su ostatak indoeuropske tradicije (Farrell 2005: 418). Poznato je da je važnu ulogu u tvorbi stihova igrala aliteracija te da je najstariji stih rimskog pjesništva bio saturnijski. U tom su stihu epove pisali Livije Andronik i Gnej Nevije. U rimskoj kulturi ne postoji figura profesionalnoga pjevača, bio on lutajući pjesnik, bard ili druid. Rekonstrukcija rimske usmene epike ostaje hipotetska (Conte 1994: 24-25).

Većina književnih vrsta nastaje pod grčkim utjecajem (iznimka je satira za koju Kvintilijan ističe: *satura tota quidem nostra est; Inst.* 10.1.93), a učenost je jedno od glavnih obilježja rimske epike. Premda je ona nastajala isključivo uz pomoć pisma, a ne tradicionalnim tehnikama usmenoga pjesništva, po uzoru na grčku ipak je bila donekle formulaična, no epiteti u rimskoj književnosti nisu bili tako životni kao kod Homera ponajprije zbog pisane, a ne usmene epske tradicije, a potom zbog relativne neproduktivnosti u tvorbi složenica. Iako su latinski i grčki genetski srodni jezici, njihove su tvorbene mogućnosti različite. Među rano posvjedočenim indoeuropskim jezicima grčki je, uz sanskrt i armenski, bio osobito produktivan u tvorbi složenica, dok je latinski bio skloniji tvorbi novih riječi prefiksacijom i aglutinacijom. Složenice se u latinskom tvore samo u određenim područjima, relativno su kratke (Fruyt 2002), a tvorbene su mogućnosti manje te se složenice tvore samo s nekim glagolima, npr. *fero, gero, colo, rumpo* i *fugio* (Richardson 1943). Iako su se mogle stvarati nove složenice, nisu uvijek bile prihvaćene među govornicima latinskog, o čemu svjedoče Pakuvijevi neologizmi *repandirostrus* i *incurvicervicus* koje je Kvintilijan kritizirao.⁶¹ Još neki neuspjeli eksperimenti bile su Katulove riječi *properipes, silvicultrix, nemorivagus, erifuga* i *hederiger* (Richardson 1943: 6). Plautove složenice poput *legirupa, ulmitriba, turpilucricupidus* i *urbicapus*⁶² vjerojatno su samo trebale postići komički efekt; one pokazuju „što složenice u latinskom nisu“ (Fruyt 2002: 265).⁶³ Kad su se Lukrecije i Ciceron žalili zbog nedostatka odgovarajućega latinskog vokabulara u odnosu na grčki (Richardson 1943: 5), to nije bio samo odraz kulturne inferiornosti koju su Rimljani osjećali naspram Grčke nego i reakcija na nemogućnost stvaranja latinskih ekvivalenata za grčke

⁶¹ *Ceterum etiam ex praepositione et duobus vocabulis dure videtur struxisse Pacuvius Nerei repandirostrum, incurvicervicum pecus* (Quint. *Inst.* 1.5.67).

⁶² Prema grčkom πτολόπορθος (Fruyt 2002: 265).

⁶³ *Although of statistically of little significance, we cannot ignore those whimsical creations of Plautus, who frequently uses compounds for his made-up words* (Fruyt 2002: 265).

pojmove koje je trebalo prenijeti u latinski, npr. *philosophia*. U prevođenju grčkih složenica na latinski tvorile su se novi izrazi dodavanjem sufiksa osnovnom morfemu ili kombiniranjem riječi, npr. *mulier-os-itas* za *φυλογύνεια* i *naturae ratio* za *φυσιολογία* (Fruyt 2002: 260). Tehnička proza i filozofija preuzimale su zbog toga jezičnog ograničenja brojne grecizme, dok su se pjesnici suočavali s velikim poteškoćama u prilagođavanju i preuzimanju grčkih riječi te stvaranju latinskih pjesničkih riječi prema grčkim modelima. Često su, kao Pakuvije, nailazili na kritike svojih neologizama. Nije bilo jedinstvenog stava rimskih pjesnika prema prevođenju grčkih složenica na latinski i korištenju grecizama: dok primjerice Livije Andronik, Lukrecije i Vergilije nisu zazirali od njih (naslov jedne Andronikove tragedije glasio je *Ajax mastigophorus*; Vergilije upotrebljava grčki pridjev *trietericus*), Horacije se suzdržavao od jezičnih inovacija i općenito kritizirao duge i nezgrapne riječi, *sesquipedalia verba* (*Ars* 97), a specifičan je slučaj satiričara Juvenala koji je iskazivao prezir prema pomodnom nekritičkom preuzimanju svega grčkog i istodobno upravo zbog toga upotrebljavao brojne grecizme u svojim satirama.⁶⁴

5.1. Epika u arhajskome razdoblju rimske književnosti: *Odusia*, Gnej Nevije i Enije

Rimski epski pjesnici arhajskog razdoblja stvarali su prema grčkim modelima, ponajviše Homeru i Apoloniju Rođaninu, te je očekivano da i njihova epika, poput Apolonijeve, u određenoj mjeri bude formulaična iako nastaje uz pomoć pisma, a ne tradicionalne usmene tehnike. Rimska epika počinje prijevodom Homerove *Odiseje* iz pera oslobođenika Livija Andronika (280. – 204. pr. Kr.). Iz sačuvanih fragmenata možemo zaključiti da je on formule (uglavnom epitete i formule oslovljavanja):

- izbacivao (*ἐνώπιδα κούρην* (*Od.* 6.142) = *virginem* (Liv. Andr. *Carm. frag.* 19); *αἴθοπα οἶνον ἐρυθρόν* *Od.* 12.19 = *vina* (Liv. Andr. *Carm. frag.* 34-6)),
- prevodio (*Ὠ πάτερ ἡμέτερε*) *Κρονίδη* (*Od.* 1.45) = *Saturni filie* (Liv. Andr. *Carm. frag.* 2)),

⁶⁴ Primjer: *Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine, Et ceromatico fert niceteria collo.* Juv. *Sat.* 3.67-68.

- zamjenjivao drugim izrazima kojima pokušava dočarati Homerov stil (Ὀδυσῆος θεῖοιο (*Od.* 1.65) = *Laërtie noster* (Liv. Andr. *Carm. frg.* 5); Πάτροκλος, θεόφιν μῆστωρ ἀτάλαντος (*Od.* 3.110) = *vir summus adprimus Patroclus* (Liv. Andr. *Carm. frg.* 13); πότνια Ἥρη (*Od.* 4. 513) = *sancta puer Saturni... regina* (Liv. Andr. *Carm. frg.* 16).

Gnej Nevije, autor epa *Punski rat*, ne nudi mnogo više materijala. Zbog malog broja stihova koji su najčešće sačuvani pojedinačno, bez konteksta, teško je sa sigurnošću odrediti koji su pridjevi upotrijebljeni kao epiteti, a koji ne. U manje od sto sačuvanih stihova primjeri poput *auream victimam pulchram* (Naev. *Carm. frg.* 1.4), *puram pulchramque ex auro vestem citrosam* (Naev. *Carm. frg.* 1.11), *pulchras cretarras, aureas lepistas* (Naev. *Carm. frg.* 1.12), *summi deum regis fratrem Neptunum regnatorem marum* (Naev. *Carm. frg.* 1.14-15), *Cereris Proserpina puer* (Naev. *Carm. frg.* 2.24), *includus arquiteiens sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo* (Naev. *Carm. frg.* 2.25-26) upućuju na formulaičnu upotrebu pridjeva *pulcher*, 3 i *aureus*, 3 te na oponašanje Homerovih epiteta koji se pojavljuju uz imena bogova.

Najvažniji epski pisac u ranome razdoblju rimske književnosti bio je Kvint Enije (239 – 169. pr. Kr.), autor epa *Anali* koji je snažno utjecao na kasnije pjesnike.⁶⁵ Zahvaljujući statusu nacionalnog epa koji je uživao sve do pojave *Eneide*, bolje je sačuvan nego *Odusia* i *Punski rat*, te nudi više materijala za proučavanje. Vrijedan je izvor za poznavanje Enija Makrobije koji je u djelu *Saturnalijske* (6.1.8-65) naveo niz primjera kojima Enije oponaša homerski stil (tipični prizori, formule za izlazak sunca, itd.). O formulama kod Enija piše Jackie Elliott koja analizira one Enijeve formulaične izraze koje je preuzeo ili preradio Vergilije (Elliott 2008).⁶⁶ Enije, iako nije bio svjestan prirode usmene epike, oponašao je tipične homerske izraze jer su se oni smatrali standardnim obilježjem junačkoga pjesništva.⁶⁷ Enije se ne ograničava na doslovno prevođenje Homerovih sintagmi (primjerice, u izrazu *divomque hominumque pater* za πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε *Il.* 1.544., *Od.* 1.28), već stvara vlastite izraze za oznaku doba dana: *vertitur interea*

⁶⁵ During much of the Roman literary history Ennius is the most notable of the archaic poets, the most quoted, admired, criticized, and revived (Conte 1994: 77).

⁶⁶ Uz jezik Enijeva epa, analizira i utjecaj jezika Enijevih tragedija na Vergilija.

⁶⁷ ... the poet, though neither writing in an oral tradition nor conscious of its role in the creation of the Homeric verse, was intent on imitating its hallmarks (Elliott 2008: 243).

caelum cum ingentibus signis (Enn. Ann. 205) koje će kasnije imitirati Vergilije: *vertitur interea caelum et ruit oceano nox* (Verg. Aen. 2.250) (Elliott 2008: 243). Elliott se u svojoj analizi ne bavi epitetima već samo formulama funkcionalnoga tipa, no uvidom u *Anale* može se zaključiti da Eniju nije strana upotreba epiteta (*veter Priamus* (Ann. 14), *magnus Titanus* (Ann. 25), *nox intempesta* (Ann. 33, 160),⁶⁸ *filo gracilento* (Ann. 239), *Discordia taetra* (Ann. 225)). Ep nije sačuvan u cijelosti te ni u Enijevom slučaju nije moguće sa sigurnošću odrediti formulaičnost svih izraza jer najčešće nemamo potvrde za minimalno dva ponavljanja. Može se pretpostaviti da su formulaični:

- pridjevi koji nisu povezani s kontekstom: *Romulus pulcher* (Ann. 75), *bonus Ancus* (Ann. 137), uključujući pridjeve koji služe proširivanju Homerova stiha: *Capys optimus*, *pium Anchisen* (Ann. 28) imitacija je Homerova stiha (Il. 20.239: Ἀσσάρακος δὲ Κάπυν, ὃ δ' ἄρ' Ἀγχίστην τέκε παῖδα),
- izrazi koji su imitacije Homerovih: *Venus pulcra dearum* (Ann. 15), *Iuno Saturnia sancta dearum* (Ann. 53),
- pridjevi koji su odraz Behaghelova zakona:⁶⁹ *gravis terra* (Ann. 221), *abies alta* (Ann. 177).

Kod Enija se može prepoznati i indoeuropsko nasljeđe koje nije posredovano preko Homera, npr. *kenning* „željezna kiša“ koji se pojavljuje i u germanskoj književnosti, a označava napad kopljima ili strelicama. Izraz se u rimskoj književnosti prvi put pojavljuje upravo kod njega (*hastati spargunt hastas: fit ferreus imber* (Ann. 266), a kasnije ga je imitirao Vergilije (Aen. 12.284).⁷⁰

⁶⁸ Sintagmu je kasnije preuzeo Vergilije:

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat. Verg. Aen. 3.587,

Quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram Verg. Aen. 12.846.

⁶⁹ Behaghelov zakon, poznat i kao *Gesetz der wachsenden Glieder*, glasi: članovi koji se nabrajaju poredani su od najkraćega prema najdužemu. West identificira poseban tip toga zakona koji naziva *the augmented triad*, u kojemu posljednji u nizu članova dobiva epitet i donosi niz primjera iz Homera, Hezioda, *Aveste* te hetitske, keltske i latvijske književnosti (West 2007: 117-119).

⁷⁰ Više o tome: West (2007: 83).

5.2. Augustovo doba: Vergilije

Vergilije je bio uzor svim kasnijim autorima latinske epike, kako Rimljanima, tako i humanistima. Vergilijevi glavni epski uzori bili su Homer,⁷¹ Enije⁷² i Apolonije Rođanin. Odnos između Vergilija i Enija komentirao je već spomenuti Makrobije (*Saturnalijske* 6.1.8-65) te drugi antički gramatičari koji su smatrali da su glavni ciljevi *Eneide* oponašanje Homera i pohvala Augustu (Conte 1994: 276). *Eneida* je strukturom kontaminacija Homerovih epova, a fabulom se nadovezuje na njih; uz to postoje i sličnosti u narativnim tehnikama (Conte 1994: 277-278).

Epska je tradicija zahtijevala uzvišen jezik, udaljen od svakodnevnog govora (Conte 1994: 282). Vergilije je uspio udovoljiti tom zahtjevu na jedinstven način: iako je upotrebljavao pjesničke riječi, arhaizme, grecizme i neologizme, najveći dio njegova fonda riječi čini svakodnevni vokabular obrazovanog Rimljanina – novina je u načinu na koji on te riječi kombinira. Jedna je od njegovih tehnika korištenje imenice u ablativu umjesto pridjeva, primjerice *crateres auro* (*Aen.* 2.765).⁷³ Njegovi sintaktički eksperimenti nisu izazvali opće oduševljenje te je od jednog suvremenika dobio naziv *repertor novae cacozeliae*, „izumitelj nove izvještačenosti“ (Conte 1994: 282), no bio je ograničen tvorbenim mogućnostima latinskog te je morao nalaziti nova rješenja. U *Eneidi*, nacionalnom epu koji je zamijenio Enijeve *Anale*, upotrebljava tipično epsku formulaičnost koja nije prisutna u njegovim ostalim djelima, *Bukolikama* i *Georgikama*. Vergilije preuzima obilježja epskoga stila istodobno od Homera i njegova nasljedovatelja Enija. Kod Vergilija nalazimo nekoliko imitacija homerskih tipova formula:

- uvođenje govora pomoću dvaju glagola govorenja (*tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat*, *Aen.* 8.422),
- završavanje govora (*vix ea fatus eram/erat*, *Aen.* 1.586, 2.323, 2.692, 3.90, itd.),
- formule oslovljavanja (*tu, magne pater divum*, *Aen.* 9.495; *O pater, o hominum rerumque aeterna potestas*, *Aen.* 10.18),
- formule za oznaku doba dana (*Et iam prima nouo spargebat lumine terras/ Tithoni*

⁷¹ It was known that Homer was Virgil's teacher, so to speak, with the result that, as in antiquity, Homer was imagined as the primordial poet, the first in a long chain of inspired artists (Dué 2005: 401).

⁷² By making Ennian 'formula' the primary and authoritative 'formula' of the Aeneid, Virgil made Ennius the 'Roman Homer' in an active and technical sense (Elliot 2008: 248).

⁷³ Više u Richardson (1943) i Conte (1994: 282).

croceum linquens Aurora cubile, *Aen.* 4.584-5),⁷⁴

- stalni izrazi (*divum pater atque hominum rex*, posuđen od Enija (*Ann. Fr.* 27), upotrebljava četiri puta u *Eneidi*,⁷⁵ nijednom u ostalim djelima (Elliott 2008:243)),⁷⁶
- epitete: *infelix Dido* (*Aen.* 1.749, 4.68, 4.450), *Sidonia Dido* (*Aen.* 1.446, 1.613, 9.266, 11.74), *pulcherrima Dido* (*Aen.* 1.496, 4.60), *pater Aeneas* (*Aen.* 1.580, 1.699, 2.2, 3.343, 3.716, itd.), *pius Aeneas* (*Aen.* 1.220, 1.305, 1.378, 5.26, 5.286, itd.).

Prema Conte, Vergilije daje epitetima novi senzibilitet; njima uvlači čitatelja u radnju i pruža uvid u psihologiju likova, te izaziva i stimulira čitatelja (Conte 1994: 282-283). Neki Vergilijevi epiteti bili su popularni i kod kasnijih autora: npr. *Sidonia Dido* preuzima Silije Italik (*Pun.* 15.746), a *pulcherrima Dido* Marcijal (*Epigr.* 8.6.13).

5.3 Epika nakon Vergilija

Vergilije je snažno utjecao na kasniju književnost, i to ne samo rimsku.⁷⁷ Mnogi su ga suvremenici smatrali najvećim pjesnikom svojega doba, neki su ga gramatičari uvrštavali na popis školske lektire još prije objavljivanja *Eneide*, a osobito su ga poštovali rimski epski pjesnici (Conte 1994: 284-286). Stoga je očekivano da će Vergilijevi nasljedovatelji, po uzoru na njega, upotrebljavati formulaičnost. U epovima Valerija Flaka, Silija Italika, Marka Aneja Lukana i Publija Papinija Stacija uočljivo je oponašanje homerskih formula, koje je u nekim od primjera koji slijede potaknuto Vergilijem:

- formule za uvođenje govora:

Intrepidus tales fundit Sol pectore voces (Val. Fl. *Argon.* 1.504),

Flebat et has imo referebat pectore voces: (Val. Fl. *Argon.* 6.496),

Arcano sacras reddit Cato pectore voces: (Lucan. *Phars.* 2.285),

⁷⁴ Sličan izraz nalazi se u *Georgikama*:

Diuersi rumpent radii, aut ubi pallida surget

Tithoni croceum linquens Aurora cubile (Verg. *Georg.* 1.446-447).

⁷⁵ *Aen.* 1.65, 2.648, 10.2 i 10.743.

⁷⁶ U *Eklogama* i *Georgikama* samo *Juppiter* (Verg. *Ecl.* 7.60; *Geor.* 1.418, 2.419, 4.149).

⁷⁷ *Virgil's Nachleben in Western literature* (Conte 1994: 284).

Effudit dignas adytis e pectore voces: (Lucan. *Phars.* 9.565).

Prepoznatljiv je Enijev i Vergilijev utjecaj i ugledanje na njihove formulacije:

Effudit uoces proprio cum pectore sancto (Enn. *Ann.* 553),

Tum senior talis referebat pectore voces: (Verg. *Aen.* 5.409),

Ille super talis effundit pectore voces: (Verg. *Aen.* 5.482).

- formule za oznaku doba dana:

cum spargere primis incipiet radiis Gargana cacumina Phoebus (Sil. Ital. *Pun.* 9.33-34),

Ecce sub adventum noctis primumque soporem (Sil. Ital. *Pun.* 9.90),

sensimque abeuntibus umbris conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo (Sil. Ital. *Pun.* 9.179-180),

Noctis gelidas lux soluerat umbras (Lucan. *Phars.* 1.261),

- formule za završavanje govora: *haec Paulus* (Sil. Ital. *Pun.* 9.65), *talibus hortatus* (Val. Fl. *Argon.* 1.58).

- formule oslovljavanja: *Romani maxime rector nominis*, (Lucan. *Phars.* 1.359-360), *o summe parens mundi, sic, sorte secunda/ Aequeorei rector, facias, Neptune* (Lucan. *Phars.* 4.110-111).

- formula za završetak gozbe:

Vt placata fames epulis bis terque repostis (Stat. *Achil.* 1.773)

Donec pulsa fames et Bacchi munera duram (Sil. Ital. *Pun.* 11.285)

Postquam exempta fames et amor compressus edendi (Auson. *Cento* 22)

Postquam exempta fames epulis, tum sola uoluntas (Paul. Petric. *Mart.* 3.109)

Atque ubi iam saturis amor est compressus edendi, (Cypr. Gall. *Gen.* 1400).

Formula koja označava završetak gozbe, αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο (Hom. *Il.* 1.469, 2.432, 7.323, 9.92, 9.222, 23.57, 24.628), Homera se ponavlja sedam puta. Po uzoru na nju Vergilije je oblikovao dva stiha koji se podudaraju u prvim trima riječima:

Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (Verg. *Aen.* 8, 184),

Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae (Verg. *Aen.* 1, 216).

Silije Italik je također ponudio varijantu tog izraza. Kasniji su autori dodatno modificirali Vergilijev stih, a Auzonije ga je preuzeo u cijelosti i umetnuo u svoje djelo *Svadbeni centon* sastavljeno isključivo od Vergilijevih stihova.

- epiteti: *sanguinis atris* (Sil. Ital. *Pun.* 9.153), *pater ipse superbus aquarum Ausonidum Eridanus* (Sil. Ital. *Pun.* 9.187-188), *Maurus atrox* (Sil. Ital. *Pun.* 9. 222), *magnanimus Capaneus* (Stat. *Theb.* 9.547, 11.1-2); *nox atra*⁷⁸ (Lucan. *Phars.* 1.579, 3.424, 9.839). Primjer Vergilijeva utjecaja na kasnije pjesnike je upotreba epiteta *armisonus* uz Atenin pridjev *Pallas*:

Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis (Verg. *Aen.* 3.544),
Pallados armisonae pharetrataeque ora Dianae (Stat. *Theb.* 1.535),
Advocet, an socia Iunone et Pallade fretus
Armisona speret magis et freta iussa capessat, (Val. Fl. *Argon.* 1.73-74),
Pallados armisonae festum dum cantibus ortum (Sidon. *Carm.* 6.1),
Pallados armisonae crinem praecingat oliva (Drac. *Romul.* 6.13).

6. Formula u neolatinskoj epskoj književnosti⁷⁹

Vergilije je bio glavni uzor neolatinskim epskim pjesnicima koji su učili latinski u školi i u svojim se autorskim djelima ugledali u majstore stila. Oni su stvarali uz pomoć pisma te nije bilo potrebe za formulom kao pomagalom u stvaranju spjeva, no ona je bila prisutna kao jedan od karakterističnih elemenata epike kod rimskih uzora. Ne postoje sustavna istraživanja upotrebe formula u neolatinskoj epici, no uvidom u renesansne epove u zbirci *Poeti d'Italia* moguće je prepoznati nekoliko tipova formula:

- epitete: *Scipio notissimus* (Petrarca *Africa* 3.276, 5.603), *Scipio magnanimus* (Petrarca *Africa* 7.633, 7.950, 8.34), *magnanimus Carlus* (Verino *Carl.* 7.508, 8.94),

⁷⁸ Vergilije pet puta koristi tu sintagmu u *Eneidi*.

⁷⁹ Ovdje je riječ o humanističkoj autorskoj epici. Pristup formuli u latinskim prijevodima *Ilijade* i *Odiseje* prikazan je u prethodnom poglavlju.

magnanimi Carli (Verino *Carl.* 1.1, 10.338, 14.335; Verino *Carl. app.* 4.13); *magnanimus Caesar* (Boni *Austr.* 2.219, 3.331),

- formule za oznaku vremena: *Ast ut more suo roseis Aurora capillis Apparet terris solitoque relucet in orbe* (Bonif. Ver. *Veronica* 1.388-389); *Ianque Aurora diem tulerat generosa per ortum*, (Chaula *Parth.* 3.616), *Nec minus, ut Phebe tenui pallescere cornu Cepit et Eeos referens Aurora iugales Splenduit et rutilum Solem ducebat ad ortum* (Chaula *Parth.* 3.140-142), *Vix iubar extulerat veniens Aurora quadrigis*, (Chaula *Parth.* 6.217), *Dum tulit auratam terris Aurora quadrigam* (Chaula *Parth.* 5.527), *Et nitida in terris surgens Aurora veniret*, (Zuppardo *Alf.* 9.286); *Hinc properans Aurora rubentibus advolat alis* (Pontano *Uran.* 4, 928).

Ne postoje sustavna istraživanja upotrebe formula niti u hrvatskoj neolatinskoj epici, tek usputne opaske u studijama o pojedinim piscima i djelima. Primjerice Rezar u predgovoru epu *De morte Christi* dubrovačkog humanista Damjana Beneše kao jednu od osobina navodi korištenje formula sa značenjem „izlazak/zalazak sunca“ te formula za uvođenje i završavanje govora (Beneša 2006: 69-70).

7. Formula u izabranim prijevodima Homera na žive jezike

Bogatstvo epiteta kod Homera bilo je teško prenijeti u latinski jer su mnogi među njima složenice za koje ne postoje latinski ekvivalenti. Možemo pretpostaviti da su se s ovom poteškoćom nešto lakše nosili prevodioci na žive jezike jer su, barem u teoriji, mogli skovati nove riječi, no to ne rješava problem njihovih (pre)čestih ponavljanja i odudaranja od konteksta. Zbog velikoga broja prijevoda Homerovih epova na žive jezike bilo bi nemoguće obuhvatiti ih sve unutar ovog poglavlja, stoga je u ovom odlomku predstavljena engleska tradicija, koja sama nudi obilje materijala, s osvrtom na nekoliko drugih prevodilaca (Anne Dacier, Leconte de Lisle, Maretić, Voss).

Prvi je engleski prijevod Homera objavljen 1581,⁸⁰ a *Ilijada* je do 1994. prevedena na engleski čak 60 puta u cijelosti (Scott 1994: 1). Objavljivane su i traduktološke rasprave posvećene Homeru. Među najranijim engleskim prijevodima Homera najpoznatiji je *Seaven Bookes of the Iliades* Georgea Chapmana, objavljen 1598. Chapman se u radu služio proznim prijevodima Lorenza Valle i Andree Diva te heksameterskim Eobana Hessea.⁸¹ Chapman je nastavio prevoditi Homera te je 1612. objavio *The Whole Works of Homer, Prince of Poetts, in his Iliads, and Odysseys*. Homer je u Chapmanovim rukama pretrpio velik utjecaj elizabetanskog stila⁸² te je ovaj prijevod prvenstveno cijenjen kao zasebno umjetničko djelo, ovjekovječeno u sonetu Johna Keatsa *On first looking into Chapman's Homer*.

Alexander Pope (*The Iliad of Homer*, 1715), autor jednog od najpoznatijih engleskih prijevoda *Ilijade*,⁸³ iznio je svoje mišljenje o problemu prevođenja brojnih ponavljanja kod Homera: smatrao je da ponavljanja u određenim kontekstima treba sačuvati, npr. kad glasnik prenosi kraljeve riječi jer bi bilo kakva promjena u tekstu značila nedostatak poštovanja, ali da su varijacije dopustive kad između ponavljanja ne postoji dovoljno velik razmak (Scott 1994: 23). Cowper (*The Iliad of Homer*, 1791) je povremeno epitete „stapao“ s kontekstom; najbolje je čuvao patronime, a Tytler, autor traduktološke rasprave iz 1797, smatrao je da će dobar prijevod sačuvati epitete na prikladnim mjestima (Scott 1994: 23-24). Matthew Arnold u čuvenoj je raspravi *On Translating Homer* (Arnold 1861) oblikovao sljedeće pravilo: prevodilac mora žrtvovati, kad je to potrebno, vjernost izvorniku da bi izbjegao neprirodan učinak izazvan doslovnim prevođenjem. Potkrepljuje tu tvrdnju nizom nezgrapno prevedenih epiteta i zaključuje da u engleskom prijevodu epiteti nužno moraju biti izostavljeni ako se ne mogu naći ekvivalenti koji zvuče prirodno i neupadljivo. Po njegovom mišljenju, izraz ne smije odvlačiti pozornost od sadržaja (Arnold 1861: 89-91). U drugoj polovici 20. st. Cook (prijevod *Odiseje* iz 1967) zastupa stav da Homera treba prevoditi vjerno, dok Graves (*The Anger of Achilles: Homer's Iliad* 1959) smatra da ga treba maksimalno prilagoditi čitaocu, a Fagles (*The Iliad* 1990) predlaže fleksibilnost u prevođenju u skladu s čitalačkim navikama moderne publike (Scott 1994: 34-36).

⁸⁰ *Ten Books of Homers Iliades [in Verse Alexandrine]* Arthura Halla. Riječ je o prijevodu s francuskog.

⁸¹ Više o Chapmanu i građi kojom se služio pisali su engleski filolozi Fay (1951) i Phinney (1965).

⁸² *Chapman translates his object into Elizabethan, as Pope translates it into the Augustan of Queen Anne* (Arnold 1861: 29).

⁸³ Više o njemu donosi Scott (1994: 313-314).

Faglesu je blizak Fitzgerald (*The Iliad* 1979), a Cooku Martin Hammond (*The Iliad* 1987).⁸⁴ U najnovijem engleskom prijevodu *Ilijade* (Homer 2011) Anthony Verity vjerno se drži grčkog teksta: ne izbjegava ponavljanja i prenosi točno značenje bez obzira na povećavanje broja riječi i slogova u stihu (*Then in answer swift-footed Achilles addressed him* (1.84, 1.121, 9.606, 9.643); *addressed her* (1.215); *then in answer lord Agamemnon addressed him* (1.130, 1.172)). Svaka je formula svaki put prevedena na isti način, bez obzira na velik broj ponavljanja.

Vjeran pristup njeguju, između ostalih, i prevodioci Tomo Maretić i Johann Heinrich Voss. Maretić prevodi sve, te po potrebi kalkira da bi očuvao epitet.⁸⁵ U njemačkom prijevodu iz pera Johanna Heinricha Vossa (Homer 1995),⁸⁶ prvi put objavljenom 1793, pristup je isti: *des Peleïaden Achilleus* (1.1, 1.322, itd.), *Phoibos Apollon* (1.14, 1.43, 1.64, 1.72, itd.), *Ihm antwortete drauf der mutige Renner Achilleus* (1.84, 1.121, 9.606, 9.643, itd.).

Razlike u prevodilačkom pristupu mogu se primijetiti i unutar francuske tradicije: Anne Dacier u prijevodu *Ilijade* iz 1711. (Homer 1711) slobodnije pristupa epitetima (Φυλομέδουσα βοῶπις (7.10) - *belle Phylomeduse*, θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη (7.17) - *la déesse Minerve*) nego što će to 1866. učiniti njen sunarodnjak Leconte de Lisle (*Philomédousa aux yeux de boeuf, la divine Athènè aux yeux clairs* (Homer 2004)).

8. Zaključak

Iako je tek manji dio autora antičke epike stvarao pomoću tradicionalnih tehnika usmene književnosti, štoviše, rimska epika nastajala je isključivo uz upotrebu pisma, zbog utjecaja Homera kao začetnika žanra na ostale pjesnike formulaičnost je u većoj ili manjoj mjeri prisutna u djelima epskih⁸⁷ pjesnika koji se smatraju reprezentativnim predstavnicima tog žanra u rimskoj književnosti. Antički su pjesnici posvećivali veliku pažnju tradiciji, ali nisu izbjegavali inovacije. Upotreba tradicionalnih epskih tehnika nakon Homera bila je sadržana, ali ipak prisutna. Rimska

⁸⁴ Ovi su prijevodi Homera prikazani u Scottovoj disertaciji (Scott 1994).

⁸⁵ Više o Maretiću i njegovom nasljedniku Đuriću: Nevenić Grabovac (1967); brojne primjere (volooka Hera, ružoprsta Zora) navodi Šonje (1975), (1976).

⁸⁶ Arnold hvali Vossovu vjernost, ali smatra da stilski odudara od izvornika (Arnold 1861: 15).

⁸⁷ I ne samo epskih: moguće je da se jedna homerska formula pojavljuje čak i u Katulovu prepjevu Sapfe (Pardini 2001).

epika oživljena je u humanizmu s Vergilijem kao modelom koji treba oponašati. Zbog snažnog utjecaja rimske epike na humaniste, osobito velikog inovatora Vergilija čiji je status najvećeg epskog pjesnika svih vremena bio neupitan, očekivano je da će humanistički stil biti sličniji onome rimskih pjesnika nego Homerovom, tj. da neće obilovati formulama, no sadržavat će imitacije homerskih izraza.

Formule su bile izazov kako autorima epova, tako i prevodiocima Homerovih epova, te se već u prvom latinskom prijevodu Homera, onome Leonzia Pilata, mogu primijetiti varijacije u pristupu. Svaki je prevodilac mogao obraditi Homera na svoj način, i svaki se pristup s jedne strane mogao opravdati estetikom vremena u kojemu je nastao, a s druge potrebama i zahtjevima čitalaca.⁸⁸ Ponavljanja su bila zamorna za čitatelja, a među ponavljanim elementima isticali su se epiteti koji su često djelovali neusklađeno s kontekstom (Scott 1994: 22). Istraživanja kojima su Milman Parry i Albert Lord rasvijetlili ulogu formulaičnosti u usmenoj književnosti tek su djelomično utjecala na prevodilačku praksu: primjeri poput Gravesa, Faglesa i Fitzgeralda pokazuju da prevodioci (i izdavači) žele ponuditi publici nešto više od doslovno prevedenog Homera.⁸⁹

⁸⁸ Arnold prikazuje nesklad između Homera i estetike elizabetanskog doba (Arnold 1861: 24).

⁸⁹ Gravesov osebniji stil ima svoje poklonike i danas (Donoghue 2010).

3. POGLAVLJE: KUNIĆEVA PREVODILAČKA NAČELA U KONTEKSTU ISUSOVAČKOG OBRAZOVANJA I PREVODILAČKE PRAKSE 18. STOLJEĆA

1. Povijest reda i isusovački obrazovni sustav

Kad je 1540. osnovao Družbu Isusovu, Ignacije Loyola (1491.-1556.) njezine je pripadnike zamišljao prvenstveno kao putujuće propovjednike i misionare, a ne kao prosvjetne radnike (Worcester 2008: 3-4). Međutim, uz misionarstvo i dobrotvorni rad (1542. u Rimu su osnovali sklonište za zlostavljane žene; nešto kasnije i prvu rimsku bolnicu za duševne bolesnike; pomagali su siromašnima i obraćenim Židovima, itd.), isusovci su razvili i uspješnu prosvjetnu djelatnost; štoviše, često su bili pod pritiskom lokalnih zajednica da otvore školu. Prvi isusovački kolegij otvoren je u proljeće 1548. u Messini. Zahvaljujući potpori potkralja Sicilije i gradske uprave kolegij je nudio besplatno obrazovanje te ga je pohađalo tristotinjak učenika godišnje, a školski predmeti pokrivali su područja od opismenjavanja preko gramatike i retorike do hebrejskoga, filozofije i teologije. Do 1556, kad je umro Ignacije Loyola, otvoreno je 18 kolegija na Apeninskome poluotoku i Siciliji zajedno; do 1600. bilo ih je 49 samo na talijanskome tlu. U trenutku ukidanja reda 1773. postojalo je ukupno 120 kolegija na području Italije i Sicilije (podaci iz Murphy 2008: 72-73).⁹⁰ Ignacije Loyola trudio se postavljati svoje ljude i osnivati isusovačke institucije na mjestima na kojima je vjerovao da će imati najveći utjecaj, stoga nije iznenađujuće da je glavna obrazovna ustanova njegovog reda bila smještena u samome središtu katoličkoga svijeta (Murphy 2008: 71). Rimski kolegij, Collegio Romano, osnovan je 1551. Prve se godine upisalo gotovo 300 učenika. Kolegij je djelovao uz potporu rimske elite (papa Grgur XIII. poklonio je 1584. Družbi veličanstvenu zgradu u kojoj je Kolegij bio smješten) i s vremenom je poprimio međunarodni karakter o kojem svjedoče imena isusovačkih znanstvenika i intelektualaca koji su na njemu djelovali: Talijan Roberto Bellarmino, Španjolac Francisco Suárez, Portugalac Manuel de Sá, Nijemci Christopher Clavius i Athanasius Kircher te,

⁹⁰ Valja napomenuti da povremeno, zbog nedovoljne potpore lokalne uprave i nedostatka pouzdanih predavača, pokušaji osnivanja škola ipak nisu završavali uspjehom (Murphy 2008: 73).

naposljetku, i niz hrvatskih učenjaka među kojima je najpoznatiji Ruđer Bošković.⁹¹ S vremenom se Rimski kolegij nametnuo kao vodeća isusovačka obrazovna institucija čiji su članovi najznačajniji doprinos ostvarili na području matematike i astronomije. U drugoj polovini 18. st. kolegij je po važnosti, utjecaju i kvaliteti obrazovanja bio ravan rimskom sveučilištu Sapienza, a njegova je knjižnica 1712. posjedovala bogat fond od 60.000 knjiga. Njegov plan i program ukratko se može opisati kao kombinacija humanizma i skolastičke tradicije (Moss 1986: 139) s kojom su se prvi isusovci upoznali tijekom studija u Parizu.

Isusovci su iz pedagoške perspektive najvažniji među redovima osnovanima u 16. st. (Wise 1961: 28). Kao nasljednici renesansnog humanizma, oblikovali su svoj školski program prema humanističkom, no uz velike razlike u odnosu na raniji obrazovni sustav u kojem su postojale samo škole nezavisnih učitelja ili učitelji koje su zapošljavale lokalne vlasti. Obrazovanje nije bilo centralizirano i usustavljeno te je svaki učitelj mogao osmisлити svoj plan i program,⁹² a obrazovao se manji broj ljudi nego u isusovačkim ustanovama. Činjenica da isusovci, na inzistiranje Ignacija Loyole, nisu naplaćivali školarine, također je doprinosila interesu za upis u njihove škole.

Isusovci su preuzeli književni *curriculum* ranijih humanista posvetivši posebnu pozornost sastavljanju tekstova na latinskome.⁹³ Cilj isusovačkoga obrazovanja bio je proizvesti učenjaka koji poznaje znanost i umjetnost svojega doba, latinski, grčki i hebrejski, aristotelovsku filozofiju i teologiju Tome Akvinskog (Moss 1986: 138). Isusovci su svoju nastavničku praksu od samih početaka nadopunjavali pedagoškim raspravama. Prve korake prema definiranju isusovačkog obrazovanja učinili su Annibal Coudret, koji je ubrzo nakon osnutka kolegija u Messini napisao *De ratione studiorum Messanae* (1548) te Jeronimo Nadal koji je tri godine kasnije napisao *Constitutiones Collegii Messanensis* (1551). Claudio Aquaviva, peti general Družbe Isusove, započeo je 1585. rad na nacrtu za plan i program isusovačkih škola. Nakon niza sastanaka, rasprava, proučavanja statuta i radnih verzija, konačno je 1599. objavljen spis *Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu* u kojemu su iznesene detaljne upute za predavače i upravitelje u isusovačkim školama. U njemu su definirani silabi i nastavni ciljevi te opisane

⁹¹ Više o znanstvenom radu isusovaca, osobito Kircherovu, v. u Feingold (2003).

⁹² Iako su postojali općeprihvaćeni autori koji su se smatrali prikladnima i uzornima, učitelji su mogli dopuniti osnovni program prema nahođenju.

⁹³ *The accent in Jesuit humanist education was on creative composition, not erudition or Altertumswissenschaft or discovering an ancient author's „true“ voice or meaning* (Haskell 2014: 785).

pedagoške metode koje nastavnik treba primjenjivati. Između ostaloga, nastavnik je trebao poticati pozitivno rivalstvo u razredu, izbjegavati fizičko kažnjavanje ili bilo kakav drugi oblik ponižavanja, paziti da se učenici na satu ne dopisuju ili razmjenjuju poklone te poklanjati svim učenicima jednaku pozornost (*Ratio studiorum* 1970: 68-73). Bio je to prvenstveno praktični priručnik za rad u školama koji je dopuštao prilagođavanje programa ovisno o uvjetima u kojima se izvodila nastava i potrebama učenika. Po uzoru na *Ratio studiorum* svoje su programe osmislila i neka sekularna sveučilišta (Moss 1986: 138).

Prva razina obrazovanja koju propisuje *Ratio* (prikazana prema *Ratio studiorum* 1970, Garrod 2014) bio je trogodišnji studij gramatike latinskoga i grčkoga koji bi po dobi učenika prilikom upisa i trajanju otprilike odgovarao današnjoj srednjoj školi. Tijekom prve godine obrađivale su se osnove latinske gramatike prema priručniku *De institutione grammatica libri tres* (1572) Manuela Alvareza. Učenici su učili napamet gramatička pravila i kratke odlomke iz Ciceronovih djela (ne duže od četiri retka). Slušali su ujedno i uvod u grčku gramatiku. Vježbe su se sastojale od pisanja kratkih sastavaka i prevođenja s narodnih jezika na latinski. Tijekom druge godine učenici su čitali Ciceronova pisma iz zbirke *Ad familiares*, Ovidijeve lakše pjesme, katekizam na grčkome s latinskim prijevodom te djelo *Slika Kebeta iz Tebe*.⁹⁴ Vježbali su latinski prevođenjem Cicerona s latinskoga na narodni jezik i potom opet na latinski. Čest je zadatak bilo i imitiranje određenoga autora. Tijekom završne godine na nastavi latinskoga obrađivala su se Ciceronova djela *Ad Atticum*, *Ad Quintum fratrem*, *De amicitia* i *De senectute*, pročišćen izbor iz Ovidija, Katula, Tibula i Propercija te Vergilijeve *Ekloge*, a u nastavi grčkoga Ezop, Ivan Zlatousti i Agapetova⁹⁵ pisma.

Nakon studija gramatike slijedila je godina zvana *humanitas* kojoj su glavni ciljevi bili razvijanje erudicije i snalaženje u različitim govorničkim i pjesničkim stilovima. Lektira se u nastavi latinskoga sastojala od Ciceronovih govora (*Pro lege Manilia*, *Pro Marcello*, *Pro Archia poeta*) i filozofskih spisa, rimskih historiografa (Cezar, Salustije, Livije, Kvint Kurcije), Vergilija (osobito *Eneide*, ali bez 4. pjevanja), izabranih Horacijevih oda te epigrama i oda drugih slavni pjesnika. U nastavi grčkog jezika bili su od proznih autora obrađivani Izokrat, Platon, Ivan Zlatousti i Plutarh, a od pjesništva Teognidove elegije, Fokilidovi fragmenti, patristička poezija

⁹⁴ Danas rijetko čitan popularno-filozofski spis bio je popularan u Europi od 15. do 18. st. Autor je živio je u 1. ili 2. st. Ne treba ga brkati s istoimenim pitagorejcem koji je živio u 5. st. pr. Kr.

⁹⁵ *Floruit* oko 530. Njegova pisma upućena caru Justinijanu bila su čitana i imitirana. Pripadaju žanru pisama vladarima čiji je začetnik bio Izokrat (*Nikoklu*). Ne treba ga brkati s istoimenim papom čiji je suvremenik bio.

Grgura iz Nazijanža, neoplatonističke himne Sinezija iz Kirene i drugi. Vježbe na ovoj godini bile su sljedeće: pisanje varijacija na teme izražene u osobito značajnim rečenicama iz lektire, rekonstrukcija ciceronovskog perioda, pisanje stihova, prerada pjesme u novom žanru, pisanje sastavaka prema zadanom zapletu (*argumentum*), prevođenje pisama s govornog jezika na latinski u određenom stilu (Plinijevu ili Ciceronovu), pisanje uvoda u govore (*exordia*) te sastavljanje prigodnih pjesama za svečanosti.

Potom je slijedila nastava retorike u trajanju od godinu dana; oni koji su osjećali posebno nagnuće prema tome području mogli su retoriku slušati dvije godine.⁹⁶ Čitali su se Ciceronovi spisi *De oratore* i *Partitiones oratoriae*; od grčkih autora Demosten ili Homer; a jedanput tjedno pisala se „tema“, tj. sastavak na grčkome. Nastavni cilj bilo je razvijanje stila i sposobnosti pismenoga izražavanja. Glavni je priručnik u nastavi retorike bilo djelo *De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone et Quintiliano deprompti* Cypriana de Soareza (1524. – 1593.) koje je bilo u upotrebi više od 200 godina. U njemu je riječ o važnosti klasičnih uzora; Aristotel i Ciceron navode se kao izvorišta retoričkih pravila, a primjeri su preuzeti iz Cicerona, Demostena, Platona, Tukidida, Homera, Hezioda, Pindara, Bazilija iz Cezareje, Grgura Nazijanskoga i Ivana Zlatoustoga. Uz Soareza, s čijom su se teorijom retorike učenici u najosnovnijim crtama već upoznali tijekom prethodne godine studija, temeljna literatura bile su Aristotelove *Retorika* i *Poetika*. Retorika je bila od posebne važnosti za isusovački red jer je on u svojoj osnovi bio protureformatorski te su njegovi pripadnici morali imati razvijenu sposobnost argumentacije i razlaganja da bi se mogli uvjerljivo oduprijeti napadima na katoličanstvo (Moss 1986: 138). Vježbe tijekom studija retorike bile su sljedeće: opisivanje (često zadavane teme: vrt, hram, oluja), pisanje epigrama, natpisa, epitafa, upotreba tropa, argumentiranje određenih tema te pisanje dramskih djela prema zadanom zapletu. Najuspjelije drame javno su se izvodile.

Gramatika, *humanitas* i retorika zajedno su činile *studia inferiora*. Viši stupanj isusovačkoga obrazovanja zvao se *superiora*, a činili su ga studij filozofije i teologije. Studij filozofije trajao je tri godine. Prva godina bila je posvećena uvodu u aristotelovsku logiku prema udžbenicima *Introductio in dialecticam Aristotelis* (1561) Francisca Toleda i *Institutiones dialecticae* (1564) Pedra de Fonseke, uz Aristotelove spise *O tumačenju* i *Prva analitika*. Na drugoj godini proučavala se prirodna filozofija (matematika, astronomija, geografija). Od

⁹⁶ Tako je učinio Kunić (Bratičević 2012: 195).

udžbenika su se koristili Euklidovi *Elementi*, Aristotelova *Fizika* (samo 6. i 7. knjiga te doksografski sažetak iz 1), *O nebu*, *Meteorologija* i prva knjiga spisa *O rađanju i uništenju*. Studenti treće godine u sklopu bavljenja psihologijom, etikom i metafizikom čitali su Aristotela (ponovno *O rađanju i uništenju*, uz to *O duši*, *Metafiziku* i etičke spise). Iz lektire je bilo izbačeno sve što je moglo voditi teološki osjetljivim raspravama, primjerice dijelovi Aristotelove *Fizike* u kojima se razmatraju sloboda i beskonačnost prvobitnoga pokretača (8. knjiga). Preporučalo se kurzorno čitanje ili potpuno zaobilaženje dijelova *Fizike* u kojima je riječ o prirodi neba (2, 3. i 4. knjiga). Nakon studija filozofije slijedio je tzv. intersticij, razdoblje u kojem su isusovački magistri bili obavezani predavati na manjim učilištima Družbe Isusove.⁹⁷ Po završetku intersticija slijedio je studij teologije u trajanju od četiri godine.

S ukidanjem reda zatvoreni su i isusovački kolegiji. Već i prije raspuštanja Družbe isusovački je obrazovni sustav bio podvrgnut kritikama prosvjetitelja: D'Alembert je bio ogorčen činjenicom da dječaci u isusovačkim školama najbolje godine života posvećuju ovladavanju latinskom versifikacijom i retoričkim sastavcima (Haskell 2014: 775). Njegov prigovor nije nastao iz animoziteta prema mrtvom jeziku: zalagao se za uporabu živih jezika jer je držao da suvremeni autori ne mogu postići zadovoljavajuću razinu latinskoga, iako je smatrao da je latinski koristan kao *lingua franca* (Laird 2012: 239). Kad je red ponovno uspostavljen, važnost latinskoga jezika u nastavi se postupno smanjivala.

2. Isusovci i Vergilije

Haskell (2010: 215) sumira razloge zbog kojih se Vergilije nametnuo kao uzor: bili su to tradicija, nasljeđe crkvenih otaca i renesansnih humanista, paradigmatika pjesnička karijera te elegantan i neutralan stil. Iako se u *Ratio studiorum* nije Vergiliju u sferi pjesništva pridavala ona važnost koju je Ciceron imao u pisanju proze, isusovci su, pod velikim utjecajem Vide i Scaligera, smatrali Vergilija glavnim uzorom u pisanju epike (Haskell 2010: 203). Marco Girolamo Vida (1485. – 1566.) u djelu *De arte poetica* (1527), jednoj od najutjecajnijih neolatinskih poetika koja uz didaktičku ima i umjetničku vrijednost, savjetuje mladim pjesnicima

⁹⁷ Kunić je godinu dana predavao gramatiku u Fermu, zatim književnost (*humaniores litterae*) u Città di Castello u Umbriji te u Firenci (Bratičević 2012: 196).

koje teme da odaberu i kako da ih obrade. Jedini je uzor u pisanju latinskih stihova kojeg Vida preporuča svojim mladim čitaocima Vergilije.⁹⁸ Homera smatra inferiornim. Njegovo mišljenje dijeli Scaliger (Giulio Cesare della Scala, 1484. – 1558.) u petoj knjizi svog postumno objavljenog djela *Poetices libri septem*, naslovljenoj *Criticus (de imitatione et iudicio)*.⁹⁹ Homerov način izražavanja graniči s vulgarnim,¹⁰⁰ a junaci i bogovi ne pokazuju u dovoljnoj mjeri *decorum*.

Haskell (2010) analizira Vergilijev utjecaj na isusovačko epsko pjesništvo. Među primjere vergilijanske epike ubrajaju se, između ostalih, djela *Saberis* i *Paciecis*. Niccolò Giannettasio u epu *Saberis* opisuje lutanja sv. Franje Ksaverskoga koja čitatelj neizbježno dovodi u vezu s Enejinima, uz cijeli niz kršćanskih analogija za elemente Vergilijeva epa: Sotona – Junona, anđeo – Merkur, Manresa – Kartaga, itd. Vergilijanski model slijedi i Bartholomaeus Pereira u epu *Paciecis* (1640). Utjecaj *Eneide* vidljiv je u naslovu, broju pjevanja, strukturi (koja uključuje i polustihove), no autor se istodobno oslanja i na Lukana te preispituje ideju vergilijanskoga epskog junaka. Vergilije je bio uzor i građa ne samo za očekivane žanrove poput epa, pastorage i didaktičnog pjesništva, nego i za dramu i likovnu umjetnost. Jacob Gretser (1562. – 1625.) autor je dramskoga prikaza 5. pjevanja *Eneide*, a Johann Baptist Adolph (1657. – 1708.) napisao je dramu praćenu glazbenim interludijima, nadahnutu 4. pjevanjem *Eneide*, u kojoj Didona žrtvuje svoju ljubav prema Eneji u korist njegove misije.¹⁰¹ Ipak, nisu se svi grčevito držali Vergilija.¹⁰² Epski pjesnici Benci, Masen i Le Brun pokazuju u svojim epovima brojna odstupanja i inovacije. Iako Le Brun i Masen u predgovorima svojim epovima ravnopravno govore o junačkome pjesništvu i navode Vergilija kao uzor kojemu su svi ostali antički pjesnici inferiorni, u samim epovima Vergilijev utjecaj nije odmah uočljiv.¹⁰³ Haskell (2010) pokazuje da su isusovački autori, iako su poetike i školski *curriculum* preporučali Vergilija kao temeljni uzor u pisanju epike, mogli sami

⁹⁸ *The most important factor in this poetic formation is to be the imitation of Virgil, the supreme model of elegant Latinity. Just as there is no mention of Greek poets other than Homer, so there is praise only for Virgil with no positive recommendation of any other Roman author* (Sowerby 1997b: 174).

⁹⁹ *The most notorious and vituperative attack on the Greek poet* (Sowerby 1997b: 179).

¹⁰⁰ Homerova usporedba grčkih vojnika s muhamama nikako se ne bi mogla upotrijebiti u opisu rimske vojske; prema Vidi, za biće kao što je *foedissima musca* nema mjesta u latinskom pjesništvu (Sowerby 1997b: 177-178).

¹⁰¹ Upada u oči da 4. pjevanje nije pripadalo u isusovački školski *curriculum*. Razlog tome je, dakako, preprovokativna tema.

¹⁰² *The history of Jesuits and Vergil is a bit like the history of the Society of Jesus itself – an appearance of codes and rules magisterially dictated and enforced from above, but, in practice, forever adapting organically to local circumstances* (Haskell 2010: 204).

¹⁰³ *It is not that these Jesuit epic poets didn't know their Aeneid well enough, then. They knew it, but also chose to turn it inside out* (Haskell 2010: 205).

odabrati u kojoj će ga mjeri slijediti, te postoje razlike u pristupu od pjesnika do pjesnika. Isusovci su posvetili mnoge rasprave pitanjima prikladne lektire. Antonio Possevino u bibliografskome djelu *Bibliotheca selecta de ratione studiorum in historia, in disciplinis, in salute omnium procuranda* (1593) navodi što se smije čitati, a što ne smije. U 17. knjizi, naslovljenoj *De Poesi et Pictura ethnica, humana et sacra*, konstatira da je potrebno izbaciti opscene dijelove iz Vergilija i Homera da bi bili prikladni za upotrebu. Ujedno primjećuje da je lakše izbaciti neprikladne dijelove iz Vergilija nego iz Ovidija, Katula, Propercija i Tibula. Primjer je priručnika nastaloga iz nastavničke prakse *Ars bene scribendi* (1709) Rainiera Carsughija (1647. – 1709.).¹⁰⁴ Carsughi je proveo sedam godina kao predavač retorike na Rimskome kolegiju. Svoja je iskustva odlučio pretočiti u priručnik namijenjen studentima, podijeljen u četiri pjevanja. Tema je prvog pjevanja čitanje prikladnih pisaca i pisanje bilježaka; tema drugoga metode pisanja; trećega imitacija, a četvrtoga stilske vrline i mane. Carsughi donosi niz savjeta, praktičnih (kada napraviti pauzu u nastavi, kako pisati bilješke, kako govoriti u javnosti) i moralnih (treba pisati o svetim temama, a izbjegavati sve što je vulgarno i lascivno, osobito talijanske autore). Jasno je izražen stav koji Carsughi dijeli s Vidom (ali ne i s Horacijem): stil se do neke mjere može naučiti. Carsughi je smatrao Vergilija najvećim pjesničkim uzorom i isticao da on nema Lukanovih, Stacijevih i Klaudijanovih mana, no istodobno je za uzore u pojedinim vrstama preporučao pjesnike koji su se u njima najviše istaknuli: Juvenala za satiru, Horacija za liriku, Tibula i Ovidija za elegiju. Već spomenuti epski pjesnik Masen u priručniku *Heroica poesis praeceptionibus et exemplis illustrata* poglavlje pod naslovom *Ratio Epopoeiae concipiendae, ac disponendae, exemplo ad Virgilii imitationem proposito, declarata* posvećuje pisanju vergilijanskoga epa. Jedan od prvih savjeta koje daje glasi: *Virgilius sibi Odyseam Homeri, tu tibi Aeneidem praefige* (Masen 1661: 140), no već u sljedećemu poglavlju nudi druge moguće modele. Još jedan isusovački pedagog, Joseph de Jouvancy (1643. – 1719.) u svojim uputama za podučavanje na nižim razinama (*inferiora*) naziva Vergilija 'princom latinske poezije'; po njegovu mišljenju, svi manji pjesnički žanrovi su zapravo sastavni dijelovi epike, a *Eneida* je primjer epa koji se 'ne može dovoljno nahvaliti' (Haskell 2010: 210).

¹⁰⁴ Knjiga je dostupna online na adresi <http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/rainer.html> s predgovorom same Haskell koja ju je otkrila u fondu Desbillons Sveučilišne knjižnice u Mannheimu (Carsughi 1999, q. v.).

Isusovci su u svojim književnoteoretskim raspravama često uspoređivali Vergilija i Homera. Uz gore navedenoga Jouvancyja, najpoznatiji je primjer René Rapin (1621. – 1687.), čije je djelo *Observations sur les poèmes d'Homère et de Virgile* svoje prvo izdanje doživjelo 1664. Prema Rapinu, epsko pjesništvo je vrhunac pjesništva, a Homer i Vergilije žanrovski su *modèles les plus parfaits* (Rapin 1669: 3), što pokazuje i činjenica da su ih cijenile velike povijesne ličnosti: Homera Aleksandar Veliki, Vergilija car August. Međutim, Rapin detaljno analizira *Ilijadu* i *Eneidu*, uz nešto manje teksta posvećenog *Odiseji* te dolazi do zaključka da prednost svakako treba dati Vergiliju iako ga Homer u nekim aspektima nadmašuje. Kod Homera nalazimo veći broj likova i širi raspon radnje. Homerova je mašta bogatija, a duh univerzalniji od Vergilijeva - on je istodobno pjesnik, govornik, matematičar, filozof, astronom i obrtnik; ujedno je i vještiji stihotvorac. Međutim, Rapin upozorava da ne treba suditi površno te izlaže svoje viđenje sadržaja *Ilijade* i *Eneide*.

Sadržaj *Ilijade* bez epizoda: jedan od grčkih vojskovođa nezadovoljan je vrhovnim poglavarom, povlači se u svoj šator, zanemaruje svoje dužnosti, zdrav razum i prijatelje, ne brine se za opće dobro i dobrobit države i prepušta se svojoj boli. Time se okoristi neprijatelj, koji mu između ostalog ubija najboljega prijatelja. Povrijeđeni se junak zatim osvećuje i ubija neprijateljskoga vođu. Sadržaj *Eneide*: princ traži novu naseobinu nakon raspada svoje domovine; na putu ga prate otac i bogovi. Bogovi, dirnuti njegovom pobožnošću, omogućuju mu da pronade najljepšu zemlju na svijetu i tamo osnuje najveličanstvenije carstvo u ljudskoj povijesti.

Prema Rapinu, puno toga u *Ilijadi* nema izravne veze s Ahilejevom srdžbom – kao da je Homer zaboravio o čemu se radi u epu. Što se tiče strukture, *Odiseja* nije ništa bolja. Rapin je uvjeren da Telemahovo putovanje nema nikakvu svrhu unutar priče, te da *Eneida* ima pravilniju strukturu od oba Homerova epa. Rapin primjećuje da kod Homera radnja traje još godinu dana nakon Hektorove smrti, tj. kraj *Ilijade* se ne poklapa s krajem Trojanskog rata, a niti početak, dok *Eneida* ima strukturu koja odgovara Aristotelovim zahtjevima (σύνθεσις τῶν πραγμάτων; Horacijevim riječima: *primo ne medium, medio ne discrepet imum*).

Ahilejevi su postupci veličanstveniji od Enejinih jer on djeluje sam, igra ključnu ulogu na bojnopolju, no pobliže ispitivanje prikazuje ovu dvojicu junaka u drugačijem svjetlu. Dok Ahilejevi postupci ugrožavaju njegovu domovinu i njemu bliske ljude, Enejini su korisni i veličanstveni; Ahilejeva je motivacija strast, Eneju pokreće vrlina. Rapin smatra da Homer nije

želio prikazati savršenoga junaka, nego utjecaj razdora na ishod bitke. Eneja je kombinacija nekoliko likova: Ahilejeve *valeur*, Odisejeve snalažljivosti, Ajantove hrabrosti, Nestorove mudrosti, Diomedove strpljivosti, i mnogih drugih vrлина pojedinih homerskih junaka. Horacije prikazuje Ahileja kao divljega, nepravednoga, neumoljivoga, nepromišljenoga junaka koji ne poštuje zakone i sve postiže silom. Rapin popisu Ahilejevih mana dodaje okrutno izživljavanje nad Hektorovim mrtvim tijelom te *avarice sans example* kad prodaje ožalošćenom ocu leš njegova sina (Rapin 1669: 33). Rapin osuđuje suze koje Ahilej proljeva za Briseidom kao znak slabosti. On je skup nesavršenosti, mana i poroka. Ipak, Ahilejeva *valeur* „sja jačim sjajem“ od Enejine (Rapin 1669: 38-39). S druge strane, Vergilijev je Eneja skup svih vrлина: pobožnosti, domoljublja, nježnosti, prijateljstva, pravednosti prema svima, hrabrosti, strpljivosti, mudrosti, rječitosti i uglađenosti; on je, u konačnici, bolji junak. Mnogi su Homerovi junaci, prema Rapinovom mišljenju, zbog svojih mana neprikladni za epiku. Telemah je *un grand enfant, qu' une Gouvernante meine par la lisière*. Bez Atene ne bi znao napraviti nijedan korak, što navodi Rapina da spomene još jednu nelogičnost u radnji: Atena Telemaha vodi po mjestima u cijeloj Grčkoj, samo ne po onima na kojima se Odisej nalazi (Rapin 1669: 66). Homer prikazuje Odiseja kao mudroga čovjeka, međutim, predbacuje mu što svjesno zanemaruje svoju ženu, koja se čini kao dobra osoba, i sina do kojeg mu je stalo, da bi provodio vrijeme s Kalipsom (*qui estoit une prostituée*) i Kirkom (*courir après Circé fameuse Magicienne*), a povrh svega, kao kralj se ne bi trebao spuštati na razinu tučnjave s prosjakom Irom (Rapin 1669: 82). Odisejev susret s Nausikajom prelazi granicu dobrog ukusa (Rapin 1669: 84) jer jedna princeza ne bi smjela zaboraviti na pristojnost samo zato da bi udovoljila znatiželji. Prijam je bezosjećajan prema ostaloj djeci kad izjavljuje da bi radije da su svi ostali među njima mrtvi, a samo Hektor živ – Rapin smatra da je mogao na druge načine izraziti svoje nezadovoljstvo (Rapin 1669: 83-84). Agamemnon izražava svoju sklonost Hriseidi koju proglašava boljom od zakonite žene Klitemnestre, što navodi Rapina da se zapita kakav je to muž koji pretpostavlja strankinju zakonitoj ženi, štoviše, kraljici *qui n'etoit pas sans merite* (Rapin 1669: 89). Nestor u 9. pjevanju hvalisavo najavljuje Agamemnonu da će mu dati najmudriji mogući savjet – očekivali bismo malo više skromnosti od takvog mudraca, a sam savjet na kraju nije, prema Rapinu, osobito mudar (Rapin 1669: 89-90). Jupiter, vladar bogova, neprimjereno je okrutan prema ranjenom sinu Aresu u 5. pjevanju; a uz to mu Rapin zamjera što nikad ne upućuje nježne riječi svojoj ženi (Rapin 1669: 93).

Kod Homera se bogovi previše miješaju u radnju, što prema Horacijevim riječima koje Rapin navodi ne bi smjeli: *Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit*. Nadalje, Homerovi epovi sadrže burleskne elemente: ljubav Aresa i Afrodite i klopku koju im postavi Hefest, Odisejevu tučnjava s Irom, Terzitolik sam po sebi, Afroditinu ozljedu, itd. Rapin ipak zaključuje da se Homeru njegove mane mogu oprostiti jer je pisao u davno doba kad ljudski običaji još nisu bili sofisticirani; svijet je bio mlad i primitivan, te nije postojala neoklasicistička *bienséance*. U prilog Homeru ide i *ce talent admirable de la parole* (Rapin 1669: 95) te raznovrsnost epiteta i priloga u usporedbi s kojom *Eneida* djeluje siromašno, no Vergilije je u *Eneidi* dao svojem narodu božansko podrijetlo i učinio ga besmrtnim za sva vremena, dok je Homer prikazao svoj u lošem svjetlu. Iako Homeru treba priznati da nekim elementima pjesničke vještine nadmašuje Vergilija, konačni sud ide u prilog potonjemu zbog moralne vrijednosti *Eneide*.

3. Pristup prevođenju u 18. st.

3.1 Neoklasicistička estetika

Uz isusovačko obrazovanje, Kunićevi stavovi o književnosti i prevođenju bili su uvjetovani estetikom vremena u kojemu je živio. Razdoblje od 1660. do 1800. u periodizaciji svjetske književnosti naziva se klasicizmom (u Francuskoj) ili neoklasicizmom (u Engleskoj). Neoklasicizam se proširio po Europi iz Italije. Pisci toga doba prihvaćaju žanrove i konvencije klasične književnosti. Kaminski (2007: 58) navodi glavna načela klasicističke estetike:

1. oponašanje je osnova umjetničkoga stvaralaštva,
2. umjetnik mora biti vođen pravilima,
3. genij treba upregnuti u jaram umjetnosti,
4. u svim aspektima djela treba posvetiti posebnu pozornost prikladnom i doličnom,
5. umjetnost mora biti poučna, a ne samo zabavna.

Već spomenuti Rapin smatrao je upravo doličnost ili *decorum* najvažnijim aspektom stvaranja; važnijim čak i od imitacije klasika, zbog društvene uloge koju je književnost igrala. Svaki je autor morao neprestano imati pred očima rafiniranu aristokratsku kršćansku publiku za koju je pisao (Kaminski 2007: 60). Za talijanski neoklasicizam u Kunićevo doba važna je uloga koju je odigrao papa Pio VI. (1775. – 1799.): poticao je arheološka istraživanja te podupirao razvoj umjetnosti i humanističkih znanosti. Razvijale su se epigrafija i numizmatika, otvarali muzeji, rimski i grčki klasici doživljavali nova izdanja, vladao je interes za historiografijom i objavljivanjem antikvarskih vodiča (Bratičević 2010: 128). Neoklasicizam je bio osobito izražen u kazalištu i glazbi: to je doba u kojemu je procvat doživjela opera.

Zajedno s Ruđerom Boškovićem, braćom Stay i Bernardom Zamanjom Kunić čini tzv. rimski neoklasicistički krug, skupinu intelektualaca dubrovačkog podrijetla obrazovanih u Rimu i jedan od elemenata hrvatskoga neoklasicizma, na hrvatskome tlu prisutnoga u gradskim središtima kao što su Dubrovnik, Osijek, Slavonska Požega, Split i Zagreb. Kunić se bavio pitanjima estetike te se zalagao za klasicistička načela koja uključuju težnju za dostojanstvom i ozbiljnošću obrađivanoga sadržaja, uzvišene teme i kršćansko poricanje ispraznog (Posavac 1986: 109-118).

Uz isusovački obrazovni sustav u kojemu je najprije bio formiran kao učenik, a potom mu posvetio svoj život kao učitelj, za Kunićevo djelovanje važnu ulogu odigralo je njegovo članstvo u znamenitome rimskom književnom društvu zvanom *Accademia degli Arcadi* ili *dell' Arcadia*, nastalom kao reakcija na *seicento* i baroknu poetiku. Akademija je bila osnovana u Rimu 1690. u čast nedavno preminule švedske kraljice Kristine (1626. – 1689.) koja je niz godina provela u Rimu i okupljala oko sebe brojne umjetnike i intelektualce. Članovi toga društva nazivali su se Arkađanima, a u svoje redove primali su i žene, što u to doba nije bio običaj. Zalagali su se za primjenu neoklasicističkih načela u umjetnosti; bombastičan stil baroknih pjesnika poput Giambattiste Marinija (1569. – 1625.) smatrali su barbarskim.¹⁰⁵ Arkađani su objavljivali djela na talijanskome (*Rime degli Arcadi*, *Prose degli Arcadi*) i latinskome (*Arcadum carmina*). Redovito su se okupljali i prezentirali svoje književne radove. Nisu se čitala *mala carmina et famosa, obscoena, superstitiosa, impia*. Na sastancima su bili odjeveni u pastirsku odjeću. Svoje su okupljalište uvijek nazivali Bosco Parrasio, no tek od 1725. bila je to vila u šumi na rimskom

¹⁰⁵ U skladu s klasicističkom estetikom, već spomenuti isusovac Francisco Xavier Alegre reagira na gongorizam u meksičkoj književnosti te kritizira egzotičan stil pun neobičnih izraza.

brežuljku Gianicolo, a koju im je darovao portugalski kralj Ivan V. (1689. –1750.). Simbol društva bila je Panova svirala. Svaki je član imao pastirski pseudonim čiji je prvi dio bio preuzet iz bukolske poezije, a drugi izveden iz grčke toponimije (Kunićev je glasio *Perelaus Megarides*). Za zaštitnika društva izabrali su dijete Isusa te je izbor pastira kao motiva bio sretan spoj kršćanske tradicije i antičke bukolske poezije.

Godine 1711. *Accademia dell' Arcadia* imala je 1195 članova. Vrhunac je doživjela sredinom 18. st., kada su se njene podružnice ili „kolonije“ osnivale po cijeloj Italiji. S dolaskom romantizma *Accademia degli Arcadi* polako gubi na važnosti. Danas postoji pod nazivom *Accademia letteraria italiana dell' Arcadia*.¹⁰⁶

3.2 Neoklasicistički pristup Homeru

Klasicizam nije doba epike. Iako se kronološki može smatrati klasicističkim, Miltonov ep *Izgubljeni raj*, prvi put objavljen 1667, pripada renesansnoj tradiciji (Kaminski 2007: 62). Iako su Homer i Vergilije bili smatrani najvećim pjesnicima, tek su se rijetki klasicisti odlučili okušati u pisanju epa.¹⁰⁷ Velikani engleskog neoklasicizma John Dryden i Alexander Pope iskazali su poštovanje prijevodima: Dryden je preveo *Eneidu*, Pope *Ilijadu*. Prijevod u prozi bio je neprihvatljiv jer ne bi prenio duh originala i pjesnikovo umijeće. Dryden je dobro poznao Vergilijev izvornik te ga zaodjenuo u ruho engleske epike čiji su glavni predstavnici bili Milton i Spenser. U svojem prijevodu *Eneide* iskrivio Vergilijev stil, ali je stvorio velik ep na engleskome (Kaminski 2007: 63). Cilj koji je pred sebe postavio Alexander Pope (1688. – 1744.) kad se prihvatio prevođenja *Ilijade* i *Odiseje* bio je prilagoditi Homera ukusu engleskog neoklasicizma za koji je *Eneida* bila ep *par excellence*. Pope se u prevodilačkom radu ugledao na Drydena. Rezultat je bilo djelo koje je prvenstveno odražavalo ukus prevoditeljevog vremena, a u manjoj mjeri duh izvornika. Poznat je komentar Richarda Bentleyja: “*It is a pretty poem, Mr. Pope, but you must not call it Homer*”. Mnogi nisu dijelili Bentleyjevo mišljenje¹⁰⁸ te je prijevod

¹⁰⁶ Više u Brand, Pertile (1999: 351-353) i Irmischer (2006: 212-213).

¹⁰⁷ S druge strane valja napomenuti da je cvjetala parodijska epika: Boileauov *Le lutrin* (1683), Popeovi *The Rape of the Lock* (1712) i *The Dunciad* (1728), Drydenov *Mac Flecknoe* (1682), *The Dispensary* (1699) Samuela Gartha, itd.

¹⁰⁸ “Vjerojatno najuspjelija poetska interpretacija Homera” (Šonje 1976: 36).

dugo uživao veliku popularnost. Pope nije umanjivao važnost Vidinih uputa, no Homera je smatrao izvorom pjesništva i Vergilijevim uzorom.¹⁰⁹

Neoklasicizam je ispravio nepravdu koju je Homeru nanijela renesansa, te interes za njegovim epovima raste.¹¹⁰ Tome je u Francuskoj pridonijela Longinova rasprava *O uzvišenom* u Boileauovu prijevodu u kojoj je Homer zauzimao važno mjesto. Ona je izvršila utjecaj i s druge strane La Manchea, o čemu svjedoči i Pope u raspravi *Essay on Criticism* (Sowerby 2006: 228-230). Nešto je ranije Le Bossu u *Traité du Poème Épique* (1675.) pokušao prikazati Homera prema načelima renesansne alegorijske interpretacije, a paralelnim primjerima iz *Starog zavjeta* dokazivao je da *decorum* ne može poštovati pjesnik koji živi u barbarsko doba. Homera je među Francuzima pokušala opravdati i Anne Dacier (1645. – 1720.), poznata kao gorljiva zastupnica „starih“ u francuskoj *querelle des Anciens et des Modernes*, dugogodišnjoj polemici o važnosti antičkih uzora u suvremenoj književnosti. Njezin je prozni prijevod Homera iz 1711. doživio 13 izdanja u razdoblju od 1712. do 1826. U predgovoru tom prijevodu navodi pet poteškoća s kojima se suočila u prevođenju Homera:

1. sama građa;
2. poredbe i alegorije koje su često nerazumljive i zakučaste;
3. karakteri likova čije je ponašanje često nemoralno, što Mme Dacier objašnjava činjenicom da svaki pisac prikazuje moral doba u kojem je živio;
4. neuvjerljivost;
5. dikcija: francuski nije dovoljno dobar da bude jezik prijevoda *Ilijade*. No, sadržaj je važniji od oblika, pa zaključuje da ipak i francuski prijevod može prenijeti duh originala. Prema njezinu mišljenju, prevodiocu je dopuštena određena doza slobode. Ovaj je prijevod dugo bio prihvaćen kao jedini vjeran prijevod Homera na francuski, no bilo je i nezadovoljnih. Njezin

¹⁰⁹ *When first young Maro in his boundless Mind
A work t'outlast immortal Rome design'd,
Perhaps he seem'd above the Critick's Law,
And but from Nature's Fountains scorn'd to draw:
But when t'examine ev'ry part he came,
Nature and Homer were, he found, the same;
Convinc'd, amaz'd, he checks the bold Design,
And rules as strict his labour'd Work confine,
As if the Stagyrte o'erlook'd each Line.
Learn hence for Ancient Rules a just Esteem,
To copy Nature is to copy them.* Il. 124-140. Citirano prema Sowerby (2006: 228).

¹¹⁰ I to ne samo na području književnosti. Likovni prikazi Homerovih likova, rijetki u renesansi, postaju popularni u talijanskom neoklasicizmu (Wiebenson 1964).

je suvremenik Houdar de la Motte 1714. objavio svoju preradu Homera pod naslovom *Iliade en douze chants*. U predgovoru djelu on opisuje san u kojem mu se javio Homer i nezadovoljan radom Mme Dacier zahtijevao bolji prijevod. Jedna od osobina de la Motteovog djela su moralno ispravni homerski likovi.¹¹¹

Primjetan je utjecaj *Eneide* te sloboda s kojom prevodioci pristupaju Homeru. Prisutna je renesansna svijest o Homerovu odstupanju od ideala vergilijanskog epa. Iako ne idu svi toliko daleko kao de la Motte, mnogi poput Anne Dacier osjećaju potrebu da barem donekle ekskulpiraju Homera. Neoklasicističke prevodilačke principe prikazao je Movrin: prevodioci su brisali ono što im se činilo suvišnim, dodavali ono što je po njihovu mišljenju nedostajalo, mijenjali ono što im se činilo nepotpunim; nejasna mjesta tumačili na svoj način, a ako nisu bili zadovoljni tekstom, sami su odlučivali što bi u njemu trebalo pisati (Movrin 2010: 102-105).¹¹² Takva je praksa rezultirala prijevodima poput Popeova: epovima koji funkcioniraju kao samostalno umjetničko djelo i imaju vrijednost sami po sebi, no ostavljaju mjesta za raspravu o vjernosti.

4. Kunićev prevodilački rad

4.1 Uvod

Kunićev književni opus čine autorski radovi i prijevodi. Kunić se kao autor okušao u šest književnih vrsta (epigrami, elegije, *carmina*, poslanice, hendekasilabi, govori), a kao prevodilac prevodio je s dvaju jezika, grčkoga i talijanskoga, na latinski. Usto je pisao parafraze Horacijevih i Katulovih pjesama. Ovdje iznesen popis Kunićevih prijevoda preuzet je iz doktorske disertacije Irene Bratičević (2010: 141) gdje se nalazi i ukupan popis njegovih radova te pregled njihove rukopisne predaje.

¹¹¹ *La Motte endows Homer's unruly characters with moral and linguistic propriety. From Dacier's perspective, these blatant psychological and linguistic anachronisms invalidate her opponents interpretation* (Moore 2000: 92).

¹¹² Movrin (2010: 104) donosi ilustrativan primjer neoklasicističkog prevođenja: Thomas Guyot u svojem prijevodu Ciceronovih pisama rečenicu *Postumia tua me convenit et Servius noster* prenosi na francuski kao *Madame votre femme m'ayant fait l'honneur de me venir voir avec Monsieur votre fils*.

Kunićevi prijevodi s talijanskoga uključuju sonet Durantea Durantija iz Brescie koji je, kao i Kunić, bio član Akademije *degli Arcadi*, sonete Francesca Marije Zanottija, Cordarinu bernesku o vlasulji Ruđera Boškovića prevedenu u elegijskome distihu, početak Tassova *Oslobođenog Jeruzalema*, madrigal isusovca Quirica Rossija o Alojziju Gonzagi, prepjev kratke pjesme Gaetana Golta te jedan sonet Marcantonija Colonne. S grčkoga je prevodio epigrame iz *Grčke antologije*, Ezopa, Mimnerma, Teokrita, Kalimaha, Tirteja, Homera i homersku *Himnu Demetri*. Ezopove basne i *Himna Demetri* jedini su dosad neobjavljeni Kunićevi prijevodi s grčkoga (Bratičević 2010: 180). Knezović (1992: 351) tvrdi da je kronološki niz u prevođenju s grčkoga nemoguće ustanoviti, kao ni odrediti u kojoj se dobi Kunić počeo baviti prevođenjem. Međutim, ipak je moguće doći do nekih zaključaka. Do izdanja Zamanjine *Jeke* iz 1764. preveo je nešto epigrama iz *Grčke antologije*, helenističke pjesnike i dio *Ilijade*. Očito je nakon toga nastavio raditi na *Grčkoj antologiji* jer je 1771. objavio samostalno izdanje epigrama posvećeno Odescalchiju. U predgovoru *Ilijadi*, tzv. *Operis ratio*, Kunić sam kaže da se prevođenju toga epa posvetio na Odescalchijev nagovor nakon objavljivanja prijevoda iz *Grčke antologije*.¹¹³ Moguće je da je paralelno radio na epigramima i *Ilijadi*, no da se njoj posvetio nešto manjim intenzitetom, ili pak da je neko vrijeme zanemario *Ilijadu* te joj se vratio po objavljivanju epigrama. U svakome slučaju, ako ćemo vjerovati riječima samoga Kunića, razdoblje nakon objavljivanja prijevoda iz *Grčke antologije* ključno je za nastanak cjelovitog prijevoda Homerova epa. Posljednji prijevod svakako mora biti *Himna Demetri* jer je grčki tekst otkriven tek 1777, godinu dana nakon prvoga izdanja prijevoda *Ilijade*, te mu se nikako nije mogao posvetiti ranije.

Zajedno sa svojim učenikom i prijateljem Zamanjom Kunić je bio najplodniji hrvatski prevodilac s grčkog na latinski (Vratović 1996: 112). Dio njegovog prevodilačkog opusa već je prikazan u studijama hrvatskih filologa (Novaković 1992, Bricko 2002), a Kunićev teoretski pristup prevođenju koji je sam iznio u predgovoru *Operis ratio*, ukratko su prikazali Knezović (1992), Šonje (1976), Vratović (1996) i Posavac (1986). Posavčev prinos valja posebno istaknuti jer prikazuje Kunića u kontekstu hrvatskoga neoklasicizma.

¹¹³ *qui me tua sponte post versa Anthologica, tibi que dicata, ut eodem modo Iliadem verterem humanissimis, gravissimisque verbis es cohortatus; qui semel impulsus urgere ad extremum, et currentem, quod ajunt, incitare non destitisti* (Kunić 1776: XVIII).

4.2 Kunićevi prijevodi iz *Grčke antologije*

Kunićevi prijevodi iz *Grčke antologije*¹¹⁴ objavljeni su triput za njegova života i dva puta postumno. Prvi su put tiskani 1764. u izdanju Zamanjina epa *Jeka* kao dodatak pod naslovom *Selecta Graecorum carmina versa Latine a Raymundo Cunichio e Societate Jesu*. Taj dodatak uključuje 46 epigrama iz *Grčke antologije* poredanih po abecednom redu autora, tri odlomka iz Homera (dijelovi 1, 5. i 8. pjevanja) te Kalimahovu i Mimnermovu elegiju. Nakon posvetne elegije bivšem učeniku Zamanji slijedi odlomak iz Kvintilijanovog djela *Institutio oratoria* (10.5.1-8) u kojem je riječ o važnosti i korisnosti prevođenja s grčkog na latinski, a navedeni su i neki antički prevodioci. Zajedno s citatom sv. Jeronima iz predgovora *Kronici*, *Vetus ille disertorum mos fuit, ut exercendi ingenii causa Graecos libros Latino sermone absolverent*, Kvintilijan služi kao Kunićev prevodilački *motto*.

Uz same prijevode i elegiju koji se nalaze u dodatku nakon dvaju pjevanja *Jeke*, Kunić je napisao i uvod u izdanje koji se sastoji od pjesme u falečkim jedanaestercima i proznoga predgovora. U predgovoru hvali svojega bivšeg učenika te objašnjava da su njegovi prijevodi bili dodani izdanju na Zamanjin zahtjev (Kunić je, kako sam kaže, prevodio za svoju zabavu, *ingenii exercendi, stylique acuendi causa*). Na kraju predgovora Kunić ukratko iznosi svoje prevodilačke stavove. Postoje razna mišljenja o najboljem stilu prevođenja, te poziva čitatelja da bude mudar i nepristran. Tu nalazimo Kunićeva prva razmatranja o teoriji prevođenja i opreku između pojmova *fides* i *venustas*, ljepoti i vjernosti prijevoda.¹¹⁵

Kunić je samostalno objavio 499 epigrama u Rimu 1771. pod naslovom *Anthologica sive Epigrammata Anthologiae Graecorum selecta Latinis versibus reddita*; pretisak toga izdanja izašao je u Veneciji 1784. Epigrami su mu posmrtno objavljeni 1823. i 1827. u Reggiu. Izbor epigrama kao vrste u kojoj će se okušati kao prevodilac zacijelo je bio potaknut ulogom koju je ta književna vrsta imala u retoričkom dijelu isusovačkog programa. Najviše pažnje posvetio je

¹¹⁴ O odnosu *Grčke*, tj. *Planudove*, i *Palatinske antologije* i Kunićevim prijevodima v. Novaković (1992).

¹¹⁵ *Equidem non diffiteor summam in interprete fidem, summam in poeta venustatem inesse oportere: verum haec duo inter se pugnant saepenumero tam vehementer, ut et fidei venustatis, et venustati fidei causa sit aliquid necessario detrahendum, ac tenenda utraque in re mediocritas quaedam digna, ut mihi videtur, laude non mediocri. Quam mediocritatem qui aspernantur hoc in genere, ac summa illa requirunt, atque omni ex parte perfecta, videant ne id postulent quod omnino fieri non possit; idemque faciant ac si quis eum cursorem, quem jusserit et festinare ad metam et nusquam tamen nisi in alienis vestigiis pedem ponere, queratur, aut, dum festinat, aberrare interdum ab iis vestigiis, aut, illa dum studiose persequitur, minus aliquantulo festinare* (Zamanja 1764: VI-VII).

epideiktičkim epigramima iz prve knjige, a ljubavne epigrame, očekivano, uopće nije prevodio. Kunićeve je prepjeve dalje preradio satiričar Gian Carlo Passeroni (1713. – 1802.) u svojoj zbirci *Rime*. Najveći broj epigrama koji se pojavljuju u Kunićevu prijevodu već je bio preveden ranije. Očito je Kunićevo poznavanje prijevodne tradicije. Posuđivao je sintagme, a povremeno i cijele stihove, iz djela ranijih autora (primjerice Auzonija, Fausta Sabea, Vinzenta Heydneckera i Thomasa Morea), što je bilo u skladu s klasicističkom estetikom i sasvim prihvatljivo u doba prije romantičarskoga koncepta genija i individualnosti.

Dok u izdanju iz 1764. varira topos skromnosti, u onome iz 1771. Kunić zauzima odlučniji stav te u posvetnoj elegiji upućenoj Baldassareu Odescalchiju daje do znanja da se ne pokušava svima svidjeti. Kunić je epigrame popratio komentarima u kojima objašnjava njihove prozodijske i morfološke osobitosti te otkriva svoj stav prema određenim teorijskim pitanjima vezanim uz epigram. Ciril u epigramu o epigramu (AP 9.369) iznosi mišljenje da je distih idealna epigramska forma. Kunić iznosi suprotstavljeno mišljenje da opseg epigrama ne treba unaprijed definirati te se zalaže za fleksibilnost s obzirom na broj stihova (on sam je produžio 18 epigrama, a skratio 16). Često je znatno intervenirao u tekst: pomicao važne obavijesti prema kraju epigrama, uvodio adresate kojih nema u izvorniku (i isto tako izbacivao one kojih ima) i davao epigramima dijaloški oblik. Dodavao je objašnjenja kad bi procijenio da su potrebna, što je bio slučaj s Paladinim epigramom o ženskoj zloći (AP 9.166) u kojem su za sve probleme u *Ilijadi* i *Odiseji* krive Helena, odnosno Penelopa. Iako je Kunić izbacio sve nedolične i prejake riječi (πόρνη, μοιχεύομαι, ὄλεθρος, φόνος), ipak je osjećao potrebu da iscrpnim komentarom obrani Penelopu i utvrdi odgovornost prosaca za njihovu sudbinu, te o ovom epigramu zaključi: *leporem agnosco, veritatem desidero* (prema Novaković 1992: 39). Na još nekoliko mjesta Kunić izražava podijeljene osjećaje prema epigramima koji imaju estetsku vrijednost, ali ne i etičku. *Lepor* i *veritas* kriteriji su koji određuju što treba prevoditi. Da bi potonji kriterij bio zadovoljen, Kunić često poseže za „moralnim korekturama“ te se koristi raznim tehnikama (dodaje ili ukida stihove, uvodi nove likove i imena ili pak izbacuje one izvorne) da bi problematični epigram popravio (Novaković 1992: 41), čime u potpunosti odgovara slici neoklasicističkoga prevodioca kakvoga opisuje Movrin.

4.3 Prijevod Teokritovih *Idila*

Prve prijevode Teokritovih idila (1., 2. i 4) Kunić je objavio u već spomenutom izdanju *Jeke* Bernarda Zamanje (Rim 1764). Kunića i njegova učenika Zamanju (1735. – 1820.) povezivali su sličan životni put i intelektualni interesi. Zamanja je, poput Kunića, nakon osnovnog obrazovanja stečenog kod isusovaca u Dubrovniku, nastavio školovanje na Rimskom kolegiju gdje mu je Kunić predavao. Za razliku od Kunića koji je ostao u Rimu, po ukidanju isusovačkog reda kojem su obojica pripadali Zamanja se vratio u rodni grad. Zamanja je, kao i Kunić, bio član Akademije *degli Arcadi* (njegov je pseudonim glasio *Triphylus Caphissides*). Njegova se djela, poput Kunićevih, mogu podijeliti na prijevode i autorske radove. Prevodilački interesi podudarali su mu se s Kunićevima: prevodio je helenističku poeziju i arhajsku epiku. Zamanja je, osim Teokrita, prevodio bukolike Biona i Mosha, Hezioda (*Opera omnia* uključuju *Teogoniju*, *Poslove i dane te Štit*) i *Odiseju*. U njegov su prevodilački opus uključeni i prijevodi s hrvatskog na latinski (Menčetićev *Radonja*, ulomak iz Gundulićeva *Osmana*).

Zamanja je kasnije preveo prvih 20 Teokritovih idila, ali uvrstio je Kunićev prijevod već objavljenih 1., 2. i 4. uz neke preinake. Kunić je ipak kasnije preveo idile koje je bio izostavio. Taj je prijevod objavljen u *Parmi* 1799, pet godina nakon njegove smrti. Čini se da je Kunić bio uspješniji u prijevodu visokostiliziranih pjesama kao što je *Tirzis*, a Zamanja onih bližih svakodnevnomu govoru (Bricko 2002: 588). Zajedničke osobine Kunićeva i Zamanjina prijevoda su uvjerenje da po broju stihova prijevod ne mora biti jednak originalu (čak niti približan: najčešće su njihovi prijevodi duži od izvornika), podudarnosti u leksiku i poznavanje antičkih klasika. Glavni uzor im je Vergilije, no osim od njega, posuđivali su sintagme i od Ovidija, Horacija, Tibula, Stacija, Auzonija i Valerija Flaka (npr. Zamanjina sintagma *sacra parabat* (7.3) pojavljuje se u Ovidijevim *Metamorfozama* (9.136), a Kunićeva *amabile carmen* u Horacijevim *Epistulama* (1.3.24); Bricko 2002: 586). Iako su kao izvor građe za tzv. gradske mime očekivani autori poput Plauta, Marcijala ili Juvenala u čijim se djelima odražava latinski govorni jezik, Kunić i Zamanja od Plauta posuđuju minimalno (izraze *viden ut*, *mecastor*, *vae miserae*, *cape sis*), kad ne nalaze potrebne riječi kod autora višeg registra (Bricko 2002: 586-587).

Usprkos sličnim pogledima na književni rad, primjetne su razlike u pristupu u prevođenju Teokrita, koji je zbog svojega sadržaja bio šakljev zadatak za sofisticirane Arkađane. Kunić je neka mjesta izbacivao ili bitno prepravljao. Zamanja je vraćao te cenzurirane stihove. Kunić je

izostavio sve eksplicitnije ljubavne prizore i opscene riječi; nekim mjestima je čak i izmislio posve nove prijevode. Zamanja ne izbjegava škakljive dijelove u toj mjeri, ali ipak ublažava vulgarnosti. Može se razabrati razlika u prevodilačkom pristupu između učitelja i učenika. Kod Zamanje je prijevod u cijelosti podređen originalu i služi mu do kraja; izbacivanje je nedopustivo. Prevodilac Kunić je prije svega pjesnik, a prijevod je novo umjetničko djelo. Za njega je umjetnički dojam važniji od vjernosti. Kunić ne robuje doslovnomu značenju predloška te uklanja sve što ne odgovara njegovu idealu lijepoga i umjetničkoga. Prijevod mora funkcionirati kao samostalno umjetničko djelo. Možda je upravo zbog toga različitog pristupa prevođenju Kunić osjetio potrebu da naknadno preveđe idile koje je bio izostavio (Bricko 2002: 589).

Kunićevo i Zamanjino shvaćanje poezije razlikuje se od helenističkog. Iako je u oba slučaja umjetnost namijenjena eliti koja će je znati cijeniti, te je *il buon gusto* kojem teže Arkadani donekle blizak helenističkom ukusu, helenistička poezija dopušta figure iz polusvijeta, likove malih ljudi kakvima nije mjesto u uglađnoj neoklasicističkoj poeziji. Teokritovi vulgarni i prljavi pastiri u Kunićevoj i Zamanjinoj interpretaciji postaju presofisticirani. Dvojica rafiniranih Arkadana pročistila su Teokritovu poeziju, no time se izgubio njezin helenistički duh (Bricko 2002: 592-593).

4.4 Kunićev prijevod *Ilijade*

U već spomenuto izdanje Zamanjine *Jeke* uz druge Kunićeve prijevode s grčkog uvrštena su i tri odlomka *Ilijade* i njihovi sažeci, *argumenta*. Kunić je kasnije prerađivao ovaj prijevod te ti dijelovi nisu identični onima iz cjelovitoga prijevoda koji će biti objavljen 12 godina kasnije.¹¹⁶

¹¹⁶Usp. prijevod početka 1. pjevanja *Ilijade* iz 1764 (Zamanja 1764: 95):

Iram, diva, canas Pelidae regis Achillei
Luctificam, innumeris olim quae stravit Achaeos
Cladibus, obscuro multas quae compulit Orco
Heroum fortes animas, et frigida leto
Membra feris canibus praedam, alitibusque reliquit
Omnigenis. magni sed enim Jovis omnia nutu
Ibant; ex quo acres ad jurgia saeva coorti
Regnatorque hominum Atrides, et dius Achilles
Certavere odiis.

i prijevod iz 1776:

Cjelovit prijevod objavljen je 1776. uz financijsku i moralnu potporu Baldassarea Odescalchija (1748. – 1810.), obrazovanoga mladog aristokrata koji je oko sebe okupljao brojne intelektualce tog doba, a i sam je bio član Akademije *degli Arcadi* (pseudonim mu je glasio *Pelide Lidio*). Odescalchi je pisao poeziju, filozofske, estetičke i poetološke rasprave, govore i pisma. S engleskoga je preveo roman *Marcus Flaminius* spisateljice Cornelije Knight, a njegovo je najznačajnije djelo *Memorie storico critiche dell'Accademia de' Lincei* (Rim 1806), posvećeno još jednoj slavnoj rimskoj akademiji. U Odescalchijevu se domu okupljala Akademija *degli Occulti* čiji su se članovi sastajali svaki četvrtak da bi čitali svoju poeziju, raspravljali o književnim i znanstvenim pitanjima te klasicima antičke i talijanske književnosti. Ta je akademija osobito njegovala prijevodnu književnost (Bratičević 2012: 204). Kunić je Odescalchiju kao dvadesetttrogodišnjaku posvetio prvo izdanje svojih epigrama.

Kunićev prijevod *Ilijade* smatra se najboljim latinskim prijevodom toga epa (Išević 1990: 94), a poslužio je Vincenzu Montiju (1754. – 1828.) koji se njime koristio u svojem talijanskom prijevodu Homera (Šonje 1976: 34-35). Kunićeva *Ilijada* ukupno ima 3.097 stihova više od originala (Šonje 1976: 41). Prvi se njome bavio Franjo Maixner koji je iznio mnoge potvrde Vergilijeva utjecaja (epiteti i druge formule, počeci i završeci stihova, frazeologija; osobito kad su u pitanju mjesta na kojim Vergilije oponaša Homera) i konstatirao da su „Kuniću Vergilijeva djela bila poznata, kao rijetko kojemu drugomu, te nije čudo, što su mu i nehotice, sami od sebe, mnogi Vergilijevi izrazi prešli u njegov prijevod“ (Maixner 1889: 145). Maixnerov je rad nastavio Majnarić (1940) koji je analizirao Vergilijevu građu u Kunićevim poredbama te dokazao da se Kunić svjesno služio *Eneidom* u stvaranju vlastitog prijevoda. Majnarić (1940: 168) utvrđuje da *Eneida* sadrži otprilike 80 poredbi, od čega je 38 preuzeto iz Homera, a Kunić je upotrijebio mnoge od njih prilagodivši ih svojem tekstu.

*Iram, diva, trucem Pelidae concine Achillei,
Innumeris horrenda olim quae pressit Achivos
Luctibus; obscuro multas et compulit Orco
Heroum fortes animas, ac frigida leto
Membra feris canibus praedam, alitibusque reliquit
Omnigenis; (magni certo Jovis omnia nutu
Ibant) ex quo, acres ad jurgia saeva coorti,
Regnatorque virūm Atrides, et dius Achilles
Ruperunt pactamque fidem, et socialia vincla* (Kunić 1776: 1).

Šonje (1976) prikazuje homerske formule u Kunićevu prijevodu te smatra da Kuniću formule kojima Homer uvodi govor nekoga lika Kunić „niti ne pokušava“ riješiti poput Maretića i Đurića (1976: 38), dok mu „najveći problem zadaje sfera subjekta“ zbog ukrasnih pridjeva. Šonje objašnjava Kunićeve postupke tvrdnjom da se u doba racionalizma i neoklasicizma nije cijnila Homerova usmena epska tehnika, te da predromantički prevodioci nisu uočili bit Homerove poezije (1976: 41). Iako je njegov prilog hvalevrijedan u kontekstu proučavanja Kunićeve *Ilijade*, upitno je može li se reći da se Homerova usmena tehnika nije cijnila u doba kada se još nije znalo da je usmena. Ako izuzmemo tu, možda ne baš najspretniju formulaciju, treba primijetiti da Šonje nije obradio problem homerskih tema: u doba neoklasicizma estetski neprihvatljiva nije bila samo tehnika, već i sadržaj Homerovih epova. Tvrdnje koje Šonje iznosi bit će detaljnije razmotrene u sljedećim poglavljima.

4.5 *Operis ratio*

4.5.1 Glavne smjernice: pristup prevođenju i antički uzori

Kunićev predgovor *Ilijadi* počinje obraćanjem meceni, Baldassareu Odescalchiju. Prema Kunićevim riječima, Odescalchi je bio pokrovitelj kakav se može samo poželjeti: obrazovan, dobar poznavalac kulture i književnosti; bez njegova poticaja i pomoći Kunićev prijevod nikad ne bi ugledao svjetlo dana. Ako je Homer koji put i zadrijemao dok je stvarao, on si je mogao dopustiti tu slobodu jer je pjevao *suo arbitratu* i nije morao odgovarati nikom osim samom sebi; Kunić nema to pravo jer osjeća obavezu prema svojem pokrovitelju.¹¹⁷ Kunić priznaje da se teška srca mora složiti s Horacijem što se tiče Homerovih propusta, što je i diskretna naznaka svijesti o Homerovim nedostacima. Nakon općenitih napomena o osobinama koje bi svaki prevodilac trebao posjedovati (*judicium, quo vere statuerit, quid fieri opus esset, ac facultatem,*

¹¹⁷ *Hujusmodi patronus cui obtigerit, non est credibile me in scribendo minus quam potuerim contendisse, ac non potius dedisse operam diligenter, ut te talem virum tui de me iudicii, tuaeque in me liberalitatis minime poeniteret. Quamobrem si quid peccavi, imo vero ubi aliquid peccavi; multa enim in opere tam longo, ac tam difficili peccasse minime dubito; nolo me quisquam defendat hoc modo: Potuit melius, verum hunc locum neglexit. quidni, quod Homero concessum est, ut interdum dormitaret, id Homericum etiam interpreti concedatur? Homero enim suo arbitratu illa canenti, si uspiam negligentior fuit, quod non facile adducor ut Horatio concedam, sine flagitio esse negligentem licebat: mihi tuo jussu, a quo singulari benevolentia et liberalitate essem provocatus, eadem interpretanti, certe non licebat* (Kunić 1776: XVIII).

qua id efficere potuerit, quod optimum esse judicavit, Kunić 1776: XIX), raspravu o prevođenju Kunić počinje konstatacijom da postoje dvije škole prevodilaca. Prvi su oni koji prevode doslovno, ropski; ne usuđuju se ništa promijeniti, čak ni raspored riječi, ističu vjernost kao prvu i jedinu odliku prijevoda, a zanemaruju ljepotu latinskog jezika na koji prevode.¹¹⁸ Njihov stil prevođenja može biti prihvatljiv u slučaju izvornika kod kojih je sadržaj važniji od stila, no nikako nije prikladan za prevođenje govornika i pjesnika jer ih lišava svih stilskih ukrasa. Njima su suprotstavljeni oni prevodioci koji prenose duh djela i čuvaju njegovu stilsku izražajnost. Po Kunićevu mišljenju, vjeran je prevodilac onaj koji se najmanje udaljava od vrlina kojima se odlikuje izvorni tekst.¹¹⁹

Kunić izražava nezadovoljstvo praksom svojih suvremenika koji odbacuju antičko nasljeđe te daje do znanja da će se on sam držati isključivo antičkih uzora.¹²⁰ U skladu s tim svojom je raspravu obogatio primjerima iz prevodilačke prakse antičkih pisaca.¹²¹ Navodi niz rimskih prevodilaca među kojima najvažnije mjesto zauzima Ciceron svojim prijevodima Eshina i Demostena. Svrha tih prijevoda bila je podučiti Rimljane antičkomu stilu. Ciceron je, prevevši te govore, pokazao da je moguće sve što je rečeno na grčkome reći i na latinskome na jednako elegantan način. Pritom je sam dao do znanja da mu cilj nije bio zadržavati broj riječi, nego smisao i stil izvornika. Kao još jedan antički primjer uspjelog prijevoda Kunić navodi Katulovu preradu *Berenikine kose* koji mu služi kao dokaz da vjernost ne ovisi o broju riječi i stihova, štoviše, prijevod je svojom ljupkošću možda i nadmašio original u ovom slučaju. Samo sitničavi prevodioci inzistiraju na istom broju stihova u originalu i u prijevodu.

¹¹⁸ *Primum igitur sic habeto: duo esse interpretandi genera, duas veluti scholas, sectasque interpretum. altera est eorum, qui verbum e verbo convertunt, singulas voces religiose, atque adeo superstitiose adnumerant, nihil eo, quo positum est loco, mutare audent, qui denique, sola, quam unam in ore habent, atque assidue depraedicant, fidei ratione contenti, omne praeterea ornamentum, omnem Latinae linguae concinnitatem, omnem aptae verborum collocationis venustatem aspernantur* (Kunić 1776: XX).

¹¹⁹ *Ut volet quisque sentiat: mihi profecto is erit maxime fidus interpret, qui ab archetypi virtutibus minime aberravit; qui sive oratorem, sive poetam ita fuerit interpretatus, ut non solum eadem, sed etiam eodem modo dixerit, Demonsthenica, ut ita loquar, Demonsthenice, Homerica Homerice.* (Kunić 1776: XXI).

¹²⁰ *Verum hoc tempore tantum est fastidium vetustatis, tanta novitatis veluti prurigo, ut multi a proposito sibi fine aberrare turpiter malint, quam usitatis antiquorum itineribus eodem pervenire. Qui hoc morbo, atque adeo hac insania laborant, sua instituta, suaque commenta sibi habeant, me hominem e veteri disciplina veterum institutis uti patiantur* (Kunić 1776: XXIII). Ne može se iščitati je li ovo Kunićeva reakcija na francusku *querelle des Anciens et Modernes*, prosvjetiteljsku kritiku ili nešto treće.

¹²¹ Općenito navodi antičke uzore (Enije, Plaut, Terencije, Katul, Ciceron, Horacije, Vergilije, sv. Jeronim). Izostaje bilo kakvo pozivanje na humanističke autoritete poput Vide i Scaligera ili isusovačke poetike; Kunić tek usput spominje Richarda Bentleyja.

Kunić već u predgovoru Zamanjine *Jeke* u svojoj teoriji prevođenja uvodi pojmove *fides* i *venustas*, o kojima je pisao Vratović (1984). One se često sukobljavaju i ne mogu uvijek koegzistirati. Treba naći zlatnu sredinu jer je nemoguće ostvariti potpunu vjernost i ljepotu. Još jednu opreku čine pojmovi *libertas* i *licentia*. Određena sloboda u prevođenju je dozvoljena, no ona mora biti opravdana i umjerena te prevodilac ne smije otići u drugu krajnost u kojoj ona postaje *licentia* (Kunić 1776: XXVII). Tu je pogrešku učinio Eoban Hesse već na samom početku svog prijevoda (... *videatur ... in ipso aditu sui operis immoderatae libertatis exemplum posuisse*; Kunić 1776: XXIX), dok je primjer doslovnog, nenadahnutoga prevodioca *Ilijade* Samuel Clarke (Kunić 1776: XXVII). Kunić se izjašnjava kao protivnik doslovnog prevođenja s jedne i preslobodnoga s druge strane.

4.5.2 Kunićeva svijest o prijevodnim ekvivalentima

Prvi stih *Ilijade*, μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος može se prevesti *Iram cane dea Pelidae Achillis*, međutim, za Kunića taj prijevod nije dovoljno vjeran. On je sam taj stih preveo *Iram, diva, trucelem Pelidae concine Achillei*. Objašnjava da je μῆνιν preveo dvjema riječima, kao *iram trucelem*, jer latinska riječ *ira* sama nije dovoljna. Poziva se na Fokilidovo tumačenje riječi μῆνις, te Horacija koji je upotrijebio sintagmu *gravem Pelidae stomachum* umjesto samo *Pelidae stomachum*; potom i Vergilija koji Junoninu srdžbu opisuje izrazom *gravis ira* (Kunić 1776: XXVIII-XXIV). Kunić pokazuje svoje poznavanje vokabulara, semantike i jezične prakse rimskih pisaca. Svjestan je da ne postoje apsolutni sinonimi te da kontekst igra važnu ulogu u izboru riječi. On traži semantičke ekvivalente i ne opterećuje se brojem riječi koje su potrebne da se na latinski točno prenese pojam označen u grčkom. Njegov stav jasno je izražen u analizi tuđih prijevoda.

4.5.3 Kunićeva analiza ranijih prijevoda *Ilijade*

Od ranijih prijevoda *Ilijade* na latinski Kunić spominje Cicerona, Eobana Hessea i Samuela Clarkea te uspoređuje načine na koji je svaki od njih preveo odlomak iz 2. pjevanja. Dok Clarkeove stihove opisuje kao *rudia et incondita, contexta, vel potius congesta verbis cuicuimodi, ita ut casus tulit, sine ullo artificio coniectis*, za Cicerona ima samo riječi hvale. Clarkeov je prijevod poput Grka koji natuca latinski, naučivši neke riječi sastavlja ih prema konstrukcijama svojega materinskog jezika, dok je Ciceronov prijevod poput obrazovanoga Rimljanina koji se na latinskom izražava skladno i tečno, te je upravo njega Kunić izabrao za svoj uzor (Kunić 1776: XXXVIII).

Hesseovu prijevodu posvećuje posebnu pozornost i ne ograničava se samo na spomenuti pasus iz 2. pjevanja. Eoban Hesse svoj prijevod *Ilijade* započinje stihom: *Dic mihi magnanimi Pelidae, Musa, furorem*. Kunić ga detaljno analizira te nalazi manu svakoj pojedinoj riječi koju je Hesse u njemu upotrijebio (Kunić 1776: XXIX-XXXII):

Dic: glagol *dico*, 3. odgovara početku *Odiseje*, no veličanstveno djelo kao što je *Ilijada* Homer otvara glagolom *cano*, 3., čega bi se i prevodilac trebao držati.

Mihi: preuzeto iz *Odiseje*, ne pripada u *Ilijadu*; uz to ima određen bukolski prizvuk. Kunić citira Teokritov stih Εἰπέ μοι, ὦ Κορύδων, τίνος αἰ βόες; i Vergilijev stih, *Dic mihi, Dameta, cujum pecus?*

Magnanimi: ovom epitetu nije ovdje mjesto. Kunić donosi nekoliko antičkih viđenja Ahilejevog karaktera koja na prvi pogled opravdavaju Hesseov izbor riječi. Najprije citira Homera (*Il.* 20.467) koji za svojeg glavnog junaka kaže

Οὐ γάρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν, οὐδ' ἀγανόφρων,
ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς,

a potom Horacijeve stihove iz *Pjesničkoga umijeća*:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer

Jura neget sibi data, nihil non arroget armis

te navodi da Horacije Ahileja još opisuje kao *pervicacem, superbum* i *insolentem*, a sam je Homer uz Ahileja jednom zaista i upotrijebio epitet *μεγάθυμος*. Kunićev prigovor sastoji se od opaske da ovom epitetu nije mjesto na samom početku epa jer se time najavljuje nešto što se neće

ostvariti: *magnanimitas* nije osobina koja dolazi do izražaja u Ahilejevom ponašanju te Hesse uporabom ovog pridjeva navodi čitatelja na krivi put.¹²²

Pelidae: nije jasno definirano koji od Pelejevih potomaka, to bi se moglo odnositi i na Neoptolema, Ahilejeva sina koji se također borio pod Trojom.

Musa: Homer Kaliopu, Muzu epike, u invokaciji na početku *Odiseje* naziva Muzom, no u *Ilijadi* božicom, što je ipak viša razina božanstva. Upotrebom krive riječi Hesse je opet oduzeo *Ilijadi* na dostojanstvu.

Furem: nije dobar prijevodni ekvivalent jer ima više značenja. Kunić citira Vergilija koji upotrebljava tu riječ da opiše ludu zaljubljenost.¹²³

Iako Kunić dopušta prevodilačku slobodu, smatra da ju je Hesse već u prvom stihu svojeg prijevoda zloupotrijebio. Mnogi su Hesseovi stihovi, primjećuje Kunić, *inculti et invenusti*; ovaj sam po sebi nije loš, no svakako je rezultat lošeg prevođenja.

5. Zaključak

U ovome su poglavlju izloženi čimbenici koji su oblikovali Kunićeve stavove prema književnosti i prevođenju: bili su to isusovačko obrazovanje koje promovira Vergilija kao pjesnički ideal te neoklasicistička estetika koja pokazuje veći interes za Homera od ranijih razdoblja, međutim, i dalje mu nalazi mane, a prevodilačka praksa tog doba dopušta prevodiocu zadiranje u tekst i „popravljanje“ izvornika kad prevodilac procijeni da je potrebno. Ne postoji jednoglasan stav o tome što čini dobar prijevod, te je Kunić osjetio potrebu da izloži svoja načela u predgovoru. Na temelju onoga što Kunić sam iznosi u *Operis ratio*, može se očekivati da će si

¹²² *Ego magnanimum, si minus sapientem, certe vulgi iudicio, a quo non abhorrent poëtae, fuisse concedam: praesertim quum meminerim ab ipso Homero, semel ut opinor, μέγαθυμον appellari. Quid ergo displicet? hoc nimirum, quod nemini sano placere possit: quum Homerus in re proponenda nullam magnanimitatis mentionem fecerit, eam ab interprete apponi de suo, quum Homerus de Achillis ira se acturum profiteatur, interpretem quiddam amplius profiteri: se videlicet acturum de ira Achillis magnanimi, id est, ita acturum, ut illum in ira exercenda nusquam non magnanimum esse appareat. hoc enim suscipere ac polliceri videtur, si quidem illa vox magnanimi non est supervacanea, sed necessaria, cujusmodi esse debent omnes omnino voces, quae in rei, de qua dicturi sumus, propositione adhibentur. Quod si ita se res habet, necesse est unius vocolae adjectione, facta eo loco, in quo nihil adjici fas erat, totam Homeri Iliadem mirifice corrumpi: quippe quum in ea multa occurrant, quae ad magnanimitatem referri non possunt, quaeque idcirco reticere oportuisset ab illo, qui eam laudem, in poemate exordiendo, heroi suo tanquam propriam tribuisset (Kunić 1776: XXX).*

¹²³ *Animadverti alia quoque ratione furoris vocem a Virgilio usurpari, atque illos, qui perditte amantur, amatorum suorum furem appellari. Itaque Gallum (Eclog. 10.37) sic loquentem inducit (Kunić 1776: XXXI).*

dopustiti određenu slobodu, osobito što se tiče broja riječi, no da će pritom pokušati zadržati osnovne odlike Homerova epa, a ujedno i ljepotu latinskog jezika. Iako najavljuje da si neće dopustiti preveliku slobodu kao Eoban Hesse, nameću se neka pitanja. Kunić (za razliku od, primjerice, Rapina) ne govori ništa o bogatstvu Homerovih epiteta i poteškoćama koje oni predstavljaju za prevodioca. Iz njegove opaske o epitetu *magnanimus* jasno je da je razmišljao o odnosu između Homerovih junaka i epiteta koji ih prate te da kod njega postoji svijest da su neki likovi problematični i da ih treba adekvatno opisati. Nije nemoguće da Kunić, kao neoklasicistički prevodilac, povremeno „ispravi“ Homera, a kao isusovački đak, mogao bi ga poželjeti učiniti sličnijim Vergiliju. Kunić tvrdi da je važna *fides*, ali hoće li on biti vjeran samo Homeru ili će posegnuti i za nehomerskim materijalom kao što su primjerice Horacije i Rapin? Postoji mogućnost da Kunić bude vjeran svojoj vlastitoj interpretaciji likova, stvorenoj iščitavanjem literature koja se bavi Homerovim epovima te da će upravo ta njegova interpretacija utjecati na odabir epiteta kojima će pokušati dodatno osvijetliti karakter likova.

4. POGLAVLJE: KUNIĆEVI PRIJEVODI ODABRANIH TIPOVA HOMERSKIH FORMULA

1. Uvod

U 2. poglavlju iznesena je podjela homerskih formula na dvije osnovne skupine, funkcionalne i nefunkcionalne. Nefunkcionalne su formule epiteti, a funkcionalne su formule oslovljavanja, formule za uvođenje govora i završavanje govora, početak i završetak gozbe, oznaku doba dana, bacanje koplja, umiranje i stalni izrazi. Kao što je već navedeno u istome poglavlju, popis homerskih formula je otvoren i postoje smjernice za istraživanje slabije proučenih tipova kao što su glagolske formule o kojima piše Finkelberg (1989). U ovome poglavlju bit će prikazan reprezentativan uzorak Kunićevih prijevoda nefunkcionalnih formula tj. epiteta s jedne te nekoliko tipova funkcionalnih formula s druge strane. Od funkcionalnih formula uključene su formule za uvođenje govora, formule za oznaku izlaska sunca, formule za završetak gozbe te formule koje znače umiranje. Formule za uvođenje govora odabrane su zbog učestalosti. Svakomu govoru kod Homera prethodi uvod čija duljina nije definirana: od jedne riječi do nekoliko stihova; takvih uvoda u govor ima 1445, a od toga su 1092 primjera formula koje sadrže glagol čije je značenje „govoriti“, „reći“ ili „odgovoriti“ (Edwards 1970: 1-2). Od nekoliko tipova formule za uvođenje govora ovdje je prikazan tip τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, dok su svi primjeri ove formule navedeni u prilogu ovom radu. Formula αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔργου ἔντο za završetak gozbe odabrana je zbog važnosti prizora gozbe u Homerovim epovima,¹²⁴ iako je mnogo rjeđa od prethodnoga tipa (sedam ponavljanja u *Ilijadi*). Od dvaju navedenih tipova formule koja označava umiranje, tip I (τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν) tek je nešto bolje zastupljen od formule za završetak gozbe (12 ponavljanja), no poput nje i ova je vrsta formule odabrana zbog važnosti unutar djela: umiranje je važan element u fabuli junačkoga epa. Naposljetku, formula za izlazak sunca (tip I: φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως, pet ponavljanja, tip II:

¹²⁴ *Feasting appears as arguably the single most frequent activity in the Odyssey and, apart from fighting, also in the Iliad* (Sherratt 2004: 301).

Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν, dva ponavljanja) uključena je kao jedna od najprepoznatljivijih homerskih formula koja je privlačila pozornost čitalaca usprkos relativno malom broju ponavljanja.¹²⁵

Budući da je jedan od ciljeva ovoga rada ilustrirati Kunićev pristup prevođenju primjerima različitih tipova formula te opisati eventualne razlike, u odabiru građe prednost su imali tipovi formula koji su međusobno različiti. Formule oslovljavanja sastoje se od imenica i pridjeva te su strukturom vrlo slične epitetima, a završavanje govora u svojoj osnovi ima glagole govorenja kao i formule za uvođenje govora, te zbog prevelike sličnosti tim tipovima formula nisu uzete u obzir. Stalni su izričaji, u koje je uključen svaki homerski izraz koji se ponavlja, isključeni zbog prevelike heterogenosti skupine.

Boschetti i Pavese (2003) definiraju formulu kao najmanje dva leksema koji se ponavljaju barem dvaput da izraze određenu ideju i imaju svaki put istu metričku vrijednost. U ovome radu prihvaćena je ta definicija, ali bez uvjeta metričke istovjetnosti, što omogućava uključivanje formulaičnih izraza poput φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἡὼς, ἐφάνη ῥοδοδάκτυλος Ἡὼς i φανῆ καλὴ ῥοδοδάκτυλος Ἡὼς koji se prema Boschettiju i Paveseu ne bi mogli smatrati formulom zbog metričkih razlika. Njihova je definicija modificirana pod utjecajem Margalit Finkelberg (1989: 181) prema kojoj je formulaičan svaki jedinstveni izraz koji predstavlja modifikaciju prepoznatljivoga formulaičnog uzorka. U ovome se poglavlju obrađuju samo izrazi koji su formulaični unutar *Ilijade*.¹²⁶ Formulaičnost izvan *Ilijade* nije uzeta u obzir jer se ne može dokazati da je Kunić paralelno radio na još nekom djelu arhajske epike koje je moglo utjecati na njegovu svijest o ponavljanjima određenih izraza.

¹²⁵ *The imaginative epic epithets for dawn have not only been a source of imitation throughout the literary tradition; they also attracted the attention of the earliest commentators* (Lynn-George 1993: 5); *As one of the most famous lines in the Homeric epics, it has received through the centuries much attention of various kinds. The more striking words, of course, have been repeatedly singled out for discussion, and so we find, for example, commentators of all eras speculating about just how literally (or somatically) we are to understand ῥοδοδάκτυλος* (Radin 1988: 293).

¹²⁶ To isključuje, primjerice, formulu διογενὴς Ὀδυσσεύς (*Il.*10.340) koja se pojavljuje samo jedanput u *Ilijadi*, a više puta u *Odiseji*.

2. Formula za uvođenje govora (τὸν/τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη)

1.84 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς

Aeacides contra 1.110

1.130 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Tum sic Atrides 1.164

1.215 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Sic dea; sic placidis respondit vocibus heros: 1.262

1.285 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec senior. tum sic Atrides: 1.349

1.560 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Huic genitor, nutu caeli qui nubila cogit: 1.671

2.369 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec Nestor: mirans cui talibus infit Atrides. 2.435

4.188 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

At frater 4.210

5.764 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Sic contra caeli rector Saturnius alti: 5.908

5.814 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

Haec ait: haec contra retulit Tydeïa proles. 5.969

6.520 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κορυθαίολος Ἑκτώρ:

Haec Paris: haec contra retulit bonus Hector: 6.623

7.283 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Τελαμώνιος Αἴας:

Huic Ajax: 7.320

8.469 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Tum pater, obscuro cogit qui nubila caelo: 8.547

9.307 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec Ithacus; contra quem talibus orsus Achilles. 9.385

9.606 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Tum breviter contra Pelides talia fatur: 9.754

9.643 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec Ajax. contra Pelides 9.803

10.42 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec ait: ast lacrimans Agamemnon talia contra: 10.53

10.382 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Haec prior ille: refert sapiens cui talia Ulysses: 10.479

10.423 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Tum Laërtiades: 10.525

10.554 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Ille refert 10.680

11.316 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρατερὸς Διομήδης

Haec Laërtiades: Diomedes talia contra 11.394

11.607 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς

Cui fortis Achilles 11.753

13.76 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Τελαμώνιος Αἴας:

Haec ille; haec alacer contra Telamonius Ajax: 13.86

14.312 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Sic ait: altitonans contra sic Jupiter inquit: 14.362

14.341 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Tum sic altitonans, caelo qui nubila densat: 14.388

18.187 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς

Tum sic Aeacides: 18.223

19.145 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec ille. Haec contra Aeacides : 19.169

19.154 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Sic ait: at sapiens contra sic fatur Ulysses: 19.178

19.198 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Tum sic Pelides: 19.227

19.215 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Huic prudens rerum contra sic fatur Ulysses 19.244

20.19 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς:

haec ille: haec contra caelo qui nubila cogit

Juppiter: 20.24-25

21.222 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec Xanthus: retulit contra cui dius Achilles: 21.267

22.182 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς:

Cui pater omnipotens: 22.229

23.93 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec ubi sic fatus, Pelides dicta vicissim,

Pauca refert: 23.119-120

24.64 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς:

Sic Juno: altitonans contra sic Jupiter infit: 24.82

24.138 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Dixerat. Huic paucis responsum reddit Achilles: 24.169

24.299 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Πρίαμος θεοειδής:

Tum Priamus: 24.365

Ova se homerska formula može podijeliti na tri dijela: član (koji kod Homera još funkcionira kao zamjenica) u akuzativu koja se odnosi na sugovornika kojemu se govornik obraća, dva glagolska oblika koja znače govorenje te formula unutar formule koja označava govornika, a sastoji se od epiteta i imenice.¹²⁷

Kao što je već primijetio Šonje (1976: 38), Homerova formula za uvođenje govora je kod Kunića različite duljine. Od ovdje navedenih 36 primjera, u 20 slučajeva jednomu Homerovu stihu odgovara jedan Kunićev, u 14 primjera Kunićevi su stihovi kraći, a samo dva puta su duži. U skraćivanju stiha Kunić nužno žrtvuje barem jedan od tri elementa. To ni u jednome slučaju nije oznaka govornika. Glagol govorenja izostavljen je u prijevodu 20 puta. U slučajevima kad ga

¹²⁷ Šonje (1976: 37) dijeli ovu formulu na dva dijela, sferu subjekta i sferu predikata, no takvom se podjelom manje precizno opisuje Kunićev pristup.

čuva, Kunić dva glagola govorenja¹²⁸ sažima u jedan. U 12 primjera nema nikakve naznake da postoji sugovornik. Dok Homer sugovornika označava isključivo oblicima τὸν i τῆν (akuzativ muškog, odnosno ženskog roda, iste zamjenice, tj. člana), Kunić upotrebljava dvije zamjenice (*huic*, *cui*) i imena. Šest puta uvodi novi predikat čiji je vršitelj radnje izrečeni ili neizrečeni sugovornik (npr. 24.169). Čak i kad skraćuje toliko da istodobno izostavlja i oznaku sugovornika i glagolski oblik, Kunić, da bi izraz imao smisla, dodaje elemente kojih nema kod Homera: priloge (*sic*, *tum*, *contra*) ili direktni objekt bilo izrečenog, bilo neizrečenog glagola govorenja (*talia*, *haec*). Kunićevi najkraći i najjednostavniji modeli za prevođenje ovog tipa formule mogu se prikazati kao *Haec X. Contra Y; Tum X; Huic X*. Najčešći su *Tum sic X* i *Haec contra X* koji se pojavljuju po 5 puta svaki. Kunić vrlo slobodno pristupa oznaci govornika, no budući da nju čine imenica i epitet, o tom problemu bit će više riječi u 6. dijelu ovog poglavlja. U dvama slučajevima Kunić u formulu za uvođenje govora dodaje reakciju govornika koja nije opisana u Homerovom tekstu (*mirans*, *lacrimans*).

Kunićeve prijevodne varijante ne prenose u potpunosti sve elemente homerske formule za uvođenje govora. U oblikovanju ovih izraza Kunić se mogao povesti za ranijim epskim autorima koji za uvođenje govora koriste priloge *sic*, *contra* i *tum*, te dativ pokazne ili odnosne zamjenice:

Filius huic contra, torquet qui sidera mundi: (Verg. *Aen.* 9.93)

Sic Venus, et Veneris contra sic filius orsus: (Verg. *Aen.* 1.325)

Sic contra est ingressa Venus: "quis talia demens (Verg. *Aen.* 4.107)

Sic dea summisso contra Saturnia uultu: (Verg. *Aen.* 12.807)

Ingens arboreum, et saeuo sic pectore fatur: (Verg. *Aen.* 12.888)

Aeolus haec contra: "Tuus, o regina, quid optes (Verg. *Aen.* 1.76)

Tum contra Iuno: "terrorum et fraudis abundest: (Verg. *Aen.* 7.552)

Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit: (Verg. *Aen.* 10.530)

His Venus; et contra genitor sic deinde profatur: (Sil. Ital. *Pun.* 3.570)

Contra sic infit soluens uix murmur anhelum (Sil. Ital. *Pun.* 8.114)

Haec satus Alcmena; contra cui talia uirgo: (Sil. Ital. *Pun.* 2.493)

Cui contra tales effundit Scipio uoces: (Sil. Ital. *Pun.* 13.710)

¹²⁸ Tipično obilježje grčke i bliskoistočne epike u formulama za uvođenje govora, v. Burkert (1992: 116).

Tum contra consul: "caesis ductoribus olim (Sil. Ital. *Pun.* 16.645)
 Cum sic Nestor ait: "uestro fuit unicus aeuo (Ovid. *Met.* 12.169)
 Partibus. haec contra dux ita Tuscus ait: (Ovid. *Fast.* 4.884)
 Tum dominus miti contra sermone profatur: (Iuven. *Evang.* 2.806)
 Nuntius haec contra celeri sermone profatur: (Iuven. *Evang.* 1.67)
 Iuppiter haec contra: "Tristes deponere querelas, (*Ilias Latina* 93)
 Finierat, contraque sacer sic orsus Acoreus: (Lucan. *Phars.* 10.193)
 Tum genitor "uetera haec nobis et condita pergunt (Val. Fl. *Argon.* 1. 531)
 Finierat. Stilicho contra cui talia reddit: (Claud. *Bell. Gild.* 379)

Kunićev stih *Dixerat. Huic paucis responsum reddit Achilles* (24.169) nastao je po uzoru na Vergilijev *Atque huic responsum paucis ita reddidit heros* (*Aen.* 6.672).¹²⁹ Očito su Kunićevi uzori Vergilije i drugi epski pisci. Moguće je da se ugledao i u humaniste kod kojih se nalaze sljedeći primjeri:

Dixerat. Haec contra placido rex edidit ore (Poliz. *Ilias* 2.378)
 Invisus pariter cunctis. Tum maior Atrides: (Poliz. *Ilias* 3.459)
 Tum Venus haec contra: Diomedis dextra superbi (Poliz. *Ilias* 5.433)
 Tum contra impavida Sarpedon mente profatur: (Poliz. *Ilias* 5.749)
 Talibus Aeneas. Contra sic Pandarus orsus: (Poliz. *Ilias* 5.213)
 Olli tum contra princeps sic reddit Atrides: (*Iliad.* XIV 122)
 Filius haec. Genitor contra cui talia reddit: (Vida *Christ.* 1.872)
 Haec Tullingus et haec contra sic Daunius heros. (Bargaeus *Syrias* 4.787)

Ta je formula kod Kunića zadržala funkcionalnost koju ima kod Homera iako Kunić ne prevodi uvijek jednako precizno. Kunićeva su rješenja nastala oponašanjem junačke epike pisane na latinskome, a ne sastavljane usmeno na grčkome; njegova je formula za uvođenje govora odraz rimske i humanističke epske tradicije. Već je Šonje (1976: 38) primijetio da Kuniću „nije do toga da Homerovu formulu dā u punom stihu, jer to jedva nalazi kod svojih latinskih uzora, pa je zato Homerova formula u njegovu prijevodu vrlo različite duljine“, iako nije naveo konkretne

¹²⁹ I Proba *Cento* 518.

primjere latinskih uzora. Na istom mjestu Šonje (1976: 38) konstatira da su Maretić i Đurić „dosta sretno rješavali“ navedenu formulu, dok Kunić „to niti ne pokušava“. Ocjenu uspješnosti u prevođenju formule donosi isključivo prema kriterijima dužine (stih za stih) i istovjetnosti. Šonje smatra da treba prevesti „istu Homerovu formulu uvijek u istom obratu“ (Šonje 1976: 37). Kao najveći problem za Kunića Šonje navodi epitete koje on ne može u latinskome adekvatno izraziti; međutim, iako njegova tvrdnja vrijedi za epitete poput νεφεληγερέτα, primjeri poput 19.178 i 19.244 pokazuju da Kunić nije želio upotrijebiti isti izraz čak i kad je mogao, tj. kad je imao rješenja koja bi Šonje nazvao adekvatnima.

3. Formule za oznaku doba dana (izlazak sunca)

Tip I: φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως

1.477 ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως

Inde, ubi purpureo veniens processit ab ortu

Aurora 1.572-573

6.175 ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη ἐφάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως

Inde ubi dena diem mortalibus extulit alnum

exoriens Aurora 6.211-212

9.707 αὐτὰρ ἐπεὶ κε φανῇ καλὴ ῥοδοδάκτυλος Ἥως

deinde, rubebit

cum veniens Aurora 9.881-882

23.109 μυρομένοισι δὲ τοῖσι φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως

Aurora incessit ab ortu,

Et roseis lucem digitis pulchra extulit almam. 23.137-138

24.788 ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως

Postera dehinc Aurora polo cum dispulit umbras 24.957

Tip II: Ἥως μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν

8.1 Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν

Pulchra, mari crocea surgens in veste, per omnes

Fundebat sese terras Aurora 8.1-2

24. 695 Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν

croceis Aurora in vestibus almam

At lucem terras late diffudit in omnes. 24.836-837.

Da prenese ovu formulu na latinski u šest od sedam primjera Kunić treba više od jednog stiha; iznimka je 9.881-882 (gdje mu je potrebno samo pet stopa) za *Il.* 9.707. Iako je svaki put mogao primijeniti to rješenje, nije to učinio nego je radije svaki put proširio formulu novim elementima i tako je učinio dužom od jednoga stiha. Očekivano je da mu izazov predstavljaju grčke složenice, epiteti κροκόπεπλος i ῥοδοδάκτυλος koje ne može prenijeti u latinski jednim pridjevom već se služi opisnim izrazima u kojima su zadržana značenja „odjeća“ i „boja šafrana“ za κροκόπεπλος (*crocea in veste, croceis in vestibus*), dok epitet ῥοδοδάκτυλος (*roseis digitis pulchra, purpureo ab ortu; rubebit*) koji se u ovoj formuli kod Homera pojavljuje pet puta, dva puta u potpunosti izostavlja, jednom zadržava semanteme „ružičast“ i „prst“; a u preostala dva kao poveznicu s izvornikom zadržava boju koja postaje purpurna odnosno crvena. U posljednjemu primjeru to je značenje izraženo glagolom koji je predikat uz imenicu *Aurora*. Promjena vrste riječi je u skladu s načelima izloženim u *Operis ratio*. Kunićevi ekvivalenti za glagolski oblik φάνη (ἐφάνη) su izrazi *incessit ab ortu, processit ab ortu* koji mu tek približno odgovaraju (grč. „pojavi se“ – lat. „izašla je“). Medijalni oblik ἐκίδνατο zahtijeva zamjenicu *sese* kao dopunu glagolu *fundo*, 3.

U četirima primjerima u Kunićevim stihovima nalazimo elemente koji ne postoje u izvornom tekstu *Ilijade*: *diem mortalibus almum*, 6.211; *lucem almam* 23.137-138; *almam lucem* 24.836-837. Ovaj je prevodilački postupak mogao biti motiviran Vergilijevim utjecajem jer u *Eneidi* postoje slični izrazi čije je značenje „zora donosi blagi dan/blagu svjetlost smrtnicima“:

Praeterea, si nona diem mortalibus almum

Aurora extulerit radiisque retexerit orbem, (Verg. *Aen.* 5.64-65)

Aurora interea miseris mortalibus almam

Extulerat lucem referens opera atque labores (Verg. *Aen.* 11.182-183).

Kunić nije jedini neolatinist koji je posegnuo za Vergilijevim stihovima – autora *Eneide* imitirao je i renesansni pjesnik Giovanni Gioviano Pontano:

Aurorae e thalamis radiorumque aemula solis

Lucem aperit, reseratque diem mortalibus alium. (Pontano *Uran.* 1.219-220).

Izraz *processit ab ortu* prije Kunića upotrijebio je Gabriele Altilio:

Aspicias, heoho modo quod processit ab ortu,

Quam celer immensum sol peragravit iter? (Altilio *Carm.* 25.3-4).

Primjetna je Kunićeva tendencija da izbjegava ponavljanje istih prevodilačkih rješenja te da u stvaranju inovacija inspiraciju traži u Vergilijevim stihovima. Ne ustručava se dodati nešto čega nema u izvorniku pod uvjetom da iza tih dodataka stoji autoritet najvećega rimskog epskog pjesnika.

4. Formule koje znače umiranje

Tip I: τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν¹³⁰

4.461 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν olli oculos nigrae involvere tenebrae, 4.514

4.502 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν Nigra oculos juveni densa nox contegit umbra 4.567

4.526 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν oculis nox ingruit atra 4.592

6.11 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν atque oculos multa nox obruit umbra 6.14

13.575 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν nigrae illi oculos pressere tenebrae 13.687

14. 519 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε oculis nox ingruit atra 14.607

15.578 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε 0

16.316 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε Olli nigra oculos tenebris nox pressit obortis 16.389

¹³⁰ Rijetko obrađivana formula u literaturi; „a traditional phrase at the end of a killing“ (Graziosi & Haubold 2010: 80). West ju ne obrađuje posebno u svojem komentaru (2010).

16. 325 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε nox obruit atra jacentem 16.399

20.393 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε olli nox lumina texit 20.452

20.471 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε densae involvere tenebrae 20.546

21.181 τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυψε tenebris exspiranti oculos urget nox 21.218-219

Tip II: στυγερός δ' ἄρα μιν σκότος εἶλεν

5.47 στυγερός δ' ἄρα μιν σκότος εἶλε nox atra cadentem occupat 5.64-65

13.671-672 ὦκα δὲ θυμὸς

ῥχετ' ἀπὸ μελέων, στυγερός δ' ἄρα μιν σκότος εἶλεν

atraque noctis

Horrendae supra caligo est fusa jacentem. 13.800-801

16.606-7 ὦκα δὲ θυμὸς

ῥχετ' ἀπὸ μελέων, στυγερός δ' ἄρα μιν σκότος εἶλεν

membris effusa cadenti

Est anima, horrendaeque virum texere tenebrae. 16.743-744

U oba tipa ove formule kao prijevodni ekvivalent za σκότος služe imenice *nox* i *tenebrae*. Po potrebi im dodaje atribut (*nox* može biti *atra*, *densa*, *horrenda* i *nigra*; *tenebrae* su *nigrae*, *densae* i *horrendae*) ili koristi genitiv bližeg određivanja (*noctis horrendae caligo*). Kao prijevodni ekvivalent za κάλυψε(v) u 12 primjera tipa I služi sljedećih osam glagolskih oblika: *involvere*, *contegit*, *ingruit*, *obruit*, *pressere*, *pressit*, *texit*, *urget*; u tri primjera tipa II εἶλεν je prevedeno glagolskim oblicima *occupat*, *est fusa*, *texere*. Ekvivalenti variraju od preciznih (*texit*) do slobodnih (*est fusa*). Prijevod za ὅσσε u tipu I su osam puta *oculos/oculis* i jednom *lumina*.

Vidljiva je sklonost upotrebi glagola u 3. l. pl. perfekta aktivnog sa završetkom *-ēre* koji s imenicom *tenebrae* čine klauzulu koju Kunić ponavlja četiri puta (od toga dvaput *involvere tenebrae*). Glagolu povremeno dodaje ablativ sredstva (*densa umbra*, *tenebris obortis*) za koji nema paralele u grčkome tekstu. Da bi na epski način prikazao umiranje, Kunić se značenjski ne udaljava previše od Homera. Zadržava smisao Homerove formule, ali preferira raznolikost pred

ponavljanjem. Postoji određen fond riječi iz kojeg bira istoznačnice i bliskoznačnice. Pritom je broj ponavljanja minimalan: samo dva puta koristi se istim izrazom, *oculis nox ingruit atra*.

Proširivanje izraza ablativom Kunić je mogao opravdati pozivanjem na sljedeće stihove:

Urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra. (Verg. *Aen.* 2.360),

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra. (Verg. *Aen.* 6.866),

Discedunt caelumque tegit nox atra tenebris. (*Ilias Latina* 632).

Klauzula tipa **ere tenebrae* može se pronaći u djelima antičkih pjesnika ukupno 22 puta, od toga 12 puta u epovima iz tzv. srebrnoga razdoblja rimske književnosti, npr.:

Nox subit, atque oculos vastae obduxere tenebrae, (Lucan. *Phars.* 3.735),

Cum gemitu, tristesque super coiere tenebrae. (Val. Fl. *Argon.* 8.120),

Et fessas acies castris clausere tenebrae. (Sil. Ital. *Pun.* 4, 479).

Sljedeći primjeri potvrđuju da nije bila strana ni humanistima:

Caligo, ac nigrae coelum eripuerunt tenebrae; (Pontano *Uran.* 1.535),

Eripuit nox atra, nigrae eripuerunt tenebrae. (Pontano, *Tumulis* 2.30.9),

Sanguis, et obscurae lucem clausere tenebrae. (*Iliad.* XIV 609)

In terris cum fulsit amor, cessere tenebrae, (Anger. *Erot.* 64.1).

Nox atra česta je sintagma kod klasičnih pisaca (Verg. *Aen.* 1.89, 2.360, 5.721; Ovid. *Epist.* 14. 78, *Met.* 10.454; Germ. *Arat.* 291, 695; Sen. *Herc. F.* 705, *Thy.* 480; Val. Fl. *Argon.* 5.94; Sil. Ital. *Pun.* 7.728, 8.164, 15.542, 15.809, 16.118; Avien. *Arat.* 1061, 1263; Corrip. Ioh. 5.53, 7.12, 8.278; Cypr. Gall. *Ios.* 358). U istoj metričkoj poziciji kao u Kunićevim stihovima 4.592 i 14.607 pojavljuje se kod Vergilija (*Aen.* 1.89), Silija Italika (*Pun.* 15.809, 16.118) i Ciprijana Gala. Pretraga na *Poeti d'Italia* za ovu sintagmu daje 68 rezultata.

Rezultati pretraživanja ne upućuju na jedan određeni izvor, već na Kunićevo poznavanje latinske tradicije junačke epike općenito, osim u slučajevima proširivanja osnovnoga izraza ablativom, za što su mu kao predlošci služile *Eneida* i *Ilias Latina*.

Prizore gozbe Homer u *Ilijadi* sedam puta završava formulom αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδῆτύος ἔξ ἔρπον ἔντο (*Il.* 1.469, 2.432, 7.323, 9.92, 9.222, 23.57, 24.628). Kunićevi prijevodi tih stihova glase:

Postquam exempta fames, amor et compressus edendi est 1.562,

Postquam exempta fames epulis, et vina quierunt 2.506,

Postquam exempta fames, epulaeque, et vina quierunt, 7.362,

... edendi

Donec victus amor tandem est, viresque relectae 9.110-111,

At postquam potusque, esusque expleta cupido est 9.275,

Postquam epulis sese explerunt, dulcique lyaeo 23.74,

Postquam exempta fames epulis, et vina quierunt 24.756.

Kunić u svojem prijevodu zadržava funkcionalnost ove formule: ona mu, kao i Homeru, služi da označi kraj gozbe. Homer, međutim, na semantičkom planu donosi pojmove hrane i pića, dok Kunić u svojem prijevodu u 1.562 i 9.110-111 ne spominje piće; u drugom primjeru dodaje novi koncept, obnavljanje snaga. Osim u 9.275, ne prevodi vjerno πόσιος („piće“), već sužava značenje i daje do znanja da njegovi junaci piju vino. Gramatički je rečenica temeljito preoblikovana: subjekt Kunićeve rečenice kod Homera je genitiv objekta; Homerov neizrečeni subjekt u 3. l. mn. ne postoji kod Kunića.

Umjesto da sedam puta ponovi potpuno isti izraz, Kunić se trudi unijeti barem minimalne varijacije, a stih se u potpuno istome obliku kod njega javlja samo dvaput. Od sedam mjesta na kojima se javlja formula za završetak gozbe, na njih četiri Kunić modificira Vergilijeve stihove:

Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (Verg. *Aen.* 8.18),

Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae (Verg. *Aen.* 1. 216).

U primjeru 1.562 Kunićeva je modifikacija minimalna i svodi se na zamjenu položaja dviju riječi. Vergilijev stih *Aen.* 1.216 Kunić triput modificira dodavanjem svoje klauzule. Stih se u potpuno istom obliku pojavljuje samo dva puta na udaljenim mjestima u epu (2. i 24. pjevanje). Da su Vergilijevu formulaciju rado prihvaćali i drugi pjesnici, pokazuju već primjer iz antičkog doba . Bez modifikacija učinio je to Ausonije:

Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (Auson. *Cento* 22);

a donekle su ga promijenili Ciprijan Gal i Paulin iz Périgeuxa:

Postquam exempta fames epulis, tum sola uoluntas (Paulin. Petric. *Mart.* 3.109),
Atque ubi iam saturis amor est compressus edendi, (Cypr. Gall. *Gen.* 1400).

Stih je bio prerađivan i u renesansi u djelima Bunića, Verina, Barignanija, Bargea i Poliziana:

Postquam exempta fames epulis, saturataque plenis (Bon. *Christ.* 7.42),
Postquam exempta fames et dicta silentia linguis, (Verino *Paneg.* 2.93),
Postquam exempta fames, undas congestaque eodem (Barignani *Gigant.* 1.554),
Iamque exempta fames et amor compressus edendi est, (Bargaeus *Syrias* 3.414),
Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (Poliz. *Ilias* 2.438).

Najviše pozornosti svakako privlači upotreba nepromijenjenoga Vergilijeva stiha u Polizianovu prijevodu *Ilijade*.

U Kunićevim primjerima 9.110-111, 9.275 i 23.74 moguće je da posuđuje završetak stiha od ranijih autora:

Donec victus amor tandem est, viresque relectae. 9.110-111,
Post ubi collectum robur uiresque relectae (Verg. *Georg.* 3.235);
At postquam potusque, esusque expleta cupido est 9.275,
Et frugum pariter laticumque expleta cupido est; (Vida *Christ.* 4.386).

U završetku stiha *Postquam epulis sese explerunt, dulcique lyaeo* 23.74, pojavljuje se sintagma *dulcis lyaeus* potvrđena nekoliko puta u različitim oblicima kod antičkih i renesansnih pjesnika; od *dulci lyaeo* kod Horacija (*Dulci Lyaeo soluere, Epod.* 9.38) do klauzule iz epa *Franciscias* Francesca Maurija (1500-1571):

Quos ego non lacte aut cereris dulcisque lyaei (Mauri *Franc.* 7.102),
Dona laboratae Cereris dulcemque Lyaei (Mauri *Franc.* 11.644).

Kod formula za završetak gozbe Kunić ne čini svoj izraz bitno dužim od Homerovog: prevodi stih za stih, a tek u 9.110-111 treba mu jedna riječ više od stiha. U svakom se od Kunićevih stihova za završetak gozbe može detektirati utjecaj nekog prethodnika. U osmišljavanju izraza kojima će prenijeti Homerovu formulu na latinski najviše puta se poslužio Vergilijem, no mogući su i drugi predlošci (Vida, Horacije, Mauri). U preuzimanju cijelog Vergilijevog stiha uz minimalne modifikacije (*Aen.* 8.18) Kunić se mogao pozvati na primjer svojeg prethodnika Angela Poliziana. Čak i kad je imao gotovo Vergilijevo rješenje, nije

posegnuo za njim svih sedam puta. Kunić izbjegava prečestu upotrebu istoga izraza iako je riječ o relativno malom broju ponavljanja u epu čiji opseg prelazi 18.000 stihova.

6. Epiteti

Ἀγαμέμνων¹³¹

- 1.172 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Pelopeïus 1.214
1.442 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων virūm regnator Atrides 1.532
1.506 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ferus Atrides 1.607
2.402 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 2.475
2.441 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 2.514
2.612 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides NN 130
3.81 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων: major Atrides 3.95
3.267 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων major Atrides 3.294
3.455 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 3.497
4.148 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.167
4.255 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 4.284
4.336 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon torvus 4.372
5.38 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnonis 5.56
6.33 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων: late regnans Agamemnon. 6.38
7.162 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ipse Atrides major 7.189-190
7.314 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 7.354
8.278 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 8.330
9.114 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 9.139

¹³¹ Navedeni su samo epiteti koje se odnose na Agamemnona; ne Agamemnona i Menelaja zajedno.

9.672 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides: 9.840
 10.64 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 10.82
 10.86 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides lacrimis moestus obortis 10.109
 10.119 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 10.155
 10.233 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 10.292
 11.99 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων victor Agamemnon 11.130
 11.254 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων: Atrides 11.325
 14.64 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 14.78
 14.103 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων: Atrides 14.120
 14.134 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων dux Atrides 14.157
 18.111 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 18.139
 19.51 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Grajorum ductor Atrides 19.57
 19.76 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 19.85
 19.172 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Grajum regnator Atrides 19.199
 19.184 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 19.214
 23.161 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 23.207
 23.895 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 23.1056
 1.24 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Agamemnona 1.35
 1.203 Ἄγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Atriden 1.250
 1.378 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atriden 1.457
 2.6 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atridae ... regi 2.7
 2.9 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Atriden ... Agamemnona 2.11
 2.18 Ἀτρεΐδῃν Ἀγαμέμνονα majoris Atridae 2.20
 2.185 Ἀτρεΐδεω Ἀγαμέμνονος Atridae 2.208
 3.193 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Agamemnone 3.217
 7.176 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Agamemnonis 7.202

9.178 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαο regis 9.217
 9.226 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαο Atrides 9.280
 9.315 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atrides Agamemnon 9.394
 9.388 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαο Agamemnonio de sanguine 9.484
 2.243 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν regem 2.280
 2.254 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν magno Atridae 2.292
 2.772 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Atridae magno NN 311
 4.413 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Agamemnon 4.458
 7.230 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν: Atridae 7.263
 10.88 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atriden Agamemnona 10.111
 11.158 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atrides Agamemnon 11.203
 11.231 Ἀτρεΐδεω Ἀγαμέμνωνος Atridae 11.299
 11.246 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων victor Atrides 11.317
 14.29 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων major Atrides, 14.36
 14.137 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαο Atriden magnanimum 14.159-160
 14.380 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων primus Atrides 14.433
 19.241 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαο Atridae 19.273
 23.486 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Agamemnon 23.584
 2.221 Ἀγαμέμνονι δίῳ Agamemnona dium 2.253
 3.120 Ἀγαμέμνονι δίῳ 0
 4.223 Ἀγαμέμνονα δίον Atriden ... Agamemnona 4.250
 7.312 Ἀγαμέμνονα δίον magni Atridae 7.351
 11.251 Ἀγαμέμνονα δίον Atrides 11.322
 23.36 Ἀγαμέμνονα δίον Atridae 23.49
 1.355 Ἀτρεΐδης εὐρὺν κρείων Ἀγαμέμνων majoris Atridae 1.430
 1.411 Ἀτρεΐδης εὐρὺν κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 1.496

3.178 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides Agamemnon 3.203
 7.107 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων metuque exterritus ipse Agamemnon 7.121
 13.112 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων late regnans Agamemnon 13.127
 11.238 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 11.307
 23.887 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων regnator Achivūm Atrides 23.1049-1050
 1.130 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 1.164
 1.285 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 1.349
 2.100 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 2.115
 2.369 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 2.435
 2.411 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 2.486
 2.477 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 2.555
 2. 576 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides Agamemnon NN 89
 3.118 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 3.136
 4.153 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.172
 4. 188 κρείων Ἀγαμέμνων frater 4.210
 4.204 κρείων Ἀγαμέμνων, Agamemnon 4.227
 4.283 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.316
 4.311 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.344
 4.356 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.393
 4.368 κρείων Ἀγαμέμνων 0
 5.537 κρείων Ἀγαμέμνων: 0
 6.63 κρείων Ἀγαμέμνων furens Agamemnon 6.73
 7.405 κρείων Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 7.455
 9.62 κρείων Ἀγαμέμνων ipse Agamemnon 9.77
 9.368 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 9.461
 10.42 κρείων Ἀγαμέμνων lacrimans Agamemnon 10.53

- 11.126 κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 11.161
- 11.153 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 11.198
- 11.177 κρείων Ἀγαμέμνων maximus heros 11.230
- 14.41 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 14.52
- 16.58 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides late regnans Agamemnon 16.71
- 16.72 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 16.87
- 18.445 κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 18.547
- 23.110 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 23.139
- 11.187 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden 11.245
- 11.202 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden magnum 11.262
- 19.35 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Atridae 19.39
- 24.654 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν regi Danaūm Atridae 24.785
- Kombinacije:
- 7.322 ἦρως Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides ipse 7.360-361
- 1.102 ἦρως Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 1.130
- 11.107 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 11.139
- 16.273 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 16.340
- 14.22 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden Agamemnona 14.28
- 10.3 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden Agamemnona 10.3

Uz Agamemnonovo ime pojavljuju se kod Homera u *Ilijadi* sljedeći epiteti: Ἀτρεΐδη Ἀγαμέμνονι, κρείων Ἀγαμέμνων, εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων, ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων, Ἀγαμέμνονι δῖω, Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν, koji se po potrebi mogu produživati i međusobno kombinirati, npr. u ἦρως Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων ili Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν. Za ovih 6 osnovnih oblika formula i 3 nastale kombiniranjem kojima Homer označava Agamemnona Kunić ima ukupno 34 vlastita rješenja: *Atrides* (36 ponavljanja), *Agamemnon* (18), *Atrides Agamemnon* (*Atriden Agamemnona*) (9), *major Atrides* (*majoris Atridae*) (6), *ille* (4),

magno Atridae (3), *Pelopeïus heros* (3), *regem (regis)* (2), *Pelopeïus* (1), *virum regnator Atrides* (1), *ferus Atrides* (1), *Atridae regi* (1), *Agamemnona dium* (1), *frater* (1), *Agamemnon torvus* (1), *late regnans Agamemnon* (1), *Atrides late regnans Agamemnon* (1), *Graiorum ductor Atrides* (1), *Grajum regnator Atrides* (1), *furens Agamemnon* (1), *metuque exterritus ipse Agamemnon* (1), *ipse Atrides major* (1), *Atrides ipse* (1), *ipse Agamemnon* (1), *Agamemnonio de sanguine* (1), *lacrimans Agamemnon* (1), *victor Agamemnon* (1), *maximus heros* (1), *victor Atrides* (1), *dux Atrides* (1), *Atriden magnanimum* (1), *primus Atrides* (1), *regnator Achivum Atrides* (1) i *regi Danaum Atridae* (1). Kunićev najčešći ekvivalent za Homerovu formulu je *Atrides*; sljedeći po učestalosti su *Agamemnon*, *Atrides Agamemnon* i *major Atrides* koji su dva, odnosno četiri i šest puta rjeđi. Ove 4 varijante nisu metrički ekvivalentne. U navedenih 114 primjera precizno je, bez dodavanja ili ispuštanja elemenata ili bilo kakvih drugih modifikacija, prevedeno 6 formula:

- 2.9 Ἀγαμέμνωνος Ἀτρεΐδαι Atriden ... Agamemnona 2.11,
 2.221 Ἀγαμέμνονι δίω Agamemnona dium 2.253,
 9.315. Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atrides Agamemnon 9.394,
 10.88. Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atriden Agamemnona 10.111,
 11.158. Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atrides Agamemnon 11.203,
 13.112. εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων late regnans Agamemnon 13.127.

Kod Kunića se i na drugim mjestima pojavljuju precizni prijevodi formula, ali ne nužno tamo gdje su očekivani, primjerice Homerovu formulu Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι (11.158) prevodi vjerno kao *Atrides Agamemnon* (11.203), ali εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων 23.887 prevodi kao *regnator Achivūm Atrides* 23.1049-1050, a ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων 6.33 kao *late regnans Agamemnon* 6.38. U posljednja dva primjera Kunićev prijevod u 6.38 odgovara značenju Homerove formule u 23.887, dok bi Kunićev izraz u 23.1049-1050 bio približan prijevod Homerovog epiteta u 6.33. Među Kunićevim ekvivalentima precizni prijevodi Homerovih formula su sljedeći: *Atrides Agamemnon*, *Agamemnona dium*, *virum regnator Atrides*, *late regnans Agamemnon*, *Atridae regi*, *Atrides late regnans Agamemnon*. Približni ekvivalenti su *Grajum regnator Atrides*, *regnator Achivum Atrides* za ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων. Ostale Kunićeve prijevodne varijante su slobodni prijevodi.

Kunić, poput Homera, spaja nekoliko epiteta: *Atrides late regnans Agamemnon*. Neki se Kunićevi prijevodni ekvivalenti za Homerove epitete ne mogu i sami smatrati epitetima jer određeni atributi i apozicije opisuju Agamemnona u konkretnoj situaciji, npr. prizoru bitke, (*furens, metu exterritus, lacrimans, victor*) te ne izražavaju stalno, idealno svojstvo junaka.

Kunićevo *Atrides* može zamijeniti sve navedene homerske formule: Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων 1.411, κρείων Ἀγαμέμνων 2.369, ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων 2.402 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν 7.230, Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι 9.226. Ἀγαμέμνονα δῖον 23.36. Nema pravilnosti u odabiru prijevodnih varijanti. Sve Homerove formule su precizno prevedene barem jedanput osim Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν. S obzirom na stav prema riječi *furor* iznesen u *Ratio operis*, moguće je da je Kunić želio izbjeći bukolski prizvuk koji bi izazvala riječ *pastor*. Samo jedanput Kunić uz Agamemnona prevodi epitet δῖον koji se kod Homera nalazi u 6 formula.

Kao i u prethodnim tipovima formula, moguće je da je Kunić stvorio svoje izraze nadahnut djelima ranijih pjesnika te da se poslužio tuđim rješenjima. Za neke sintagme identične Kunićevima postoje potvrde kod antičkih pjesnika: *Pelopeius*¹³² *heros* (*Ilias Latina* 131, 739), *maior Atrides* (Sidon. *Carm.* 5.448); *Atrides ... maior* (Ovid. *Ars* 3.12); *maioris ... Atridae* (Ovid. *Met.* 13.359), *regnator Atrides* (Drac. *Orest.* 877), *ferus Atrides* (*Ilias Latina* 504), *rex Agamemnon* (Drac. *Orest.* 410), *victor Agamemnon* (Sen. *Ag.* 396); obrnut je red riječi u *regis Atridis* (Drac. *Orest.* 720; *Ilias Latina* 587), a postoji i sličnost između Kunićevog *Graiorum ductor Atrides* i antičkog *Graium ... dux acer Atrides* (*Ilias Latina* 581).

Pretraživanje baze podataka *Poeti d'Italia* otkriva podudarnosti između talijanskih renesansnih pjesnika i Kunićeve *Ilijade*. Najuočljivija je ona između Kunića i Poliziana u upotrebi sintagme *pelopeius heros* (Poliz. *Ilias* 2.107, 2.410, 3.215), no Kunić ju ne koristi na istim mjestima kao Poliziano. Ostali mogući izvori: *maior Atrides* (Poliz. *Ilias* 3.459, Antonio Baratella, *Polydoreis* 1, 80, 2, 746; *maioris Atridae* Poliz. *Ilias* 3.233), *regnator Atrides* (Poliz. *Ilias* 4.172), *ferus Atrides* (Basinio Isott. 2.10.39), *ductor Atrides* (*Iliados XIV* 75, 160), *Atrides (ample) regnans Agamemnon* (Leonzio Pilato, *Ilias* 357, *Ilias* 413). Kunićevi izrazi *Graiorum ductor Atrides* i *Grajum regnator Atrides* mogli su nastati kao varijacije tuđih prijevoda

¹³² Quid quod auus nobis idem Pelopeius Atreus Ovid. *Epist.* 8, 27
Sergius evehitur, genitor pelopeius et illi. Baratella, *Polydoreis* 3, 858

homerskih formula: *Graium ductor Atrides* (Poliz. *Ilias* 3.121), *magnorum ductor Achivum* (Poliz. *Ilias* 2.235; obraćanje Agamemnonu) i *Atrides magnorum ductor Achivum* (Romano *Carm.* 5.6; također prijevod *Ilijade*).

Kunić je imao 4 najčešće inačice različite metričke vrijednosti i niz od 30 rjeđih među kojima se 26 oblika pojavljuje samo jednom. Agamemnon je u Kunićevim prijevodima Homerovih epiteta prikazan prvenstveno kao ratnik, vladar i vođa. Primjetna nesklonost prevođenju epiteta δῖον mogla bi se objasniti činjenicom da Agamemnon nije božanskog podrijetla.

Ἀχιλλεύς

16.854 Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο Achillei 16.1051

17.186 Ἀχιλῆος ἀμύμονος Pelidae fortis 17.232

22.113 Ἀχιλῆος ἀμύμονος magnanimo Achilli 22.144

11.791 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι Achilli 11.977

11.839 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι fero Pelidae 11.1035

17.654 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι forti Aeacidae 17.813-814

18.30 Ἀχιλῆα δαΐφρονα jacenti 18.36

1.7 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 1.8

1.292 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 1.357

5.788 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles fortis 5.936-937

6.414 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 6.498

9.199 δῖος Ἀχιλλεύς 0

9.209 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 9.259

9.667 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 9.834

15.68 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 15.87

17.402 δῖος Ἀχιλλεύς forti Pelidae 17.504

18.228 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 18.277
 18.305 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 18.375
 18.343 δῖος Ἀχιλλεὺς 0
 19.40 δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 19.45
 19.364 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 19.420
 19.384 δῖος Ἀχιλλεύς dius Aeacides 19.444-445
 20.160 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 20.194
 20.386 δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 20.443
 20.388 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 20.446
 21.39 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.51
 21.67 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 21.83
 21.138 δῖον Ἀχιλλῆα dium Achillem 21.162
 21.161 δῖος Ἀχιλλεὺς Aeacides 21.194
 21.250 δῖον Ἀχιλλῆα Achillem 21.300
 21.359 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 21.443
 22.102 δῖος Ἀχιλλεύς acer Achilles 22.129-130
 22.172 δῖος Ἀχιλλεὺς acer Achilles 22.219
 22.205 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 22.262
 22.326 δῖος Ἀχιλλεύς celer Achilles 22.395
 22.330 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 22.400
 22.364 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 22.438
 22.455 δῖος Ἀχιλλεὺς dius Achilles 22.553
 23.136 δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 23.174
 24.151 δῖος Ἀχιλλεύς 0
 24.180 δῖος Ἀχιλλεύς 0
 24.513 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 24.620

24.596 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 24.720
 19.279 Ἀχιλλῆος θεῖοιο Aeacidae magni 19.315
 19.297 Ἀχιλλῆος θεῖοιο tuo Aeacidae 19.337
 4.512 Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡϋκόμοιο Thetidis pulchrae proles Achilles 4.579
 16.860 Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡϋκόμοιο formosae Thetidis dium genus, altus Achilles 16.1058
 21.527 Ἀχιλῆα πελώριον Achillem ingentem 21.649-650
 22.92 Ἀχιλῆα πελώριον venientem Achillem 22.116
 1.1 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achillei 1.1
 1.321 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος saevi Aeacidae 1.393-394
 9.166 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος regis 9.201
 15.64 Πηλεΐδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achillei 15.82
 16.269 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae fortis Achillei 16.335
 16.653 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος fortis Pelidae 16.800-801
 17.105 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ dio Achilli 17.126
 17.195 Πηλεΐδεω Ἀχιλῆος magni Aeacidae 17.242
 17.701 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ dio Achilli 17.868
 20.85 Πηλεΐδεω Ἀχιλῆος Achillem 20.105
 20.312 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ Aeacidae 20.364
 20.322 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ Pelidae 20.374
 21.557 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ hic 21.706
 22.176 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ 0
 23.542 Πηλεΐδην Ἀχιλῆα magnum Achillem 23.646
 24.406 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achilli 24.491
 1.121 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 1.152
 2.688 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles NN 210
 6.423 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς idem Achilles 6.508

11.599 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς pernix Achilles 11.744
 16.5 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 16.7
 18.181 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Pelides 18.218
 20.177 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς audax Aeacides 20.213-4
 20.413 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 20.475
 20.445 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 20.514
 21.49 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 21.63
 21.149 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.177
 21.265 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles fronte audax 21.321-2
 22.376 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 22.452
 23.140 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 23.180
 23.193 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς tacitus Achilles 23.249
 23.333 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.412
 23.534 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.638
 23.555 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Pelides 23.660
 23.889 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς exsurgens Achilles 23.1051
 24.668 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 24.805
 13.348 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Peliden 13.402
 17.709 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Pelidae magno 17.876
 18.354 πόδας ταχύν Ἀχιλῆα magnanimo Pelida 18.434
 18.358 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Aeacides 18.440
 1.58 πόδας ὤκῃς Ἀχιλλεύς heros 1.79
 1.84 πόδας ὤκῃς Ἀχιλλεύς Aeacides 1.110
 1.148 πόδας ὤκῃς Ἀχιλλεύς Pelides 1.185
 1. 215 πόδας ὤκῃς Ἀχιλλεύς heros 1.262
 1.364 πόδας ὤκῃς Ἀχιλλεύς Ille 1.442

1.489 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Magnus ... Pelides 1.583
 9.196 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς 0
 9.307 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 9.385
 9.606 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 9.754
 9.643 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 9.803
 11.112 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 11.144
 11.607 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς fortis Achilles 11.753
 16.48 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 16.60
 18.78 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 18.98
 18.97 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Ille 18.120
 18.187 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Aeacides 18.223
 19.55 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς celer Achilles 19.60
 19.145 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Aeacides 19.169
 19.198 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 19.227
 19.419 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 19.488
 21.222 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.267
 22.14 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς celer Pelides 22.16
 22.260 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς torvus ille 22.320
 22.344 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 22.416
 23.93 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 23.119
 23.776 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.927
 24.138 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 24.169
 24.559 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς ille 24.674
 24.649 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 24.780
 24.751 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 24.911
 8.372 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον Achillem 8.437

- 15.77 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον fortem Achillem 15.99
 21.550 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον instantem non longe Achillem 21.679
 24.108 Ἀχιλλῆϊ πτολιπόρθῳ bellacem Achillea 24.134
 7.228 Ἀχιλλῆα ῥηξήνορα Aeacida 7.260
 13.324 Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι ipsi Achilli 13.372
 16.146 Ἀχιλλῆα ῥηξήνορα magnanimum Aeaciden 16.182
 16.575 Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι Achilli magnanimo 16.704-705
 21.211 ὥκὺς Ἀχιλλεύς acer Achilles 21.252
 22.188 ὥκὺς Ἀχιλλεύς celeri pede fretus Achilles 22.238
 22.229 ὥκὺς Ἀχιλλεύς acer Achilles 22.287
 19.295 ὥκὺς Ἀχιλλεύς victor Achilles 19.334
 24.621 ὥκὺς Ἀχιλλεύς 0

Homer ima ukupno 13 formula kojima označava Ahileja: πόδας ὥκὺς Ἀχιλλεύς, ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς, ὥκὺς Ἀχιλλεύς, δῖος Ἀχιλλεύς, Ἀχιλλῆϊ πτολιπόρθῳ, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος, Ἀχιλῆος ἀμύμονος, Ἀχιλῆα πελώριον, Ἀχιλλῆος θείοιο, Ἀχιλῆα πόδας ταχύν, Ἀχιλῆα δαΐφρονα, Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡὔκομοιο, Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι. Broj Kunićevih prijevodnih varijanti je više nego dvostruko veći: ukupno 27. Kunićeva najčešća prijevodna varijanta je *Achilles* (26 primjera) u kojoj zadržava samo ime junaka bez ikakvog epiteta. Slijede je po učestalosti *dius Achilles* (16) i *Pelides* (15), te *Aeacides* (10). Ostale se pojavljuju manje od pet puta: *Achilles fortis/fortis Achilles* (4), *acer Achilles* (3), *fortis Pelidae/Pelidae fortis* (3), *Pelidae Achilei/Achilli* (2), *heros* (2), *magnus Pelides/Pelidae magno* (2), *Achilli magnanimo/magnanimo Achilli* (2), *celer Achilles* (2), *Thetidis pulchrae proles Achilles* (1), *idem Achilles* (1), *regis* (1), *victor Achilles* (1), *Achilles fronte audax* (1), *Achillem ingentem* (1), *instantem non longe Achillem* (1), *venientem Achillem* (1), *tacitus Achilles* (1), *celeri pede fretus Achilles* (1), *torvus ille* (1), *bellacem Achillea* (1), *exurgens Achilles* (1), *magnum Achillem* (1), *pernix Achilles* (1).

Vrlo je malen broj mjesta na kojima Kunićev prijevod Homerove formule u potpunosti odgovara izvorniku, bez ikakvog skraćivanja ili proširivanja:

- 1.1 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achillei 1.1
 1.7 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 1.8
 15.64. Πηλεΐδew Ἀχιλῆος Pelidae Achillei 15.82
 19.55. πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς celer Achilles 19.60
 19.364. δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 19.420
 20.160. δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 20.194
 21.39. δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.51
 21.138. δῖον Ἀχιλλῆα dium Achillem 21.162
 21.527. Ἀχιλῆα πελώριον Achillem ingentem 21.669-70
 22.188. ὠκὺς Ἀχιλλεύς celeri pede fretus Achilles 22.238
 22.455. δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 22.553
 24.406. Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achilli 24.491.

Riječ je o 12 od ukupno 132 primjera. U Kunićevu tekstu postoje precizni ekvivalenti za neke Homerove formule: πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς, ποδάρκης (δῖος) Ἀχιλλεύς, ὠκὺς Ἀχιλλεύς i Ἀχιλῆα πόδας ταχύν značenjem odgovaraju Kunićevim izrazima *celer Achilles*, *celeri pede fretus Achilles*; δῖος Ἀχιλλεύς i Ἀχιλλῆος θείοιο Kunićevom *dius Achilles*; Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος sintagmi *Pelidae Achillei/Achilli*; Ἀχιλῆα πελώριον prijevodu *Achillem ingentem*; međutim, kao i u slučaju epiteta uz Agamemnona, često su smješteni tamo gdje ih ne bismo očekivali.

Kunićevi približni prijevodi su: Ἀχιλῆα πελώριον *magnus Pelides/Pelidae magno*; Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡϋκόμοιο - *Thetidis pulchrae proles Achilles*; 16.860. Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡϋκόμοιο - *formasae Thetidis dium genus, altus Achilles* 16.1058; 16.269. Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος - *Pelidae fortis Achillei* 16.335; ostali su slobodni. Nema prijevoda za Ἀχιλῆος ἀμύμονος, Ἀχιλῆα δαΐφρονα, Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι i Ἀχιλλῆα πολίπορθον.

Kunić ima 4 glavne varijante za prevođenje homerskih formula: *Achilles*, *dius Achilles*, *Pelides* i *Aeacides*. Ostali su izrazi mnogo rjeđi. Među njima neki su metrički zamjenjivi, npr. *victor Achilles* i *fortis Achilles*. Rijetki izrazi opisuju Ahileja u konkretnoj situaciji te se ne mogu smatrati epitetima koji izražavaju stalnu i idealnu osobinu junaka: *instantem non longe Achillem*,

venientem Achillem, tacitus Achilles. Upotreba zamjenica vjerojatno je uzrokovana zahtjevima metra. One ne donose ništa novo na semantičkom planu.

Kunić naznačuje Ahilejevu brzinu, božansku prirodu, podrijetlo i ratničke vrline (*fortis, magnanimus, victor*). U svojim je izrazima samo 4 puta istaknuo Ahilejevu brzinu, što je u neskladu s brojnošću epiteta kojima je ona označena u *Ilijadi* (ukupno 58 primjera za πόδας ὠκύς Ἀχιλλεύς, ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς, ὠκύς Ἀχιλλεύς i Ἀχιλῆα πόδας ταχύς). Kunić naglašava Ahilejevo podrijetlo i s majčine i očeve strane: *Thetidis pulchrae proles*, odnosno *Pelides* i *Aeacides*.

Problematičan je primjer formule Ἀχιλῆα δαΐφρονα budući da se radi o epitetu čije su značenje sholijasti različito tumačili: kao “ratoboran” ili “mudar” (Graziosi, Haubold 2010: 123). Niti u jednom od Kunićevih izraza ne nalazimo naznaku da je mudrost jedna od Ahilejevih osobina. Odabir pridjeva *ferus* i *fortis* mogao bi se interpretirati kao sklonost prvoj interpretaciji.

Kunić ne prevodi formulu Ἀχιλῆος ἀμύμονος. Moguće je da Kuniću nije odgovaralo značenje „nezazoran“ jer, prema Rapinovom tumačenju, Ahilej je daleko od idealnog junaka.¹³³

Može se naslutiti povodjenje za antičkim uzorima u upotrebi nekih epiteta: *magnus Achilles* (Verg. *Ecl.* 4.36; Ovid. *Ars* 2.711), *magnum Achillem* (Verg. *Aen.* 11.438), *magno Achille* (Ovid. *Trist.* 1.9.29), *magnum Achillem* (*Ilias Latina* 60, 72), *magnus Achilles* (*Ilias Latina* 860; Stat. *Ach.* 1.19; Stat. *Silv.* 4.4.94), *victor Achilles* (Verg. *Aen.*), *fortis Achille* (Ovid. *Epist.* 3.137), *forti Achille* (Ovid. *Trist.* 3.5.37), *fortis Achilles* (Ovid. *Ibis* 625; Drac. *Romul.* 9.9, 9.125, 9.211), *forti Achilli* (*Anth. Lat.* 184.5), *magnanimo Achilli* (Ovid. *Met.* 13.298), *magnanimum Aeacidem Achillem* (Drac. *Romul.* 8.192). Ahilej se u latinskoj epici često pojavljuje kao *Aeacides* i *Pelides*; prvi je izraz vjerojatno potaknut Homerovim *kenningom* ἀμύμονος Αἰακίδαο.

Pridjev *dius* vrlo je rijedak u antičkoj poeziji i ne pojavljuje se kao epitet junaka u epici. Ako je Kunić imitirao nekog drugog u upotrebi upravo tog epiteta, to su mogli biti renesansni autori prijevoda *Ilijade* na latinski, Carlo Marsuppini i Angelo Poliziano (*dius Achilles* Marsupp. *Iliad.* 6; *dius ... Achilles* Poliz. *Ilias.* 5.915). Kunić se odlučuje za *dius*, iako na raspolaganju ima i *divus* (*divus Achilles* Leonzio Pil. *Ilias* 7, 292; Romano *Carm.* 5.7).

¹³³ Ahilejev karakter negativno je opisan i stihom *Exanimusque auro corpus vendeat Achilles* (Verg. *Aen.* 1.484).

Renesansni prijevodi *Ilijade* mogli su Kuniću biti izvor za sljedeće epitete: *Pellidis Achillis* (Leonzio Pil. *Ilias* 324, *pelidae* ... *Achillis* Poliz. *Ilias* 2.686), *magnanimus* ... *Achilles* (Poliz. *sylv. scab.* 20), *acer Achilles* (*Iliad.* XIV 55). *Magnus*, *magnanimus* i *fortis* česti su kod renesansnih pjesnika (*magnus Achilles* Seneca *Hist. Bonon.* 1, 157, *magnanimum* ... *Achillem* Zuppardo *Alf.* 5.83, *magnanimus* ... *Achilles* *Alf.* 5.100, *magnus Achilles* Verino *Carl.* 1.196, Poliz. *Ilias* 2.894 *magnum* ... *Achillem* Poliz. *Ilias* 2.5, *fortis Achilles*, Mantov. *Nicol.* 1.610, Vida *Ars* 2.330).

Kunić ne pokazuje naročitu inventivnost u osmišljavanju prijevodnih ekvivalenata za epitete kojima je kod Homera opisan Ahilej. Donosi kombinacije generičkih epiteta epskih junaka kombiniranih s imenom ili patronimom. Neke pridjeve koji su mu bili na raspolaganju nije upotrijebio. Neočekivan primjer odstupanja od Vergilijevog teksta je *regnorum eversor Achilles* (Verg. *Aen.* 12.545) kojim je mogao prevesti Homerovu formulu Ἀχιλλῆα πτολίπορθον. Iako se u prevođenju nije ustručavao posuđivati od Vergilija čak i tamo gdje to nije bilo nužno (usp. formule za oznaku izlaska sunca), u ovom se slučaju suzdržao premda bi Vergilijev izraz semantički odgovarao te je za ovu Homerovu formulu radije četiri puta ponudio slobodan prijevod. Drugi primjeri kojima se mogao poslužiti su, primjerice, *cristatus Achilles* (Verg. *Aen.* 1.468), *saevus Achilles* (Verg. *Aen.* 2.29, *Laus Pis.* 173, Corrip. *Ioh.* 1.178, 4.514; *saevum Achillem* Corrip. *Ioh.* Praef. 7; *Iliad.* XIV 443) i *durus Achilles* (Stat. *Ach.* 1.564).

Ἑκτωρ

1.242 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο ferus Hector 1.295

6.498 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο 0

9.351 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο cruentum Hectora 9.438-439

16.77 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο diri Hectoris 16.92

16.840 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο Hectoreum 16.1032

17.428 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο Priamidae 17.532

17.616 Ἑκτορὸς ἀνδροφόνουιο Hectorea 17.764

17.638 Ἑκτορος ἀνδροφόνου cruenti Hectoris 17.781-2
 18.149 Ἑκτορος ἀνδροφόνου cruentum Priamidem 18.180-181
 24.509 Ἑκτορος ἀνδροφόνου eximii Hectoris 24.615
 24.724 Ἑκτορος ἀνδροφόνου magni Hectoris 24.875
 5.467 Ἑκτορι δίῳ, ipse Hector 5.555
 5.471 Ἑκτορα δῖον Hectora 5.559
 5.601 Ἑκτορα δῖον Hector 5.716
 6.515 Ἑκτορα δῖον Hector 6.618
 7.42 Ἑκτορι δίῳ 0
 7.75 Ἑκτορι δίῳ Me 7.84
 7.169 Ἑκτορι δίῳ 0
 7.192 Ἑκτορα δῖον. Hectore 7.218
 9.356 Ἑκτορι δίῳ Hectora 9.447
 11.197 Ἑκτορα δῖον magnimum Hectora 11.257
 11.327 Ἑκτορα δῖον Hector 11.409
 12.83 Ἑκτορα δῖον regis 12.100
 13.129 Ἑκτορα δῖον dium Hectora 13.146-7
 13.688 Ἑκτορα δῖον Hectora 13.821
 15.15 Ἑκτορα δῖον Hector 15.20
 17.719 Ἑκτορι δίῳ Priamiden 17.889
 18.103 Ἑκτορι δίῳ dirus Hector 18.128-128
 20.240 Ἑκτορα δῖον nobilis Hector 20.283
 20.428 Ἑκτορα δῖον Priamiden 20.497
 20.440 Ἑκτορα δῖον Hectoris 20.510
 22.226 Ἑκτορα δῖον 0
 22.320 Ἑκτορι δίῳ Priamidae 22.390

22.393 Ἑκτορα δῖον Hector 22.475
 22.395 Ἑκτορα δῖον dium ... Hectors 22.477
 23.24 Ἑκτορα δῖον Hectoreum 23.33
 24.22 Ἑκτορα δῖον Hectoreum 24.29
 24.50 Ἑκτορα δῖον Priamiden 24.66
 24.175 Ἑκτορα δῖον dium Hectors 24.214
 24.390 Ἑκτορα δῖον Hectore 24.473
 24.593 Ἑκτορα δῖον Hectors 24.718
 24.657 Ἑκτορα δῖον gnato 24.789
 24.660 Ἑκτορι δίῳ Hectoreum 24.793
 12.60 θρασὺν Ἑκτορα superbum Hectors 12.73-74
 12.210 θρασὺν Ἑκτορα 0
 13.725 θρασὺν Ἑκτορα audacem Hectors 13.863
 22.455 θρασὺν Ἑκτορα audacem Hectors 22.554
 24.72 θρασὺν Ἑκτορα corpus 24.90
 24.786 θρασὺν Ἑκτορα fortem Hectors 24.953
 16.717 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο 0
 22.161 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο magni Hectoris 22.204-205
 22.211 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο Hectoris 22.268
 24.804 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο Hectoreo 24.973
 3.83 κορυθαίολος Ἑκτωρ cristatus Hector 3.98
 5.689 κορυθαίολος Ἑκτωρ, Hector 5.818
 6.116 κορυθαίολος Ἑκτωρ: heros cui summo densae nutabant vertice cristae 6.134-135
 6.342 κορυθαίολος Ἑκτωρ: Hector 6.420
 6.369 κορυθαίολος Ἑκτωρ: 0
 6.520 κορυθαίολος Ἑκτωρ: bonus Hector 6.623

7.158 κορυθαίολος Ἑκτωρ. Hector 7.184
 7.263 κορυθαίολος Ἑκτωρ heros 7.298
 8.324 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hectorea 8.382
 11.315 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 11.393
 12.230 κορυθαίολος Ἑκτωρ cristatus Hector 12.270
 15.246 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 15.299
 15.504 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 15.627
 17.96 κορυθαίολος Ἑκτωρ efferus Hector 17.116
 17.122 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius Hector 17.149-150
 17.169 κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 17.210
 17.188 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius heros 17.235
 17.693 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius Hector 17.860
 18.21 κορυθαίολος Ἑκτωρ ferus Hector 18.26
 18.131 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 18.163
 18.284 κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 18.346
 20.430 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 20.498
 22.337 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 22.409
 22.355 κορυθαίολος Ἑκτωρ ille 22.428
 22.471 κορυθαίολος Ἑκτωρ bonus Hector 22.573-4
 2.816 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector Priamides NN 366
 3.324 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 3.351
 5.680 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ flammeus Hector 5.808
 6.263 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ: Hector 6.321
 6.359 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ galea insignis Hector: 6.439
 6.440 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ: Hector 6.529
 7.287 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 7.324

8.160 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ *crista caput hirtus equina ... Hector* 8.185-186

19.134 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ *efferus Hector* 19.154

22.232 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ *Mavortius Hector* 22.290

22.249 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ *prior* 22.309

8.473 ὄβριμος Ἑκτωρ *Hector efferus* 8.551-2

10.200 ὄβριμος Ἑκτωρ *saevus Hector* 10.253-4

11.347 ὄβριμος Ἑκτωρ *efferus Hector* 11.436

14.44 ὄβριμος Ἑκτωρ *Martius Hector*, 14.55

10.406 Ἑκτορα ποιμένα λαῶν *Hector* 10.504

22.277 Ἑκτορα ποιμένα λαῶν *Hector* 22.335

7.112 Ἑκτορι Πριαμίδῃ *Hectora Priamiden* 7.127

8.216 Ἑκτωρ Πριαμίδης, *Hector, Marte cruento haud minor*, 8.255-256

8.356 Ἑκτωρ Πριαμίδης 0

11.295 Ἑκτωρ Πριαμίδης *Hector* 11.370

11.300 Ἑκτωρ Πριαμίδης *ille victor* 11.375

13.40 Ἑκτορι Πριαμίδῃ *Hectora ... magnum* 13.47

13.80 Ἑκτορι Πριαμίδῃ *Hectora Priamiden* 13.91

13.316 Ἑκτορα Πριαμίδην, *saevumque furentemque Hectora*: 13.362-363

14.375 Ἑκτορα Πριαμίδην *improbis Hector* 14.428

15.604 Ἑκτορα Πριαμίδην *Hectora Priamiden* 15.755

17.449 Ἑκτωρ Πριαμίδης *Hectora Priamiden* 17.557

17.503 Ἑκτορα Πριαμίδην *Hector* 17.624

18.164 Ἑκτορα Πριαμίδην *furentem Hectora* 18.197-198

19.204 Ἑκτωρ Πριαμίδης *saevus Hector* 19.231

3.314 Ἑκτωρ δὲ Πριάμοιο πάϊς *ingens Hector* 3.342

5.704 Ἑκτωρ τε Πριάμοιο πάϊς *Priameius Hector* 5.836

18.154 Ἑκτωρ τε Πριάμοιο πάϊς Priameius Hector 18.186
 4.505 φαίδιμος Ἑκτωρ ipse Hector 4.569-570
 6.466 φαίδιμος Ἑκτωρ: 0
 6.472 φαίδιμος Ἑκτωρ, Hector 6.566
 6.494 φαίδιμος Ἑκτωρ 0
 7.1 φαίδιμος Ἑκτωρ, citus Hector 7.1
 7.90 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 7.100
 8.489 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 8.571
 12.290 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 12.336
 12.462 φαίδιμος Ἑκτωρ turbidus Hector 12.537
 14.388 φαίδιμος Ἑκτωρ Martius Hector 14.446
 14.390 φαίδιμος Ἑκτωρ, Hector 14.448
 14.402 φαίδιμος Ἑκτωρ ferus Hector 14.461
 15.65 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 15.84
 15.231 φαίδιμος Ἑκτωρ Hectoris 15.280
 16.577 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.707
 16.588 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.720
 16.649 φαίδιμος Ἑκτωρ Hectorea vi 16.796
 16.727 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.890
 16.760 φαίδιμος Ἑκτωρ Martius Hector 16.929
 16.858 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 16.1056
 17.316 φαίδιμος Ἑκτωρ Mavortius Hector 17.394
 17.483 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 17.598
 18.155 φαίδιμος Ἑκτωρ Priamides 18.188
 18.175 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 18.211
 20.364 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 20.418

21.5 φαίδιμος Ἑκτωρ *furentem Hectora* 21.5-6
 22.274 φαίδιμος Ἑκτωρ *Hector* 22.330
 5.699 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ *saevum Hectora* 5.830-831
 6.398 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ. 0
 13.720 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ *Hectore* 13.856
 15.221 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν *Hectora bello egregium* 15.266-267
 15.458 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ *ipsum Hectora* 15.560-70
 16.358 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ *aere coruscum Hectora* 16.438-439
 16.536 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν *Hectora magnum* 16.654
 16.654 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν *Hectora* 16.802
 9.651 υἱὸν Πριάμοο δαΐφρονος Ἑκτορα δῖον *ferox Hector* 9.812
 15.239 υἱὸν Πριάμοιο δαΐφρονος Ἑκτορα δῖον *Hectora dium* 15.289

Homer Hektorovom imenu dodaje 14 epiteta koji se mogu kombinirati (npr. u Πριάμοιο πάϊς κορυθαίολος Ἑκτωρ). Kunićev prijevodi kreću se u rasponu od preciznih (15.604. Ἑκτορα Πριαμίδην *Hectora Priamiden* 15.755) preko približnih (3.83 κορυθαίολος Ἑκτωρ *cristatus Hector* 3.98) do slobodnih (16.77. Ἑκτορος ἀνδροφόνου *diri Hectoris* 16.92, 22.161. Ἑκτορος ἱποδάμοιο *magni Hectoris* 22.204-5; 24.509. Ἑκτορος ἀνδροφόνου *eximii Hectoris* 24.615; 19.204. Ἑκτωρ Πριαμίδης *saevus Hector* 19.231; 16.760. φαίδιμος Ἑκτωρ *Martius Hector* 16.929).

Precizni prijevodi koji su na odgovarajućem mjestu u tekstu:

6.116. κορυθαίολος Ἑκτωρ: *heros cui summo densae nutabant vertice cristae* 6.134-135
 7.112. Ἑκτορι Πριαμίδη *Hectora Priamiden* 7.127
 13.80. Ἑκτορι Πριαμίδη *Hectora Priamiden* 13.91
 13.129. Ἑκτορα δῖον *dium Hectora* 13.146-7
 13.725. θρασὺν Ἑκτορα *audacem Hectora* 13.863

15.604. Ἑκτορα Πριαμίδην Hectora Priamiden 15.755

17.449. Ἑκτωρ Πριαμίδης Hectora Priamiden 17.557

22.395. Ἑκτορα δῖον dium ... Hectora 22.477

22.455. θρασὺν Ἑκτορα audacem Hectora 22.554

24.175. Ἑκτορα δῖον dium Hectora 24.214.

Uzori u odabiru epiteta kojima će opisati Hektora Kuniću su mogli biti Vergilije (*saevus Hector*, *Aen.* 1.99), Propercije (*ferus Hector* 2.22.31 i 2.22.34), Ovidije (*inclitus Hector*, *Met.* 13.178), Seneka (*magnus Hector*, *Tro.* 322), *Ilias Latina* (*Priamides Hector* 226; *Mavortius Hector* 529, 543, 797; *turbidus Hector* 677; *Martius Hector* 760; *Hector ferus* 779), Stacije (*magnus Hector*, *Silv.* 1.1.13, *magni Hectoris*, *Silv.* 2.2.27), Silije Italik (*Hectore magno*, *Pun.* 13.800). Horacije (*Hectora Priamiden*, *Sat.* 1.7.12), a od humanista Lovato Lovati (*mavortius Hector*, *Epist.* 5.47), Antonio Loschi (*magnus Hector*, *Ach.* 339 i 367), Ugolino Verino (*Mavortius Hector*, *Carl.* 12.37; 12.97; *Martius Hector*, *Carl.* 12, 285 i *panegyricon* 2.231), Quinto Emiliano Cimbriaco (*magnus Hector*, *Vers.* 19.5), Ludovico Lazzarelli, *Priameius Hector*, *Deor. imag.* 1.89), Girolamo Balbi (*ferus Hector*, *Carm.* 113, 65), Angelo Poliziano (*Priamides Hector*, *Ilias* 2.835; *bonus Hector*, *Ilias* 3.90, *magnanimum Hectora*, *Ilias* 5.690), *Iliados liber XIV Latine redditus* (*Martius Hector* 49, 470, 486; *Hectori Priamidae* 441, *Hectora Priamiden* 455), Fabio Barignani (*Priamides Hector*, *Gigant.* 2.427), Marcello Palingenio Stellato (*nobilis Hector*, *Zod.* 6.326), Piccolomini (*Hectora magnanimum*, *Carm.* 21.8), Calenzio (*Hectora Priamiden*, *Hect.* 7, *ferus Hector*, *Hect.* 325).

Ovdje navedenih 12 pridjeva (*saevus*, *ferus*, *inclitus*, *magnus*, *Priamides*, *Mavortius*, *turbidus*, *Martius*, *magnanimus*, *Priameius*, *bonus*, *nobilis*) pojavljuje se u Kunićevim prijevodnim ekvivalentima homerskih epiteta uz Hektorovo ime. Najviše je podudarnosti s djelom *Ilias Latina*, no i dalje ostaje broj od 38 ostalih izraza kojima se ne može utvrditi podrijetlo. Primjetna je Kunićeva sklonost upotrebi izraza koji ističu ratnički aspekt Hektorove ličnosti, njegovu snagu i agresivnost (*flammeus*, *ingens*, *citus*, *heros*, *efferus*, *victor*, *ferox*, *cruentus*, *furens*, *dirus*, *audax*), ili opisuju njegovu ratnu spremu (*cristatus*, *galea insignis*, *aere coruscus*), bez makar i nategnute semantičke povezanosti s izvornikom. Valjda primijetiti da je Kunić prenio na Hektora epitet *cristatus* kojim je Vergilije opisao Ahileja (*cristatus Achilles*,

Verg. *Aen.* 1.468) te da od složenica izbjegava prevesti ἵπποδάμοιο iako se trudi prevesti κορυθαίολος.

Epitet *bonus* upotrijebljen je u 6. pjevanju gdje naglašava kontrast između Hektora koji štiti grad i Parisa koji se za vrijeme bitke nalazi u sigurnosti svoje ložnice, neposredno nakon poraza u dvoboju s Menelajem i kukavičkog napuštanja bojnog polja. Hektorov lik je još opisan epitetima *nobilis* i *dios* koji ga prikazuju u povoljnom svjetlu nevezano uz ratni kontekst, ali opet u kontrastu s *improbus*, no posljednji je pridjev upotrijebljen kad o njemu govori protivnička strana.

Inzistiranje na Hektorovim ratničkim sposobnostima moguće je prikazati u svjetlu interpretacije koju Traill donosi u svojem članku (Traill 1990). Najveći trojanski junak ne može se mjeriti niti s najvećim grčkim junakom, niti s nekoliko Grka koji snagom nisu ravni Ahileju. Homer prikazuje Hektora kao inferiornog u dvobojima s Ahilejem, Ajantom, Diomedom i Agamemnonom. U srazu s Diomedom (*Il.* 11.349-367) Diomed gađa Hektora kopljem; kaciga spasi Hektora od smrti, ali ošamućen pada, a kad se osvijesti, uskače u kola i napušta bojno polje dok mu se Diomed ruga da ga je opet spasio Apolon. U odlomku poznatom kao Agamemnonova *aristeia*, (*Il.* 11.15-247) Zeus šalje Hektoru glasnicu bogova Iridu s porukom da se kloni bitke sve dok Agamemnon ne bude ranjen; Hektor se spremno pokorava zapovijedi (*Il.* 11.181-194). Hektor se ne uspijeva suprotstaviti Diomedu, a pred Agamemnonom bježi. Iako su i Diomed i Agamemnon ranjeni u 11. pjevanju, ranjavaju ih manji trojanski junaci, Paris odnosno Koon, i to oba puta kukavički, a rane koju su nanesene nisu opasne po život. Dvoboj Ajanta i Hektora (*Il.* 7. 200-312) završava bez pobjednika, što publiku navodi na zaključak da Hektor nije veći ratnik od Ajanta.¹³⁴ Hektorove pobjede nad grčkim junacima nisu tako veličanstvene kao što su to pobjede grčkih junaka nad Trojancima. Ključna je za radnju Hektorova pobjeda na Patroklu (*Il.* 16. 788-867) koja direktno uzrokuje Ahilejev povratak na bojno polje, no Hektor nije jedini zaslužan za Patroklovu smrt: grčkom junaku je najprije Apolon skinuo oklop, a zatim Euforb zabio koplje u leđa – tek tada je Homer dopustio Hektoru da ga dokrajči. Sam Patroklo u tom prizoru dobacuje Hektoru da mu je on „tek treći ubojica“. Hektorov najveći uspjeh u okršaju jedan-na-jedan opisan je u 8. pjevanju: baca ogroman kamen na Ajantovog polubrata Teukra i teško ga rani. Značaj ove

¹³⁴ At the beginning of Book 8, when Zeus gives the advantage to the Trojans, Ajax is forced to retreat along with the rest of the Greeks (79). Accordingly, in preparation for this, Homer contrives the duel with Hector in order to protect Ajax' reputation. Although the outcome of the fight is officially a draw, it is painfully clear (e.g., at 262, 271, 312) that Ajax is the superior warrior (Traill 1990:301).

pobjede je umanjen činjenicom koju Homer ističe kroz Agamemnonov govor u toj prilici: Teukro je nezakoniti sin, iz čega proizlazi da svojim statusom nije ravan ostalima, te ni pobjeda nad njim nije tako značajna kao što bi bila pobjeda nad junakom plemenitog podrijetla. Nadalje, Teukrovo su oružje luk i strijela, kod Homera oružje nižeg ranga. Hektor u *Ilijadi* ubije cijeli niz manjih grčkih junaka, međutim, najvećim junacima se suprotstavlja uz velike poteškoće, ili to uopće nije u stanju učiniti (Ahilejev obračun s Hektorom osobito je ponižavajuć za trojanskog princa: pred očima obitelji i sugrađana, u bijegu pred Ahilejem triput optrči zidine Troje).¹³⁵

Homer se brine za reputaciju grčkih junaka; već su bizantski komentatori primijetili njegov filhelenizam, pristranost prema Grcima. Kunić je želio prikazati Hektora kao što većeg junaka i zato nije toliko posezao za tuđim materijalom, već je ponudio vlastitu interpretaciju Hektorovog lika. Neobično je da od antičkog materijala nije upotrijebio Horacijev *homicida* (*Epod.* 17.12) koji odgovara Homerovom epitetu ἀνδροφόνος, no moguće je da je taj izraz smatrao pregrubim.

Ὅδυσσεύς

1.145. δῖος Ὅδυσσεύς dius Ulysses 1.180

2.244 δῖος Ὅδυσσεύς Ulysses 2.281

3.205 δῖος Ὅδυσσεύς dius Ulysses 3.224

3.314 δῖος Ὅδυσσεύς dius Ulysses 3.342

5.669 δῖος Ὅδυσσεύς fortis Ulysses 5.798

5.679 δῖος Ὅδυσσεύς 0

7.168 δῖος Ὅδυσσεύς dius Ulysses 7.194

9.169 δῖος Ὅδυσσεύς dius Ulysses 9.206

¹³⁵ *Homer did not compose the Iliad with a disinterested, international, twentieth-century audience in mind. He composed and performed for a contemporary Greek audience, for whom the Greek heroes were vital figures of awe and veneration. It seems clear that this audience had certain expectations about how their great heroes would fare on the battlefield, and that these expectations did not include defeat by an enemy hero, no matter how distinguished* (Traill 1990:303).

9.192 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 9.238
 9.223 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 9.278
 10.460 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 10.567
 11.449 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 11.553
 11.767 δῖος Ὀδυσσεὺς Ulysses 11.951
 19.48 δῖος Ὀδυσσεὺς sapiens Laërtiades 19.54
 19.141 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 19.164
 19.310 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 19.355
 23.759 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 23.905
 23.765 δῖος Ὀδυσσεὺς Ithacus 23.910
 2.169 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Laërtiaden prudenti pectore, magno Jovi similem 2.189-190
 2.407 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Ulysses, consiliis magno non impar ille Tonanti 2.480-481
 2.636 Ὀδυσσεὺς Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος qui mente Jovem catus aequat, Ulysses NN 153
 10.137 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Ulyssem 10.177
 11.419 Ὀδυσῆα Διὶ φίλον Laërtiaden 11.521
 11.473 Ὀδυσῆα Διὶ φίλον dium Ulyssem 11.581
 11.396 Ὀδυσεὺς δουρικλυτὸς trepidus Ulysses 11.494
 11.401 Ὀδυσεὺς δουρικλυτὸς Ulysses 11.500
 16.26 Ὀδυσεὺς δουρικλυτὸς Laërtiades 16.32
 2.335 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 9.218 Ὀδυσσῆος θείοιο divino Ulyssi 9.270
 11.806 Ὀδυσσῆος θείοιο Ulyssis 11.998
 1.311 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens dux Ulysses 1.381
 1.440 πολύμητις Ὀδυσεὺς Ulysses 1.531
 3.200 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulyssem 3.224
 3.216 πολύμητις Ὀδυσεὺς mirus vi mentis Ulysses 3.240

3.268 Ὀδυσσεὺς πολύμητις sapiens Ithacus 3.295
 4.329 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens Ulysses 4.365
 4.349 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacesius heros 4.385
 10.148 πολύμητις Ὀδυσσεὺς Ithacus 10.188
 10.382 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 10.479
 10.400 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 10.498
 10.488 πολύμητις Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 10.600
 10.554 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 10.680
 14.82 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 14.98
 19.154 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 19.178
 19.215 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens rerum Ulysses 19.244
 23.709 Ὀδυσσεὺς πολύμητις rerum sapiens, fraudum et consultus Ulysses 23.841
 23.755 Ὀδυσσεὺς πολύμητις prudens Laërtiades 23.899
 8.97 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 9.676 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 9.844
 10.248 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 10.314
 23.729 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 23.869
 23.778 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses: 23.930
 2.278 πτολίπορθος Ὀδυσσεὺς vafer at murorum eversor Ulysses 2.323
 10.363 πτολίπορθος Ὀδυσσεὺς Laërtiades 10.453
 10.231 τλήμων Ὀδυσσεὺς aspera suetus Ulysses ferre 10.289-290
 10.498 τλήμων Ὀδυσσεὺς Laërtiades 10.612

Za 9 formulaičnih epiteta u *Ilijadi*: δῖος Ὀδυσσεὺς, πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς, πολύμητις Ὀδυσσεύς/Ὀδυσσεὺς, πολύμητις, Ὀδυσῆα Διῖ φίλον, Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς,

πολίπορθος Ὀδυσσεὺς, τλήμων Ὀδυσσεὺς¹³⁶ Kunić ima ukupno 32 prijevodne varijante: *Ulysses* (13), *dios Ulysses* (10), *Laërtiades* (7), *sapiens Ulysses* (3), *Ithacus* (2), *ille* (1), *prudens dux Ulysses* (1), *Laërtiaden prudenti pectore, magno Jovi similem* (1), *vafer et murorum eversor Ulysses* (1), *Ulysses, consiliis magno non impar ille Tonanti* (1), *qui mente Jovem catus aequat, Ulysses* (1), *mirus vi mentis Ulysses* (1), *sapiens Ithacus* (1), *prudens Ulysses* (1), *Ithacesius heros* (1), *fortis Ulysses* (1), *divino Ulyssi* (1), *aspera suetus Ulysses ferre* (1), *trepidus Ulysses* (1), *sapiens Laërtiades* (1), *prudens rerum Ulysses* (1), *rerum sapiens fraudum et consultus Ulysses* (1).

Od ukupno 56 primjera kod Kunića nalazimo 29 preciznih prijevoda, koji su na odgovarajućem mjestu u tekstu:

- 1.145 δῖος Ὀδυσσεὺς dios Ulysses 1.180
- 2.169 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Laërtiaden prudenti pectore, magno Jovi similem 2.189-190
- 2.407 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Ulysses, consiliis magno non impar ille Tonanti 2.480-1
- 2.636 Ὀδυσσεὺς Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος qui mente Jovem catus aequat, Ulysses NN 153
- 3.205 δῖος Ὀδυσσεὺς dios Ulysses 3.228
- 3.216 πολύμητις Ὀδυσσεὺς mirus vi mentis Ulysses 3.240
- 3.314 δῖος Ὀδυσσεὺς dios Ulysses 3.342
- 4.329 πολύμητις Ὀδυσσεὺς prudens Ulysses 4.365
- 7.168 δῖος Ὀδυσσεὺς dios Ulysses 7.194
- 9.169 δῖος Ὀδυσσεὺς dios Ulysses 9.206
- 9.218 Ὀδυσσῆος θείοιο divino Ulyssi 9.270
- 10.231 τλήμων Ὀδυσσεὺς aspera suetus Ulysses ferre 10.289-290
- 10.382 πολύμητις Ὀδυσσεὺς sapiens Ulysses 10.479

¹³⁶ Formulaični unutar oba epa, ali ne u *Ilijadi*: ἀντιθέω Ὀδυσῆϊ, Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος, Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην,

11.140. ἀντιθέω Ὀδυσῆϊ dio Ulysse 11.180

11.482. Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην Laërtiaden 11.592

11.466. Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος Ulysssei 11.570.

10.460 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 10.567
 14.82 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 14.98
 19.154 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 19.178
 19.215 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens rerum Ulysses 19.244
 19.310 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 19.355
 23.755 Ὀδυσσεὺς πολύμητις prudens Laërtiades 23.899
 23.759 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 23.905

Nema ničega što bi barem približno odgovaralo formulama δουρικλυτὸς i Ὀδυσῆα Διὶ φίλον. Kunićev Odisej je prije svega božanski (on je Hermesov potomak preko Autolika) i mudri;¹³⁷ Homerovi epiteti koji znače patnju, izdržljivost i sl. nisu prevedeni osim 10.231. τλήμων Ὀδυσσεὺς *aspera suetus Ulysses ferre* 10.289-290, što se može opravdati fabulom: Odisej u *Ilijadi* ne pati više od prosječnog grčkog vođe. Kunić je u svojim prijevodnim ekvivalentima još izrazio Odisejevo podrijetlo po ocu i geografski, što nije učinio u slučaju Agamemnona koji je mogao biti *Mycenaeus*¹³⁸ ili Ahileja *Phthius* ili *Thessalus*).¹³⁹ Kunić se posebno trudi očuvati Homerovu formulu Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον te je tri od četiri puta zadržao smisao „Odisej po svojoj mudrosti ravan Zeusu“, i to svaki put izražen na drugi način. Kunićev odabir prijevodnih ekvivalenata nije uvjetovan metričkim razlozima jer su metrički identični *dios Ulysses*, *fortis Ulysses* i *prudens Ulysses*; također i *prudens dux Ulysses* i *prudens rerum Ulysses*, a metrički zamjenjivi su i *sapiens Laërtiades* i *prudens Laërtiades*.

Kunić je ponovno mogao inspiraciju za prijevod pronaći u djelima antičkih pjesnika. Svakako je kod njih potvrđeno Laertiades (*Laertiade* Accius, *tragoediarum fragmenta* 525, Horatius, *saturae* 2, 5, 59; *Laertiaden* Horatius, *carmina* 1, 15, 21 *Laertiadae* Ovid. *Met.* 13.48,

¹³⁷ Nestorova mudrost nije iste vrste kao Odisejeva: Nestorova je plod iskustva, dok je Odisejeva praktična – on je lukav i snalažljiv, smišlja rješenja za novonastale situacije (West 2011: 107).

¹³⁸ Potvrđeno u *Nulla Mycenaeum sociasse cubilia mecum* (Ovid. *Epist.* 3.109).

¹³⁹ Nec magis Actorides Phthio dilectus Achilli, Basinio *Carm.* 20.174; Declinat. Sed iam Theseus et Phtius Achilles, Barignani *Gigant.* 2.426; Thessalus at formam Briseidos arsit Achilles F. Molza *Eleg.* 2.8.85.

Manilius, *astronomica* 5, 126, *laus Pisonis* 61). Tom izrazu su se dodavali i razni epiteti: *Dux Laertiades* Stat. Ach. 1.693; *pellacis Laertiadae* Auson. *epitaphia heroum* 12, 4.

Ime *Ulysses* kod antičkih se pjesnika pojavljuje u obliku *Ulixes*. Najranije je posvjedočen *Ulixes Lartius* (Plaut. Bacch. 946). Kod Vergilija i Ovidija nalazi se širok spektar atributa i apozicija koji prate to ime. Vergilije se (isključivo u *Eneidi*) služi sljedećim izrazima: *duri* ... *Ulixi* (2.7), *pellacis Ulixi* (2.90), *scelerum inventor Ulixes* (2.164), *dirus Ulixes* (2.261, 2.762), *saevi Ulixi* (3.273), *infelicis Ulixi* (3.613), *fandi fictor Ulixes* (9.602), dok Ovidije opisuje Odiseja sljedećim epitetima: *facundus* (Ars 2.123, Epist. 3.129, Met. 13.92), *sollers* (Ars 2.355, *sollerte* (Pont. 4.14.35), *victor* (Met. 13.485), *fallacis* (Met. 13.712), *experientis* (Met. 14.159), *audacis* (Met. 14.671), *furtis aptus* (Fast. 6.433), *cautum* (Trist. 1.2.9), *durus* (Trist. 5.5.51). Vergilije, jer piše iz perspektive trojanskog junaka, prikazuje Odiseja u negativnom svjetlu, dok je Ovidije nešto blaži te navodi i vrline i mane, bez oštine kakvu Vergilije pokazuje u *scelerum inventor Ulixes*. Dijametralno suprotan Vergilijevom je Horacijev pristup: on prikazuje Odiseja u pozitivnom svjetlu jer je on za njega bio stoički junak *par excellence*:¹⁴⁰ *patientis Ulixei* (Epist. 1.7.40), *inclitum Ulixen* (Sat. 2.3.197), uz neutralno *Ithacensis Ulixei* (Epist. 1.6.63). Od kasnijih pjesnika Odiseju je nesklon i Stacije (*dirum Ulixem* Stat. Ach. 1.94, *omnibus inuisum ... Vlixem*. Stat. Ach. 1.688, *Ithacis ... ductor Ulixes* Stat. Ach. 1.733, *sollers ... Ulixes*: Stat. Ach. 1.784, *uarium ... Ulixem* Stat. Ach. 1.847, *acer Vlixes*, Stat. Ach. 1.866, *blandus ... Ulixes*, Stat. Ach. 1, 911), a varira *Ilias Latina* (*cunctis notus Ulixes Ilias Latina* 65, *consiliis illustris Vlixes* 139, *fraudis commentor Vlixes* 527).

U odabiru epiteta koje će upotrijebiti uz razne oblike imena *Ulysses* vidljiv je Kunićev odmak od klasične tradicije na koju se obilato oslanjao u prethodnim tipovima formula. Jedina podudarnost između Kunićevih epiteta i cijelog niza antičkih je *sapiens* u *sapientis Vlixi* Priscianus, *perihegesis* 449. Koliko god štovao Vergilija, nije se poveo za njegovim prikazom Odiseja već će ponudio cijeli niz epiteta koji ovog junaka prikazuju u pozitivnom svjetlu (iako je preradio Vergilijevo *regnorum eversor Achilles* (Verg. Aen. 12.545) da bi opisao Odiseja).

Rimska je tradicija prema Laertovom sinu gajila odnos ljubavi i mržnje: dok ga je Horacije slavio, Vergilije i Stacije ga nisu štedjeli, a kao primjer lažljivosti navođen je i izvan

¹⁴⁰ *Odysseus, on the other hand, is a handy example of the power of virtue and reason, resisting the temptations of Circe's cup and the Sirens' song, and by self-denial and mastery over the passions finishing unhappiness* (Epist. 1.2) (Griffin 2004: 98).

epike (*fallax Ulixes* Mart. *Epigr.* 3.64.4, *fallacem Ulixem* Sen. Tro. 149, *fallentis Ulixei Carmina Priapea* 68.19). Odisejev je lik prešao put od pozitivca do negativca već u 5. st. pr. Kr. u rukama atenskih tragičara.¹⁴¹ Rimljani su, kao i kasniji autori,¹⁴² vrlo slobodno reinterpretirali Odisejev lik. Kunić je sam odabrao u kojem smjeru će krenuti.

Sljedeći korak u istraživanju mogućih utjecaja je pretraga na *Poeti d'Italia*. Kod renesansnih pjesnika nalazi se ukupno 11 pojava za *Laertiades* i 7 primjera za nominativ *Ithacus*. Podudarnosti u epitetima postoje tek u rijetkim slučajevima: *dius Ulysses* (Poliz. *Ilias* 3.317, 5.786), *vafer ... Ulysses* (Poliz. *Ilias* 3.202),¹⁴³ *fortem ... Ulixem* Guarino *Carm.* 21.14, *sapiens ... Ulixes* Zuppardo *Alf.* 5.217, 6.151.

Kunić je opisao Odiseja epitetima koje u velikoj većini slučajeva nije preuzeo niti od antičkih niti od renesansnih pjesnika. Epitet *dius*, rijedak u antičkoj poeziji, ponovno povezuje Kunića i Poliziana, što navodi na zaključak da je Kuniću bio poznat Polizianov prijevod *Ilijade*. Nije isključena mogućnost da se poveo za još nekim uzorom koji trenutačno nije dostupan i računalno pretraživ, no odmak od klasičnih uzora vidljiv u ovom slučaju nije prisutan u ostalim tipovima formula. Iako je dodavao Vergilijeve riječi u formulama za izlazak sunca, nije to učinio Odisejevom liku jer izrazi kojima je lukavi Grk opisan u *Eneidi* ne bi pristajali klasicističkom idealu epskog junaka. Kunićev prikaz Odisejevog lika odraz je neoklasicističke prevodilačke prakse.

Ἄρτεμις

5.53 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα telis Latonia gaudens 5.72

5.447 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα laeta sagittis ... Diana 5.534-535

¹⁴¹ *Odysseus is a character in the Ajax and Philoctetes of Sophocles (a good character in the former, a bad one in the latter), and in the Hecuba of Euripides; he is much spoken of in Euripides' Trojan Women and Iphigeneia in Aulis. Generally speaking tragedy gives him a bad press, presenting him as unscrupulous and deceitful* (Griffin 2004: 95).

¹⁴² Npr. Shakespeare (u drami *Troilo i Kresida*) ili Calderón de la Barca (u dramama *El mayor encanto, amor* i *Los encantos de la culpa*). Recentniji primjeri su romani *Penelopeja* kanadske spisateljice Margaret Atwood i *Kassandra* Njemice Christe Wolf; filmovi *O brother, where art thou?* braće Coen i *To vlemma tou Odyssea* Thea Angelopoulou.

¹⁴³ Polizianu, s druge strane, nije bilo mrsko posezanje za Ovidijem: *Cum subito in somnis Ithaci experientis imago* (Poliz. *Sylvae* 3.405), niti negativan prikaz ovog junaka: *Ut cuncti exciperent Ithaci consulta superbi* (Poliz. *Ilias* 2.293).

6.428 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα curvo ... arcu Latonia gaudens 6.513

20.39 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα horrisonis gaudens Dictynna sagittis 20.49

20.71 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα Dictynna sagittis auratoque arcu gaudens, nemorumque fragore 20.88-89

24.606 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα gaudens Dictynna sagittis 24.731

Homer u *Ilijadi* uz ime božice Artemide šest puta koristi isti epitet. Sama riječ ἰοχέαιρα u antičko se doba tumačila na dva moguća načina: kao izvedena od glagola χέω (izljevati, bacati) ili od χαίρω (veseliti se); Kunić je prihvatio drugo tumačenje i u svakoj od svojih prijevodnih varijanti sačuvao to značenje.¹⁴⁴ Samo dvaput prevodi Homerovu formulu na potpuno isti način. On ima svoju formulaciju kojom opisuje tu božicu: jedan od oblika njezinog imena (*Diana*, *Latonia*, *Dictynna*) popraćen atributom koji znači „veseliti se“ (u pet slučajeva je to particip glagola *gaudeo*, 2., samo jednom pridjev *laetus*) i imenicom koja znači streljačko oružje (*telis*, *sagittis*, *arcu*), a kojoj po potrebi može biti dodan pridjev; samo jednom je naznačena i njena ljubav prema prirodi. *Latonia* je u skladu s općom tendencijom upotrebe patronima i matronima kao epiteta uz imena u Kunićevom prijevodu. Varijanta je posvjedočena i kod prethodnika: Vergilije dvaput naziva Artemidu *Latonia* (*Aen.* 9.405 i 11.534), a sintagma *Latonia virgo* javlja se 6 puta u rimskoj poeziji, 12 u renesansnoj. Iako je ime rimske božice Dijane metrički prikladno za latinski heksametar, o čemu svjedoče 44 rezultata za oblik *Diana* u rimskoj heksameterskoj poeziji i 123 u renesansnoj talijanskoj, Kunić je najviše puta preimenovao Artemidu u Diktinu. Diktina je bila kretska nimfa i pratiteljica božice Artemide s kojom je s vremenom bila poistovjećena; ona se, međutim, ne pojavljuje kod Homera (ovaj je pridjevak Artemide kao božice lova zabilježen kod Herodota, 3.59). *Dictynna* se kao Artemidin alias pojavljuje 11 puta (4 puta manje nego *Diana*) kod rimskih pjesnika. Ime je bilo popularno među humanistima (13 rezultata na Poeti d'Italia) a klauzula *Dictynna sagittis* koju Kunić dvaput ponavlja posvjedočena je u jednoj Tibulovoj elegiji, epigramu Panfila Sassa i prijevodu ulomka *Ilijade* iz pera Jana Panonija:

Perque suas impune sinit Dictynna sagittas Tib. *Eleg.* 1.4.25

Insequitur certis leporem Dictynna sagittis Sasso *Epigr.* 3.79.7.

¹⁴⁴ Više o tumačenju ovog epiteta u Graziosi, Haubold (2010: 200-201) i West (2011: 154).

Hanc irata suis figit Dictynna sagittis. IP *DGC* 88.¹⁴⁵

Kunić je nekoliko puta izrazio isto ili vrlo slično značenje na različite načine. Iako je *Diana* mnogo češće ime i kod antičkih pjesnika i kod humanista, preferirao je opskurniju varijantu *Dictynna* kojom je želio pokazati svoju učenost ili sklonost prema elegiji kao žanru. Koja god bila njegova motivacija, uvođenjem nehomerskog božanstva u Homerov tekst svakako je odstupio od predloška i upisao u *Ilijadu* nešto čega u njoj izvorno nije bilo. S obzirom na Kunićevo poznavanje Homera i klasične kulture općenito, to je odstupanje moglo biti svjesno. U *Ratio operis* Kunić demonstrira poznavanje klasične književnosti i latinskog vokabulara te primjećuje da je *furor* neprikladan prijevod za μῆνις. Nije primijenio istu logiku u ovom slučaju: iako je mogao zaključiti da *Dictynna* nije Artemis, ipak to nije učinio.

7. Zaključak

Prevođenju pet različitih vrsta formula Kunić nije pristupio na jedinstven način. Postoji osnovna razlika u prevođenju funkcionalnih i nefunkcionalnih formula. Funkcionalne formule zadržavaju svoju funkcionalnost kakvu imaju i kod Homera. Bez obzira na povremene manje promjene u izrazu i sadržaju (izbacivanje ili dodavanje), one služe svojoj svrsi: uvode govor, završavaju gozbu, označavaju umiranje ili izlazak sunca, a Kunić ih formira po uzoru na ranije pjesnike i ne udaljava se od latinske epske tradicije u kojoj je formulaičnost manje prisutna nego u Homerovim epovima, no ipak postoji kao jedno od tipičnih obilježja epskog pjesništva.

Formule za uvođenje govora Kunić oblikuje u stilu ranijih autora autorske epike. Samo u jednom slučaju upadljiva je sličnost s Vergilijem. Isto vrijedi za formule koje znače umiranje. Elemente koje nalazi kod ranijih autora herojske epike Kunić kombinira na svoj način te njegovi izrazi ne upućuju na jedan jedini izvor. Iznimke su *Eneida* i *Ilias Latina* po uzoru na koje si je dopustio proširivanje izraza elementima kojih nema u originalu. Takvo proširivanje vidljivo je i u formulama za izlazak sunca, ponovno potaknuto Vergilijem.

¹⁴⁵ Dostupno na CroALa.

Vergilije je poslužio kao glavni model za Kunićeve formule za završetak gozbe: u 5 od 7 primjera preuzet je barem dio Vergilijevog stiha; a u preuzimanju Vergilijevih riječi bez ikakve promjene Kunić se možda ugledao na jednog od svojih najslavnijih prethodnika u prevođenju *Ilijade*, Angela Poliziana. Opća tendencija u prevođenju funkcionalnih formula je izbjegavanje ponavljanja; Kunić se trudi smisliti različite izraze i rijetko ponavlja potpuno isti stih.

Kunić si u prevođenju epiteta dopušta mnogo veću slobodu, kako u odnosu na Homerov tekst, tako i u odnosu na raniju tradiciju. Često se udaljava od osnovnog značenja epiteta; štoviše, neke Homerove epitete uopće ne prevodi, dok istodobno opisuje junake epitetima kojih nema u izvorniku. Za svakog od četvorice junaka (Agamemnon, Ahilej, Hektor, Odisej) koristi 3-4 glavna oblika kojima zamjenjuje razne oblike homerskih formula, a uz njih donosi i niz drugih prijevodnih inačica koje upotrebljava mnogo rjeđe.

Kunićevi postupci u prevođenju epiteta su raznoliki. Ne prevodi nužno epitetima, tj. izrazima koji označavaju neko nepromjenjivo i idealno svojstvo, već koristi pridjeve i participe koji dočaravaju likove u konkretnim situacijama. Također, kad mu kontekst to dopušta, umjesto latinske verzije homerske formule naprosto upotrebljava oznaku rodbinskog odnosa (npr. 4. 188. κρείων Ἀγαμέμνων prevedeno je kao *frater* 4.210 jer je navedeno u kontekstu razgovora s Menelajem). U rijetkim slučajevima Homerovu sintagmu zamjenjuje pokaznom zamjenicom.

Iako su neki Kunićevi izrazi precizni prijevodni homerskih formula, oni nikad nisu u odnosu 1:1. Kunić ne pokazuje dosljednost te nema niti jednog epiteta koji je uvijek preveden na isti način, čak i kad je već imao pri ruci metrički prihvatljiv značenjski ekvivalent. Kad epitet prevodi epitetom, u prevođenju se manje oslanja na prethodnike nego što to čini kod funkcionalnih formula. Cijeli niz pridjeva kojima opisuje Hektora ne javlja se u sličnom kontekstu ni kod jednog antičkog pjesnika; štoviše, pridjev *cristatus* služi Vergiliju da opiše Ahileja. Svojim odabirom epiteta Kunić je iznio svoje viđenje pojedinih likova. Svim je navedenim likovima zajedničko da ih Kunić opisuje izrazima koji označavaju njihovo podrijetlo (*Atrides*, *Pelopeius*; *Aeacides*, *Pelides*, *formosae Thetidis dium genus*; *Priamides*; *Ithacus*, *Laertiades*; *Latonia*), no samo u Odisejevom slučaju je naznačena i domovina, a samo u Ahilejevom i Artemidinom podrijetlo po majci. Kod Agamemnona i Ahileja Kunić se ne udaljava previše od značenja izvornih epiteta: naglašava Agamemnonovu ulogu vođe i podrijetlo, Ahilejevo podrijetlo, božansko i smrtno, te snagu i ratničku narav. Najveći grčki junak pod Trojom kod Kunića se ne ističe toliko svojom brzinom, koja nije istaknuta u istoj mjeri kao kod

Homera. Kunić je u potpunosti odbacio mogućnost da prikaže Ahileja kao mudrog, te se u interpretaciji homerske formule Ἀχιλλῆα δαΐφρονα diskretno priklonio drugom tumačenju. Mudrost je rezervirana za epitete kojima je opisan jedan drugi grčki junak: Odisej. Kunić ulaže poseban trud u domišljanje različitih prijevoda formule Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον. Najlukaviji Grk pod Trojom u rukama je rimskih pisaca često bio prikazivan kao negativac, no Kunić odstupa od klasičnih uzora i prikazuje ga u vrlo povoljnom svjetlu, iako je kod svojih antičkih uzora mogao birati između brojnih epiteta kojima su se izražavali različiti stupnjevi Odisejeve nepostojanosti, lažljivosti i sklonosti krivokletstvu. Potreba za dodatnom karakterizacijom likova kroz nove epitete dolazi do izražaja i u Hektorovom slučaju. Najveći trojanski junak kod Homera nije ravan nekolicini grčkih junaka (ne može pobijediti Ajanta, bespomoćan je protiv Ahileja), što Kunić odlučuje ispraviti te ukrašava Hektora cijelim nizom epiteta koji nam dočaravaju njegov duh i izgled te podižu njegov ratnički status. U slučaju formule za završetak gozbe ne postoji izraz za koji se može sa sigurnošću tvrditi da ga je Kunić u potpunosti smislio sam. Kod epiteta Kunić je bio samostalniji i nije osjećao potrebu da se osloni na raniju tradiciju. Očita je težnja da kroz prevođenje epiteta iznese svoje viđenje homerskih junaka.

Nesklonost ponavljanju dolazi do izražaja kod prevođenja formule Ἄρτεμις ἰοχέαιρα za koju Kunić donosi šest značenjski bliskih, ali formalno različitih izraza.

Za Kunićeve prijevode funkcionalnih formula kao uzori su služili raniji autori: značajne su podudarnosti s Vergilijem i djelom *Ilias Latina*; moguć je i utjecaj književnosti srebrnog doba. Postoje brojne podudarnosti s Polizianom o kojem šuti u predgovoru, a koje upućuju na zaključak da je Kunić cijenio prijevod ovog renesansnog pjesnika.

5. POGLAVLJE: PRIJEVODI ODABRANIH TIPOVA HOMERSKIH FORMULA U LATINSKOM PRIJEVODU *ODISEJE* BERNARDA ZAMANJE

1. Uvod

Učenik i prijatelj Rajmunda Kunića Bernard Zamanja autor je latinskog prijevoda *Odiseje*, izdanog samo godinu dana po objavljivanju Kunićeve *Ilijade*. U predgovoru svom djelu hvali učiteljev prijevod i iznosi prevodilačka načela slična Kunićevima. Budući da su obojica djelovala u istom kulturnom miljeu i prošla isusovački obrazovni sustav u kojem su kasnije i sami djelovali kao nastavnici, može se očekivati donekle sličan pristup prevođenju grčke književnosti na latinski, no kao što je već pokazala Brčko (2002) u analizi njihovih prijevoda Teokrita, Zamanja nije u svemu slijedio učitelja te su se povremeno razilazili u prevodilačkoj praksi. Ovo poglavlje donosi usporedbu njihovih pristupa prevođenju na primjeru odabranih homerskih formula.

2. Zamanjin život i djela

Bernard Zamanja (*alias* Bernardus Zamagna ili Brno Džamanjić) rođen je 1735. u Dubrovniku gdje je pohađao isusovački kolegij. Obrazovanje je nastavio u Rimu kao učenik svojih sugrađana Ruđera Boškovića i Rajmunda Kunića. S potonjim je sklopio prijateljstvo koje je značajno utjecalo na njegov pjesnički i prevodilački rad. Poput Kunića, bio je član *Accademie degli Arcadi* (njegov je pastirski pseudonim glasio *Triphylus Caphissides*). Predavao je retoriku na isusovačkom učilištu Collegium Ptolemaeum u Sieni, a retoriku i grčki jezik u Milanu, gdje je djelovao i kao diplomat u službi Dubrovačke Republike. Po povratku u rodni Dubrovnik vršio je službu vikara Dubrovačke nadbiskupije te inspektora dubrovačkoga liceja. Umro je u Dubrovniku 1820.

Zamanjina su autorska djela dva manja epa: *Jeka* (*Echo*, Rim 1764) i *Zračni brod* (*Navis aëria*, Rim 1768) uz koji je izdana i zbirka marijanskih elegija *Elegiarum monobiblos ad*

magnum Dei matrem. Ep *Echo* čine dva pjevanja u 1361 heksametru. U njemu je Zamanja obradio razne akustičke, meteorološke i astronomske pojave. Djelu je priložio elegiju *Rajmundu Kuniću, svojemu bivšem učitelju* (*Ad Raymundum Cunichium suum olim Magistrum*), u kojoj mu izražava zahvalnost i divljenje te opisuje svoj pjesnički dug Kuniću.¹⁴⁶ U epu *Zračni brod* u 1473 heksametra Zamanja je opjevao ideju zračnog broda kakav je zamislio isusovački znanstvenik Francesco Lana de Terzi (1631 - 1687). Krajem 18. st. Zamanja je objavio zbirku heksameterskih poslanica. U poslanici upućenoj Volantiću (*Epistula ad Janum Fr. F. Volantium*) iznio je stav da Homera treba prevesti na hrvatski jezik.¹⁴⁷

Poput Kunića, okušao se i u prevođenju grčke književnosti na latinski. Uz već spomenuti prijevod Teokrita objavio je prijevode bukolika Mosha i Biona, te Heziodovih djela. S hrvatskoga na latinski prepjevao je komičnu poemu *Radonja* Vladislava Menčetića te ulomak iz Gundulićeva epa *Osman*. Po uzoru na učitelja, prijevod *Odiseje* je popratio traduktološkom raspravom *Ratio operis*. Zamanjino pripadanje neoklasicističkom krugu spominje Posavac (1986: 118), dok je neka obilježja Zamanjine prijevodne tehnike prikazao Šimun Šonje (1975).

3. Zamanjin prijevod *Odiseje*

Zamanjin prijevod, prvi put objavljen 1777. u Sieni pod naslovom *Homeri Odyssea Latinis versibus expressa*, posvećen je Petru Leopoldu Austrijskom, tadašnjem velikom vojvodi

¹⁴⁶ *Ah quid agis? plausus non hic mihi debitus; ista
Non mihi, verum illi laus tribuenda viro,
Cujus ego auspiciis quidquid nunc carmine possum,
Vel potui, posthac vel potero, tribuam.
Omnia enim, Raymunde, tua; a te cuncta profecta,
Ad te unum pariter cuncta opus ut redeant.
Si qua mihi hinc veniet, non est mea; gloria tota
Illa tua est, illam si veniet referam* (Zamanja 1764: XIV).

¹⁴⁷ *Tu, quoniam Palmotta, et Gundula, et optimus ille
Georgius, ingenii et doctrinae plenus Achivae,
Neglexere comis hinc dignum intexere sertum,
Anteveni tu, Jane, nefas, et dedecus arce
A patria: utque operi nunc pulcro strenuus instas,
Sorgiaden hortare, aut ipse accingere, istud,
Dum licet, invadens patriis decus adde Camoenis,
Quo dici noster non dedignetur Homerus,
Valdius oblectans animos, quam millia vatum
Sueta inopes rerum versus et vendere nugas* (Zamanja s. a.: 55).

Toskane, kasnijem caru Svetog Rimskog Carstva. Samom prijevodu prethode posvetna pjesma Petru Leopoldu, uvodni esej *Ratio operis*, Kunićev epigram u kojem se obraća svojem prijevodu *Ilijade* i ohrabruje ga da čeka „svoju lijepu sestru“,¹⁴⁸ tj. Zamanjin prijevod, zatim epigram kojim Zamanja odgovara Kuniću,¹⁴⁹ *argumenta* (sažeci pjevanja u elegijskim distisima) i Horacijev citat iz *Ep.* I.2. Nakon 24 pjevanja *Odiseje* slijedi *Index rerum maxime memorabilium*. Prijevod je za 1301 stih duži od originala.¹⁵⁰ Drugo izdanje Zamanjina prijevoda izašlo je 1783. u Veneciji, a treće 1832. u Zadru (Šonje 1975: 25). Suvremenici su iznimno cijenili njegov prijevod (Šonje 1975). Kad se Zamanja vratio u rodni Dubrovnik, izrazio je žaljenje što Homera nije preveo na svoj, „ilirski“ jezik koji mu se iskvario zbog dugogodišnjeg boravka u inozemstvu (Šonje 1975: 51).

4. *Ratio operis*

Iako se Zamanja bavio estetikom manje nego Kunić (Posavac 1986: 109-118), u svojoj je uvodnoj raspravi *Ratio operis* iznio neka razmišljanja o prevođenju, Homeru i prethodnicima u prevođenju *Odiseje* na latinski. Struktura njegova eseja paralelna je onoj Kunićevog: u uvodnom dijelu riječ je o važnosti prevođenja i intelektualnom razvoju kojem prevođenje doprinosi; slijedi obračun s doslovnim prevodiocima koji uništavaju stil izvornika, a na kraju se nalazi kritika jednog od prethodnih prijevoda *Odiseje*. Kao i Kunić, Zamanja svoje stavove potkrepljuje citatima antičkih uzora, Cicerona i Horacija. Zamanjina se rasprava razlikuje od Kunićeve: manje je pažnje posvećeno teoriji prevođenja, a dio teksta je posvećen usporedbi *Ilijade* i *Odiseje*. Dok je prvi ep *sublime et magnificum*, potonji je *aequabile et temperatum* (Zamanja 1777: XX); kao što se međusobno razlikuju epovi, tako se razlikuju i njihovi glavni junaci, Ahilej i Odisej, svojim temperamentom.¹⁵¹ *Ilijada* je ep uzvišenog stila, *Odiseja* maštovite raznolikosti.¹⁵² Zamanja

¹⁴⁸ ... tua pulcra soror compta mei studio cura et praestante Zamagnae (Zamanja 1777: XXXVI).

¹⁴⁹ Bernardi Zamagnae de sua Odyssea ad Iliadem Cunichianam epigramma. (Zamanja 1777: XXXVI).

¹⁵⁰ Nevenić Grabovac (1967: 178).

¹⁵¹ At Ilias magis quodammodo tragica est, Odyssea pacatior. Sit ita sane, et Achilles furiosior, quam Ulysses (Zamanja 1777: XXI).

¹⁵² Ac si in Iliade singularem quamdam magniloquentiam et divinam granditatem es admiratus; magnam atque incredibilem prope rerum varietatem in Odyssea mireris necesse est (Zamanja 1777: XX).

također izražava divljenje Kuniću kojeg navodi kao jedan od svojih glavnih uzora.¹⁵³ Iako se izjašnjava protiv „sekte doslovnih prevodilaca“,¹⁵⁴ ne iznosi prevodilačka načela tako detaljno kao Kunić, no jasno daje do znanja da se trudio postići ljepotu i vjernost u prijevodu.¹⁵⁵ Pritom mu je glavni stilski uzor Vergilije.¹⁵⁶

Kao i Kunić, Zamanja spominje prethodnike u zadatku koji je postavio pred sebe. U njegovom slučaju to su Francesco Florido, Johannes Prasch i Simon Lemm. Do prijevoda iz pera prve dvojice nije mogao doći te se fokusira na posljednjeg. Zamanja nemilosrdno kritizira Lemmov prijevod i uspoređuje ga paralelno sa svojim i s izvornim tekstom. Već na samom početku Lemmovog prijevoda Zamanja uočava da nedostaje *πολύτροπον* umjesto kojeg nalazimo *populatus moenia flammis, classe diu raptus* (Zamanja 1777: XXX), što nije jedina diskrepancija između originala i prijevoda koju Zamanja nalazi. Nadalje, po Zamanjinom sudu Simon Lemm pretjerano koristi Vergilijeve izraze koje ne bi smio unositi u svoj tekst ako se ne uklapaju ili nisu potrebni. Potom navodi niz loše odabranih prijevodnih ekvivalenata i općenito nepoznavanje latinskog vokabulara. Povrh svega predbacuje Lemmu pretjerano produživanje teksta te zaključuje da se Lemm prihvatio zadatka kojem nije bio dorastao (Zamanja 1777: XXXI-XXXV). U kojoj je mjeri Zamanja primijenio ove iste kriterije na svoj vlastiti rad, pokazat će ovo poglavlje.

¹⁵³ *Et quoniam tu, amice lector, anno proxime elapso latinam ab eo Homeri Iliadem habuisti editam, tantaque felicitate perfectam, ut nata in Latio, non inserta videatur; Odysseam nunc habe latinis itidem versibus a me expressam, eaque, qua potui tanti viri et exemplo et aemulatione incensus, diligentia perpolitam* (Zamanja 1777: XX).

¹⁵⁴ *Ceterum haec minutius ac fortasse plus aequo religiosius persequentem quum videris, nolim ex eorum secta atque haeresi me esse arbitrere, qui nefas atque scelus continuo clamant commissum esse ab interprete, si unam tantum litterulam mutet, si relinquat voculam, si apicem detorqueat. Apage istas nugae, quae a semidocto aliquo Graeculo et vocularum quasi venatore fortasse possunt laudari; ab hominibus cordatis vereque sapientibus magnopere vituperantur, quaeque optimarum suavissimarumque rerum non ornamenta, sed pestis quaedam acerbissima ac venenum esse dicendae sunt* (Zamanja 1777: XXVII).

¹⁵⁵ *Interpretes plerosque consului, Eustathium vidi et Strabonem: in primis latina ne discreparent a graecis summo opere cavi; ubi potui, non vim tantum verborum, quod M. Tullius se fecisse dicebat, sed ipsum paene numerum atque speciem reddidi; genus certe ubique, opinor: breviter brevia, gravia graviter, leniter lenia dixi; omnia denique, ut erant poetica, poetice conatus sum exprimere* (Zamanja 1777: XXVIII).

¹⁵⁶ *Addam etiam, fuisse mihi ita semper P. Virgilium ante oculos propositum, ut quod scribebam, nisi illam ejus carminum elegantiam suavitatem coloremque aliquo modo referret, omnino respuerem ac reiicerem* (Zamanja 1777: XVIII).

5. Odabrani tipovi formula u Zamanjinu prijevodu Odiseje

5.1 Formula za uvođenje gonora (τὴν/τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη)

1.63 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς

At genitor, quem nimborum domus alta tremiscit,
Reddidit oranti. 1.72-73

4.147 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη ξανθὸς Μενέλαος

Talia dicenti flavus respondet Atrides 4.176

4.168 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη ξανθὸς Μενέλαος·

Nestorides sic fatus erat, quum laetus Atrides 4.201

4.203 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη ξανθὸς Μενέλαος

Talia Nestorides, quem contra excepit Atrides: 4.240

4.265 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη ξανθὸς Μενέλαος·

illamque his vocibus heros

Excipit Atrides. 4.311-312

5.21 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς

Sic ait: ast olli nimborum rector olympi: 5.21

5.214 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Haec illa: at contra sic orsus reddit Ulysses. 5.230

7.207 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Talia dicentem Laërtius excipit heros, 7.234

7.240 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Talia poscebat quaerens: tum reddit Ulysses. 7.273

7.302 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Heic Ithacus 7.346

8.152 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Tantum effatus erat. tum sic Laërtia proles: 8.166

8.412 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Cui Laërtiades 8.452

8.463 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Ille autem 8.507

9.1 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Talia quaerenti contra Laërtius heros

Orsa refert 9.1-2

11.354 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Non plura Alcinous. tum sic exorsus Ulysses 11.375

11.377 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

... haec ille; at rursus Ulysses: 11.399

12.384 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς

... cui Juppiter 12.406

13.139 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς

Juppiter huic contra 13.150

13.153 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς

nec Juppiter abnuīt olli

Haec referens 13.165-166

13.311 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Huic Ithacus 13.338

13.382 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Heic Ithacus 13.414

13.416 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

sic diva; refert cui protinus heros: 13.446

14.55 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·

Dixerat; Eumaeus contra 14.60

14.165 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·

Cui subito Eumaeus 14.183

14.191 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 Haec ait; atque heros 14.212
 14.360 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Dixerat; ac stabuli custos: 14.399
 14.442 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Ille autem referens 14.492
 14.507 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Desiit. Eumaeus contra: 14.569
 14.390 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 haec ille: at contra exorsus Ulysses 14.434
 15.380 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 Haec ille; atque heros 15.421
 16.60 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Dixerat, et dicta Eumaeus sic voce sequutus: 16.68
 16.135 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 haec fatus erat, quum protinus ille: 16.147
 16.201 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 Tum genitor 16.221
 16.464 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Huic senior: 16.501
 17.16 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 dixit, contraque exorsus Ulysses
 Excipit 17.16-17
 17.192 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς
 Ille autem 17.211
 17.272 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Ille autem reddit: 17.307
 17.311 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·
 Excipit Eumaeus, gemitumque e pectore ducens: 17.356

17.353 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Cui referens Ithacus 17.403

17.380 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·

quem tali voce sequutus

excipit Eumaeus: 17.432-433

17.513 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·

Cui reddit senior: 17.583

17.579 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη, Εὐμαίε συβῶτα·

nec plura loquutam

Excipit Eumaeus: 17.653-654

18.124 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Cui Laërtiades 18.137

18.365 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Huic Laërtiades heros 18.403

19.41 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Cui referens genitor 19.41

19.106 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Huic Ithacus reddit 19.109

19.164 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Talibus instabat, quum sic exorsus Ulysses: 19.176

19.220 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Ille refert 19.243

19.261 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Cui referens Ithacus 19.292

19.335 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Dixerat; atque heros 19.374

19.382 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

tum maximus heros: 19.424

19.554 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Talia narranti ... ait ille 19.631

19.582 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

cui tunc volventi talia Ulysses: 19.663

20.36 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

atque ille vicissim

Pauca refert 20.46-47

20.168 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Talia quaerenti suspirans reddidit heros: 20.198

20.226 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Cui referens heros 20.262

22.105 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Cui genitor 22.114

22.170 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Tantum ille; atque heros quaerenti talia reddit: 22.183

22.430 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

haec illa; sed heros: 22.474

22.490 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

sic illa orabat; at heros: 22.538

23.129 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Tum pater 23.142

23.263 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

tum sic exorsus Ulysses 23.295

24.302 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·

Talia Laërtes, at contra filius orsus. 24.337

24.330 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Tantum effatus, et ille: 24.365

24.356 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

At natus 24.395

24.406 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς

Cui Laërtiades 24.451

24.477 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς·

Cui tum nimborum rector sic ore vicissim

Orsa refert: 24.540-541

Od 67 primjera 46 je kraće od stiha, a samo su 3 primjera duža. Zamanjin je pristup prevođenju ove formule gotovo identičan Kunićevom, uz neke manje razlike: Kunić ne koristi glagolski oblik *excipit*, prilog *subito* i veznik *autem*, dok Zamanja u oznaci sugovornika koristi participe: *oranti* (1.72-73), *talia dicenti* (4.176), *talia narranti* (19.631), *cui tunc volventi* (19.663). Izraz *talia dicenti* se javlja u istoj funkciji i u istoj metričkoj poziciji¹⁵⁷ kod nekoliko antičkih pjesnika:

Talia dicenti: "tibi" ait "revocamina" corvus (Ovid. *Met.* 2.596)

Talia dicenti neque eum, quem voce rogabat,

Respicere audenti "quod" ait, "timidissime Phineu, (Ovid. *Met.* 5.223-224)

Talia dicenti (neque enim spes altera restat)

Credidit, errores exposuitque suos; (Ovid. *Fast.* 625-626)

Talia dicenti mox talia reddit Iesus: (Iuvenc. *Euang.* 2.282)

Talia dicenti commotus dicta sacerdos (Cyp. Gall. *Num.* 623),

te u jednom ranijem prijevodu Homera:

Talia dicenti ductor sic reddit Atrides (*Iliad.* XIV 75).

Ovi primjeri upućuju, kao i Kunićevom slučaju, na poznavanje konvencija antičke epike (podudarnost s prijevodom 14. pjevanja *Ilijade* mogla bi biti slučajna). Međutim, dok kod Kunića u prijevodima ove formule za uvođenje govora nije moguće naći primjer koji bi bio u cijelosti posuđen od nekog ranijeg autora, Zamanjin stih *Dixerat, et dicta Eumaeus sic voce sequutus*

¹⁵⁷ Nalazi se i u istoj metričkoj poziciji, ali ne sa svrhom povezivanja dvaju govora:

Talia dicenti, curarum maxima nutrix Ovid. *Met.* 8.81

Talia dicenti pars est extrema querelae Ovid. *Met.* 2.665

Talia dicenti crudelis diua seueros Stat. *Theb.* 1.88

Talia dicenti iunguntur milia plebis Iuvenc. *Euang.* 1.170

(16.68) gotovo je identičan Vergilijevom *Dixerat, et dicta Ilioneus sic voce secutus* (*Aen.* 7.212) te se razlikuje samo u jednoj riječi, subjektu rečenice.

5.2 Formule za oznaku doba dana (izlazak sunca)

Formula φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως češća je u *Odiseji* nego u *Ilijadi* (u obliku ἥμος δ' ἡριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως pojavljuje se 16 puta: *Od.* 2.1, 3.404, 3.491, 4.306, 4.576, 5.228, 8.1, 9.152, 9.308, 9.437, 9.560, 10.187, 12.8, 13.18, 17.1, 19.428; u obliku καί νύ κ' ὀδυρομένοισι φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως samo jednom: 23.241; ukupno 17 naspram 5 pojavljivanja u *Ilijadi* od kojih su samo dva identična). Slijede Zamanjini prijevodi ovih mjesta uz citate ranijih pjesnika koji su mogli poslužiti kao modeli:

1. Ut roseo effulsit pelago Tithonia conjux 2.1

Klauzula ovog stiha mogla bi biti posuđena od nekog antičkog pjesnika:

Cum croceis rorare genis Tithonia coniunx (Ovid. *Fast.* 3.421).

Stringebat, nec se thalamis Tithonia coniunx (Sil. Ital. *Pun.* 5.25).

Trade magis. Tum pauca refert Tithonia coniunx: (Sidon. *Carmin.* 2.515)¹⁵⁸

ili renesansnog:

Purpureos iam leta sinus Tithonia coniux (Altilio *Carm.* 1.1)

Extulerat iubar auratum Tithonia coniunx (Barignani *Gigant.* 2.1)

Nox umbras: contra Eoas Tithonia coniux (Mauri *Franc.* 9.824).

2. Postera quum caelo surgens aurora refulsit 3.456

Jedino što upućuje na antičku građu u ovom stihu je upotreba riječi *postera* i *aurora* u istoj metričkoj poziciji kao u sljedećim stihovima:

Postera depulerat stellas aurora micantes: (Ovid. *Met.* 7.100)

Postera cum primum stellas Aurora fugarat, (*Ilias Latina* 635)

¹⁵⁸ Sintagma *Tithonia coniunx* je potvrđena i kod Vergilija, ali ne kao klauzula: *Te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx* (Verg. *Aen.* 8.384).

Postera non cassae Minyis Aurora retexit (Val. Fl. *Argon.* 4.423).

3. Inde ubi se ostendit roseae Titanidos ortus 3.546

Imenica *ortus*, -us, m. i glagol *ostendo*, 3. u izrazima za oznaku izlaska sunca nalaze se kod antičkih pjesnika u sljedećim stihovima:

Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus, (Verg. *Georg.* 4.544)

Roscida purpureos Aurora ostenderat ortus, (Coripp. *Iust.* 2.1).

4. Inde ubi deseruit Tithoni aurora cubile

Suave rubens, 4.360-361

Stih 4.360 dijeli klauzulu s nekoliko antičkih:

Tithoni croceum linquens Aurora cubile, (Verg. *Georg.* 1.249; *Aen.* 4.585; *Aen.* 9.460).

Interea Oceani linquens Aurora cubile (Bibac. *Carm. Frg.* 7.1)

Tithoni croceam linquens Aurora cubile (Auson. *Per. Il.* 11.1)

Liquerat in tepido Tithonum Aurora cubili. (Auson. *Per. Od.* 5.1)

Bibakulov je stih sačuvan kod Makrobija u diskusiji o Vergilijevom stihu (Macr. *Sat.* 6.1.31 (*ad Verg. Aen.* 4.585)), te se utjecaj ovog slabo poznatog pjesnika može isključiti. Auzonije u sažecima Homerovih epova obilato koristi Vergilijeve citate te je Zamanja ovu klauzulu, osim zbog revnog čitanja Vergilija, mogao zapamtiti i preko njega. Izraz *suave rubens* može biti preuzet samo od Vergilija, kod kojega je potvrđen dvaput, ali ne u istoj metričkoj poziciji kao u Zamanjinom stihu:

Munera sunt, lauri et suaue rubens hyacinthus. (Verg. *Ecl.* 3.63).

Deponunt flores aut suaue rubens narcissus (Verg. *App. Ciris* 96).

5. Jamque nova humentes noctis dimoverat umbras

Exoriens aurora 4.673-674

Zamanjin stih 4.673 mogao je nastati kombiniranjem sljedećih Vergilijevih:

Umentemque Aurora polo dimouerat umbram (Verg. *Aen.* 3.589 i 4.7),

Frigida uix caelo noctis decesserat umbra, (Verg. *Ecl.* 8.14).

Postoji i 8 potvrda za klauzulu *dimoverat umbram*¹⁵⁹ kod renesansnih pjesnika, među kojima Naldo Naldi dva puta završava stih riječima *noctis dimoverat umbram* (*Alpheus* 21, *Egl.* 6.1). Ostaje otvorenim pitanje je li Zamanja poznavao Naldija ili su neovisno jedan o drugom došli do istog rješenja.

6. Post ubi dispulerat stellas aurora micantes

Suave rubens 5.244-245

Zamanjin stih 5.244 predstavlja minimalnu modifikaciju Ovidijevog *Postera depulerat stellas aurora micantes* (Ovid. *Met.* 7.100), dok je izraz *suave rubens* preuzet od Vergilija (v. primjer 4).

7. Cum roseae primo nymphae Titanidis ortu 8.1

Primo i *ortu* mogu se naći na ovim metričkim pozicijama u šest antičkih stihova (Stat. *Silv.* 5.5.80, Iuvenc. *Evang.* 4.271, Avien. *Arat.* 1192, 1588, Claud. *Stil. Cos.* 1.98, Cypr. Gall. *Exod.* 619), te kod renesansnih pjesnika (Ferreto *Carm.* 1.35, Seneca *Hist. Bonon.* 1.754, Pontan. *Uran.* 1.316, 2.1154, 3.124, itd.). Inače nema nikakvih podudarnosti s ranijim autorima.

8. primo quae postquam fulsit Eoo

Purpureo rutilans caelo 9.164-165

Stih 9.165 dijeli početak s Polizianovim *Purpureo rutilans astra minora premit* (Poliz. *Eleg.* 7.84). Podudarnost s antičkim autorima je metrička pozicija riječi *Eoo* (Verg. *Aen.* 3.588, Prop. *Eleg.* 3.24.7, Sil. Ital. *Pun.* 9.180). To vrijedi i za renesansne (Petrarca *Africa* 5.694, 9.309; Verino *Carl.* 12.441, itd.).

9. Postera quum roseo perfudit lumine terras

Orta dies, 9.333-334

Klauzula stiha 9.333 pojavljuje se tri puta u antičkoj književnosti:

Iuppiter auctiferas lustravit lumine terras. (Cic. *Carm. Frg.* 31.2)¹⁶⁰

Et iam prima nouo spargebat lumine terras (Verg. *Aen.* 4.584 i 9.459)

Sol qui purpureo diffundit lumine terras, (*Anth. Lat.* 389.38)

¹⁵⁹ Uključujući varijante *dimoverit*, *umbras* i *umbris*.

¹⁶⁰ Riječ je o Ciceronovu prijevodu *Odiseje*.

Početak stih *orta dies* nalazi se kod nekoliko antičkih (Verg. *Aen.* 7.149, 12.144; Ovid. *Fast.* 2.453, Val. Fl. *Argon.* 3.258, Sil. Ital. *Pun.* 8.192, Paul. Petric. Mart. 1.169) i renesansnih pjesnika (Chaula Part. 7.8, Verino *Carl.* 9.95, itd.).

10. Usque sub aurorae croceum Titanidis ortum.

Quae simul ac rutilo suffudit lumine montes, 9.472-473

Klauzula upotrijebljena u stihu 9.473 pojavljuje se u antičkoj književnosti najranije kod Vergilija u stihu *Postera uix summos spargebat lumine montis* (Verg. *Aen.* 12.113), a kasnije je potvrđena još 4 puta (*lumine montem* Lucan. *Phars.* 8.463, Juvenc. *Evang.* 3.331; *lumine montes* Val. Fl. *Argon.* 4.248, Prud. *Ham.* 880), no samo kod Vergilija u stihu koji označava izlazak sunca.

11. Inde ubi clara diem stellis aurora fugatis

extulit, 9.600-601

Stih 9.600 upućuje na Vergilija, Ovidija i Probu:

Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis (Verg. *Aen.* 3.521),

Poscimus et fulget tenebris aurora fugatis (Ovid. *Met.* 2.144),

Ducebatque diem stellis Aurora fugatis (Proba *Cento* 83).

12. ut vero radiis aurora refulsit 10.193

S tuđim djelima ovaj stih povezuje samo metrička pozicija riječi *radiis Aurora*:

Lampade cum Solis radiis Aurora rubeat. (Sidon. *Carm.* 22.49)

Postera fulgebat radiis Aurora coruscis, (Corsini *Comp.* 3.146)

Postera vix nigras radiis Aurora tenebras (Mauri *Franc.* 5.445).

13. Qui simul ac roseo primum se ostendit Eoo, 12.8

Sintagma *roseo Eoo* potvrđena je kod Propercija i Silija Italika:

Et color est totiens roseo collatus Eoo, (Prop. *Eleg.* 3.24.7)

Conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo (Sil. Ital. *Pun.* 9.180),

a metričke pozicije riječi *primum* i *Eoo* asociraju na sljedeći stih:

Postera iamque dies primo surgebat Eoo (Verg. *Aen.* 3.588).

14. ut roseis Aurora evecta refulsit aequoribus, 13.19-20

Aurora evecta možda je nastalo prema sintagmi invecta (rotis Aurora) kod Vergilija (*Aen.* 12.77) i Ovidija (*Met.* 3.150).

15. Jam roseo fulgens in nimbo Aurora rubebat, 17.1

Klauzula ovog stiha je svakako posuđena. Najranija je potvrda kod Vergilija:

Puniceis invecta rotis Aurora rubebit, (Verg. *Aen.* 12.77),

Lampade cum Solis radiis Aurora rubebat. (Sidon. *Carm.* 22.49),

Lutea cum primum surgens Aurora rubescit, (Lact. *Phoen.* 35),

Praevia flammiferi currus Aurora rubebat (*Anth. Lat.* 588.1).

16. At simul aurato suffudit lumine terras

Suave rubens Aurora 19.480-481

Za klauzulu *lumine terras* v. 9, za *suave rubens* v. 4.

17. Fors et sic flendo roseum jubar aurea terris

Puniceo curru subvecta Aurora tulisset, 23.269-270

Završetak stiha 23.269 upućuje na Avijena, a sintagma *roseum jubar*, ponovljena u istoj metričkoj poziciji, na Juvenka:

Omnia sed cunctis nasci dabat aurea terris (Avien. *Arat.* 316),

Fuderat in terras roseum jubar ignicomus sol. (Iuvenc. *Evang.* 3.1).

Zamanjih stih 23.270 podsjeća na nekoliko izraza koji su nastali prenošenjem homerske formule na latinski:

Puniceis inuecta rotis Aurora rubebit, (Verg. *Aen.* 12.77)

Cum croceis inuecta rotis Aurora reducet, (Ovid. *Met.* 3.150)

Hic ubi puniceo coniux Tithonia curru (Paling. *Zod.* 9.337)

Nije nemoguće da je ovaj stih uspješan kolaž Vergilija, Ovidija i renesansnog pjesnika Marcella Palingenia Stellata, no jer se potonji samo na ovom mjestu može dovesti u vezu sa Zamanjom, utjecaj antičkih klasika Vergilija i Ovidija je ipak vjerojatniji.

Od 17 primjera ove formule samo jedan je kraći od stiha, a 10 je duže. Primjetna je Zamanjina tendencija da ovu formulu ne skraćuje kao što je to činio s prethodnom. U prevođenju formula za izlazak sunca Zamanja niti jednom ne pokušava sačuvati Homerovu sintagmu ὁδοδάκτυλος Ἡώς, za razliku od Kunića koji to čini barem jednom (*roseis ... digitis pulchra* K 23.137-138). Zamanja se trudi različitim vrstama riječi izraziti boju (pridjevi *puniceus*, *purpureus*, *roseus*, *rutilus*; glagoli *rubeo*, 2., *rutilo*, 1.). U 10. primjeru pridjev *croceus* vjerojatno je motiviran epitetom κροκόπεπλος koji se pojavljuje 4 puta u *Ilijadi*, ali niti jednom u *Odiseji*. Epitet ἡριγένεια nema nikakvog prijevoda ni kod Zamanje ni kod Kunića. Zamanjin najbliži ekvivalent za glagolski oblik φάνη je glagol *ostendo*, 3. Slobodno su upotrijebljene i složenice glagola *fulgeo*, 2. Glagol *fundo*, 3. i njegove složenice asociraju na homersku formulu Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν koje u *Odiseji* nema. U nekim je primjerima (4, 5, 6, 11) neprelazni glagol kod Homera postalo prelazni kod Zamanje, te je prijevod toliko slobodan da je jedina poveznica s Homerom *Aurora* kao ekvivalent za Ἡώς. Između Kunića i Zamanje postoje tek malobrojne podudarnosti u izboru riječi za prevođenje ove formule (*purpureus*, *croceus*, *rubeo*, 2.).

Zamanjini prijevodi formule za izlazak sunca vrlo su slobodni te se u njima više ugledao u rimske pisce (ne treba sasvim isključiti ni utjecaj humanista, no nema primjera koji bi nedvosmisleno upućivali samo na jednog renesansnog autora) nego što se brinuo oko vjernosti izvornom tekstu ili pretjeranog produživanja: od 17 primjera, 9 je duže od jednog stiha, a samo jedan je kraći.

5.3 Formule koje znače umiranje

Formule τὸν δὲ σκότος ὅσσε κάλυπεν ἰ στυγερὸς δ' ἄρα μιν σκότος εἶλεν ne pojavljuje se u *Odiseji*, što nije iznenađujuće s obzirom na sadržaj epa koji je, za razliku od *Ilijade*, mirnodopski te pjesniku nije potreban tako bogat vokabular za razne oblike nasilja i umiranja, no valja primijetiti da u stihu *Od.* 22.88 izraz κατ' ὀφθαλμῶν δ' ἔχουτ' ἀχλὺς Zamanja prevodi riječima *oculis nox ingruit atra* (22.97) koje koristi i Kunić (K 4.592, 14.607).

5.4 Formule za završetak gozbe

Formula αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο javlja se u *Ilijadi* 7 puta. U *Odiseji* je češća i javlja se 13 puta (*Od.* 1.150, 3.67, 3.473, 4.68, 8.72, 8.485, 12.308, 14.454, 15.143, 15.303, 15.501, 16.480 i 21.99). Zamanjini su prijevodi sljedeći:

Postquam pulsa fames, potusque exstincta cupido 1.163,

Inde ubi pulsa fames, compressaque cura bibendi 3.72,

Et jam finis erat; saturis 3.528,

ubi pulsa fames atque ardor edendi

desierit 4.66-67

At quum exempta fames, potuque expleta cupido

Jam fuerat, 8.77-78

Inde ubi pulsa sitis, compressus et ardor edendi 8.530;

Inde ubi pulsa fames, sitis et compressa Lyaeo, 12.323

ardor mox ut compressus edendi

Jam fuerat, 14.504-505

Post ubi potandique amor et compressus edendi 15.157.

Postquam exempta fames dapibus, 15.331

Sed postquam compressa fames, pulsusque bibendi

Ardor erat, 15.566-567

Postquam autem fuerat compressa sitisque famesque, 16.520

Inde ubi pulsa fames 17.110

Od 13 prijevodnih varijanti samo 3 su duže od 6 stopa, što je značajna razlika u odnosu na formule za izlazak sunca gdje je omjer bio 17:10. Samo su tri prijevoda formule za završetak gozbe kod Zamanje kraća od stiha. Zamanja ne ponavlja dva puta isti prijevod. U pet primjera ne spominje se utaživanje žeđi već samo gladi. Pet puta je upotrijebljen izraz *pulsa fames*, *compressa fames* i *exempta fames* po dva puta. Imenice *ardor*, *amor* i *cura* pojavljuju se s gerundima (od toga *ardor* tri puta, ostale po jedan), dok je kod Kunića posvjedočen samo *amor edendi*.

Zamanjine prijevodne varijante nadahnute su stihovima sljedećih antičkih pisaca:

Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (Verg. *Aen.* 8.18)
 Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae (Verg. *Aen.* 1. 216)
 Donec pulsa fames et Bacchi munera duram (Sil. Ital. *Pun.* 11.285)
 Postquam pulsa sitis membraque leuata fluentis (Stat. *Argum. Theb.* 5.1)
 Duxerit orandi studium, non cura bibendi (Paul. Nol. *Carm.* 27.399).
 Vt uero est expulsa quies, furit ardor edendi (Ovid. *Met.* 8.828)
 Ac postquam compressa fames dimotaque mensa est, (Cypr. Gall. *Gen.* 884),

Klauzula Zamanjinog stiha 8.77, *expleta cupido*, nalazi se i kod Kunića (9.275), a njen je izvor Girolamo Vida (*Christ.* 4.386). Zamanja nikad ne koristi u cijelosti Kunićev omiljeni stih za ovaj tip formule, posuđen od Vergilija (*Aen.* 8.18), već samo njegov početak (15.331). Općenito u ovom tipu formule Vergilijev utjecaj nije izražen u onoj mjeri u kojoj je prisutan kod Kunića. Prijevod je slobodan, ali zadržana je funkcionalnost formule.

5.5 Epiteti

5.5.1 Ὀδυσσεύς

2.225 Ὀδυσῆος ἀμύμονος magnanimo Ulyssi 2.268

14.159 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ithaci 14.177

16.100 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ithaco 16.109

17.156 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ithaci 17.174

19.304 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ithaci 19.340

19.456 Ὀδυσῆος ἀμύμονος (ἀντιθέοιο) Ithaci 19.515

20.209 Ὀδυσῆος ἀμύμονος 0

20.231 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ithaci 20.267

21.99 Ὀδυσῆος ἀμύμονος Ulyssei 21.111

1.21 ἀντιθέω Ὀδυσῆϊ 0

2.17 ἀντιθέω Ὀδυσῆι forti ... Ulysse 2.21
 6.331 ἀντιθέω Ὀδυσῆι Laërtiadem 6.384
 13.126 ἀντιθέω Ὀδυσῆι Ithaci 13.134
 20.369 ἀντιθέου Ὀδυσῆος 0
 21.254 ἀντιθέου Ὀδυσῆος Ulyssi 21.287
 22.291 ἀντιθέω Ὀδυσῆι regi 22.320
 1.48 Ὀδυσῆι δαΐφρονι meus Ulysses 1.54
 21.223 Ὀδυσῆϊ δαΐφρονι regis 21.253
 21.379 Ὀδυσῆϊ δαΐφρονι olli 21.427
 7.178 Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην Ulysses 7.189
 22.115 Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην regi 22.124
 22.202 Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην Ulysses fulmineus 22.215-216
 22.281 Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην regem 22.309
 2.352 διογενὴς Ὀδυσσεὺς victor 2.415
 2.366 διογενὴς Ὀδυσσεὺς fortis Ulysses 2.430
 5.387 διογενὴς Ὀδυσσεὺς Ulysses 5.422
 15.495 διογενὴς Ὀδυσσεὺς heros divūm genus 15.549
 23.306 διογενὴς Ὀδυσσεὺς ille 23.341
 1.196 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 1.215
 1.396 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 1.424
 1.398 δῖος Ὀδυσσεύς genitor 1.426
 2.27 Ὀδυσσεὺς δῖος proles Laërtia Ulysses 2.32
 2.96 δῖος Ὀδυσσεύς vir meus ille 2.108
 3.121 δῖος Ὀδυσσεύς vafer ... Ulysses 3.130
 3.126 δῖος Ὀδυσσεύς 0
 4.280 δῖος Ὀδυσσεύς magno ... creatus Laërta 4.330-331

5.269 δῖος Ὀδυσσεύς heros 5.292
 6.117 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 6.135
 6.127 δῖος Ὀδυσσεύς 0
 6.217 δῖος Ὀδυσσεύς heros 6.249
 6.224 δῖος Ὀδυσσεύς ductor Laërtius 6.257
 6.322 δῖος Ὀδυσσεύς heros Laërta genitus 6.374
 7.21 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 7.21
 7.230 δῖος Ὀδυσσεύς Laërta genitus 7.262
 8.381 δῖος Ὀδυσσεύς laetus Ulysses 8.423
 8.494 δῖος Ὀδυσσεύς insidians Ithacus 8.541
 13.56 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 13.60
 13.63 δῖος Ὀδυσσεύς 0
 13.187 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 13.202
 14.4 δῖος Ὀδυσσεύς 0
 16.5 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtius heros 16.7
 16.164 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtius heros 16.176
 17.506 δῖος Ὀδυσσεύς ductor Laërtius 17.575
 18.117 δῖος Ὀδυσσεύς
 19.1 δῖος Ὀδυσσεύς dius ... heros 19.1
 19.51 δῖος Ὀδυσσεύς ille 19.51
 19.141 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 19.148
 19.225 δῖος Ὀδυσσεύς olli 19.247
 19.430 δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 19.483
 19.437 δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 19.491
 20.1 δῖος Ὀδυσσεύς fortissimus heros 20.1
 20.92 δῖος Ὀδυσσεύς Ithacum 20.110

20.104 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 20.126
 20.120 δῖος Ὀδυσσεύς heros 20.145
 21.38 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtia proles 21.45
 21.190 δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 21.213
 22.81 δῖος Ὀδυσσεύς ille 22.90
 24.131 δῖος Ὀδυσσεύς vir meus 24.144
 24.241 δῖος Ὀδυσσεύς 0
 24.424 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 24.474
 24.482 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 24.546
 2.71 ἐσθλὸς Ὀδυσσεὺς mitis Ulysses 2.83
 3.98 ἐσθλὸς Ὀδυσσεὺς fortis Ulysses 3.106
 4.328 ἐσθλὸς Ὀδυσσεὺς fortis Ulysses 4.385
 1.65 Ὀδυσῆος ... θεῖοιο clari ... Ulysssei 1.75
 2.233 Ὀδυσῆος θεῖοιο Laërtiadae 2.280
 2.259 θεῖου Ὀδυσῆος regis 2.314
 2.394 Ὀδυσῆος θεῖοιο Laërtia 2.461
 4.682 Ὀδυσσῆος θεῖοιο 0
 4.799 Ὀδυσσῆος θεῖοιο Ithaci 4.916
 5.11 Ὀδυσσῆος θεῖοιο Ithaci 5.12
 5.198 Ὀδυσσῆος θεῖοιο Ulysses magnanimus 5.209-210
 15.63 Ὀδυσσῆος θεῖοιο
 15.313 Ὀδυσσῆος θεῖοιο regis ipsius 15.343-344
 15.347 Ὀδυσσῆος θεῖοιο Ithaci 15.382
 16.53 Ὀδυσσῆος θεῖοιο divino ... Ulyssi 16.61
 17.230 Ὀδυσσῆος θεῖοιο Laërtia 17.258
 17.402 Ὀδυσσῆος θεῖοιο 0

18.417 Ὀδυσσῆος θείοιο Laërtae 18.463
 20.248 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 20.298 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 20.325 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 21.74 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 21.189 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 21.244 θείου Ὀδυσῆος 0
 24.151 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
 2.246 Ὀδυσσεὺς Ἰθακήσιος acer Ulysses 2.299
 22.45 Ὀδυσσεὺς Ἰθακήσιος Laërtia proles 22.48
 12.378 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος errantis Ulysssei 12.399
 16.104 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος Laërtia 16.113
 16.455 Λαερτιάδην Ὀδυσῆα Ulyssem 16.491
 17.152 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος Ulysssei magnanimi 17.169-170
 17.361 Λαερτιάδην Ὀδυσῆα regem 17.414
 18.24 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος Laërtia 18.26
 18.348 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος Ulysssei 18.383
 19.165 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος magni Laërtiadae 19.176
 19.262 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος 0
 19.366 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος 0
 19.583 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος 0
 20.286 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος Ithaci 20.324
 21.262 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος 0
 22.339 Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος 0
 4.143 Ὀδυσσῆα μεγάλῃτορα magni Ulysssei 4.172
 5.81 Ὀδυσσῆα μεγάλῃτορα Laërtius heros 5.87

5.149 Ὀδυσσῆα μεγαλήτορα Ulyssem 5.160
 5.233 Ὀδυσσῆι μεγαλήτορι Ulyssi 5.250
 6.14 Ὀδυσσῆι μεγαλήτορι duci 6.16
 8.9 Ὀδυσσῆι μεγαλήτορι Ithaco 8.9
 23.153 Ὀδυσσῆα μεγαλήτορα regem 23.170
 2.173 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 2.195
 5.214 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 5.230
 7.207 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius ... heros 7.234
 7.240 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 7.273
 7.302 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 7.346
 8.152 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtia proles 8.166
 8.165 πολύμητις Ὀδυσσεύς graviter ... iratus Ulysses 8.181
 8.412 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtiades 8.452
 8.463 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 8.507
 8.474 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 8.518
 8.486 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 8.531
 9.1 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 9.1
 11.354 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 11.375
 11.377 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 11.399
 13.311 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 13.388
 13.382 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 13.414
 13.416 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 13.446
 14.191 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 14.212
 14.380 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 14.434
 14.439 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 14.487
 15.380 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 15.421

16.201 πολύμητις Ὀδυσσεύς genitor 16.221
 17.16 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 17.16
 17.353 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 17.403
 17.453 πολύμητις Ὀδυσσεύς ductor 17.515
 18.14 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 18.15
 18.51 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 18.55
 18.124 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtiades 18.137
 18.312 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 18.345
 18.337 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 18.373
 18.365 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtiades heros 18.403
 19.41 πολύμητις Ὀδυσσεύς genitor 19.41
 19.70 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 19.71
 19.106 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 19.109
 19.164 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 19.175
 19.220 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 19.243
 19.261 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 19.292
 19.335 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 19.374
 19.382 πολύμητις Ὀδυσσεύς maximus heros 19.424
 19.499 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 19.565
 19.554 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 19.631
 19.582 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 19.663
 19.585 πολύμητις ... Ὀδυσσεύς heros ... Laërtius 19.665
 20.36 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 19.46
 20.168 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 20.198
 20.183 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 20.213
 20.226 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 19.262

21.274 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 21.310
 21.404 πολύμητις Ὀδυσσεύς impiger heros 21.456
 22.1 πολύμητις Ὀδυσσεύς vafer ... Ulysses 22.1
 22.34 πολύμητις Ὀδυσσεύς furiis ... incensus Ulysses 22.36
 22.60 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 22.65
 22.105 πολύμητις Ὀδυσσεύς genitor 22.114
 22.170 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 22.183
 22.320 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 22.358
 22.371 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 22.413
 22.390 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 22.433
 22.430 πολύμητις Ὀδυσσεύς heros 22.474
 22.490 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 22.528
 23.129 πολύμητις Ὀδυσσεύς pater 23.142
 23.247 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacus 23.278
 23.263 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 23.295
 24.302 πολύμητις Ὀδυσσεύς filius 24.337
 24.330 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 24.365
 24.356 πολύμητις Ὀδυσσεύς natus 24.395
 24.406 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtiades 24.451
 5.171 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Laërtius heros 5.186
 5.354 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 5.389
 5.486 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 6.1 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 6.1
 6.249 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 6.284
 7.1 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 7.1
 7.133 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Laërtius heros 7.151

7.139 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 7.177 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς ille 7.200
 7.329 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 7.377
 7.344 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 8.199 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 8.223
 8.446 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 8.488
 13.250 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς pectus Ulysssei 13.273
 13.353 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 14.148 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 14.165
 15.340 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς multum jactatus Ulysses 15.372
 16.90 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς acer Ulysses 16.99
 16.186 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς maximus heros 16.204
 16.225 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 16.346
 16.258 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς laetus Ulysses 16.283
 16.266 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 16.291
 17.280 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 17.318
 17.560 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 17.633
 18.90 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 18.98
 18.281 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς laetus ... heros 18.310
 19.103 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 19.106
 21.414 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς laetus Ulysses 21.466
 22.191 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς acer multa diu passus ... ductor 22.205
 22.261 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 22.283
 23.111 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 23.123
 24.176 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 24.232 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς ille 24.265

24.348 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς ille 24.385
 24.490 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς heros 24.557
 24.504 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Laërtius heros 24.574
 24.537 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ithacus 24.613
 1.83 Ὀδυσῆα πολύφρονα exsul Ulysses 1.94
 14.424 Ὀδυσῆα πολύφρονα rege 14.468
 20.239 Ὀδυσῆα πολύφρονα regem 20.275
 20.329 Ὀδυσῆα πολύφρονα Ulyssem 20.371
 21.204 Ὀδυσῆα πολύφρονα 0
 8.3 πτολίπορθος Ὀδυσσεύς Trojae ... ferox eversor Ulysses 8.3
 9.504 Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον Ulyssem ... satum Laërta 9.533-534
 9.530 Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον victor Ulysses Laërta genitus 9.560-561
 14.447 Ὀδυσσῆϊ πτολιπόρθῳ magni Laërtae e sanguine creto 14.398
 16.442 πτολίπορθος Ὀδυσσεύς murorum eversor Ulysses 16.475
 18.356 Ὀδυσσῆα πτολίπορθον Ithacum 18.393
 22.283 πτολίπορθος Ὀδυσσεύς Ulyssei 22.310
 24.119 Ὀδυσσῆα πτολίπορθον Laërtiada 24.132
 1.87 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος 0
 1.129 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος validi ... parentis 1.139
 4.241 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονός duri ... Ithaci 4.280-281
 4.270 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος (... φίλον κῆρ) Laërtia proles 4.317
 5.31 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος fortis Ulysses 5.31
 17.34 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος 0
 17.114 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος miserandi ... Ulyssei 17.127
 17.292 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος Laërtiadae 17.333
 17.510 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος Ulysse ... misero 17.579-580

18.311 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος infelicitis Ulysssei 18.343

Moguće su i kombinacije više epiteta:

3.84 δίου Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος magnanimum Laërtiaden 3.90,

3.163 Ὀδυσῆα (ἄνακτα) δαΐφρονα, ποικιλομήτην Ulysses 3.176,

18.312 διογενῆς ... πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtius heros 18.345.

Ukupno su ovdje navedena 243 primjera (bez tri kombinacije epiteta koje se ne ponavljaju te nisu formulaične) za 16 Homerovih formula sa 60 Zamanjinih prijevodnih inačica. Samo se dva od tih primjera mogu okvalificirati kao vjerni prijevod: 16.53 Ὀδυσσῆος θείοιο *divino Ulyssi* 16.61 i 22.1 πολύμητις Ὀδυσσεύς *vafer Ulysses* 22.1.

Približni prijevod su nešto brojniji:

15.495 διογενῆς Ὀδυσσεύς heros divūm genus 15.549

19.1 δῖος Ὀδυσσεύς dius ... heros 19.1

4.143 Ὀδυσσῆα μεγάλητορα magni Ulysssei 4.172

14.148 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 14.165

15.340 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς multum jactatus Ulysses 15.372

22.191 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς acer multa diu passus ... ductor 22.205

23.111 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 23.123

8.3 πολίπορθος Ὀδυσσεύς Trojaeque ferox eversor Ulysses 8.3

16.442 πολίπορθος Ὀδυσσεύς murorum eversor Ulysses 16.475.

Zamanjine najčešće inačice su *Ulysses* (35 ponavljanja), *Ithacus* (31) te *heros* (22). Slijede *Laërtius heros* (13), *regi/regis* (9), *Laërtiades* (7), *fortis Ulysses* (5), *Laërtia proles* (4), *genitor* (4), *Laërtius/ Laërtia* (4), *dios Ulysses* (3), *magnanimo Ulyssi* (3), *laetus Ulysses* (3), *ductor Laërtius* (2), *vafer Ulysses* (2), *acer Ulysses* (2). Ostale se pojavljuju samo jednom. Javljaju se rješenja zajednička Kuniću i Zamanji: *Ulysses*, *Ithacus*, *dios Ulysses*, *murorum eversor Ulysses*, *vafer*, *heros*, *fortis Ulysses*, *Laërtiades*, *divino Ulyssi*, *dux*.

Kunić ima ukupno 32 varijante (56 primjera) za 9 formulaičnih epiteta; od toga je 29 prijevoda vjerno, što je mnogo više od Zamanjina dva vjerna prijevoda od ukupno 243 primjera. Dok Kunić ima 32 prijevodne varijante za ukupno 56 primjera, Zamanja ih ima 60 za 243, te je raznolikost svakako veća kod učitelja nego kod učenika. Trud koji je Kunić uložio u prevođenje formule Ὀδυσσεὺς Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος ne može se prepoznati kod Zamanje. Kod Zamanje su prijevodi ove formule kraći od izvornika. *Trojae eversor, murorum eversor* i *multa diu passus* jedini su njegovi pokušaji prijevoda složenica.

Neka Zamanjina rješenja nisu motivirana Homerovim formulama. S jedne strane to su pridjevi poput *laetus* koji opisuje Odiseja u kontekstu u kojem se zaista veseli, a s druge rješenja poput *victor, errantis Ulyssesi* te *ductor* i *dux* (*dux* se pojavljuje kod Kunića u *prudens dux Ulysses*). Ova se druga skupina može opravdati fabulom *Odiseje*: Odisej zaista luta, a iz borbe s proscima izlazi kao pobjednik. Sklonost upotrebi epiteta pozitivnog značenja treba promatrati u već spomenutom kontekstu različitih prikaza Odisejevog lika u antičkoj, pa i kasnijoj književnosti. Odisej je bio prikazan u lošem svjetlu npr. u djelu *Ilias Latina*,¹⁶¹ dok je primjerice u engleskom prijevodu Georgea Chapmana prikazan kao stoički junak (Ide 1982).¹⁶² Zamanja je svakako bliži Chapmanu u svojem pristupu. Iako bi bilo apsurdno da u lošem svjetlu prikaže glavnog junaka djela koje prevodi, Zamanja nije ostao neutralan već je, poput Chapmana, odlučio ukrasiti svojeg (i Horacijevog; pohvalno mišljenje ovog pjesnika spomenuto je u *Ratio operis* (Zamanja 1777: XXII)) junaka ponekom vrlinom koju Homer nije izrazio u svojim epitetima: *victor* (9.560), *impiger heros* (21.456), *duci* (6.16), *ductor Laërtius* (6.257, 17.575), *ductor* (17.515), *acer ... ductor* (22.205). Odisej je kod Zamanje pet puta, umjesto vjernog prijevoda nekog drugog epiteta, opisan kao vođa. Ne postoji nikakav poticaj u izvorniku za takav prijevod koji bi mogao funkcionirati u *Ilijadi* gdje Odisej zapovijeda četi Itaćana koju je doveo sa sobom, međutim, između *Ilijade* i *Odiseje* on je polako ali sigurno gubio svoje pratioce te se na rodni otok vratio sam. Sam Homer u uvodnim stihovima *Odiseje* mora istaknuti da su Odisejevi drugovi propali zbog svoje ludosti, a on ih nije mogao spasiti iako je pokušao. No, Odisej je daleko od savršenog (ili čak dobrog) vođe. Osim činjenice da nije uspio spasiti nijednog od svojih drugova, u 9. pjevanju dovodi cijelu posadu u opasnost kad provocira Kiklopa koji potom gađa njihov brod

¹⁶¹ ...der Typus des tückischen Betrügers (Finsler 1912: 3).

¹⁶² Chapman... found in Homer's Ulysses the incarnation of many manly virtues; and in his enthusiasm for this discovery, endowed him with so many more than he originally had (Bartlett 1941: 269-270).

ogromnim kamenjem. U 11. pjevanju ne primjećuje odsustvo mornara Elpenora sve dok ga ne sretne u podzemnom svijetu. Nepovjerenje koje pokazuje prema suputnicima kad im ne želi reći što je u vreći koju je dobio od Eola također nije znak dobrih odnosa. Čak i u *Eneidi* Eneja prepričava kako je spasio Odisejevog izgubljenog suputnika (Verg. *Aen.* 3.588-691). Očito je Zamanja osjetio potrebu neoklasicističkog prevodioca da ispravi grešku koja se potkrala autoru izvornika: činjenicu da junak njegovog epa nije idealni epski junak.

Simon Lemm u 10. stihu 1. pjevanja svojeg prijevoda Odiseja opisuje riječima: *Pellax et vario ingenio praeclarus et armis etc.* Zamanja odlučno kritizira taj dodatak prijevodu riječima: *Haec omnia praepostera: nam quamvis et pallax fuerit Ulysses et vario praeditus ingenio et praeclarus armis, nihil heic istorum Homerus dixit* (Zamanja 1777: XXXI), no on sam je zaslužio isti prigovor – možda čak i ozbiljniji jer Homer daje malo ili nimalo povoda za viđenje Odiseja kao dobrog vođe.

5.5.2 Πηνελόπεια

4.111 ἐχέφρων Πηνελόπεια perdita luctu Penelope 4.134-135

13.406 ἐχέφρονα Πηνελόπειαν uxori ... tuae 13.433

16.130 ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ Penelopi 16.143

16.458 ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ Penelopi 16.496

17.390 ἐχέφρων Πηνελόπεια Penelope 17.445

24.198 ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ illius 24.226

24.294 ἐχέφρων Πηνελόπεια optima conjux Penelope 24.328-329

4.787 περίφρων Πηνελόπεια regina 4.903

4.808 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 4.926

4.830 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 4.948

5.216 περίφρων Πηνελόπεια meam ... Penelopen 5.231-232

14.373 περίφρων Πηνελόπεια prudens ... Penelope 14.413-413

15.41 περίφρονι Πηνελοπείῃ Penelopi 15.45

15.314 περίφρονι Πηνελοπεΐη Penelopi 15.345
 16.329 περίφρονι Πηνελοπεΐη laetae ... matri 16.358
 16.409 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 16.443
 17.36 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 17.41
 17.100 περίφρων Πηνελόπεια 0
 17.162 περίφρων Πηνελόπεια omine laeta Penelope 17.180 -181
 17.492 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 17.562
 17.498 περίφρων Πηνελόπεια regina 17.567
 17.528 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 17.601
 17.553 περίφρων Πηνελόπεια candida 17.625
 17.562 περίφρονι Πηνελοπεΐη cupidae 17.634
 17.585 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 17.661
 18.177 περίφρων Πηνελόπεια regina 18.194
 18.250 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 18.274
 19.53 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.53
 19.59 περίφρων Πηνελόπεια regina 19.60
 19.89 περίφρων Πηνελόπεια pulcra ... Penelope 19.92-94
 19.103 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.107
 19.123 περίφρων Πηνελόπεια regia conjux 19.128
 19.308 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.344
 19.349 περίφρων Πηνελόπεια mirata ... fantem Penelope 19.387-388
 19.508 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.576
 19.559 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.636
 19.588 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 19.668
 21.311 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 21.352
 21.330 περίφρων Πηνελόπεια Icario sata 21.373
 23.10 περίφρων Πηνελόπεια excita Penelope 23.10
 23.58 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 23.63
 23.80 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 23.89
 23.104 περίφρων Πηνελόπεια illa 23.117

23.173 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 23.193
 23.256 περίφρων Πηνελόπεια regina 23.287
 23.285 περίφρων Πηνελόπεια conjux 23.318
 24.404 περίφρων Πηνελόπεια Penelope 24.449
 1.329 κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια Icarii magni pulcherrima proles
 Penelope 1.352-353
 11.446 κούρη Ἰκαρίοιο περίφρων Πηνελόπεια Penelope 11.467
 18.159 κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια Penelopem 18.175
 19.375 κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια dominae 19.418
 20.388 κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια Icarii proles, pulcherrima nympha, Penelope
 20.438-439
 21.2 κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια Penelopi 21.1

Zamanjina su prijevodna rješenja u pravilu kraća od izvornika. U 53 navedena primjera za tri Homerove formule koje označavaju Penelopu (ἔχέφρων Πηνελόπεια, περίφρων Πηνελόπεια, κούρη Ἰκαρίοιο περίφρων Πηνελόπεια) 27 puta Zamanja u prijevodu zadržava samo njeno ime i ne dodaje nikakav epitet, bilo vjeran originalu, bilo vlastiti dodatak. Sljedeća najčešća varijanta je *regina* koja se javlja 4 puta. Ukupno nalazimo 21 prijevodni ekvivalent za 3 Homerove formule. Jedinj je vjeran prijevod *prudens ... Penelope* 14.413-413 za περίφρων Πηνελόπεια (*Od.* 14.373), a približni su *Icarii magni pulcherrima proles Penelope* (1.352-353) i *Icarii proles, pulcherrima nympha, Penelope* (20.438-439) za κούρη Ἰκαρίοιο, περίφρων Πηνελόπεια (*Od.* 1.329, 20.388), u kojima vjerno prevodi prvi dio formule kojim je označeno Penelopino podrijetlo, no ne i drugi u kojem se nalazi epitet περίφρων. Osim njezinog imena, Zamanja za Penelopu koristi opće omenice koje označavaju njezin društveni status i rodbinske veze: ona je kraljica, supruga, majka i kći. Povremena upotreba pridjeva ili participa uz Penelopino ime ju opisuje u danoj situaciji: primejrice kad se veseli znamenju ili tuguje. Njene stalne osobine izražene u Zamanjinim prijevodima epiteta su mudrost (*prudens*), supružnička kvaliteta (*optima conjux*) i ljepota. Osim što je *pulcherrima* i *pulcra*, može biti i *candida*. Posljednjim je epitetom, koji može upućivati i na moralne vrline, opisana i Didona u *Eneidi* (Verg. *Aen.* 5.571). Zamanja se u Penelopinom slučaju

nije mogao poslužiti nizom epiteta koje su bili upotrijebili drugi pjesnici jer se u antičkoj poeziji Penelopino ime javlja 41 put; od toga je epitetima popraćeno samo dva puta: *pia Penelope* (Prop. *Eleg.* 3.13.24) i *candida Penelope* (Ovid. *Am.* 2.18.29). Zamanja je imao na raspolaganju i *Icaris* (Ovid. *Ibis* 389) i *Icariotis* (Verg. App. Culex 265, Prop. *Eleg.* 3.13.10, Ovid. *Pont.* 3.1.113) kojima je mogao zamijeniti *Icarii proles*, no nije to učinio. Klasični uzori svakako nude malo građe koja bi se mogla upotrijebiti. Jedina moguća poveznica je *candida* preko Ovidija i Vergilija. Naoko je bolja situacija s renesansnim pjesnicima koji su, prema *Poeti d'Italia*, Penelopu spomenuli 75 puta, no i oni bi je tek rijetko počastili nekim epitetom: *Puella Icari sapiens Penelope* (Leonzio Pil. *Odiss.* 329), *Penelopes ... pudicae* (Mantov. *Soret.* 191), *Penelope nullis insidiosa procis* (N. Folengo *Eleg.* 4.44), *casto Penelope sinu* (Augur. *Carm.* 1.24.O), *casta ... Penelope* (Bembo *Carm. Exp.* 7.93). Zamanja koristi dativ *Penelopi* koji nije potvrđen niti kod antičkih niti kod renesansnih pjesnika.

5.5.3 Τηλέμαχος

4.21 Τηλέμαχος θ' ἥρως Telemachus ... heros 4.23

4.303 Τηλέμαχος θ' ἥρως Telemachus ... heros 4.356

1.113 Τηλέμαχος θεοειδής Telemachus 1.124

3.343 Τηλέμαχος θεοειδής Telemachus forma insignis 3.388

14.173 Τηλέμαχος θεοειδής Telemachus similis dīs 14.191

16.20 Τηλέμαχον θεοειδέα illum 16.24

17.328 Τηλέμαχος θεοειδής Telemachus 17.378

17.391 Τηλέμαχος θεοειδής Telemachum 17.446

1.213 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 1.232

1.230 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 1.252

1.306 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 1.329

1.345 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 1.369

1.367 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 1.393

1.388 Τηλέμαχος πεπνυμένος ille 1.414

1.412 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 1.444
2.129 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 2.147
2.208 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 2.250
2.309 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 2.372
2.371 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 2.436
3.21 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 3.26
3.75 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 3.82
3.201 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 3.221
3.225 Τηλέμαχος πεπνυμένος ille 3.248
3.239 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 3.266
4.290 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 4.343
4.315 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 4.370
4.593 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 4.695
15.86 Τηλέμαχος πεπνυμένος ille 15.94
15.154 Τηλέμαχος πεπνυμένος prognatus Ulysse 15.168
15.179 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 15.194
15.265 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 15.289
15.279 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 15.304
15.502 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 15.568
15.512 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 15.578
15.535 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 15.603
16.30 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 16.34
16.68 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 16.76
16.112 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 16.121
16.146 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 16.158
16.240 Τηλέμαχος πεπνυμένος filius 16.261

16.262 Τηλέμαχος πεπνυμένος juvenis 16.287
 17.45 Τηλέμαχος πεπνυμένος ille 17.50
 17.77 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 17.87
 17.107 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus 17.118
 17.392 Τηλέμαχος πεπνυμένος gnatus Ulysse 17.446
 17.598 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 17.675
 18.226 Τηλέμαχος πεπνυμένος gnatus 18.250
 19.26 Τηλέμαχος πεπνυμένος 0
 20.338 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus Ulysse 20.381
 21.343 Τηλέμαχος πεπνυμένος filius 21.387
 22.153 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus 22.165
 22.461 Τηλέμαχος πεπνυμένος Telemachus 22.505
 23.123 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus 23.136
 24.510 Τηλέμαχος πεπνυμένος natus 24.581
 3.398 Τηλέμαχον, φίλον υἷον Ὀδυσσῆος θεῖοιο illum 3.448
 15.63 Τηλέμαχος, φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο 0
 15.554 Τηλέμαχος, φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο ipse 16.625
 17.3 Τηλέμαχος, φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο Telemachus 17.4
 20.283 Τηλέμαχος, φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο Telemachus magno proles dilecta parenti 20.321
 21.432 Τηλέμαχος, φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο Telemachus 21.488

4 su epiteta s ukupno 60 pojavljivanja kojima je Telemah opisan kod Homera: ἥρως, θεοειδής, πεπνυμένος i φίλος υἷος Ὀδυσσῆος θεῖοιο. Za njih Zamanja ima 14 različitih prijevodnih varijanti od kojih je najčešća *Telemachus* (18 pojavljivanja); potom *juvenis* (11) i *natus Ulysse* (6). Ponovno upada u oči Zamanjina tendencija da skрати Homerovu formulu. Τηλέμαχος θ' ἥρως (4.22, 4.303) oba je puta vjerno prevedeno kao *Telemachusque heros* (4.23, 4.356). Približni prijevodi su: 14.173 Τηλέμαχος θεοειδής *Telemachus similis dīs* 14.191 i 20.283

Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσῆος θεῖοιο *Telemachus magno proles dilecta parenti* 20.321. Sve se ostale prijevodne varijante mogu smatrati slobodnima. U formuli Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσῆος θεῖοιο nalazimo formulu Ὀδυσσῆος θεῖοιο unutar formule. Ὀδυσσῆος θεῖοιο prevedeno je samo jednom, i to slobodno, kao *magno parenti* u 20.321.

Zamanjine su najčešće prijevodne varijante *Telemachus*, *juvenis* i *natus Ulysse*. Inačicama ove posljednje mogu se smatrati *natus* (4 puta), *gnatus* (1), *gnatus Ulysse* (1) i *prognatus Ulysse* (1), a dva puta Zamanja koristi i *filius*. Njima naglašava Telemahovu mladost i mjesto u mreži obiteljskih odnosa *Odiseje*. Osim zamjenica, samo *heros* (2), *Telemachus similis dis* (1) i *Telemachus forma insignis* (1) nemaju semantičke veze s mladošću i podrijetlom. Dok je *Telemachus* rezultat skraćivanja formule “epitet + ime” = “ime”, a *natus Ulysse* može biti motivirano formulom Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσῆος θεῖοιο, *juvenis* ne nastaje na temelju niti jednog od 4 homerska epiteta kojima je opisan Telemah. Čestoj upotrebi imenice *juvenis* u Zamanjinom je prijevodu komplementarno izbjegavanje epiteta πεπνυμένος¹⁶³ koji usprkos velikom broju ponavljanja (46) nijednom nije preveden. Dok Odisej može biti *vafer* (21.146), a Penelopa *prudens* (14.413), njihov sin nema pravo na takvu kvalifikaciju. Već je Šonje (1975: 37) uočio da Zamanja “svjesno nikada ne prevodi Homerov tako česti epitet PEPNYMENOS jer za njega mladi Telemah to i nije...”.

Šonje je zaista na dobrom tragu. *Odiseja* je, između ostalog, i ep o Telemahovom odrastanju, potraži za ocem i ulasku u svijet odraslih. Na početku epa Telemah je na razini djeteta te mu božica Atena mora pomoći da se osamostali. Njegovo je putovanje, što se tiče njegovog oca, nepotrebno – Odisej će se vratiti na Itaku bez obzira na to, no što se tiče samog Telemaha, ono služi kao inicijacija i stjecanje identiteta.¹⁶⁴ Tijekom putovanja upoznaje grčke junake Nestora i Menelaja, sklapa prijateljstva s Pizistratom i Teoklimenom te se vraća na rodni otok

¹⁶³ I want to suggest that Homer uses *Telemachus*’ much more frequent epithet, πεπνυμένος ... in a similar and even more pervasive fashion to mark points in *Telemachus*’ maturation that begin long before the reunion of father and son. Most importantly, πεπνυμένος, while difficult to define, is not as “relatively colorless” as Beck suggests, but is in fact the very characteristic that marks *Telemachus*’ successful journey to adulthood. The epithet, that is, belongs to the *Telemachus* of the tradition, the ‘final’ version of the adult *Telemachus* who is hinted at with each speech introduction along the way (Heath 2001: 130).

¹⁶⁴ Deemed suspect by the Analysts, the *Telemachy* is in fact well motivated... [*Telemachus*’] search for news about his father is also a search for confirmation of his identity as *Odysseus*’ son; various characters will remark upon his resemblance to his father... When he returns, *Telemachus* has matured and is ready to assist his father in the revenge scheme (de Jong 2001: 3-4).

obogaćen novim iskustvima i raskošnim darovima koje je dobio od domaćina. Pred kraj Telemahovih putovanja, u 4. pjevanju *Odiseje* koje je ujedno i posljednje pjevanje tzv. *Telemahije*, Zamanja upotrebljava sintagmu *Telemachus heros* (4.23, 4.356); stoga je Šonje možda preoštar prema Odisejevom sinu kad konstatira da je Zamanja svojim prijevodima Homerovih epiteta želio reći da “mladi Telemah nije mudar, ali je 'lijep” (Šonje 1975: 37). Iako nije istaknuo mudrost kao jednu od Telemahovih osobina, Zamanja mu nije oduzeo pravo da bude junak.

Što se tiče mogućih antičkih izvora za epitete koji bi poslužili u opisivanju Telemaha, Zamanja nije imao pred sobom bogat izbor. Od ukupno 6 pojava Telemahovog imena u bazi Musisque Deoque, Horacije nudi *Telemachus, proles patientis Vlixei* (*Epist.* 1.7.40), a Ovidije *Telemachus ... puer* (*Epist.* 1.98). Renesansni pjesnici na *Poeti d'Italia* spominju Telemaha 8 puta, od toga mu samo Basinio da Parma daje epitet: *carum ... Telemachum* (*Cyris* 9.12). Za *natus Ulisse* nema rezultata ni u jednoj ni u drugoj bazi podataka.

5.5.4 Ἄρτεμις

5.123 (χρυσόθρονος) Ἄρτεμις ἄγνη Latonia virgo 5.134

18.202 Ἄρτεμις ἄγνη Latonia 18.222

20.71 Ἄρτεμις ἄγνη Latonia 20.86

6.102 Ἄρτεμις ... ἰοχέαιρα Dictynna 6.117

11.172 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα laeta sagittis ... Diana 11.183-184

15.478 Ἄρτεμις ἰοχέαιρα Dianae 15.538

Artemida je kod Zamanje, kao i kod Kunića, *Latonia*, *Dictynna* i *Diana*, no Zamanja ulaže manje truda u prevođenje epiteta. Epitet ἰοχέαιρα preveden je kod Kunića svaki put, dok je kod Zamanje samo jednom kao *laeta sagittis*. Zamanja je prihvatio isto tumačenje te riječi kao i Kunić, štoviše, upotrijebio je isti izraz poput svojeg učitelja: *laeta sagittis Diana* (K 5.534-5).

Vrijedi obratiti pozornost i na Homerovu sintagmu Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτω (*Od.* 4.122)¹⁶⁵ gdje Zamanja ponovno koristi *Dictynna* (4.147). Podudarnosti između Kunićevih i Zamanjinih prijevodnih rješenja teško mogu biti slučajnost, no Zamanjini su prijevodi epiteta u usporedbi s Kunićevima kratki; u 4 od 6 primjera dovoljna mu je jedna riječ da prenese Homerove dvije. Takva je praksa u skladu s onim što će kasnije tvrditi Milman Parry,¹⁶⁶ no ipak se ova rješenja doimaju šturima i manje nadahnutima od Kunićevih. Iako bi se u svjetlu ovih primjera moglo zaključiti da je Zamanja kao prevodilac bio sklon sažimanju, a ne proširivanju, u njegovoj se *Odiseji* otkrivaju i drugačije tendencije. Indikativni su upravo prijevodi već spomenutih stihova 4.122 i 6.102:

a) *Od.* 4.122 ἦλυθεν Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτω ἑικοῖα

Homerov stih Zamanja u prijevodu značajno produžuje:

ingreditur qualis florentia Cynthi

Per juga Dictynna, et lateri sonat aureus arcus (4.146-147).

Usporedba Helene s Artemidom kod Homera zauzima manje od stiha; Zamanja ju je slobodno proširio. Njegov je dodatak kompilacija nekoliko antičkih stihova:

Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi Verg. *Aen.* 1.498

Aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae. Verg. *Aen.* 11.653

Aureus ex umeris erat arcus et aurea vati Verg. *Aen.* 11.774

Parvulus ex umero corytos et aureus arcus Sil. Ital. *Pun.* 7.443

Cumque Sagittiferi torret vapor aureus arcus. Avien. *Arat.* 672.

Dodavanje oronima *Cynthus* i slike božičinog zlatnog luka koji odzvanja mogu biti izazvani jedino ugledanjem na Vergilija. Dok izbor riječi upućuje na *Eneidu*, na njihov raspored mogle su utjecati klauzule Silija Italika i Avijena.¹⁶⁷ Zamanja se bez sustezanja poslužio građom ranijih

¹⁶⁵ Formulaična unutar *Ilijade* i *Odiseje* zajedno; Il 20.70 i *Od.* 4.122.

¹⁶⁶ *Formula is an expression regularly used, under the same metrical conditions, to express an essential idea. Thus the essential idea of the words ... πολύπλος δῖος Ὀδυσσεύς is Ὀδυσσεύς* (Parry 1971: 13).

¹⁶⁷ Klauzula *aureus arcus* potvrđena je i u renesansnom pjesništu: Verino *Carl.* 7.588, Barignani *Gigant.* 2.409, te ne treba isključiti mogućnost da je Zamanja poznavao i te pjesnike, no Vergilijev utjecaj je svakako ključan za nastanak ovih stihova.

pjesnika, prvenstveno Vergilija, da bi izrazio nešto čega u originalu nema. Epitet χρυσηλάκατος tumačio se kao „onaj koji ima zlatnu strelicu“ ili „onaj koji ima zlatno vreteno“. Zamanja je zamijenio strelicu lukom i time ostao u domeni streljaštva, jedne od Artemidinih omiljenih aktivnosti, što sugerira da je vjerojatno bio skloniji prvom značenju (koje su navodili i sholijasti, no danas je odbačeno), ali je uočio priliku da pokaže poznavanje Vergilijevih stihova i vlastitu vještinu u pisanju heksametra, čak i pod cijenu znatnog udaljavanja od izvornika.

b) *Od.* 6.102 Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὐρεα ἰοχέαιρα

Zamanjin je prijevod samo jednu stopu duži i glasi *Qualis ubi incedit montes Dictynna per altos* (6.117). Kod Homera nema pridjeva koji bi οὐρεα opisao kao visoka, međutim, Zamanja ga ipak dodaje. Takav je postupak posljedica temeljitog iščitavanja antičke poezije u kojoj nalazimo sljedeći stih: *Ecce suo comitata choro Dictynna per altum* (Ovid. *Met.* 2.441). Zamanja je Ovidijevu klauzulu mogao upotrijebiti i nesvjesno, no ostaje činjenica da je dodao tekstu nešto čega u njemu izvorno nema.

Navedeni primjeri pokazuju da je Zamanja bio sklon proširivanju i dodavanju. Dok u primjeru b) to dodavanje nije značajno, a moglo se dogoditi i nesvjesno, primjer a) nije mogao nastati bez poznavanja *Eneide* i svjesnog manipuliranja Vergilijevim riječima. Iako Zamanja upravo takvu praksu kritizira u *Ratio operis* te se zgraža nad nepotrebnim izrazima koje Simon Lemm posuđuje od Vergilija, ni on sam nije imun na dodavanje prerađenih izraza iz *Eneide*.

6. Zaključak

Zamanjin pristup prevođenju formula donekle je sličan Kunićevom. U prevođenju formule za uvođenje govora obojica koriste razne izraze uobičajene u tom kontekstu kod antičkih pjesnika i ne daju prednost jednom izrazu pred drugima. Ove su formule u većini slučajeva kraće nego kod Homera. Za razliku od njih, Zamanjine su formule za izlazak sunca, koje kod Homera, kao i prethodni tip, zauzimaju po jedan stih, često duže od stiha, kao i u Kunićevom epu. Zamanja posuđuje od Vergilija i Ovidija po cijeli stih, što Kunić u slučaju ove formule, kao i prethodne, nije činio, već samo u slučaju formule za završetak gozbe kad je posudio Vergilijev stih. Formule za završetak gozbe raznolikije su od Kunićevih, no i sama formula je češća u

Odiseji nego u *Ilijadi*. Pristup je sličan: koriste se formulaični elementi epike pisane na latinskom, s Vergilijem kao glavnim uzorom, što je i očekivano prema *Ratio operis* (v. odlomak 4). Kod Zamanje je svakako kao uzor prisutniji Ovidije, a vrlo je malo poveznica s ranijim latinskim prijevodima Homera (primjerice Polizianovim) i djelom *Ilias Latina*. Zamanjinim prijevodnim rješenjima često može biti izvor više pjesnika, no vidljivo je poznavanje tradicije i preoblikovanje homerske formule izrazima koje nalazi latinskom pjesništvu.

Najveća je razlika između Kunića i Zamanje u pristupu prevođenju epiteta. Epiteti kao nefunkcionalne formule mogu biti ispušteni bez štete po naraciju. Zamanja se vrlo često služi tim pristupom. Rijetko se trudi prevesti epitete koji su složenice, čemu je Kunić posvećivao naročitu pozornost. Kunić nudi brojnije prijevodne ekvivalente. Opće su tendencije u Zamanjinom prijevodu izbacivanje epiteta uz zadržavanje imena i zamjena cijele formule jednom riječju. Ta je riječ često oznaka pozicije u obiteljskom stablu. Zamanja nudi manje materijala za interpretaciju likova kroz svoje ekvivalente za homerske epitete. Njegova sklonost sažimanju kod epiteta u suprotnosti je s njegovom sklonosti slobodnom proširivanju teksta Vergilijevim materijalom gdje za to nema potrebe. Kod Telemaha i Penelope Zamanja je izrazito sažet. Moguć razlog tome je nedostatak tuđeg materijala kojim bi se mogao poslužiti, bilo da se radi o antičkim pjesnicima, renesansnim humanistima ili Kuniću.

S obzirom na žestoku kritiku upućenu Simonu Lemmu u *Ratio operis*, preostaje odgovoriti na pitanje koliko se Zamanja u prijevodu pridržava načela koja je tamo iznio. Zamanja implicira da on sam poseže za Vergilijevim riječima samo kada je to prikladno. Primjer bi bio prijevod stiha ἀλλ' ὅτε δὴ ἔτος ἦλθε περιπλομένων ἐνιαυτῶν (*Od.* 1.16), koji kod Zamanje glasi *Quin ubi jam tempus venit, volventibus annis* (1.17); klauzula je posuđena od Vergilija: *Certe hinc Romanos olim uoluentibus annis* (*Aen.* 1.234). Međutim, primjer prijevoda stihova navedenih u odlomku 4.5.5 ovog poglavlja pokazuje upravo suprotno. Zamanja, poput Kunića, u svoj tekst uvrštava epitete koji nisu nastali na temelju ikojeg Homerovog, no za razliku od njega Kunić nije kritizirao druge koji su činili isto. Kao i Lemmu, i Zamanji se može predbaciti izostavljanje Homerovih riječi i upisivanje elemenata kojih u izvorniku nema. Također je produžio ep za više od 1.000 stihova, te ni prigovor upućen Lemmu zbog proširivanja nije sasvim utemeljen.

ZAKLJUČAK

Grčka književnost počinje Homerovim epovima; rimska počinje prijevodom Homerova epa. Između Livija Andronika i Kunićeva prijevoda *Ilijade* iz 1776. prošla su dva tisućljeća, no problemi s kojima su se susretali Homerovi prevodioci ostali su isti. Najranija grčka epika nastala je usmeno, dok je rimska već od samih početaka nastajala uz pomoć pisma. Već je u grčkom svijetu u 5. st. pr. Kr. svijest o usmenoj prirodi Homerove epike nestala, no Homer nije zbog toga bio manje cijenjen te je i dalje zauzimao važno mjesto u grčkoj kulturi, a njegova je genijalnost bila neupitna. Zbog njegove važnosti kao začetnika epskog žanra, formulaičnost se smatrala jednim od esencijalnih obilježja junačke epike te su je i kasniji antički pisci zadržali, iako s mnogo manjim brojem ponavljanja identičnih izraza i mnogim inovacijama (primjerice upotreba hiperbatona kod Apolonija Rođanina). Oponašanje Homerovih izraza, primjerice formula za izlazak sunca, bilo je uvriježena praksa među antičkim epskim pjesnicima.

Od nastanka prvih prijevoda Homera na latinski prevodioci su se svaki na svoj način morali suočiti s problemom prevođenja homerskih formula, osobito epiteta koji su često djelovali suvišno ili neusklađeno s kontekstom, a po tvorbi su često bili složenice. Manja produktivnost latinskog jezika u tvorbi složenica u odnosu na grčki onemogućavala je prevodiocima da stvaraju nove riječi. U fragmentarno sačuvanom prijevodu Livija Andronika vidljivo je da je prvi prevodilac Homera pokušavao stvoriti latinske epitete koji homerskima nisu odgovarali značenjem, već stilom.

Podjela Rimskog Carstva na Istočno i Zapadno donijela je brojne političke, gospodarske, kulturne i jezične promjene. Utjecaj grčkog jezika i književnosti u zapadnoj kulturi u srednjem vijeku je oslabio, čemu su doprinijeli nedostupnost izvornih tekstova i nedostatak kvalificiranih učitelja. Iako je u srednjem vijeku grčki jezik postao praktički nepoznat na području nekadašnjeg Zapadnog Rimskog Carstva, nije nestao interes za Homerove epove. *Ilijada* i *Odiseja* i dalje su golicale maštu publike koja je o trojanskom ratu i Odisejevim lutanjima čitala u latinskoj parafrazi *Ilias Latina*, u srednjovjekovnim romanima i njihovim pjesničkim preradama, te kod rimskih pjesnika poput Vergilija, Ovidija i Stacija koji su upotrijebili homersku građu u svojim djelima.

S dolaskom humanizma povećao se interes za proučavanjem antike. Humanisti su čitali pohvale u čast Homeru kod rimskih klasika poput Horacija, te su željeli upoznati *Ilijadu* i *Odiseju* iz prve ruke, čitanjem samih tekstova, a ne njihovih srednjovjekovnih adaptacija i sažetaka. Rani prozni prevodioci vrlo su slobodno pristupali Homeru: Leonardo Bruni je to učinio kao govornik, Lorenzo Valla kao historiograf. Prvi pjesnički prijevodi u heksametru pojavili su se sredinom 15. st., no tek je prijevod Eobana Hessea iz 1540. prvi cjelovit prijevod Homera u stihu.

Prevodioci Homerovih epova na latinski susretali su se sa specifičnim problemom koji nije postojao kod prevođenja na žive jezike: Vergilijevim utjecajem na cjelokupnu latinsku epiku pisanu poslije njega, kako rimsku tako i humanističku. Homeru su kao nedovoljno sofisticiranom u usporedbi s Vergilijem bile upućene mnoge kritike zbog tema i zapleta s jedne, te stila s druge strane. Dok su Vergilijevi junaci, na čelu s Enejom, oličenja vrlina te su se spremni žrtvovati za više ciljeve, Homerovi su – kako smrtnici, tako i bogovi – bili i odviše skloni neprimjerenom ponašanju. Stilski gledano, velika Homerova mana bila je upotreba formula i općenito epskih ponavljanja: prema Kvintilijanovim naputcima, ponavljanje treba izbjegavati.

U doba neoklasicizma, koji je prema Homeru bio manje strog od renesanse, Homer ponovno postaje izvor inspiracije, o čemu svjedoči i likovna umjetnost tog doba. Krugu rimskih neoklasicista okupljenih u književnom udruženju *Accademia dell' Arcadia* pripadali su hrvatski isusovci Rajmund Kunić i Bernard Zamanja. Kao vrsni poznavaoči obaju klasičnih jezika okušali su se u prevođenju nekoliko književnih vrsta s grčkog na latinski. Budući da je neoklasicistička prevodilačka praksa dopuštala prevodiocu zadiranje u tekst i unošenje „ispravaka“ kad prevodilac procijeni da je potrebno, Kunić i Zamanja nisu u svakom trenutku jednako vjerni Homeru kao što su to, primjerice, Maretić, Verity i Voss. Kunić je u predgovoru *Ilijadi* izložio svoja prevodilačka načela i žestoko se obrušio na školu doslovnih prevodilaca; Zamanja je nešto suzdržaniji.

U prevođenju formula Kunić ne koristi jedan, univerzalni pristup koji bi dosljedno primjenjivao u svakom slučaju. Bez obzira na povremene manje promjene u izrazu i sadržaju (izbacivanje ili dodavanje), funkcionalne formule služe svojoj svrsi: označavaju početak govora, završetak gozbe, umiranje ili izlazak sunca, a Kunić ih oblikuje po uzoru na ranije pjesnike i ne udaljava se od latinske epske tradicije. Formule za uvođenje govora su u većini slučajeva kraće nego kod Homera. Proširivanja su češća kod ostalih tipova i najčešće su potaknuta Vergilijem. Opća tendencija u prevođenju funkcionalnih formula je izbjegavanje ponavljanja. Kunić vrlo

rijetko ponavlja potpuno isti stih; u slučaju formula za završetak gozbe unosi barem minimalne varijacije.

Dok funkcionalne formule zadržavaju funkcionalnost kakvu imaju u izvorniku, epitetima, koji nisu funkcionalni i samim time mogu biti izostavljeni bez utjecaja na kontekst, Kunić pristupa na nekoliko načina. Kunićevi prijevodi epiteta mogu biti vjerni, približni ili slobodni, a povremeno su epiteti sasvim izostavljeni. Kunić si u prevođenju epiteta dopušta mnogo veću slobodu nego kod funkcionalnih formula. Neke Homerove epitete uopće ne prevodi, dok istodobno opisuje junake epitetima kojih nema u izvorniku. Umjesto epiteta kojima se izražava idealno svojstvo, koristi i pridjeve i participe koji dočaravaju likove u konkretnim situacijama. U rijetkim slučajevima Homerovu sintagmu zamjenjuje pokaznom zamjenicom. Sklon je upotrebljavanju imenica koje označavaju rodbinske odnose. Nekim likovima daje nove epitete, dok neke homerske sasvim izbjegava prevesti. Budući da su epiteti povezani s likovima, njegov se postupak može objasniti težnjom da kroz prevođenje epiteta iznese svoje viđenje homerskih junaka, primjerice da prikaže Hektora kao što muževnijeg junaka. Za Kunićeve prijevode funkcionalnih formula kao uzori su služili raniji autori: značajne su podudarnosti s Vergilijem i djelom *Ilias Latina*; moguć je i utjecaj epike srebrnog doba, a kod epiteta postoje podudarnosti s Angelom Polizianom.

Zamanjin pristup prevođenja formula sličan je Kunićevom. Kao i Kunić, Zamanja koristi elemente epike pisane na latinskom, s Vergilijem kao glavnim uzorom, što je i očekivano prema *Ratio operis*. Kod Zamanje je kao uzor prisutniji Ovidije, a vrlo je malo poveznica s ranijim latinskim prijevodima Homera i djelom *Ilias Latina*. Kod Zamanje je nešto veća raznolikost kod formula za završetak gozbe, a najveća je razlika između Kunića i Zamanje u pristupu prevođenju epiteta jer Kunić nudi brojnije prijevodne ekvivalente. Zamanjina sklonost sažimanju kod epiteta u suprotnosti je s njegovom sklonosti slobodnom proširivanju teksta Vergilijevim materijalom gdje za to nema potrebe. Zamanja, poput Kunića, u svoj tekst uvrštava epitete koji nisu nastali na temelju ikojeg Homerovog izraza. Takav način prevođenja nije neočekivan s obzirom na neoklasicističke prevodilačke stavove i isusovačka razmišljanja o razlikama između Vergilija i Homera. Kunić i Zamanja stvorili su verziju *Ilijade*, odnosno *Odiseje*, za svoje doba i svoj intelektualni krug.

POPIS LITERATURE

- Alegre 1776 *Francisci Xaverii Alegrii Americani Veracruzensis Homeri Ilias Latino Carmine Expressa, Cui Accedit Ejusdem Alexandrias, Sive de Expugnatione Tyri Ab Alexandro Macedone Libri Quatuor. Tomus Primus Libros Iliadis Quatuordecim Priores Complectens.* 1776. Bologna: Typis Ferdinandi Pisarri.
- Alegre 1788 *Francisci Xaverii Alegre Mexicani Veracruzensis Homeri Ilias Latino carmine expressa. Editio Romana venustior, et emendatior.* 1788. Apud Salvionem, typographum Vaticanum.
- Armstrong 2008 Armstrong, Richard H. 2008. "Classical Translations of the Classics: The Dynamics of Literary Tradition in Retranslating Epic Poetry." U: *Translation & the Classic*, Vanda Zajko, Alexandra Lianeri (ur.). Oxford: Oxford University Press.
- Arnold 1861 Arnold, Matthew. 1861. *On Translating Homer*. London: Longman, Green, Longman, and Roberts.
- Bartlett 1935 Bartlett, Phyllis. 1835. "Chapman's Revisions in his Iliads." *ELH* 2 (1): 92-119.
- Beneša 2006 Beneša, Damjan. 2006. *De morte Christi*. Kritičko izdanje priredio i uvodnu studiju napisao Vladimir Rezar. Zagreb: Ex libris.
- Bietenholz, Deutscher 1985 Bietenholz, Peter G., Thomas Brian Deutscher (ur.). 1985. *Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation, Volumes 1-3*. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press.
- Bolgar 1954 Bolgar, R. R. 1954. *The Classical Heritage and Its Beneficiaries*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bowra 1952 Bowra, Maurice. 1952. *Heroic Poetry*. London: Macmillan & Co.
- Brand, Pertile 1999 Brand, C. P., Lino Pertile (ur.). 1999. *The Cambridge History of Italian Literature*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Bratičević 2010 Bratičević, Irena. 2010. "Epigrami Rajmunda Kunića: tradicija teksta i problemi interpretacije I." Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Bratičević 2012 ———. 2012. "Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića."

- Bricko 2002 Bricko, Marina. 2002. "Naknadno upisana Arkadija: Teokritove idile u Kunićevu i Zamanjinu prijevodu." U: *Hrvatska književna baština* 2. Zagreb: Ex libris.
- Burkert 1992 Burkert, Walter. 1992. *The Orientalizing Revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Carsughi 1999 Carsughi, Ranieri. 1999. *Ars bene scribendi studiosis rhetoricae adolescentibus proposita olim in Collegio Romano... Carmen didascalicum. Adduntur praeterea nonnulla eiusdem epigrammata*. Uvod napisala Yasmin Haskell. <http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/rainer.html>. 23. 1. 2015.
- Celenza 2009 Celenza, Christopher S. 2009. "Hellenism in the Renaissance." U: *The Oxford Handbook of Hellenic Studies*, G. R. Boys-Stones, Barbara Graziosi, Phiroze Vasunia (ur.), 150–65. Oxford: Oxford University Press.
- Clark 2011 Clark, Frederic. 2011. "Authenticity, Antiquity, and Authority: Dares Phrygius in Early Modern Europe." *Journal of the History of Ideas* 72 (2): 183–207. doi:10.1353/jhi.2011.0013.
- Clark 2004 Clark, Matthew. 2004. "Formulas, Metre and Type-Scenes." U: *The Cambridge Companion to Homer*, R. L. Fowler (ur.), 117–38. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Combella 1982 Combella, Frederick M. 1982. "Two Blameless Homeric Characters." *The American Journal of Philology* 103 (4): 361–72.
- Conte 1994 Conte, Gian Biagio. 1994. *Latin Literature: A History*. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press.
- CroALa "Croatiae Auctores Latini (CroALa)." <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/>. 1. 5. 2014.
- Dante 1963 Dante. 1963. *Pakao*. Preveo Mihovil Kombol. Beograd: Izdavačko preduzeće „Rad“.
- de Jong 2011 de Jong, Irene. 2001. *A Narratological Commentary On the Odyssey*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Divković 1990 Divković, Mirko. 1900. *Latinsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Naprijed.

- Donoghue 2010 Donoghue, Steve. 2. 9. 2010. "Penguins on Parade: The Anger of Achilles!." <http://www.openlettersmonthly.com/stevereads/2010/09/penguins-on-parade-the-anger-of-achilles/>. 23. 1. 2015.
- Du   2005 Du  , Casey. 2005. "Homer's Post-Classical Legacy." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 397–414. Malden, MA: Blackwell.
- Dunbar 1880 Dunbar, Henry. [1880]. *A Complete Concordance to the Odyssey and Hymns of Homer*. [Oxford: Clarendon Press].
- Edwards 1970 Edwards, Mark W. 1970. "Homeric Speech Introductions." *Harvard Studies in Classical Philology* 74: 1–36.
- Edwards 1986 ———. 1986. "Homer and the Oral Tradition: The Formula, Part I." *Oral Tradition* 1/2: 171–230.
- Edwards 2005 ———. 2005. "Homer's *Iliad*." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 302–14. Malden, MA: Blackwell.
- Elliott 2008 Elliott, Jackie. 2008. "Ennian Epic and Ennian Tragedy in the Language of the Aeneid: Aeneas' Generic Wandering and the Construction of the Latin Literary Past." *Harvard Studies in Classical Philology* 104: 241–72.
- Fantuzzi 2001 Fantuzzi, Marco. 2001. "'Homeric' Formularity in the Argonautica of Apollonius of Rhodes." U: *A Companion to Apollonius Rhodius*, Theodore D. Papanghelis, Antonios Rengakos (ur.), 171–92. Leiden; Boston: Brill.
- Farrell 2005 Farrell, Joseph. 2005. "The Origins and Essence of Roman Epic." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 417–28. Malden, MA: Blackwell.
- Farrell 2010 ———. 2010. *A Companion to Vergil's Aeneid and Its Tradition*. Chichester, West Sussex, UK; Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Fay 1951 Fay, H. C. 1951. "Chapman's Materials for His Translation of Homer." *The Review of English Studies* 2 (6): 121–28.
- Feingold 2003 Feingold, Mordechai. 2003. *Jesuit Science and the Republic of Letters*. Cambridge, Mass: MIT Press.

- Ferluga-Petronio 1996 Ferluga-Petronio, Fedora. 1996. "Monti, Kunić i prijevod Homerove *Ilijade*." *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* XXXIV: 91–101.
- Finkelberg 1986 Finkelberg, Margalit. 1986. "Is Kleos Aphthiton a Homeric Formula?" *The Classical Quarterly* 86 (1): 1–5.
- Finkelberg 1989 ———. 1989. "Formulaic and Nonformulaic Elements in Homer." *Classical Philology* 84 (3): 179–97.
- Finkelberg 2005 ———. 2005. "Oral Theory and the Limits of Formulaic Diction." *Oral Tradition* 19 (2): 236–52. doi:10.1353/ort.2005.0004.
- Finsler 1912 Finsler, Georg. 1912. *Homer in Der Neuzeit: Von Dante Bis Goethe*. Leipzig; Berlin: Verlag von B. G. Teubner.
- Flamand 2003 Flamand, Jean-Marie. 2003. "Christiane Deloince-Louette, Sponde Commentateur d'Homère." *Revue D'histoire Littéraire de La France* 103 (3): 18–22.
- Ford 2006 Ford, Philip. 2006. "Homer in the French Renaissance." *Renaissance Quarterly* 59 (1): 1–28.
- Ford 2007 ———. 2007. *De Troie à Ithaque: réception des épopées homériques à la Renaissance*. Genève: Droz.
- Fruyt 2002 Fruyt, Michèle. 2002. "Constraints and Productivity in Latin Nominal Compounding." *Transactions of the Philological Society* 100 (3): 259–87.
- Gantar 1970 Gantar, Kajetan. 1970. "Andreas Divus iz Kopra - prevajalec Homerja." *Zgodovinski časopis* 24 (3-4): 273–78.
- García de Passo Carrasco 1996 García de Passo Carrasco, Dolores. 1996. "Andrea Divo como fuente en la Odyssea de Vicente Mariner." *Excerpta Philologica* 6: 133–43.
- Garrod 2014 Garrod, Raphaële. 2014. "The Jesuit Ratio Studiorum (1599 Edition). Prescribed Texts: Grammar, the Humanities, Rhetoric, and Philosophy." U: *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World; Micropedia*, Philip Ford, Jan Bloemendal, Charles Fantazzi (ur.), 1009–11. Leiden; Boston: Brill.
- Glei 2001 Gleis, Reinhold F. 2001. "Outlines of Apollonian Scholarship 1955-1999." U: *A Companion to Apollonius Rhodius*, Theodore D. Papanghelis, Antonios Rengakos (ur.), 1–26. Leiden; Boston: Brill.

- Graziosi 2008 Graziosi, Barbara. 2008. "The Ancient Reception of Homer." U: *A Companion to Classical Receptions*, Hardwick, Lorna (ur.), 26–37. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
- Graziosi, Haubold 2010 Graziosi, Barbara, Johannes Haubold. 2010. *Homer, Iliad, Book VI*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Grendler 1989 Grendler, Paul F. 1989. *Schooling in Renaissance Italy: Literacy and Learning, 1300-1600*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Griffin 2004 Griffin, Jasper. 2004. *Homer, The Odyssey*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Griffolini 2011 *Odyssea Homeri a Francisco Griffolino Aretino in Latinum Translata: Die Lateinische Odyssee-Uebersetzung Des Francesco Griffolini*. 2011. Eingeleitet und herausgegeben von Bernd Schneider und Christina Meckelnborg.. Leiden; Boston: Brill.
- Haskell 2003 Haskell, Yasmin Annabel. 2003. *Loyola's Bees: Ideology and Industry in Jesuit Latin Didactic Poetry*. Oxford; New York: British Academy; Oxford University Press.
- Haskell 2010 ———. 2010. "Practicing What They Preach? Vergil and the Jesuits." U: *A Companion to Vergil's Aeneid and Its Tradition*, Joseph Farrell (ur.), 203–16. Chichester, West Sussex, United Kingdom; Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Haskell 2014 ———. 2014. "The Passion(s) of Jesuit Latin." U: *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World: Macropedia*, Philip Ford, Jan Bloemendal, Charles Fantazzi (ur.), 775–88. Leiden; Boston: Brill.
- Heath 2001 Heath, John. 2001. "Telemachus Pepnymenos: Growing into an Epithet." *Mnemosyne* 54 (2): 129-157.
- Higbie 2011 Higbie, Carolyn. 2011. "Cicero the Homerist." *Oral Tradition* 26 (2): 379–88.
- Homer 1711 Homère. *L'Iliade*. Traduit en françois avec des remarques. Par Madame Dacier. A Paris, Chez Rigaud Directeur ds l'Imprimerie Royale, ruë de la Harpe.
- Homer 1995 Homer. 1995. *Ilias*. Aus dem Griechischen von Johann Heinrich Voss. München: Wilhelm Goldmann Verlag.

- Homer 2004 Homère. 2004. *L'Iliade*. Traduction Charles-René-Marie Leconte de L'Isle. The Project Gutenberg.
<http://www.gutenberg.org/cache/epub/14285/pg14285.html> 29. 1. 2015.
- Homer 2011 Homer. 2011. *The Iliad*. Translated by Anthony Verity. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Hrvatski latinisti II* Gortan, Veljko; Vratović, Vladimir (ur). 1970. *Hrvatski latinisti = Croatici auctores qui latine scripserunt*. Sv. 2, Pisci 17-19. stoljeća = *Auctores saec. XVII-XIX*. Zagreb: Zora, Matica hrvatska.
- Ianziti 2012 Ianziti, Gary. 2012. *Writing History in Renaissance Italy: Leonardo Bruni and the Uses of the Past*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- IJsewijn 1990 IJsewijn, Jozef. 1990. *Companion to Neo-Latin Studies Pt. I, Pt. I.*, Leuven: Leuven University Press; Peeters Press.
- Irmscher 2006 Irmscher, Johannes. 2006. "Arcadianism." U: *Brill's New Pauly: Classical Tradition* 1, Manfred Landfester Hubert Cancik, Helmuth Schneider (ur.), 210–213. Leiden; Boston: Brill.
- Kallendorf 2008 Kallendorf, Craig W. 2008. *Humanist Educational Treatises*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press.
- Kaminski 2007 Kaminski, Thomas. 2007. "Neoclassicism." U: *A Companion to the Classical Tradition*, Craig W. Kallendorf (ur.), 57–71. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
- Katz 2005 Katz, Joshua T. 2005. "The Indo-European Context." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 20–30. Malden, MA: Blackwell.
- Kendrick 2005 Kendrick, Robert. 2005. "Ancient Epics, Renaissance Translations." Chicago, Illinois: The University of Chicago.
- Knezović 1992 Knezović, Pavle. 1992. "Rajmond Kunić pjesnik i prevodilac." U: *Isusovci u Hrvata*, Vladimir Horvat (ur), 345–55. Zagreb.
- Kunić 1776 *Homeri Ilias Latinis Versibus Expressa a Raymundo Cunichio Ragusino*. 1776. Romae: Joannes Zempel.

- Kunić 1784 *Homeri Ilias Latinis versibus expressa a Raymundo Cunichio Ragusino professore eloquentiae et linguae Graecae in Collegio Romano*. 1784. Vindobonae: Typis et sumptibus Sonnleithnerianis.
- Laird 2003 Laird, Andrew. 2003. "La Alexandriada de Francisco Xavier Alegre: Arcanis sua sensa figuris." *Nova Tellus* 21 (2): 165–76.
- Laird 2012 ———. 2012. "Patriotism and the Rise of Latin in Eighteenth-Century New Spain." *Renaissanceforum* 8: 231–61.
- Levine Rubinstein 1983 Levine Rubinstein, Alice. 1983. "Imitation and Style in Angelo Poliziano's Iliad Translation." *Renaissance Quarterly* 36 (1): 48–70.
- Lewis, Short 1879 Lewis, C. T.; Short, C. A *Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1879.
- Liddell, Scott 1940 Liddell, H. G.; Scott, R. A *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1940.
- Lynn-George 1993 Lynn-George, M. 1993. "A Reflection on Homeric Dawn in the Parodos of Aeschylus, Agamemnon." *The Classical Quarterly* 43 (1): 1–9.
- Maïer 1966 Maïer, Ida. 1966. *Ange Politien: la formation d'un poète humaniste, 1469-1480*. Genève: Droz.
- Maixner 1889a Maixner, Franjo. 1889. "Život i rad Rajmunda Kunića." *Rad JAZU* 96: 110–166.
- Maixner 1889b Maixner, Franjo. 1889. "Život i rad Rajmunda Kunića." *Rad JAZU* 98: 85–153.
- Majnarić 1949 Majnarić, Nikola. "Prilog za poznavanje Kunićeva prijevoda Ilijade (Vergilijev utjecaj kod prevođenja poredaba)". *Hoffillerov zbornik (Serta Hoffilleriana)*. Zagreb: [s. n.], 1949, 167-178.
- Masen 1661 Masenius, Jacobus. 1661. *Heroica poesis praeceptionibus et exemplis illustrata*. Coloniae: apud Ioannem Busaeum.
- Matasović 2014 Matasović, Ranko. 2014. "Proto-Indo-European Poetics in 'The Tale of Prince Igor.'" www.academia.edu. 6. 10. 2014.
- Mheallaigh 2008 Mheallaigh, Karen Ní. 2008. "Pseudo-Documentarism and the Limits of Ancient Fiction." *American Journal of Philology* 129 (3): 403–31. doi:10.1353/ajp.0.0021.

- Moore 2000 Moore, Fabienne. 2000. "Homer Revisited: Anne Le Fevre Dacier's Preface to Her Prose Translation of the Iliad in Early Eighteenth-Century France." *Studies in the Literary Imagination* 33 (2): 87–107.
- Moss 1986 Moss, Jean Dietz. 1986. "The Rhetoric Course at the Collegio Romano in the Latter Half of the Sixteenth Century." *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric* 4 (2.): 137–51.
- Movrin 2010 Movrin, David. 2010. *Fidus interpres / Zvest prevajalec: slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Znanstvena založba FF.
- Murphy 2008 Murphy, Paul V. 2008. "Jesuit Rome and Italy." U: *The Cambridge Companion to the Jesuits*, Thomas Worcester (ur.), 71–87. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Musisque Deoque "Musisque Deoque" <http://www.mqdq.it>. 23. 1. 2015.
- Nelis 2005 Nelis, D. P. 2005. "Apollonius of Rhodes." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 353–63. Malden, MA: Blackwell.
- Nevenić Grabovac 1967 Nevenić Grabovac, Darinka. 1967. *Homer u Srba i Hrvata*. Beograd: Filozofski fakultet Beogradskog univerziteta.
- Noegel 2005 Noegel, Scott B. 2005. "Mesopotamian Epic." U: *A Companion to Ancient Epic*, John Miles Foley (ur.), 233–45. Malden, MA: Blackwell.
- Novaković 1992 Novaković, Darko. 1992. "Kunićevi prijevodi iz Grčke antologije." *Latina et Graeca* XX (39-40): 9–34.
- Novaković 2004 ———. 2004. "Jan Panonije kao prevodilac s grčkoga: filologija u službi politike." *Latina et Graeca* N. S. 5: 13–27.
- Novaković 2005 ———. 2005. "Hrvatska novolatinska epika." *Latina et Graeca* XXIV (8): 33–38.
- Pardini 2001 Pardini, Alessandro. 2001. "A Homeric Formula in Catullus." *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 131: 109–18.
- Parry 1971 Parry, Milman. 1971. *The Making of Homeric Verse*. Adam Parry (ur). Oxford: Clarendon Press.

- Pavese, Boschetti 2003 Pavese, Carlo Odo, Federico Boschetti. 2003. *A Complete Formular Analysis of the Homeric Poems*. Amsterdam: A. M. Hakkert
- Perseus <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> 30. 1. 2015.
- Pfizenmaier 1997 Pfizenmaier, Thomas C. 1997. *The Trinitarian Theology of Dr. Samuel Clarke (1675-1729): Context, Sources, and Controversy*. Leiden; New York: Brill.
- Phinney 1965 Phinney, Edward Jr. 1965. "Continental Humanists and Chapman's Iliads." *Studies in the Renaissance* 12: 218–26.
- Poeti d'Italia "Poeti d'Italia." <http://www.mqdq.it/mqdq/poetiditalia/index.jsp>.
- Poetry Foundation "Poetry Foundation." <http://www.poetryfoundation.org/poem/241042>. 23. 1. 2015.
- Posavac 1986 Posavac, Zlatko. 1986. *Estetika u Hrvata*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Powell 1999 Powell, J. G. F. 1999. *Cicero the Philosopher: Twelve Papers*. Oxford: Clarendon press.
- Prendergast 1869 Prendergast, Guy Lushington. 1869. *A Concordance to the Iliad of Homer*. London: Longmans, Green, and Co.
- Radin 1988 Radin, Alice P. 1988. "Sunrise, Sunset: ēmos in Homeric Epic." *The American Journal of Philology* 109 (3): 293–307.
- Rapin 1669 Rapin, René. 1669. *Observations sur les poèmes d'Homère et de Virgile*. Paris: Thomas Jolly, Denys Thierry & Claude Barbin.
- Ratio studiorum* 1970 *The Jesuit Ratio studiorum of 1599*. 1970. Washington D. C.: Conference of Major Superiors of Jesuits.
- Richardson 1943 Richardson, L. J. D. 1943. "Virgil and the Homeric Epithet." *Greece & Rome* 12 (34): 1–14.
- Rigg 1992 Rigg, A. G. 1992. *A History of Anglo-Latin Literature, 1066-1422*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Roberts 2007 Roberts, J. W. (ur.). 2007. *The Oxford Dictionary of the Classical World*. Oxford: Oxford University Press.

- Rocco 2000 Rocco, Alessandra. 2000. *Carlo Marsuppini, traduttore d'Omero: la prima traduzione umanistica in versi dell'Iliade (primo e nono libro)*. Padova: Il poligrafo.
- Russo 1963 Russo, Joseph A. 1963. "A Closer Look at Homeric Formula." *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 94: 235–47.
- Saïd 2011 Saïd, Suzanne. 2011. *Homer and the Odyssey*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Scott 1994 Scott, Robert Lawrence. 1994. "On Translating the *Iliad* in English." Ann Arbor: Michigan State University.
- Senc 1991 Senc, Stjepan. 1991. *Grčko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Naprijed.
- Sherratt 2004 Sherratt, Susan. 2004. "Feasting in Homeric Epic". *Hesperia* 73: 301–337.
- Simoniti 1984 Simoniti, Primož. 1984. "Glareanov latinski prevod *Iliade*." *Živa antika* 34: 187–193.
- Slamnig 1999 Slamnig, Ivan. 1999. *Svjetska književnost zapadnoga kruga: od srednjega vijeka do danasnjih dana*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sowerby 1997a Sowerby, Robin. 1997. "Early Humanist Failure with Homer I." *International Journal of the Classical Tradition* 4 (1): 37–63.
- Sowerby 1997b ———. 1997. "Early Humanist Failure with Homer II." *International Journal of the Classical Tradition* 4 (2): 165–94.
- Sowerby 2006 ———. 2006. *The Augustan Art of Poetry: Augustan Translation of the Classics*. Oxford ; New York: Oxford University Press.
- Škiljan 1996 Škiljan, Dubravko, ur. 1996. *Leksikon antickih autora = Lexicon scriptorum antiquorum*. Zagreb: Latina & Graeca: Matica hrvatska.
- Šonje 1975 Šonje, Šimun. 1975. "Osobitosti Homerova epskog stila u *Odiseji* Bernarda Džamanjića (Zamanje)." *Dubrovnik* 1: 24–52.
- Šonje 1976 ———. 1976. "Prigodom 200. obljetnice prijevoda Homerove *Ilijade* od Rajmunda Kunića (1776 - 1976)." *Dubrovnik* 5 - 76: 34–46.
- Šoštarić 2013 Šoštarić, Petra. 2013. "Ulisse, condottiero di uomini: innovazione nella traduzione di Zamagna delle formule omeriche." U: *Ulisse*

per Sempre: Miturgie omeriche e cultura mediterranea: Rendiconti, Ezio Pellizer (ur.), 83–93. Trieste: Editreg Trieste.

- Traill 1990 Traill, David A. 1990. "Unfair to Hector?." *Classical Philology* 85 (4), 299–303.
- van der Poel 1993 van der Poel, Marc. 1993. "Francisco Javier Alegre (1729-1788) and the Use of Latin in the Eighteenth Century." *Studi Umanistici Piceni* XIII: 209–17.
- Vratović 1984 Vratović, Vladimir. 1984. "*Fides i venustas* u Kunićevu razmišljanju o prevoditeljskim načelima." *Umjetnost riječi* 28 (3): 112-115.
- Watkins 1995 Watkins, Calvert. 1995. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York: Oxford University Press.
- West 2007 West, M. L. 2007. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- West 2011 West, M. L. 2011. *The Making of the Iliad: Disquisition and Analytical Commentary*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Wiebenson 1964 Wiebenson, Dora. "Subjects from Homer's *Iliad* in Neoclassical Art." *The Art Bulletin* 46 (1): 23-37.
- Wise 1961 Wise, John E. 1961. "Jesuit School Beginnings." *History of Education Quarterly* 1 (1): 28–31.
- Worcester 2008 Worcester, Thomas, ur. 2008. *The Cambridge Companion to the Jesuits*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.
- Yenter, Vailati 2014 Yenter, Timothy, and Ezio Vailati. 2014. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ur.). <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/clarke/>. 23. 1. 2015.
- Young 2008 Young, Philip H. 2008. *The Printed Homer: A 3000 Year Publishing and Translation History of the Iliad and the Odyssey*. Jefferson, NC; London: McFarland.
- Zamanja 1764 *Bernardi Zamagnae e Societate Jesu Echo libri duo. Selecta Graecorum carmina versa Latine a Raymundo Cunichio ex eadem Societate*. 1764. Romae: Ex typographia Francisci Bizzarini Komarek.

- Zamanja 1777 *Homeri Odyssea Latinis versibus expressa a Bernardo Zamagna Ragusino ad optimum principem Petrum Leopoldum Austriacum.* 1777. Senis: Excudebant fratres Pazzini Carlii.
- Zamanja 1832 *Homeri Odyssea Latinis versibus expressa a Bernardo Zamagna Rhacusino, editio novissima.* 1832. Jadera: Ex typis Battara.
- Zamanja s. a. *Epistolae.* s. a. [Venetiis].
- Zima 1988 Zima, Luka. 1988. *Figure u našem narodnom pjesništvu.* Zagreb: Globus.

**PRILOG 1: KATALOG FORMULA ZA UVOĐENJE GOVORA U KUNIĆEVU
LATINSKOM PRIJEVODU *ILIJADE*¹⁶⁸**

1. pjevanje

1.25 ἀλλὰ κακῶς ἀφίει, κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε:

Imperat, ac flentem dictis incessit amaris: 1.37

1.58 τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Quos inter surgens heros ita farier orsus: 1.79

1.73 ὁ σφιν ἐν φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Talia Pelides: contra cui talibus infit 1.91

1.84 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Aeacides contra; Fide, inquit, pelle timorem, 1.110

1.121 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς:

Vix ea fatus erat, paribus cum dius Achilles

It contra dictis, et magno haec pectore fatur: 1.152-153

1.130 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Tum sic Atrides: Nequidquam vana per artem 1.164

1.148 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Talibus ille: tuens quem dudum lumine torvo

Pelides: 1.184-185

1.172 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

... Quae postquam talia fatus

Pelides, contra tumido Pelopeius ore: 1.213-214

1.201 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

¹⁶⁸ Formule su poredane redoslijedom kojim se pojavljuju kod Homera.

... ac talia fatur. 1.247

1.206 τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Haec heros; blandis cui sic Tritonia verbis. 1.252

1.215 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Sic dea; sic placidis respondit vocibus heros: 1.262

1.253 ὃ σφιν ἐν φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Qui bonus ambobus prudenti haec pectore fatur: 1.311

1.285 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec senior. tum sic Atrides: 1.349

1.333 αὐτὰρ ὃ ἔγνω ἦσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε:

Pelides haec miti pectore fatur: 1.407

1.351 πολλὰ δὲ μητρὶ φίλῃ ἡρήσατο χεῖρας ὀρεγνύς:

Et caram tali est affatus voce parentem: 1.426

1.361 χειρὶ τέ μιν κατέρεξεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Tum roseo, blande compellans, ore locuta est: 1.439

1.364 τὴν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Ille refert, imo gemitum de pectore ducens: 1.442

1.413 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Θέτις κατὰ δάκρυ χέουσα:

Haec ille: haec lacrimis contra Thetis alma profusis: 1.499

1.440-441 τὴν μὲν ἔπειτ' ἐπὶ βωμὸν ἄγων πολύμητις Ὀδυσσεὺς

πατρὶ φίλῳ ἐν χερσὶ τίθει καὶ μιν προσέειπεν:

Ipse manu sacram Phoebi quam sistit ad aram,

Atque patri, ut jussus, tradens haec fatur Ulysses: 1.530-531

1.450 τοῖσιν δὲ Χρύσης μεγάλ' εὐχετο χεῖρας ἀνασχών:

... Chryses ambas ad sidera palmas

Sustulit, ac senior sic magna est voce precatus: 1.541-542

1.517 τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Ingemuit pater; 1.623

1.539 αὐτίκα κερτομίοισι Δία Κρονίωνα προσηύδα:

... talibus audax

Orsa Jovem dictis incessere: 1.648-649

1.544 τὴν δ' ἡμεῖβετ' ἔπειτα πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε:

Sic Juno: ast hominum contra pater, atque deorum: 1.654

1.551 τὸν δ' ἡμεῖβετ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη:

Huic amplis veneranda oculis Saturnia 1.661

1.560 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Huic genitor, nutu caeli qui nubila cogit: 1.671

1.585 μητρὶ φίλῃ ἐν χειρὶ τίθει καὶ μιν προσέειπε:

Inque manus cyathum matri dedit, atque ita fatur. 1.703

2. pjevanje

2.7 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Hoc vocat ad sese confestim, ac talia mandat. 2.8

2.22 τῷ μιν εἰσιδάμενος προσεφώνεε θεῖος ὄνειρος:

Tum fatur: 2.27

2.55 τοὺς ὃ γε συγκαλέσας πυκινὴν ἀρτύνετο βουλήν:

... dehinc talia fatur

Consilium exorsus: 2.61- 62

2.78 ὃ σφιν ἐν φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Litoreae rex ille Pyli dehinc talia Nestor

Subjecit: 2.87-88

2.109 τῷ ὃ γ' ἐρεϊσάμενος ἔπε' Ἀργεῖοισι μετηύδα:

Hoc et tum nixus simulato haec pectore coepit: 2.124

2.156 εἰ μὴ Ἀθηναίην Ἥρη πρὸς μῦθον ἔειπεν:

Pubes, Juno foret nī sic affata Minervam: 2.177

2.172 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη προσέφη γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Quem prope stans dulci sic voce affata Minerva est. 2.193

2.245 καί μιν ὑπόδρα ἰδὼν χαλεπῶ ἠνίπαπε μύθῳ:

... Ulysses

Adstitit at fanti subitus; torvoque protervum

Ore tuens tales rupit de pectore voces. 2.281-283

2.283 ὁ σφιν ἐν φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Ille autem haec fari prudenti e pectore coepit. 2.330

2.322 Κάλχας δ' αὐτίκ' ἔπειτα θεοπροπέων ἀγόρευε:

Tum Calchas prompsit veraci has pectore voces 2.378

2.336 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Tum senior surgitque, ac fatur talia Nestor. 2.393

2.369 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec Nestor: mirans cui talibus infit Atrides. 2.435

2.411 τοῖσιν δ' εὐχόμενος μετέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Extulit, atque orans Agamemnon talibus infit: 2.486

3. pjevanje

3.38 τὸν δ' Ἑκτώρ νείκεσεν ἰδὼν αἰσχροῖς ἐπέεσσιν:

Hector at haec cernens non irae parcere, voci

Nec potuit; dictis fratrem et proscidit acerbis. 3.46-47

3.58 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδής:

Cui Paris: 3.72

3.81 αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄϋσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Exclamans turbam compressit voce furentem. 3.96

3.85 ... Ἑκτώρ δὲ μετ' ἀμφοτέροισιν ἔειπε:

... coepit cum talibus Hector: 3.100

3.96 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Μενέλαος:

... Menelaus talia contra. 3.110

3.129 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη προσέφη πόδας ὠκέα Ἴρις:

Quam prope stans Iris blanda sic voce locuta est: 3.147

3.155 ἦκα πρὸς ἀλλήλους ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευον:

... submissa haec dicere voce

Mirantes inter sese coepere 3.176-177

3.171 τὸν δ' Ἑλένη μύθοισιν ἀμείβετο διὰ γυναικῶν:

Demisit mulier vultum pulcherrima, et alto

Corde trahens gemitum 3.195-196

3.199 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειθ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα:

Haec Priamus; formosa Jovis cui nata vicissim

Pauca refert 3.223-224

3.203 τὴν δ' αὖτ' Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἀντίον ἠΐδα:

Excipit Antenor: 3.227

3.228 τὸν δ' Ἑλένη τανύπεπλος ἀμείβετο διὰ γυναικῶν:

Illa refert: 3.253

3.275 τοῖσιν δ' Ἀτρεΐδης μεγάλ' εὐχετο χεῖρας ἀνασχών:

... extulit ambas

Atrides caelo palmas, mediusque virorum

Fudit clarisonas imo de pectore voces: 3.302-304

3.297 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν Ἀχαιῶν τε Τρώων τε:

Ast aliquis Troumque, et Achivūm talia secum 3.325

3.319 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν Ἀχαιῶν τε Τρώων τε:

Atque aliquis: 3.347

3.350 Ἀτρεΐδης Μενέλαος ἐπευξάμενος Διὶ πατρί:

caelicolum regem sic ore precatur. 3.382

3.364 Ἀτρεΐδης δ' ὤμωξεν ἰδὼν εἰς οὐρανὸν εὐρύν:

Suspexit caelum Atrides, et pectore ab imo

Has magno voces gemitu dedit: 3.398

3.389 τῇ μιν ἐεισαμένη προσεφώνεε δι' Ἀφροδίτη:
 Huic similis blanda Venus est sic voce locuta. 3.429
 3.398 θάμβησέν τ' ἄρ' ἔπειτα ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:
 ... subitoque adspectu exterrita 3.438
 3.413 τὴν δὲ χολωσαμένη προσεφώνεε δι' Ἀφροδίτη:
 Cui furiis incensa Venus 3.453
 3.427 ὅσσε πάλιν κλίνασα, πόσιν δ' ἠνίπαπε μύθῳ:
 ... fugacem
 Increpuitque virum, rupitque has pectore voces: 3.468-469
 3.437 τὴν δὲ Πάρις μύθοισιν ἀμειβόμενος προσέειπε:
 Haec fanti retulit contra Paris: 3.479
 3.455 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:
 Ergo haec in mediis Agamemnon milibus inquit: 497

4. pjevanje

4.24 Ἥρη δ' οὐκ ἔχαδε στήθος χόλον, ἀλλὰ προσηύδα:
 Juno iram haud tenuit, rupitque has pectore voces: 4.27
 4.30 τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:
 Cui pater ingenti respondit concitus ira: 4.34
 4.50 τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη:
 Iupiter haec: contra Juno cui talia fatur: 4.56
 4.69 αὐτίκ' Ἀθηναίην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 ... ac gnatae confestim talia mandat. 4.77
 4.81 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν ἰδὼν ἐς πλησίον ἄλλον:
 Atque tuens aliquis, suspensa mente, sodalem:
 Triste vel, ajebat, 4.90-91
 4.92 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Hunc prope stans verbis affata est Pallas amicis. 4.103

4.153 τοῖς δὲ βαρὺ στενάχων μετέφη κρείων Ἀγαμέμνων
 Pectore dans gemitus Agamemnon. plurima circum
 Turba gemit: questus ille hos fundebat ab ore. 4.172-173

4.183 τὸν δ' ἐπιθαρσύνων προσέφη ξανθὸς Μενέλαος:
 Cui tristem demens aegro de pectore curam,
 Atque metus omnes Menelaus: 4.204-205

4.188 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:
 At frater: 4.210

4.203 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Sic ait, ac, celerem ad regalia jussa ministrum,
 Talthybium alloquitur: 4.214-215

4.233 τοὺς μάλα θαρσύνεσκε παριστάμενος ἐπέεσσιν:
 His hortans acuitque animos, atque incitat iras: 4.262

4.241 τοὺς μάλα νεικείεσκε χολωτοῖσιν ἐπέεσσιν:
 ... furens verbis incessit acerbis: 4.270

4.256 αὐτίκα δ' Ἰδομενῆα προσηύδα μελιχίοισιν:
 Atque ducem blandis affatur vocibus ultro: 4.285

4.265 τὸν δ' αὖτ' Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἦ᾽δα:
 Idomeneus contra, Cretum rex: 4.294

4.284 καὶ σφεας φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Compellans ambos verbis affatur amicis. 4.317

4.312 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 ... atque ita fatur. 4.344

4.317 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ:
 Haec prior Atrides, cui Nestor talia contra: 4.351

4.336-337 τοὺς δὲ ἰδὼν νείκεσσαν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,
 καὶ σφεας φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Hos cernens verbis Agamemnon torvus acerbis

Increpat; iratoque has rumpit pectore voces: 4.372-373

4.349 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Dixerat: iratus regi haec Ithacesius heros: 4.385

4.356-357 τὸν δ' ἐπιμειδήσας προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων

ὥς γνῶ χwoόμενοιο: πάλιν δ' ὅ γε λάζετο μῦθον:

Olli subridens Agamemnon; vidit ut ira

Incensum, verso in melius sermone reponit: 4.393-394

4.368-369 καὶ τὸν μὲν νείκεσσαν ἰδὼν κρείων Ἀγαμέμνων,

καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Hunc quoque flammato compellans turbidus ore

Increpat, et dictis ad pugnam haud mollibus urget: 4.406-407

4.411 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

Haec Sthenelus: contra Diomedes torvus 4.455

4.508 Περγᾶμου ἐκκατιδὼν, Τρώεσσι δὲ κέκλετ' αὔσας:

Iratus Danaïs Teucros hortarier infit. 4.574

5. pjevanje

5.29-30 ἀτὰρ γλαυκῶπις Ἀθήνη

χειρὸς ἐλοῦσ' ἐπέεσσι προσηύδα θεοῦρον Ἄρηα:

Interea Martem (nanque is Trojana juvabat

Arma, gravis genti Danaūm deus) obvia Pallas

Aggreditur dictis, et vafro haec pectore fatur: 5.40-42

5.101 τῷ δ' ἐπὶ μακρὸν αὔσε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱός:

... sublatoque alacer clamore profatur

Pandarus: 5.127-128

5.114 δὴ τότε ἔπειτ' ἤρᾱτο βοήν ἀγαθὸς Διομήδης:

... magno divam clamore vocavit 5.147

5.123 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Adstitit, et verbis virtutem accendit amicis: 5.160
 5.170 στῇ δὲ πρόσθ' αὐτοῖο ἔπος τέ μιν ἀντίον ἦυδα:
 ... invento verbis haec fatur amicis. 5.208
 5.179 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱός:
 Haec Anchisiades: tum contra Pandarus inquit: 5.220
 5.217 τὸν δ' αὖτ' Αἰνείας Τρώων ἀγὸς ἀντίον ἦυδα:
 Pandarus haec: contra Aeneas cui talia reddit. 5.267
 5.229 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱός:
 Haec Anchisiades; at Pandarus: Ipse teneto 5.280
 5.242 αἶψα δὲ Τυδεΐδην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Compellansque citis Diomedem vocibus, inquit: 5.294
 5.251 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κρατερὸς Διομήδης:
 Haec fantem fortis Diomedes lumine torvo
 Adspiciens: 5.304-305
 5.276 τὸν πρότερος προσέειπε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱός:
 ... Diomedi talia fatur 5.336
 5.283 τῷ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄϋσε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱός:
 Voce Lycaonius magna tum protinus heros
 Clamat: 5.343-344
 5.286 τὸν δ' οὐ ταρβήσας προσέφη κρατερὸς Διομήδης:
 Tydides contra, vasto nil territus ictu: 5.346
 5.347 τῇ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄϋσε βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης:
 At Venerem interea Diomedes increpat audax
 Voce tonans magna: 5.416-417
 5.372 χειρὶ τέ μιν κατέρεξεν ἔπος τ' ἔφατ' ἐκ τ' ὀνόμαζε:
 ... tremefacto et corde rogabat: 5.451
 5.375 τὴν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα φιλομειδῆς Ἀφροδίτη:
 Cui Venus 5.454

5.381 τὴν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Διώνη, δῖα θεάων:
 Haec fantem, blanda solatur voce Dione: 5.460
 5.420 τοῖσι δὲ μύθων ἤρχε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:
 ... prior quem sic affata Minerva est: 5.504
 5.427 καὶ ῥα καλεσσάμενος προσέφη χρυσῆν Ἀφροδίτην:
 Et Venerem vocat ad sese, dehinc talia fatur. 5.512
 5.439 δεινὰ δ' ὁμοκλήσας προσέφη ἑκάεργος Ἀπόλλων:
 ... voce increpitum sic terruit altum
 Inclamans, diroque jubens desistere coepto. 5.524-525
 5.471 ἔνθ' αὖ Σαρπηδῶν μάλα νείκεσεν Ἑκτορα δῖον:
 Tunc his increpuit Sarpedon Hectora dictis: 5.559
 5.528 Ἀτρεΐδης δ' ἄν' ὄμιλον ἐφοίτα πολλὰ κελεύων:
 ... turmasque hortatur Atrides 5.629
 5.632 τὸν καὶ Τληπόλεμος πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπε:
 Tlepolemus prior haec vesano pectore fatur. 5.754
 5.647 τὸν δ' αὖ Σαρπηδῶν Λυκίων ἀγὸς ἀντίον ἡὔδα:
 Haec ille: at contra Sarpedon talibus infit: 5.772
 5.683 Σαρπηδῶν Διὸς υἱός, ἔπος δ' ὀλοφυδνὸν ἔειπε:
 Quem subito adventu Sarpedon talibus ultro
 Compellat verbis, atque ore affatur anhelo: 5.811-812
 5.713 αὐτίκ' Ἀθηναίην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Juno, confestim sic est affata Minervam: 5.843
 5.756 Ζῆν' ὕπατον Κρονίδην ἐξείρετο καὶ προσέειπε:
 Et regem blanda compellat voce, rogatque: 5.897
 5.764 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:
 Sic contra caeli rector Saturnius alti: 5.908
 5.784 ἔνθα στᾶσ' ἦῤσε θεὰ λευκώλενος Ἥρη
 ... atque altum clamavit regia Juno, 5.931
 5.814 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

Haec ait: haec contra retulit Tydeïa proles. 5.969

5.825 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Huic dea: 5.978

5.871 καὶ ῥ' ὀλοφυρόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... ac talibus infit: 5.1029

5.888 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς.

Talia dicentem divūm rex torvus acerbis

Increpuit dictis 5.1047-1048

6. pjevanje

6.45 Ἀδρηστος δ' ἄρ' ἔπειτα λαβὼν ἐλίσσεται γούνων:

... supplex haec ore profatur: 6.50

6.54 ἀντίος ἦλθε θεῶν, καὶ ὁμοκλήσας ἔπος ηὔδα:

Accurrit, fratremque Agamemnon torvus acerbis

Increpuit dictis: 6.60-61

6.66 Νέστωρ δ' Ἀργείοισιν ἐκέκλετο μακρὸν αὔσας:

Nestor at Argivos clamans hortatur in arma: 6.75

6.110 Ἐκτὼρ δὲ Τρῶεσσιν ἐκέκλετο μακρὸν αὔσας:

Quos Hector clamans verbis hortatur amicis: 6.127

6.122 τὸν πρότερος προσέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:

Cum prior haec forti Diomedes pectore fatur. 6.142

6.144 τὸν δ' αὖθ' Ἴππολόχοιο προσηύδα φαίδιμος υἱός:

Talia Tydides; contra cui talia Glaucus: 6.170

6.214 αὐτὰρ ὁ μιλίχοιοι προσηύδα ποιμένα λαῶν:

... amicis

Tum regem verbis compellans talia fatur: 6.259-260

6.253 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

... ac talibus infit. 6.310

6.263 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ:

Hector ad haec: 6.321

6.325 τὸν δ' Ἑκτωρ νείκεσεν ἰδὼν αἰσχροῖς ἐπέεσσι:

... sic Martius increpat Hector. 6.397

6.332 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδής:

Haec ille: haec contra formosus mitia reddit

Verba Paris 6.407-408

6.342-343 ὧς φάτο, τὸν δ' οὐ τι προσέφη κορυθαίολος Ἑκτωρ:

τὸν δ' Ἑλένη μύθοισι προσηύδα μελιχίοισι:

Haec Paris; at contra nihil Hector. candida blandis

Quem mulcens verbis sic est affata Lacaena: 6.420-421

6.359 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ

Huic galea insignis respondit talibus Hector: 6.439

6.375 ἔστι ἐπ' οὐδὸν ἰών, μετὰ δὲ δμωῇσιν ἔειπεν:

Ancillas, aderant quae densae limina circum,

Sic rogat 6.457-458

6.381 τὸν δ' αὖτ' ὀτρηνή ταμίη πρὸς μῦθον ἔειπεν:

Talia scitanti respondit sedula cellae

Custos: 6.463-464

6.406 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Sicque, viri dextram dextra complexa, locuta est: 6.489

6.440 τὴν δ' αὖτε προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ:

Tum sic orsa refert Hector 6.529

6.459 καί ποτέ τις εἵπησιν ἰδὼν κατὰ δάκρυ χέουσας:

Tunc aliquis, flentem cernens: En, Hectoris haec est

Illa uxor, dicet 6.550-551

6.485 χειρὶ τέ μιν κατέρεζεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Demulsitque manu, dulcique affatus amore est: 6.583

6.517 τὸν πρότερος προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδής:

... quem talibus ultro

Compellat verbis, prior et sic incipit ore 6.619-620

6.520 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κορυθαίολος Ἑκτωρ:

Haec Paris: haec contra retulit bonus Hector: 6.623

7. pjevanje

7.23 τὴν πρότερος προσέειπεν ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:

... Prior his Tritonida verbis

Affatur magni proles Jovis inclyta, Phoebus. 7.26-27

7.33 τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Haec Phoebus; contra respondit caesia Pallas. 7.37

7.37 τὴν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:

... Phoebus ad haec: 7.41

7.46 στῇ δὲ παρ' Ἑκτορ' ἰὼν καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν:

... atque ita fatur. 7.47

7.66 ἐν πεδίῳ: Ἑκτωρ δὲ μετ' ἀμφοτέροισιν ἔειπε:

Quos inter magnum clamans sic incipit Hector: 7.74

7.94 ὅψ' δὲ δὴ Μενέλαος ἀνίστατο καὶ μετέειπε

Tum surgit minor Atrides, et percitus ira

Dat gemitum, funditque has alto e pectore voces,

Ille probris onerans Grajos: 7.105-107

7.108 δεξιτερῆς ἔλε χειρὸς ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν:

Arripuitque manu retrahens; ac talia fatur: 7.122

7.123 Νέστωρ δ' Ἀργείοισιν ἀνίστατο καὶ μετέειπεν:

Nestor at, in mediis exsurgens, talibus infit: 7.140

7.170 τοῖς δ' αὖτις μετέειπε Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ:

Quos iterum Nestor compellans, talia fatur: 7.196

7.201 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν ἰδὼν εἰς οὐρανὸν εὐρύν:

... atque aliquis superas haec fudit ad auras: 7.228

7.233 τὸν δ' αὖτε προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἕκτωρ:

Hector deinde jubam concusso vertice quassans: 7.265

7.277-278 μέσσω δ' ἀμφοτέρων σκῆπτρα σχέθον, εἰπέ τε μῦθον
κῆρυξ Ἰδαῖος πεπνυμένα μήδεα εἰδώς:

Idaeus talibus infit: 7.315

7.283 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Τελαμώνιος Αἴας:

Huic Ajax: 7.320

7.287 τὸν δ' αὖτε προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἕκτωρ:

Haec ait. ast Hector: 7.324

7.300 ὄφρα τις ᾧδ' εἴπησιν Ἀχαιῶν τε Τρώων τε:

Ut Troum, Danaūmque aliquis miratus: acerbis

Hi, dicat, 7.337-338

7.326 ὁ σφιν εὐφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Incipit haec Nestor sapienti corde 7.363

7.347 τοῖσιν δ' Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἦρχ' ἀγορεύειν:

Quos inter sapiens Antenor talia fatur: 7.392

7.356 ὅς μιν ἀμειβόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Tum surgit contra Paris, atque ita turbidus infit: 7.401

7.367 ὁ σφιν εὐφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπε:

Has placido senior fundens de pectore voces. 7.413

7.399 ὁψὲ δὲ δὴ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:

... Haec tandem est Diomedes voce locutus. 7.449

7.405 καὶ τότε ἄρ' Ἰδαῖον προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Tum sic Idaeum alloquitur Pelopeïus heros: 7.455

7.445 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε Ποσειδάων ἐνοσίχθων:

Qui terram quassat, Neptunus talia fatur: 7.506

7.454 τὸν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Talia Neptunus; fratrem sed vana querentem

Jupiter increpuit: 7.517-518

8. pjevanje

8.30 ὃψ' ἐ δὲ δὴ μετέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Fulgentes tum pulchra oculos Tritonia Pallas: 8.28

8.38 τὴν δ' ἐπιμειδῆσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Olli subridens placido rex pectore 8.38

8.92 σμερδαλέον δ' ἐβόησεν ἐποτρύνων Ὀδυσῆα:

... magna qui voce vocatum

Increpuit Laërtiaden: 8.105-106

8.101 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... quem blandus verbis compellat amicis: 8.118

8.138 δεῖσε δ' ὅ γ' ἐν θυμῷ, Διομήδεα δὲ προσέειπε:

... Diomedem affatur; 8.164

8.145 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης:

Haec Nestor: contra Tydides 8.170

8.151 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Talia Tydides: contra Neleïus heros. 8.177

8.160 τῷ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄϋσε μέγας κορυθαίολος Ἕκτωρ:

Magnis Tydiden sic vocibus increpat Hector: 8.186

8.184 ὥς εἰπὼν ἵπποισιν ἐκέκλετο φώνησέν τε:

Sic ait; hortaturque suos in bella jugales: 8.214

8.200 καί ῥα Ποσειδάωνα μέγαν θεὸν ἀντίον ἦ᾽ ἔειπε:

Tum sic Neptunum, furiato pectore, magna

Magnum diva deum alloquitur: 8.233-234

8.208 τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη κρείων ἐνοσίχθων:

Sic ait: irata Neptunus voce sororem

Increpuit: 8.245-246

8.280 στῆ δὲ παρ' αὐτὸν ἰὼν καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπε:

... atque ita blandus

Affari verbis Atrides coepit amicis: 8.329-330

8.292 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσεφώνεε Τεῦκρος ἀμύμων:

Talia fatus erat. contra cui Teucer: 8.344

8.351 αἶψα δ' Ἀθηναίην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Sic celeri Juno compellat voce Minervam: 8.413

8.357 τὴν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:

Haec Juno; Pallas cum talia coepit: 8.419

8.426 αὐτὰρ Ἀθηναίην Ἥρη πρὸς μῦθον ἔειπεν:

Tum Juno alloquitur moestam Tritonida 8.498

8.461 Ἥρη δ' οὐκ ἔχαδε στῆθος χόλον, ἀλλὰ προσηύδα:

... ac talibus infit: 8.539

8.469 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Tum pater, obscuro cogit qui nubila caelo: 8.547

9. pjevanje

9.16 ὥς ὁ βαρὺ στενάχων ἔπε' Ἀργείοισι μετηύδα:

... tum, pectore ab alto

Ingentem ducens gemitum, sic farier orsus: 9.20-21

9.31 ὁπὲρ δὲ δὴ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:

Armipotens tandem haec fatur Tydeius heros: 9.38

9.52 τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετεφώνεεν ἱππότα Νέστωρ:

In mediis surgens Nestor dehinc talia coepit. 9.65

9.95 ὃ σφιν ἐϋφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Primus ibi ante omnes Nestor tunc farier infit,
 Consilium ob sapiens dudum laudatus Achivis.
 Hic procerum in medio sic dulci est ore locutus. 9.112-114
 9.114 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:
 Talia Nelides; contra cui talibus infit
 Atrides: 9.138-139
 9.162 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ:
 ... coepit contra cum talia Nestor: 9.197
 9.196 τῷ καὶ δεικνύμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 ... amico
 Obvius et vultu dextram dans talia fatur: 9.242-243
 9.201 αἶψα δὲ Πάτροκλον προσεφώνεεν ἐγγὺς ἐόντα:
 Tum, prope qui adstabat, Patroclo talia mandat: 9.249
 9.307 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 Haec Ithacus; contra quem talibus orsus Achilles. 9.385
 9.432 ὅψε δὲ δὴ μετέειπε γέρων ἱππηλάτα Φοῖνιξ
 ... ac talia fatur. 9.535
 9.606 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 Tum breviter contra Pelides talia fatur: 9.754
 9.623 ἀντίθεος Τελαμωνιάδης μετὰ μῦθον ἔειπε:
 Cum Telamoniades infit sic farier Ajax: 9.778
 9.643 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 Haec Ajax. contra Pelides 9.803
 9.672 πρῶτος δ' ἐξερέεινεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:
 ... primus scitatur Atrides: 9.840
 9.676 τὸν δ' αὖτε προσέειπε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς:
 Ingemuit; lacrimans dehinc talia reddit Ulysses: 9.844
 9.696 ὅψε δὲ δὴ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:
 Armipotens tandem Diomedes talibus infit: 9.870

10. pjevanje

10.36 τὸν πρότερος προσέειπε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος:

... prior est sic farier orsus: 10.46

10.42 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

Haec ait: ast lacrimans Agamemnon talia contra: 10.53

10.60 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος:

Haec frater: contra Menelaus talia reddit. 10.77

10.64 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,

Haec postquam est fatus 10.92

10.81 Ἀτρεΐδην προσέειπε καὶ ἐξερεείνετο μῦθῳ:

haec ore profatur: 10.103

10.86 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Atrides lacrimis fatur sic moestus obortis: 10.109

10.102 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Haec ait. at Nestor 10.131

10.119 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Haec Nestor: cui sic Atrides 10.155

10.128 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Tum Nestor: 10.167

10.140 ἐκ δ' ἦλθε κλισίης καὶ σφεας πρὸς μῦθον ἔειπε:

... sermone rogavit: 10.180

10.143 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Cui Nestor 10.183

10.158 λὰξ ποδὶ κινήσας, ὄτρυνέ τε νείκεσέ τ' ἄντην:

Huic tum Nelides propior stetit, ac, pede tactum

Urgens, increpuit, strato et consurgere jussit. 10.199-200

10.163 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... dictis alacer compellat amicis 10.206

10.168 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:
 Talia Tydides. cui Nestor talia reddit: 10.212
 10.191 καὶ σφεας φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Hos senior laetusque animi conspexit, et ore
 Compellat blando; firmatque his pectora dictis: 10.241-242
 10.203 τοῖσι δὲ μύθων ἤρχε Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:
 ... Quos inter Nelides talia fatur 10.257
 10.219 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:
 Magnanimus tandem Diomedes talibus inquit: 10.277
 10.233 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:
 Quos inter tali est Agamemnon voce locutus: 10.292
 10.241 τοῖς δ' αὖτις μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:
 ... Diomedes
 Inclytus haec alacri tum rursus voce profatur: 10.302-303
 10.248 τὸν δ' αὖτε προσέειπε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς:
 Arridens paucis contra respondit Ulysses: 10.314
 10.283 δεύτερος αὖτ' ἤρᾱτο βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:
 ... dehinc has de pectore voces
 Suspiciens caelum fudit fortis Diomedes. 10.353-354
 10.318 ὅς ῥα τότε Τρῳσὶν τε καὶ Ἑκτορι μῦθον ἔειπεν:
 Is tum adeo procerum in medio sic Hectora dium
 Compellat, tumidusque effatur voce superba: 10.393-394
 10.340 διογενὴς Ὀδυσσεύς, Διομήδεα δὲ προσέειπεν:
 ... caro et Diomedi talia fatur: 10.423
 10.369 δουρὶ δ' ἐπαΐσσων προσέφη κρατερὸς Διομήδης:
 Ergo, hastam ingentem quassans, ita turbidus inquit: 10.460
 10.377 χειρῶν δ' ἀψάσθην: ὃ δὲ δακρύσας ἔπος ηὔδα:
 ... pavitans dehinc talia fatur: 10.472
 10.382 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Haec prior ille: refert sapiens cui talia Ulysses: 10.479

10.390 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Δόλων, ὑπὸ δ' ἔτρεμε γυῖα:

Ille refert: 10.488

10.400 τὸν δ' ἐπιμειδῆσας προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Subridens contra quem sic affatur Ulysses: 10.498

10.412 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Δόλων Εὐμήδεος υἱός:

Haec Laërtiades. juvenis cui talia contra. 10.511

10.423 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Tum Laërtiades: 10.525

10.426 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Δόλων Εὐμήδεος υἱός:

Ille refert: 10.528

10.446 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

Illum torva tuens Diomedes: 10.550

10.461 ὑψόσ' ἀνέσχεθε χειρὶ καὶ εὐχόμενος ἔπος ἡὔδα:

Quae dextra extollens alte omnia dius Ulysses,

Munus praedatrix tibi Pallas, talia fatur: 10.567-568

10.508 ἐγγύθεν ἵσταμένη προσέφη Διομήδεα δῖον:

...Tritonia Pallas

Adstitit, ac celeri compellat voce morantem: 10.625-626

10.543 πρῶτος δ' ἐξερέεινε Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ:

Tum primus dulci Nestor sic voce rogabat: 10.670

10.554 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Ille refert: 10.680

11. pjevanje

11.199 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη προσέφη πόδας ὠκέα Ἴρις:

... juxta

Adstitit, atque ultro compellans talibus infit: 10.257-258

11.275 ἦϋσεν δὲ διαπρύσιον Δαναοῖσι γεγωνώς:

... cedens altum clamavit Achivis 11.348

11.285 Τρῳσί τε καὶ Λυκίοισιν ἐκέκλετο μακρὸν αὖσας:

Hortatur socios, acuitque in praelia laetum

Vociferans: 11.359-360

11.316 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

Haec Laërtiades: Diomedes talia contra: 11.394

11.346 αἶψα δ' Ὀδυσσῆα προσεφώνεεν ἐγγὺς ἐόντα:

Tydides, sociumque monens, haec fatur, Ulyssem: 11.435

11.361 δουρὶ δ' ἐπαῖσσων προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

... longe dictis incessit amaris 11.454

11.379 ἐκ λόχου ἀμπήδησε καὶ εὐχόμενος ἔπος ηὔδα:

... atque cachinnans

Jucundum, has fudit laetanti pectore voces. 11.472-473

11.384 τὸν δ' οὐ ταρβήσας προσέφη κρατερὸς Διομήδης:

At non dejectusve heros, vel territus: 11.479

11.464 αἶψα δ' ἄρ' Αἴαντα προσεφώνεεν ἐγγὺς ἐόντα:

Et citus Ajacem compellans talia fatur: 11.569

11.510 αὐτίκα δ' Ἰδομενεὺς προσεφώνεε Νέστορα δῖον:

Ergo Idomeneus compellat amicum

Nestora, et haec moesto suspirans pectore fatur: 11.629-630

11.522 Ἐκτορι παρβεβαώς, καί μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν:

Hac regem fidus compellat voce minister: 11.646

11.586 ἦϋσεν δὲ διαπρύσιον Δαναοῖσι γεγωνώς:

Atque, alta Danaos inclamans voce, profatur: 11.725

11.605 τὸν πρότερος προσέειπε Μενoitίου ἄλκιμος υἱός:

Peliden prior his affatur clara Menoetī

Progenies 11.751-752

11.607 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

... Cui fortis Achilles: 11.753

11.647 Πάτροκλος δ' ἐτέρωθεν ἀναίνετο εἶπέ τε μῦθον:

... ac celeri haec festinus voce profatur. 11.802

11.655 τὸν δ' ἡμείβειτ' ἔπειτα Γεῆνιος ἵπποτα Νέστωρ:

Talia Patroclus. Nestor cui talibus infit: 11.811

11.785 σοὶ δ' αὖθ' ὦδ' ἐπέτελλε Μενόϊτιος Ἄκτορος υἱός:

Actorides at plura Menoetius haec tibi dixit: 11.971

11.815 καὶ ῥ' ὀλοφυρόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... et alto

Verba Menoetiades gemitu haec de pectore fudit 11.1007-1008

11.822 τὸν δ' αὖτ' Εὐρύπυλος βεβλημένος ἀντίον ἦδ' αὖ:

Eurypylus contra 11.1014

11.837 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Μενoitίου ἄλκιμος υἱός:

Talibus oranti Patroclus talia reddit: 11.1032

12. pjevanje

12.60 δὴ τότε Πουλυδάμας θρασὺν Ἑκτορα εἶπε παραστάς:

Tum prope stans tali compellat voce superbum

Hectora Polydamas 12.73-74

12.163 Ἄσιος Ὑρτακίδης, καὶ ἀλαστήσας ἔπος ἦδ' αὖ:

Asius at cernens haec, spe deceptus inani,

Ingemuit, dextraque femur percussit, et alto

Suspirans gemitu, haec effudit pectore dicta: 12.188-190

12.210 δὴ τότε Πουλυδάμας θρασὺν Ἑκτορα εἶπε παραστάς:

Nec mora, Polydamas turbato haec pectore fatur: 12.248

12.230 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κορυθαίολος Ἑκτωρ:

... Haec Polydamas: cristatus at Hector
Fratrem torva tuens affatur voce superba: 12.270-271
12.365 αὐτίκ' Ὀϊλιάδην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
Nec mora, Oiliden compellans, talia fatur: 12.422

13. pjevanje

13.46 Αἶαντε πρώτῳ προσέφη μεμαῶτε καὶ αὐτό:
... coepit et ambos
Hortari Ajaces, verbisque incendere, fortes
Sponte sua, et duro cupidos contendere Marte: 13.54-56
13.67 αἶψα δ' ἄρ' Αἶαντα προσέφη Τελαμώνιον υἱόν:
Primus Oilides cedentem agnovit, et ora
In socium obvertit mirans; dehinc talia fatur: 13.76-77
13.76 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Τελαμώνιος Αἴας:
Haec ille; haec alacer contra Telamonius Ajax: 13.86
13.94 τοὺς ὃ γ' ἐποτρύνων ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
Hos prope stans coepitque hortari, ac talia fatur: 13.106
13.149 ἦῤσεν δὲ διαπρύσιον Τρώεσσι γεγωνώς:
Absititit; ac, Teucros inclamans, talia fatur: 13.172
13.221 τὸν δ' αὖτ' Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἦῤδα:
Idomeneus contra gemitu cui talia reddit: 13.255
13.231 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Ποσειδάων ἐνοσίχθων:
At rector maris: 13.266
13.248 οἰσόμενος: τὸν δὲ προσέφη σθένης Ἰδομενῆος:
Idomeneus quem sic verbis compellat amicis: 13.289
13.254 τὸν δ' αὖ Μηριόνης πεπνυμένος ἀντίον ἦῤδα:
Ille refert: 13.296
13.259 τὸν δ' αὖτ' Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἦῤδα:

Idomeneus contra fatur cui talia: 13.300

13.266 τὸν δ' αὖ Μηριόνης πεπνυμένος ἀντίον ἤυδα:

Tum sic Meriones, prudenti mente, vicissim: 13.308

13.274 τὸν δ' αὖτ' Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἤυδα:

... ait Idomeneus, 13.315

13.306 τὸν καὶ Μηριόνης πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπε:

Meriones prior haec: 13.352

13.311 τὸν δ' αὖτ' Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἤυδα:

Tum sic Idomeneus: 13.357

13.413 Δηϊφωβος δ' ἔκπαγλον ἐπεύξατο μακρὸν αὔσας:

quem Deïphobus premere arva peremptum

Ut vidit, laeto has effudit pectore voces: 13.485-486

13.445 Ἰδομενεὺς δ' ἔκπαγλον ἐπεύξατο μακρὸν αὔσας

Idomeneus magnum clamavit laetus, amaris

Deïphobum et verbis irridens, talia fatur: 13.525-526

13.462 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Hunc adit, atque citus verbis compellat amicis: 13.546

13.480 τοὺς ὅ γ' ἐποτρύνων ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Praelia. quos hortans, haec fudit pectore dicta: 13.571

13.619 τεύχεά τ' ἐξενάριξε καὶ εὐχόμενος ἔπος ἤυδα:

... altum

Et clamans, laeto haec effudit pectore dicta, 13.738-739

13.725 εἰ μὴ Πουλυδάμας θρασὺν Ἑκτορα εἶπε παραστάς:

... audacem bonus Hectora verbis

Esset Polydamas ni sic affatus amicis: 13.863-864

13.750 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... atque virum compellans, talia fatur: 13.889

13.768 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος προσέφη αἰσχροῖς ἐπέεσσι:

... dictis ita fatur acerbis: 13.907

13.774 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν Ἀλέξανδρος θεοειδής:

Fratri, haec jactanti jurgia, formam

Par superis leni Paris est sic voce locutus: 13.913-914

14. pjevanje

14.2 ἀλλ' Ἀσκληπιάδην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

His Asclepiaden compellat vocibus heros. 14.3

14.41 τὸν καὶ φωνήσας προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων:

... hunc ultro sic est affatus Atrides: 14.52

14.52 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ:

Haec ille: acer equis Nestor cui talia reddit: 14.64

14.64 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Haec senior. tum sic Atrides: Nestor, ad ipsas 14.78

14.82 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

... Talia fantem

Torva tuens sic est sapiens affatus Ulysses: 14.97-98

14.103 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Haec Ithacus; rursum Atrides cui talia fatur: 14.120

14.109 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης:

Tum sic magnanimus Tydides 14.126

14.138 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Et prope magnanimum citus adstitit, atque prehensum

Dextra, sic blandis compellat vocibus ultro. 14.160-161

14.189 τῶν ἄλλων ἀπάνευθε θεῶν πρὸς μῦθον ἔειπε:

Seductam et blandis affatur callida verbis: 14.220

14.193 τὴν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη:

Cui Venus: 14.225

14.197 τὴν δὲ δολοφρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη:

Tum sic orsa loqui fallaci pectore Juno est: 14.229

14.211 τὴν δ' αὖτε προσέειπε φιλομειδῆς Ἀφροδίτη:

Cui Venus: 14.245

14.218 τὸν ῥά οἱ ἔμβαλε χερσὶν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

... dehinc talia fatur: 14.253

14.232 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν:

Et dextram dextra contingens talia fatur: 14.268

14.242 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσεφώνεε νήδυμος Ὕπνος:

Huic lenis placido respondit pectore Somnus: 14.281

14.263 τὸν δ' αὖτε προσέειπε βοῶπις πότνια Ἥρη:

Tum Juno: 14.306

14.297 στῇ δ' αὐτῆς προπάροιθεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν:

Obvius et veniens haec leni est voce locutus: 14.344

14.300 τὸν δὲ δολοφρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη:

Tum sic orsa loqui fallaci pectore Juno est: 14.347

14.312 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Sic ait: altitonans contra sic Jupiter inquit: 14.362

14.329 τὸν δὲ δολοφρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη:

Jupiter haec. Juno verbis cui vafra dolosis 14.378

14.341 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Tum sic altitonans, caelo qui nubila densat: 14.388

14.356 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα

Nuncius et veniens Neptuno, talibus inquit: 14.406

14.478 τῷ δ' Ἀκάμας ἔκπαγλον ἐπέυξατο μακρὸν αὔσας:

Tum super haec magno gaudens clamore profatur: 14.556

14.500 πέφραδέ τε Τρώεσσι καὶ εὐχόμενος ἔπος ηὔδα:

... clamat et altum

Vociferans: 14.585-586

15. pjevanje

15.13 δεινὰ δ' ὑπόδρα ἰδὼν Ἥρην πρὸς μῦθον ἔειπεν:

Haud tacito miserans, Junonem torvus acerbo

Horrendum adspexit vultu, dehinc talibus inquit: 15.18-19

15.35 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... perculsa animum formidine Juno

Intremuitque artus, celeri et sic voce locuta est . 15.48-49

15.48 καί μιν ἀμειβόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Sic Dea: sic hominum contra divumque creator

Subridens placido respondit Jupiter ore: 15.64-65

15.89 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... atque ita, magnam

Diva deam trepida compellans voce, locuta est: 15.114-115

15.92 τὴν δ' ἡμείβειτ' ἔπειτα θεὰ λευκώλενος Ἥρη:

Cui Juno graviter suspirans: 15.119

15.145 καί σφεας φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Atque Irin, superūm quae fert mandata per auras;

Compellansque ambo celeri sic ore profatur: 15.180-181

15.157 Ἴριν δὲ προτέρην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Quae tulit. affatur prius almam his vocibus Irin. 15.195

15.173 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη προσέφη κλυτὸν ἐννοσίγαιον:

Neptunoque adstans regi, sic farier inquit. 15.211

15.184 τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη κλυτὸς ἐννοσίγαιος:

Indignans gemitu; Neptunus talia reddit: 15.223

15.200 τὸν δ' ἡμείβειτ' ἔπειτα ποδὴνεμος ὠκέα Ἴρις:

Talia Neptunus; contra Iris talia: mene 15.242

15.220 καὶ τότε Ἀπόλλωνα προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

His Phoebum affari dictis tum Jupiter orsus: 15.265

15.243 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος προσέφη ἐκάεργος Ἀπόλλων:

... pulchro quem juxta constitit arcu

Insignis Phoebus, fuditque has pectore voces: 15.295-296

15.246 τὸν δ' ὀλιγοδρανέων προσέφη κορυθαίολος Ἑκτώρ:

Aegre animam ducens cui talia reddidit Hector: 15.299

15.253 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἐκάεργος Ἀπόλλων:

Haec Martius Hector: Apollo

Haec contra: 15.307-308

15.285 ὁ σφιν ἐϋφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν:

Hic Grajis est in mediis ita farier orsus: 15.350

15.371 εὐχετο, χεῖρ' ὀρέγων εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα:

Nestor queis talia princeps

In mediis fudit moerenti corde, supinas

Ille manus tollens caeli ad stellantia templa: 15.457-459

15.398 χερσὶ καταπρηνέσσ', ὀλοφυρόμενος δ' ἔπος ηὔδα:

Ad socium versus, dedit has de pectore voces. 15.492

15.436 Αἴας δ' ἐρρίγησε, κασίγνητον δὲ προσηύδα:

Horruit, affaturque his fratrem vocibus Ajax, 15.541

15.466 Τεῦκρος δ' ἐρρίγησε, κασίγνητον δὲ προσηύδα:

Horruit; ac fratrem his compellat vocibus heros: 15.580

15.471 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα μέγας Τελαμώνιος Αἴας:

Haec fratri Teucer: tum sic Telamonius Ajax: 15.587

15.485 Τρωσὶ τε καὶ Λυκίοισιν ἐκέκλετο μακρὸν αὔσας:

Sic Troas Lyciosque affatur voce superba: 15.605

15.552 τὸν ᾧ Ἑκτώρ ἐνένιπεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν:

Hunc Hector primum increpitat, proprioque vocatum

Nomine sic notis compellat vocibus ultro. 15.683-684

15.717 ἄφλαστον μετὰ χερσὶν ἔχων, Τρωσὶν δὲ κέλευεν:

... et Teucros magno clamore vocabat: 15.893

16. pjevanje

16.6 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Talibus et mirans dictis affatur Achilles: 16.7

16.20 τὸν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη Πατρόκλεες ἵπευ:

Haec ille: at gemitu Patroclus talia reddit: 16.25

16.48 τὸν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Ingemuit graviter, sociumque affatur Achilles: 16.60

16.124-125 αὐτὰρ Ἀχιλλεύς

μηρὼ πληξάμενος Πατροκλῆα προσέειπεν:

Et trepido has fudit Pelides pectore voces: 16.154

16.199 στηῆσεν ἐϋ κρίνας, κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε:

Tum gravibus mandata dedit non mollia verbis: 16.244

16.268 Πάτροκλος δ' ἐτάροισιν ἐκέκλετο μακρὸν αὔσας:

Voce Menetiades socios hortatur, et urget: 16.334

16.421 κέκλετ' ἄρ' ἀντιθέοισι καθαπτόμενος Λυκίοισιν:

Ut vidit, pavidos hortatur et increpat audax: 16.519

16.439 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη:

Magnos pulchra oculos cui Juno talia contra

Dicta refert: 16.541-542

16.491 κτεινόμενος μενέαινε, φίλον δ' ὀνόμηνεν ἑταῖρον:

Indignans; fidum et compellans nomine Glaucum; 16.604

16.513 εὐχόμενος δ' ἄρα εἶπεν ἐκηβόλω Ἀπόλλωνι:

Ingemit, ac lacrimis fatur sic moestus obortis: 16.629

16.537 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Quem prope stans, trepidus celeri sic ore profatur: 16.655

16.555 Αἶαντε πρώτω προσέφη μεμαῶτε καὶ αὐτό:
 Exacuit, verbisque celer compellat amicis: 16.679
 16.619 τὸν δ' αὖ Μηριόνης δουρικλυτὸς ἀντίον ἠΰδα:
 Atque has irato fudit de pectore voces: 16.755
 16.666 καὶ τότε Ἀπόλλωνα προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:
 Interea his Phoebum compellat Jupiter ultro: 16.819
 16.706 δεινὰ δ' ὁμοκλήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 ... torvus acerba
 Increpuit voce arcitenens; ac talibus infit: 16.865-866
 16.720 τῷ μιν εἰσιάμενος προσέφη Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:
 Huic similis dium alloquitur sic Hectora Phoebus: 16.881
 16.744 τὸν δ' ἐπικερτομέων προσέφη Πατρόκλεες ἵπευ:
 ... quem, sic dictis irrisit amaris
 Patroclus: 16.912-913
 16.829 καὶ οἱ ἐπευχόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Adstitit, ac tales effudit pectore voces: 16.1019
 16.843 τὸν δ' ὀλιγοδρανέων προσέφη Πατρόκλεες ἵπευ:
 Ille refert, alto languens a vulnere, et aegram
 Ore trahens animam: 16.1035-1036
 16.858 τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα φαίδιμος Ἴκτωρ:
 Exanimem hunc, tamen affatur sic inclytus Hector: 16.1056

17. pjevanje

17.11 ἔστη, καὶ προσέειπεν ἀρηϊφίλον Μενέλαον
 ... ipsum
 Et prope stans corpus, Menelaum his increpat ultro. 17.12-13
 17.18 τὸν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη ξανθὸς Μενέλαος:

Infremuit, gemituque Atrides talia reddit: 17.22

17.33 ὥς φάτο, τὸν δ' οὐ πείθεν: ἀμειβόμενος δὲ προσηύδα:

Talibus Atrides instantem ac torva tuentem

Increpuit: nec dicta virum flexere. vicissim 17.39-40

17.74 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Nec mora stans propior volucris sic voce profatur: 17.87

17.90 ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν:

Talia magnanimo secum sub corde volutat: 17.109

17.141 Ἑκτορ' ὑπόδρα ἰδὼν χαλεπῶ ἠνίπαπε μύθῳ:

Aspiciens dedit has irato e pectore voces: 17.177

17.169 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κορυθαίολος Ἑκτωρ:

Haec Glaucus: torvo cui vultu Martius Hector: 17.210

17.183 ὥς εἰπὼν Τρώεσσιν ἐκέκλετο μακρὸν αὖσας:

Sic ait, atque suas magno clamore phalanges

Hortatur, dictisque omnes instigat in hostem: 17.227-228

17.219 τοὺς ὅ γ' ἐποτρύνων ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Hos ita vociferans in praelia concitat Hector. 17.273

17.237 καὶ τότε ἄρ' Αἴας εἶπε βοῆν ἀγαθὸν Μενέλαον:

... fortem prior his compellat Atriden: 17.297

17.326 τῷ μιν εἰσιάμενος προσέφη Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:

simulans hunc Phoebus Apollo

Adstitit Aeneae; dictisque ita fatur amicis: 17.407-408

17.414 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων:

Contra aliquis Troium bellator talia clamat: 17.522

17.484 αὐτίκα δ' Αἰνείαν προσεφώνεεν ἐγγὺς ἐόντα:

Et lateri adstantem laetus compellat amicis

Extemplo Aenean dictis, ac talia fatur: 17.599-600

17.537 τεύχεά τ' ἐξενάριξε καὶ εὐχόμενος ἔπος ἤυδα:

... ac talia fatur: 17.664

17.553 πρῶτον δ' Ἀτρείος υἷον ἐποτρύνουσα προσηύδα
 Ante alios dictis, propior cui stabat, Atriden
 Magnanimum exacuens Menelaum, corpore diva
 Longaevo similis Phoenici, et voce sonora: 17.684-686
 17.560 τὴν δ' αὖτε προσέειπε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος:
 Martius huic retulit Menelaus talia contra: 17.692
 17.585 τῷ μιν εἰσιάμενος προσέφη ἐκάεργος Ἀπόλλων:
 osque habitumque
 Huic similis, juvenem sic ultro affatur Apollo: 17.723-724
 17.621 κύψας ἐκ πεδίοιο, καὶ Ἴδομενῆα προσηύδα:
 ac regem compellans talia fatur: 17.770
 17.628 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε μέγας Τελαμώνιος Αἴας:
 Nec mora, sic fari est orsus Telamonius Ajax: 17.779
 17.651 καὶ τότε ἄρ' Αἴας εἶπε βοὴν ἀγαθὸν Μενέλαον:
 Ergo his compellat Menelaum vocibus Ajax: 17.810
 17.684 ἀγχοῦ δ' ἰστάμενος προσέφη ξανθὸς Μενέλαος:
 Hunc adit, ac propior compellans, talia fatur: 17.848
 17.707 στῇ δὲ παρ' Αἰάντεσσι θεῶν, εἴθαρ δὲ προσηύδα:
 Adstitit et geminis Ajacibus, atque ita fatur. 17.874
 17.715 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα μέγας Τελαμώνιος Αἴας:
 Haec ille: haec retulit contra Telamonius Ajax. 17.883

18. pjevanje

18.51 στήθεα πεπλήγοντο, Θέτις δ' ἐξῆρχε γόοιο:
 Queis Thetis in mediis orsa est hos anxia questus: 18.64
 18.72 καὶ ὃ' ὀλοφυρομένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Gnati diva caput manibus; dehinc talia fatur 18.90
 18.78 τὴν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Huic, gemitum ducens alto de pectore, contra

Pelides: 18.97-98

18.94 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Θέτις κατὰ δάκρυ χέουσα

Cui mater lacrimis haec rursus moesta profusis: 18.117

18.97 τὴν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Ille refert, graviter suspirans pectore ab alto: 18.120

18.127 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα:

Huic Thetis: 18.159

18.169 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Haec juveni stetit ante oculos, ac talibus infit: 18.204

18.181 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς:

Sic dea. sic contra Pelides: 18.218

18.183 τὸν δ' αὖτε προσέειπε ποδὴνεμος ὠκέα Ἴρις:

Illa refert: 18.220

18.187 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Tum sic Aeacides 18.223

18.196 τὸν δ' αὖτε προσέειπε ποδὴνεμος ὠκέα Ἴρις:

Haec ille: haec roseo contra Thaumantias ore: 18.234

18.284 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κορυθαίολος Ἑκτώρ:

Haec Polydamas: quem Martius Hector

Torva tuens, dictis contra sic fatur acerbis: 18.346-347

18.356 Ζεὺς δ' Ἥρην προσέειπε κασιγνήτην ἄλοχόν τε:

Junonem interea conjux fraterque, sedentem

Ad latus, aetherei compellat rector Olympi: 18.436-437

18.360 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη

Illa sub haec: 18.442

18.384 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦλ χερσὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Et dextram dextrae jungit, dehinc talia fatur: 18.470

18.391 κέκλετο δ' Ἥφαιστον κλυτοτέχνην εἰπέ τε μῦθον:

Post haec, voce vocans Vulcanum, talia fatur: 18.479

18.423 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Dehinc laetus tales prompsit de pectore voces: 18.521

18.428 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Θέτις κατὰ δάκρυ χέουσα:

Haec ille: haec lacrimis contra dea fatur obortis: 18.527

18.462 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα περικλυτὸς ἀμφιγυήεις:

Sic Thetis; at contra Vulcanus: 18.573

19. pjevanje

19.7 ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Adstitit, ac dextra dextram complexa, profatur 19.8

19.20 αὐτίκα μητέρα ἦν ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... matrem

Continuo et caram compellans, talibus infit: 19.23-24

19.28 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα:

Cui Thetis: 19.32

19.55 τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

... celer surgens haec fatur Achilles: 19.60

19.76 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων

Sic fari est orsus Atrides 19.85

19.106 τὸν δὲ δολοφρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη:

Tum sic Juno, struens fallaci pectore fraudem: 19.117

19.120 αὐτὴ δ' ἀγγελέουσα Δία Κρονίωνα προσηύδα:

... magnumque superba

Audax voce Jovem compellans, talibus infit: 19.134-135

19.145 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec ille. Haec contra Aeacides: 19.169

19.154 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Sic ait: at sapiens contra sic fatur Ulysses: 19.178

19.184 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων:

Tum sic Atrides: 19.214

19.198 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Tum sic Pelides: 19.227

19.215 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:

Huic prudens rerum contra sic fatur Ulysses: 19.244

19.257 εὐξάμενος δ' ἄρα εἶπεν ἰδὼν εἰς οὐρανὸν εὐρύν:

... Qui lumina caelo

Attollens dedit has alto de pectore voces 19.291-292

19.269 ἀνστὰς Ἀργεῖοισι φιλοπτολέμοισι μετηύδα:

Tum Grajos inter surgens, haec fatur Achilles 19.304

19.341 αἶψα δ' Ἀθηναίην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... tali compellat voce Minervam 19.394

19.399 σμερδαλέον δ' ἵπποισιν ἐκέκλετο πατρὸς ἐοῖο:

Tum patrios sic torvus equos hortarier infit: 19.463

19.419 τὸν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

... dolore

Arsit, et his tacitum dictis invasit Achilles: 19.487-488

20. pjevanje

20.19 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

haec ille: haec contra caelo qui nubila cogit

Juppiter 20.24-25

20.82 τῷ μιν εἰσάμενος προσέφη Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:

... Priamoque Lycaona cretum

Voce deus referens, verbis haec fatur amicis: 20.101-102

20.86 τὸν δ' αὖτ' Αἰνείας ἀπαμειβόμενος προσέειπε:

Haec ille: Aeneas contra cui talia reddit 20.107

20.103 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων:

Haec ille: haec contra proles Jovis, altus Apollo 20.129

20.114 ἦ δ' ἄμυδις στήσασα θεοὺς μετὰ μῦθον ἔειπε:

Turbam prima deum sociam vocat, atque ita fatur: 20.140

20.132 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα Ποσειδάων ἐνοσίχθων:

Sic dea: sic contra Neptunus: 20.159

20.177 τὸν πρότερος προσέειπε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς

... Talibus audax

Aeneam Aeacides compellat: 20.213-214

20.199 τὸν δ' αὖτ' Αἰνείας ἀπαμείβετο φώνησέν τε:

Haec ait: Aeneas contra cui talia reddit: 20.240

20.292 αὐτίκα δ' ἀθανάτοισι θεοῖς μετὰ μῦθον ἔειπεν:

In medio, tales fudit de pectore voces: 20.344

20.309 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη:

Talia Neptunus: cui Juno talia reddit: 20.361

20.331 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Heic deus Aeneae propior stetit, atque ita fatur: 20.382

20.375 καὶ τότε ἄρ' Ἕκτορα εἶπε παραστάς Φοῖβος Ἀπόλλων:

Hectora sed Phoebus propter stetit; atque ita fatur. 20.431

20.424 ὥς εἶδ', ὥς ἀνεπᾶλτο, καὶ εὐχόμενος ἔπος ηὔδα:

Exsilit Aeacides, ac laetus talia fatur: 20.491

20.430 τὸν δ' οὐ ταρβήσας προσέφη κορυθαίολος Ἕκτωρ:

... Haud territus Hector

Retulit huic contra: 20.498-499

20.448 δεινὰ δ' ὁμοκλήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Increpuitque virum, rupitque has pectore voces; 20.517

21. pjevanje

21.53 ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν:

... secum haec animo indignante volutat: 21.68

21.73 καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... dehinc talia fatur: 21.89

21.121 καί οἱ ἐπευχόμενος ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευεν:

... ac talia fatur

Vociferans: Istic impastis praeda jacet 21.144-145

21.149 τὸν πρότερος προσέειπε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς:

... prior mirans haec dius fatur Achilles: 21.177

21.183 τεύχεά τ' ἐξενάριξε καὶ εὐχόμενος ἔπος ηὔδα:

... hinc tales effundit pectore voces: 21.221

21.222 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec Xanthus: retulit contra cui dius Achilles: 21.267

21.228 καὶ τότε Ἀπόλλωνα προσέφη ποταμὸς βαθυδίνης:

His Phoebum interea compellat vocibus amnis. 21.274

21.287 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε Ποσειδάων ἐνοσίχθων:

Primus ibi haec fari coepit maris arbiter alti. 21.350

21.330 αὐτίκα δ' Ἥφαιστον προσεφώνεεν ὃν φίλον υἱόν:

Vulcanum et genitrix compellans talia fatur. 21.404

21.356 καίετο δ' ἰς ποταμοῖο ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν:

Compellatque dolens Vulcanum, ac talia fatur. 21.439

21.378 αὐτίκ' ἄρ' Ἥφαιστον προσεφώνεεν ὃν φίλον υἱόν:

... his, gnatum compellans, vocibus inquit: 21.466

21.393 χάλκεον ἔγχος ἔχων, καὶ ὀνείδειον φάτο μῦθον:?

... dictisque incessit acerbis: 21.485

21.409 καί οἱ ἐπευχομένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... dea risit, et altum

Exclamans, fudit laetanti has pectore voces: 21.505-506

21.419 αὐτίκ' Ἀθηναίην ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... tali,

Haud mora, compellans affatur voce Minervam. 21.517-518

21.427 ἦ δ' ἄρ' ἐπευχομένη ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευε:

Effudit gaudens virgo has Tritonia voces: 21.527

21.461 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἐκάεργος Ἀπόλλων:

Haec rector maris: Arcitenens cui talia reddit: 21.568

21.470-471 τὸν δὲ κασιγνήτη μάλα νείκεσε πότνια θηρῶν

Ἄρτεμις ἀγροτέρη, καὶ ὀνείδειον φάτο μῦθον:

... soror convicia fratri

Fecit, et irato dedit has de pectore voces: 21.579-580

21.511 τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἐϋστέφανος κελαδεινῆ:

... paucis cui filia contra

Virgineis gaudens vittis, nemorumque tumultu. 21.628-629

21.552 ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν:

Constitit, et curis ingentibus anxius altum

Dat gemitum, et tacito secum haec sub corde volutat: 21.680-681

22. pjevanje

22.7 αὐτὰρ Πηλείωνα προσηύδα Φοῖβος Ἀπόλλων:

Aeaciden compellat Phoebus Apollo: 22.8

22.14 τὸν δὲ μέγ' ὀχθήσας προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Huic celer immani Pelides concitus ira: 22.16

22.81 καὶ μιν δάκρυ χέουσ' ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... tales dabat anxia voces: 22.102

22.98 ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν:

Atque haec sollicito secum sub corde volutat: 22.125

22.167 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε:
 ... Rex in mediis haec Jupiter orsus: 22.213

22.177 τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:
 Jupiter haec. reddit contra sed talia Pallas: 22.223

22.182 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:
 Cui pater omnipotens: 22.229

22.215 ἀγχοῦ δ' ἴσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 ... illi placido Tritonia vultu
 Miranti stetit ad latus, et sic ore locuta est: 22.271-272

22.228 ἀγχοῦ δ' ἴσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:
 Omnia Deiphobo similis, vocemque, habitumque,
 Hectora consequitur, fictoque ita pectore fatur: 22.285-286

22.232 τὴν δ' αὖτε προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἕκτωρ:
 Haec fanti, haec contra reddit Mavortius Hector: 22.290

22.238 τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη:
 ... Tritonia contra: 22.296

22.249 τὸν πρότερος προσέειπε μέγας κορυθαίολος Ἕκτωρ:
 Tum prior has alto fudit de pectore voces: 22.309

22.260 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 Torvus at ille: 22.320

22.296 Ἕκτωρ δ' ἔγνω ἦσιν ἐνὶ φρεσὶ φώνησέν τε:
 ... et has gemitu fudit de pectore voces: 22.359

22.330 ἦριπε δ' ἐν κονίῃς: ὃ δ' ἐπεύξατο δῖος Ἀχιλλεύς:
 Haec super at, victo insultans, jactavit Achilles: 22.400

22.337 τὸν δ' ὀλιγοδρανέων προσέφη κορυθαίολος Ἕκτωρ:
 Haec ille: ast Hector languens jam morte propinqua: 22.409

22.344 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:
 Olli torva tuens contra sic fatur Achilles: 22.416

22.355 τὸν δὲ καταθνήσκων προσέφη κορυθαίολος Ἕκτωρ:

Haec ait: ille animam vix ducens talia reddit. 22.428

22.364 τὸν καὶ τεθνηῶτα προσήδα διὸς Ἀχιλλεύς:

... sic est affatus Achilles: 22.438

22.372 ὧδε δέ τις εἶπεσκεν ἰδὼν ἐς πλησίον ἄλλον:

Atque aliquis socium compellans talia fatur? 22.448

22.375 ὥς ἄρα τις εἶπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς.

Haec aliquis Grajūm dicebat 22.451

22.377 στὰς ἐν Ἀχαιοῖσιν ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευεν:

Graiorum stans in medio, sic ore profatur: 22.454

22.415 ἐξονομακλήδην ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον:

... et nomine supplex

Quemque suo appellans orabat 22.502-503

22.430 Τρωῆσιν δ' Ἑκάβη ἀδινού ἐξῆρχε γόοιο:

Ast Hecube luctum sic orsa est Troadas inter. 22.521

23. pjevanje

23.17 τοῖσι δὲ Πηλεΐδης ἀδινού ἐξῆρχε γόοιο

... haec moesto ex ore profatur: 23.24

23.68 στῇ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν:

... atque ita fatur: 23.89

23.93 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Haec ubi sic fatus, Pelides dicta vicissim,

Pauca refert: 23.119-120

23.155 εἰ μὴ Ἀχιλλεὺς αἶψ' Ἀγαμέμνονι εἶπε παραστάς:

... sed dius Achilles

Majorem petit Atriden ac talia fatur. 23.198-199

23.178 ὦμωξέν τ' ἄρ' ἔπειτα, φίλον δ' ὀνόμηνεν ἑταῖρον:

Post haec suspirans dulcem his compellat amicum: 23.229

23.235 ἔξετο δ' ὀρθωθείς καί σφεας πρὸς μῦθον ἔειπεν:

... sese erigit ergo,

Hisque sedens visos compellat vocibus ultro: 23.305-306

23.271 στῆ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... tum surgit, Achivūm

Et medius placido tales dat pectore voces: 23.346-347

23.402 Ἀντίλοχος δ' ἵπποισιν ἐκέκλετο πατρὸς ἑοῖο:

... Antilochus; notaque paternos

Hortans voce monet bijugos: 23.488-489

23.442 ὥς εἰπὼν ἵπποισιν ἐκέκλετο φώνησέν τε:

... talia fatus,

Hortatur bijugos alacri sic voce morantes: 23.533-534

23.456 στῆ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

Ergo alacer subito exsiluit, laetusque profatur: 23.552

23.473 τὸν δ' αἰσχυρῶς ἐνέειπεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας:

Haec fantem increpuit celer Ajax natus Oileo: 23.570

23.482 τὸν δὲ χολωσάμενος Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἠΰδα:

Idomeneus contra objurgans: Nugator, Achivum 23.580

23.535 στὰς δ' ἄρ' ἐν Ἀργείοις ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευε:

... dius Achilles

Quem miserans visum, in mediis haec fatur Achivis: 23.638-639

23.557 καὶ μιν ἀμειβόμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... dehinc talia fatur: 23.660

23.569 Ἀργείους: ὃ δ' ἔπειτα μετηύδα ἰσόθεος φῶς:

Heros dehinc tales prompsit de pectore voces: 23.677

23.575 μή ποτέ τις εἶπῃσιν Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων:

... ne Grajūm quis dicat 23.685

23.586 τὸν δ' αὖτ' Ἀντίλοχος πεπνυμένος ἀντίον ἠΰδα:

Antilochus contra prudens cui talia fatur: 23.695

23.601 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Tum juveni dictis haec fatur amicis. 23.711

23.625 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

... dulcique haec ore profatur: 23.739

23.657 στῇ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

Tum medius inter stans haec effatur Achivos: 23.776

23.706 στῇ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

Tum coetu in Danaūm stetit heros, atque ita fatur: 23.838

23.722 δὴ τότε μιν προσέειπε μέγας Τελαμώνιος Αἴας:

Sic Ithacum prior alloquitur Telamonius Ajax: 23.856

23.752 στῇ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... tum sic stans ore profatur: 23.896

23.781 ... μετὰ δ' Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... atque ita fatur,

Ore fimum postquam multo expuit haud sine risu; 23.932-933

23.786 ... καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... virorum

Et medio in coetu subridens talibus infit: 23.937-938

23.794 τὸν δ' Ἀχιλεὺς μύθοισιν ἀμειβόμενος προσέειπεν:

Pelides contra: 23.946

23.801 στῇ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... stans in mediis dehinc talia fatur: 23.953

23.830 στῇ δ' ὀρθὸς καὶ μῦθον ἐν Ἀργείοισιν ἔειπεν:

... Grajūmque acuit sic pectora dictis: 23.988

23.889 τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς:

... quibus exsurgens haec fatur Achilles: 23.1051

24. pjevanje

24.32 καὶ τότε ἄρ' ἀθανάτοισι μετηύδα Φοῖβος Ἀπόλλων:

... in coetu divūm sic fatur Apollo: 24.43

24.55 τὸν δὲ χολωσαμένη προσέφη λευκώλενος Ἥρη:

Haec Phoebus: contra Juno Saturnia: 24.71

24.64 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς:

Sic Juno: altitonans contra sic Jupiter infit: 24.82

24.87 ἀγχοῦ δ' ἵσταμένη προσέφη πόδας ὠκέα Ἴρις:

Adstitit huic Iris, roseoque haec edidit ore: 24.110

24.89 τὴν δ' ἡμείβεται ἔπειτα θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα:

Cui Thetis: 24.113

24.103 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε:

Interea sic fari est Jupiter orsus: 24.128

24.127 χειρὶ τέ μιν κατέρεξεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Permulsitque manu, et blanda sic voce locuta est: 24.156

24.138 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Dixerat. Huic paucis responsum reddit Achilles: 24.169

24.200 ὥς φάτο, κώκυσεν δὲ γυνὴ καὶ ἀμείβετο μύθῳ:

Sic ait: altum ululans conjux cui talibus infit 24.245

24.217 τὴν δ' αὖτε προσέειπε γέρον Πρίαμος θεοειδής:

Tum senior: 24.270

24.286 στῇ δ' ἵππων προπάροιθεν ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζε:

Constitit, ac tales fudit de pectore voces: 24.348

24.299 τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη Πρίαμος θεοειδής:

Tum Priamus: 24.365

24.307 οὐρανὸν εἰσανιδών, καὶ φωνήσας ἔπος ηὔδα:

Haec effudit pectore dicta: 24.374

24.333 αἶψα δ' ἄρ' Ἑρμείαν υἱὸν φίλον ἀντίον ηὔδα:

His pater alloquitur dictis; ac talia mandat: 24.407

24.353 Ἑρμείαν, ποτὶ δὲ Πρίαμον φάτο φώνησέν τε:

Ac talia fatur: 24.430

24.361 χεῖρα γέροντος ἑλὼν ἐξείρετο καὶ προσέειπε:

Atque, manum apprensens, vultu scitarier infit. 24.441

24.372 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδής:

Haec ille: at contra respondit Troius heros 24.454

24.378 τὸν δ' αὖτε προσέειπε διάκτορος ἀργεῖφόντης:

Suscipit ille: 24.461

24.386 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδής:

... Haec fantem miratus, talia rursus

Laomedontiades: 24.468-469

24.389 τὸν δ' αὖτε προσέειπε διάκτορος ἀργεῖφόντης:

Huic iterum Majae proles: 24.472

24.405 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδής:

Tum senior: 24.491

24.410 τὸν δ' αὖτε προσέειπε διάκτορος ἀργεῖφόντης:

Ille refert: 24.495

24.424 ὥς φάτο, γήθησεν δ' ὁ γέρων, καὶ ἀμείβετο μύθῳ:

Sic ait: at senior gavisus talia reddit: 24.511

24.432 τὸν δ' αὖτε προσέειπε διάκτορος ἀργεῖφόντης:

Talia dicebat. Subridens ille vicissim: 24.519

24.485 τὸν καὶ λισσόμενος Πρίαμος πρὸς μῦθον ἔειπε:

Suppliciter tales fudit de pectore voces: 24.581

24.517 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα:

Ac verbis affatur talibus ultro: 24.624

24.552 τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδής:

Tum senior, 24.665

24.559 τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Ille sub haec, torvumque tuens, gemitumque sub alto

Corde premens: 24.674-675

24.591 ὥμωξέν τ' ἄρ' ἔπειτα, φίλον δ' ὀνόμηνεν ἑταῖρον:

Et fidum hac lacrimans compellat voce sodalem: 24.715

24.598 τοίχου τοῦ ἑτέρου, ποτὶ δὲ Πρίαμον φάτο μῦθον:

Tum blandus talia fatur: 24.722

24.634 τὸν πρότερος προσέειπε γέρων Πρίαμος θεοειδής:

Hic prior est Priamus verbis affatus Achillem. 24.763

24.649 τὸν δ' ἐπικερτομέων προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς:

Tum, Priamum ille joco terrens, haec fatur Achilles: 24.780

24.659 τὸν δ' ἡμείβεται ἔπειτα γέρων Πρίαμος θεοειδής:

Dixerat ille: senex contra cui talia reddit: 24.792

24.668 τὸν δ' αὖτε προσέειπε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς:

Suscipit Aeacides: 24.805

24.682 στῇ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν:

... atque ita fatur: 24.821

24.723 τῇσιν δ' Ἀνδρομάχῃ λευκώλενος ἦρχε γόοιο

... Orsa est

Andromache tristem sic moesta voce querelam 24.875-876

24.747 τῇσιν δ' αὖθ' Ἑκάβῃ ἀδινού ἐξῆρχε γόοιο:

Tunc Hecube miseros exorsa est anxia luctus 24.906

24.761 τῇσι δ' ἔπειθ' Ἑλένη τριτάτῃ ἐξῆρχε γόοιο:

Tertia dehinc Helene tristem sic orsa querelam est: 24.922

24.777 λαοῖσιν δ' ὁ γέρων Πρίαμος μετὰ μῦθον ἔειπεν:

Tum Priamus, tota populis ex urbe vocatis,

Ite, ait 24.941-942

**PRILOG 2: KATALOG FORMULAIČNIH EPITETA UZ IMENA U KUNIĆEVU
LATINSKOM PRIJEVODU *ILIJADE***

Antroponimi

Ἀγαμέμνων

- 1.24 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Agamemnona 1.35
1.102 ἥρως Ἀτρεΐδης εὐρὺν κρείων Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 1.130
1.130 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 1.164
1.172 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Pelopeïus 1.214
1.203 ᾽Αγαμέμνονος ᾽Ατρεΐδαο Atriden 1.250
1.285 κρείων ᾽Αγαμέμνων Atrides 1.349
1.355 ᾽Ατρεΐδης εὐρὺν κρείων ᾽Αγαμέμνων majoris Atridae 1.430
1.378 ᾽Ατρεΐδῃ ᾽Αγαμέμνονι Atriden 1.457
1.411 ᾽Ατρεΐδης εὐρὺν κρείων ᾽Αγαμέμνων Atrides 1.496
1.442 ἄναξ ἀνδρῶν ᾽Αγαμέμνων virūm regnator Atrides 1.532
1.506 ἄναξ ἀνδρῶν ᾽Αγαμέμνων ferus Atrides 1.607
2.6 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atridae ... regi 2.7
2.9 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Atriden ... Agamemnona 2.11
2.18 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα majoris Atridae 2.20
2.100 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 2.115

- 2.185 Ἀτρεΐδεω Ἀγαμέμνονος Atridae 2.208
- 2.221 Ἀγαμέμνονι δίω Agamemnona dium 2.253
- 2.243 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν regem 2.280
- 2.254 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν magno ... Atridae 2.292
- 2.369 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 2.435
- 2.402 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 2.475
- 2.411 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 2.486
- 2.441 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 2.514
- 2.477 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 2.555
- 2.576 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides Agamemnon NN¹⁶⁹ 89
- 2.612 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides NN 130
- 2.772 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Atridae ... magno NN 311
- 3.81 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων major Atrides 3.95
- 3.118 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 3.136
- 3.120 Ἀγαμέμνονι δίω 0
- 3.178 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides Agamemnon 3.203
- 3.193 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο Agamemnone 3.217
- 3.267 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων major Atrides 3.294
- 3.455 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 3.497
- 4.148 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.167
- 4.153 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.172
4. 188 κρείων Ἀγαμέμνων frater 4.210
- 4.204 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.227
- 4.223 Ἀγαμέμνονα δῖον Atriden ... Agamemnona 4.250
- 4.255 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 4.284

¹⁶⁹ Numerus navium

4.283 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.316
 4.311 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.344
 4.336 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon torvus 4.372
 4.356 κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 4.393
 4.368 κρείων Ἀγαμέμνων 0
 4.413 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Agamemnon 4.458
 5.38 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnonis 5.56
 5.537 κρείων Ἀγαμέμνων 0
 6.33 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων late regnans Agamemnon 6.38
 6.63 κρείων Ἀγαμέμνων furens Agamemnon 6.73
 7.107 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων metu ... exterritus ipse Agamemnon 7.121
 7.162 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ipse Atrides major 7.189-190
 7.176 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι Agamemnonis 7.202
 7.230 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Atridae 7.263
 7.312 Ἀγαμέμνονα δῖον magni ... Atridae 7.351
 7.314 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 7.354
 7.322 ἥρως Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides ... ipse 7.360-361
 7.405 κρείων Ἀγαμέμνων Pelopeïus heros 7.455
 8.278 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 8.330
 9.62 κρείων Ἀγαμέμνων ipse Agamemnon 9.77
 9.114 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 9.139
 9.178 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι regis 9.217
 9.226 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι Atrides 9.280
 9.315 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atrides Agamemnon 9.394
 9.368 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 9.461
 9.388 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι Agamemnonio de sanguine 9.484

9.672 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 9.840
 10.3 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden Agamemnona 10.3
 10.42 κρείων Ἀγαμέμνων lacrimans Agamemnon 10.53
 10.64 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 10.82
 10.86 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides lacrimis moestus obortis 10.109
 10.88 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Atriden Agamemnona 10.111
 10.119 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 10.155
 10.233 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Agamemnon 10.292
 11.99 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων victor Agamemnon 11.130
 11.107 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 11.139
 11.126 κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 11.161
 11.153 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 11.198
 11.158 Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι Atrides Agamemnon 11.203
 11.177 κρείων Ἀγαμέμνων maximus heros 11.230
 11.187 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden 11.245
 11.202 Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden magnum 11.262
 11.231 Ἀτρεΐδεω Ἀγαμέμνονος Atridae 11.299
 11.238 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων Agamemnon 11.307
 11.246 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων victor ... Atrides 11.317
 11.251 Ἀγαμέμνονα δῖον Atrides 11.322
 11.254 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 11.325
 13.112 εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων late regnans Agamemnon 13.127
 14.22 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν Atriden Agamemnona 14.28
 14.29 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων major Atrides 14.36
 14.41 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 14.52
 14.64 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 14.78

- 14.103 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 14.120
- 14.134 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων dux ... Atrides 14.157
- 14.137 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι Atriden ... magnanimum 14.159-160
- 14.380 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνων primus Atrides 14.433
- 16.58 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides late regnans Agamemnon 16.71
- 16.72 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 16.87
- 16.273 Ἀτρεΐδης εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 16.340
- 18.111 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 18.139
- 18.445 κρείων Ἀγαμέμνων major Atrides 18.547
- 19.35 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Atridae 19.39
- 19.51 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Grajorum ductor Atrides 19.57
- 19.76 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 19.85
- 19.172 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Grajum regnator Atrides 19.199
- 19.184 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Atrides 19.214
- 19.241 Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαι Atridae 19.273
- 23.36 Ἀγαμέμνονα δῖον Atridae 23.49
- 23.110 κρείων Ἀγαμέμνων Atrides 23.139
- 23.161 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 23.207
- 23.486 Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα Agamemnon 23.584
- 23.887. εὐρὺ κρείων Ἀγαμέμνων regnator Achivūm Atrides 23.1049-1050
- 23.895 ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων ille 23.1056
- 24.654 Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν regi Danaūm ... Atridae 24.785

Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ

- 5.552 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ geminos ... Atridas 5.654-655
- 7.373 Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ Atridae ... utrique 7.420
- 7.470. Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ Atridis 7.535

8.261. Ἀτρεΐδαι Ἀγαμέμνων καὶ Μενέλαος, Atridae 8.310

17.249. Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ Atridae Agamemnonis, et Menelai 17.311

Ἀγήνωρ

4.467 μεγάλθυμος Ἀγήνωρ fortis Agenor 4.524

11.59 Ἀγήνορα διον dius Agenor 11.78

13.490 Ἀγήνορα διον Agenora dium 13.583

13.598 μεγάλθυμος Ἀγήνωρ Agenor magnanimus 13.712-713

14.425 διος Ἀγήνωρ dius Agenor 14.490

15.340 διος Ἀγήνωρ eximius Agenor 15.421

16.535 Ἀγήνορα διον Agenora dium 16.653

21.545 Ἀγήνορα διον Antenoriden ... Agenora 21.674

21.579 διος Ἀγήνωρ altus Agenor 21.711

Ἀγχίσης

5.468 μεγαλήτορος Ἀγχίσαιο magnanimo Anchisae 5.556

20.208 μεγαλήτορος Ἀγχίσαιο magnanimo Anchisae 20.248

Ἀδάμας

12.140 Ἀσιάδην τ' Ἀδάμαντα Asiadenque Acamanta 12.163

13.560-561 Ἀδάμαντα ... Ἀσιάδην Adamanta ... Asiaden 13.669-700

13.759 Ἀσιάδην τ' Ἀδάμαντα Asiaden Adamanta 13.900

13.771 Ἀσιάδης τ' Ἀδάμας Asiadesque Adamas 13.910

Αἴας I

2.527 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Ajax ... Oilei NN35

10.110 Αἴαντα ταχὺν Oilei pernicem gnatum 10.140-141

10.175 Αἴαντα ταχὺν celerem ... Ajacem 10.219-220
13.66 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Oilides 13.76
14.442 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Oilides celer Ajax 14.513
14.520 Αἴας εἶλεν Ὀϊλῆος ταχὺς υἱός: Magnanimo pernix Ajax prognatus Oileo 14.609
17.256 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Fortis Oilides bello celer audiit Ajax 17.320
23.473 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας celer Ajax natus Oileo 23.570
23.488 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας celer Ajax 23.588
23.754 Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Ajax Oilei 23.898

Αἴας II

2.528 Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax NN37
2.768 Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax NN305
4.473 Τελαμώνιος Αἴας Ajax 4.529
4.479 Αἴαντος μεγαθύμου Telamonius Ajax 4.537
5.610 μέγας Τελαμώνιος Αἴας: Telamonius Ajax 5.727
5.615 Τελαμώνιος Αἴας Telamonius heros 5.735
5.617 φαίδιμος Αἴας Ajax 5.737
6.5 Αἴας Τελαμώνιος Telamonius Ajax 6.6
7.187 φαίδιμος Αἴας Telamonius Ajax 7.214
7.224 Τελαμώνιος Αἴας heros ... magnus 7.256-257
7.249 Αἴας διογενῆς Telamone creatus 7.282
7.283 Τελαμώνιος Αἴας Ajax 7.320
8.224 Αἴαντος ... Τελαμωνιάδαο Ajax 8.264
9.169 Αἴας τε μέγας magnus ... Ajax 9.206
11.7 Αἴαντος ... Τελαμωνιάδαο magnus ... Ajax 11.8
11.496 φαίδιμος Αἴας Ajax 11.611
11.563 Αἴαντα μέγαν Τελαμώνιον υἱὸν Telamoniaden 11.700

11.591 Αἴαντα μέγαν Τελαμώνιον υἱόν Ajacem magnum 11.731
 12.349 Τελαμώνιος ἄλκιμος Αἴας fortis Telamonius Ajax 12.406
 12.362 Τελαμώνιος ἄλκιμος Αἴας fortis Telamonius Ajax 12.419
 12.364 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 12.421
 12.370 Τελαμώνιος Αἴας Telamonius heros 12.427
 12.378 Αἴας δὲ πρῶτος Τελαμώνιος Ajax 12.437
 13.67 Αἴαντα ... Τελαμώνιον υἱόν socium 13.77
 13.76 Τελαμώνιος Αἴας: alacer ... Telamonius Ajax 13.86
 13.321 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 13.368
 14.409 μέγας Τελαμώνιος Αἴας ingens Telamonius Ajax 14.471
 14.511 Αἴας ῥα πρῶτος Τελαμώνιος Telamonius Ajax 14.598
 15.419 φαίδιμος Αἴας maximus Ajax 15.519
 15.471 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax: 15.587
 15.674 Αἴαντι μεγαλήτορι magnanimo ... Ajaci 15.842
 15.560 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 15.695
 16.116 Τελαμώνιος Αἴας Ajax 16.142
 17.115 Αἴαντα μέγαν Τελαμώνιον υἱόν magnanimum Ajacem Telamone creatum 17.140
 17.166 Αἴαντος μεγαλήτορος magnanimum Ajacem 17.207
 17.284 Τελαμῶνος ἀγανοῦ φαίδιμος Αἴας Telamoniades Ajax 17.355
 17.303 Αἴαντος μεγαθύμου Ajacis magni 17.377
 17.626 Αἴαντα μεγαλήτορα magnum Ajacem 17.776
 17.628 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 17.779
 17.715 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 17.883
 23.708 μέγας Τελαμώνιος Αἴας ingens Telamonius Ajax 23.840
 23.722 μέγας Τελαμώνιος Αἴας Telamonius Ajax 23.856
 23.779 φαίδιμος Αἴας moerens Ajax 23.931

23.811 μέγας Τελαμώνιος Αΐας ingens ... Telamonius Ajax 23.964

Αΐαντε

10.228 Αΐαντε δὺω θεράποντες Ἄρηος ambo Ajaces, fortissima bello pectora 10.287-288

13.201 δὺω Αΐαντε κορυστὰ Ajaces 13.234

Αΐαντες

7.164 Αΐαντες θοῦριν ἐπειμένοι ἀλκὴν gemini Ajaces 7.191

8.79 Αΐαντες μενέτην θεράποντες Ἄρηος Non gemini Martis comites, duo fulmina belli, Ajaces 8.89-90

8.262 Αΐαντες θοῦριν ἐπειμένοι ἀλκὴν gemini Ajaces, praestanti robore uterque 8.311

13.201 Αΐαντε κορυστὰ ambo ... Ajaces 13.233-234

18.157 Αΐαντες θοῦριν ἐπειμένοι ἀλκὴν Ajaces 18.190

18.163 Αΐαντε κορυστὰ gemini Ajaces, Mavortia corda 18.197

Αἰνείας

5.247 Αἰνείας υἱὸς ... ἀμύμονος Ἀγχίσαιο magnanimo Anchisae Mavortius ... formosa Venus quem magnanimo Anchisae edidit, Aeneas 5.299-301

5.468 Αἰνείας υἱὸς μεγαλήτορος Ἀγχίσαιο magnanimo Anchisae mater quem diva creavit 5.556

17.754 Αἰνείας τ' Ἀγχισιάδης Aeneas Anchisiades 17.932

20.160 Αἰνείας τ' Ἀγχισιάδης Aeneas Anchisiades 20.194

20.175 μεγαλήτορος Αἰνείαιο Aenean 20.211

20.263 μεγαλήτορος Αἰνείαιο magnanimi Aeneae 20.307

20.293 μεγαλήτορος Αἰνείαιο Aeneae ... fortis 20.345

20.323 μεγαλήτορος Αἰνείαιο Aeneae 20.375

Ἀλάστωρ

8.333 δῖος Ἀλάστωρ dius Alastor 8.389

13.422 δῖος Ἀλάστωρ fortis Alastor 13.496

Ἀλέξανδρος

3.16 Ἀλέξανδρος θεοειδής Paris ora deo similis 3.19

3.27 Ἀλέξανδρον θεοειδέα Parin 3.33

3.30 Ἀλέξανδρος θεοειδής Paris 3.37

3.37 Ἀλέξανδρος θεοειδής ille 3.44

3.58 Ἀλέξανδρος θεοειδής Paris 3.72

3.329 δῖος Ἀλέξανδρος Ἑλένης πόσις ἡϋκόμοιο dius Alexander 3.356

3.352 δῖον Ἀλέξανδρον improbus 3.383

3.403 δῖον Ἀλέξανδρον 0

3.450 Ἀλέξανδρον θεοειδέα pulchrum ... Alexandrum 3.492-493

6.290 Ἀλέξανδρος θεοειδής Alexander 6.351

6.332 Ἀλέξανδρος θεοειδής formosus ... Paris 6.407-408

6.517 Ἀλέξανδρος θεοειδής prior 6.620

7.355 δῖος Ἀλέξανδρος Ἑλένης πόσις ἡϋκόμοιο Paris turbidus 7.401-402

8.82 δῖος Ἀλέξανδρος Ἑλένης πόσις ἡϋκόμοιο dius Alexander 8.95

11.369 Ἀλέξανδρος Ἑλένης πόσις ἡϋκόμοιο flavicomae conjux Helenae, Paris inclytus 11.463

11.505 Ἀλέξανδρος Ἑλένης πόσις ἡϋκόμοιο conjux Helenae, Paris 11.626

11.581 Ἀλέξανδρος θεοειδής pulcher Paris 11.720

13.766 δῖον Ἀλέξανδρον Ἑλένης πόσιν ἡϋκόμοιο Parin 13.906

13.774 Ἀλέξανδρος θεοειδής formam par superis ... Paris 13.913-914

24.763 Ἀλέξανδρος θεοειδής Paris 24.925

Ἀμύντωρ

9.448 Ἀμύντορος Ὀρμενίδαο saevus Amyntor Ormenides 9.550-551

10.266 Ἀμύντορος Ὀρμενίδαο Amyntoris Hormenidae 10.333-334

Ἀνδρομάχη

6.371 Ἀνδρομάχην λευκώλενον Andromacham 6.452

6.377 Ἀνδρομάχη λευκώλενος Andromache formosa 6.459

6.395 Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἡετίωνος Andromache, dii clarum genus Eetionis
6.478

8.187 Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἡετίωνος ipsa... magni genus Eetionis, Andromache
8.218-219

24.723 Ἀνδρομάχη λευκώλενος Andromache 24.876

Ἀντήνωρ

3.203 Ἀντήνωρ πεπνυμένος Antenor 3.227

7.347 Ἀντήνωρ πεπνυμένος sapiens Antenor 7.392

Ἀντίλοχος

5.565 Ἀντίλοχος μεγαθύμου Νέστορος υἱός Antilochus Neleïa proles 5.671

13.396 Ἀντίλοχος μενεχάρμης Martius Antilochus 13.466-467

13.400 Ἀντίλοχος μεγαθύμου Νέστορος υἱός Nestorides 13.471

15.582 Ἀντίλοχος μενεχάρμης saevus Antilochus 15.724-725

17.653 Ἀντίλοχον μεγαθύμου Νέστορος υἱόν prognatum Nestore magno Antilochum 17.812-813

23.419 Ἀντίλοχος μενεχάρμης Antilocho 23.506

23.522 ἀμύμονος Ἀντιλόχοιο Neliden 23.625

23.541 Ἀντίλοχος μεγαθύμου Νέστορος υἱός acer Antilochus 23.644-645

Ἀντίμαχος

11.123 Ἀντιμάχοιο δαΐφρονος Antimachi 11.157

11.138 Ἀντιμάχοιο δαΐφρονος Antimachi 11.176

Ἀπισάων

11.578. Ἀπισάονα ποιμένα λαῶν Apisaona regem 11.715

17.348. Ἀπισάονα ποιμένα λαῶν Apisaona pastorem populorum 17.435-6

Ἀρηϊθoος

7.8 Ἀρηϊθόοιο ἄνακτος Areïtoi 7.9

7.137 Ἀρηϊθόοιο ἄνακτος Regis Areïthoi 7.158

Ἀρχέλοχός τ' Ἀκάμας τε

2.823 Ἀρχέλοχός τ' Ἀκάμας τε μάχης εὖ εἰδότε πάσης Archilochusque, Acamasque, ambo genus omne periti armorum tractare, omni et configere Marte NN 373-374

12.100 Ἀρχέλοχός τ' Ἀκάμας τε μάχης εὖ εἰδότε πάσης Archelochusque, Acamasque, bonus bellator uterque 12.119

Ἄσιος

2.837 Ἄσιος ὄρχαμος ἀνδρῶν armipotens bello Hyrtacides ... Asius NN 390

2.838 Ἄσιος Ὑρτακίδης Asius Hyrtacides NN 391

12.96 Ἄσιος Ὑρτακίδης Asius Hyrtacides 12.114

12.110 Ἄσιος ὄρχαμος ἀνδρῶν Asius Hyrtacides 12.132

12.163 Ἄσιος Ὑρτακίδης Asius 12.188

13.759 Ἄσιον Ὑρτάκου υἱὸν Asium ... Hyrtaciden 13.900

13.771 Ἄσιος Ὑρτάκου υἱός bello praeclarus ... Hyrtacides 13.910-911

Αὐτομέδων

24.474. ἥρως Αὐτομέδων Automedon 24.566

24.574. ἥρως Αὐτομέδων Automedon 24.693

Ἀχιλλεύς

1.1 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae ... Achillei 1.1

1.7 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 1.8

1.58 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς heros 1.79

1.84 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Aeacides 1.110

1.121 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 1.152

1.148 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 1.185

1. 215 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς heros 1.262

1.292 Τὸν δ' ἄρ' ὑποβλήδην ἡμείβετο δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 1.357

1.321 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος saevi Aeacidae 1.393-394

1.364 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς ille 1.442

1.489 διογενὴς Πηλῆος υἱὸς πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς magnus ... Pelides 1.583

2.688 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles NN 210

4.512 Ἀχιλεὺς Θέτιδος παῖς ἡῦκόμοιο Thetidis pulchrae proles Achilles 4.579

5.788 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles ... fortis 5.936-937

6.414 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 6.498

6.423 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς idem ... Achilles 6.508

7.228 Ἀχιλλῆα ῥηξήνορα Aeacida 7.260

8.372 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον Achillem 8.437

9.166 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος regis 9.201

9.196 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς 0

9.199 δῖος Ἀχιλλεύς 0

9.209 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 9.259

9.307 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 9.385

9.606 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 9.754

9.643 πόδας ὤκυν Ἀχιλλεύς Pelides 9.803
 9.667 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 9.834
 11.112 πόδας ὤκυν Ἀχιλλεύς Achilles 11.144
 11.599 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς pernix ... Achilles 11.744
 11.607 πόδας ὤκυν Ἀχιλλεύς fortis Achilles 11.753
 11.791 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι Achilli 11.977
 11.839 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι fero Pelidae 11.1035
 13.324 Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι ipsi Achilli 13.372
 13.348 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Peliden 13.402
 15.64 Πηλεΐδew Ἀχιλῆος Pelidae ... Achillei 15.82
 15.68 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 15.87
 15.77 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον fortem Achillem 15.99
 16.5 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 16.7
 16.48 πόδας ὤκυν Ἀχιλλεύς Achilles 16.60
 16.146 Ἀχιλλῆα ῥηξήνορα magnanimus Aeaciden 16.182
 16.269 Πηληϊάδew Ἀχιλῆος Pelidae fortis Achillei 16.335
 16.575 Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι Achilli ... magnanimo 16.704-705
 16.653 Πηληϊάδew Ἀχιλῆος fortis Pelidae 16.800-801
 16.854 Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο Achillei 16.1051
 16.860 Ἀχιλεὺς Θέτιδος πάϊς ἡϋκόμοιο formosae Thetidis dium genus, altus Achilles 16.1058
 17.105 Πηλεΐδew Ἀχιλῆϊ dio ... Achilli 17.126
 17.186 Ἀχιλῆος ἀμύμονος Pelidae fortis 17.232
 17.195 Πηλεΐδew Ἀχιλῆος magni Aeacidae 17.242
 17.402 δῖος Ἀχιλλεύς forti Pelidae 17.504
 17.654 Ἀχιλῆϊ δαΐφρονι forti ... Aeacidae 17.813-814
 17.701 Πηλεΐδew Ἀχιλῆϊ dio ... Achilli 17.868

17.709 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Pelidae magno 17.876
 18.30 Ἀχιλῆα δαΐφρονα jacenti 18.36
 18.78. πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 18.98
 18.97. πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς ille 18.120
 18.181 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Pelides 18.218
 18.187 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Aeacides 18.223
 18.228 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 18.277
 18.305 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 18.375
 18.343 δῖος Ἀχιλλεύς 0
 18.354 πόδας ταχύν ἀμφ' Ἀχιλῆα magnanimo Pelida 18.434
 18.358 Ἀχιλῆα πόδας ταχύν Aeacides 18.440
 19.40 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 19.45
 19.55 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς celer Achilles 19.60
 19.145 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Aeacides 19.169
 19.198 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Pelides 19.227
 19.279 Ἀχιλλῆος θείοιο Aeacidae ... magni 19.315
 19.295 ὠκὺς Ἀχιλλεύς victor Achilles 19.334
 19.297 Ἀχιλλῆος θείοιο tuo Aeacidae 19.337
 19.364 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 19.420
 19.384 δῖος Ἀχιλλεύς dius ... Aeacides 19.444-445
 19.419 πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς Achilles 19.488
 20.85 Πηλεΐδew Ἀχιλλῆος Achillem 20.105
 20.160 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 20.194
 20.177 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς audax ... Aeacides 20.213-214
 20.312 Πηλεΐδῃ Ἀχιλλῆϊ Aeacidae 20.364
 20.322 Πηλεΐδῃ Ἀχιλλῆϊ Pelidae 20.374

20.386 δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 20.443
 20.388 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 20.446
 20.413 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς dius Achilles 20.475
 20.445 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς dius Achilles 20.514
 21.39 δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.51
 21.49 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 21.63
 21.67 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 21.83
 21.138 δῖον Ἀχιλλῆα dium ... Achillem 21.162
 21.149 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius ... Achilles 21.177
 21.161 δῖος Ἀχιλλεὺς Aeacides 21.194
 21.211 ὥκὺς Ἀχιλλεύς acer Achilles 21.252
 21.222 πόδας ὥκὺς Ἀχιλλεύς dius Achilles 21.267
 21.250 δῖον Ἀχιλλῆα Achillem 21.300
 21.265 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles fronte audax 21.321-322
 21.359 δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 21.443
 21.527 Ἀχιλῆα πελώριον Achillem ingentem 21.649-650
 21.550 Ἀχιλλῆα πτολίπορθον instantem non longe ... Achillem 21.679
 21.557 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ hic 21.706
 22.14 πόδας ὥκὺς Ἀχιλλεύς celer Pelides 22.16
 22.92 Ἀχιλῆα πελώριον venientem Achillem 22.116
 22.102 δῖος Ἀχιλλεύς acer ... Achilles 22.129-130
 22.113 Ἀχιλῆος ἀμύμονος magnanimo ... Achilli 22.144
 22.172 δῖος Ἀχιλλεὺς acer Achilles 22.219
 22.176 Πηλεΐδῃ Ἀχιλῆϊ 0
 22.188 ὥκὺς Ἀχιλλεύς celeri pede fretus Achilles 22.238
 22.205 δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 22.262

22.229 ὤκυνς Ἀχιλλεὺς acer Achilles 22.287
 22.260 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεύς torvus ... ille 22.320
 22.326 δῖος Ἀχιλλεύς celer Achilles 22.395
 22.330 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 22.400
 22.344 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεὺς Achilles 22.416
 22.364 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 22.438
 22.376 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 22.452
 22.455 δῖος Ἀχιλλεὺς dius Achilles 22.553
 23.93 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεύς Pelides 23.119
 23.136 δῖος Ἀχιλλεὺς Achilles 23.174
 23.140 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 23.180
 23.193 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς tacitus Achilles 23.249
 23.333 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.412
 23.534 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.638
 23.542 Πηλεΐδην Ἀχιλῆα magnum ... Achillem 23.646
 23.555 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς Pelides 23.660
 23.776 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεύς dius Achilles 23.927
 23.889 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς exsurgens ... Achilles 23.1051
 24.108 Ἀχιλλῆϊ πτολιπόρθῳ bellacem ... Achillea 24.134
 24.138 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεύς Achilles 24.169
 24.151 δῖος Ἀχιλλεύς 0
 24.180 δῖος Ἀχιλλεύς 0
 24.406 Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος Pelidae Achilli 24.491
 24.513 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 24.620
 24.559 πόδας ὤκυνς Ἀχιλλεύς ille 24.674
 24.596 δῖος Ἀχιλλεύς Achilles 24.720

24.621 ὤκυς Ἀχιλλεύς 0
24.649 πόδας ὤκυς Ἀχιλλεύς Achilles 24.780
24.668 ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς Aeacides 24.805
24.751 πόδας ὤκυς Ἀχιλλεύς Pelides 24.911

Βελλεροφόντης

6.155 ἀμύμονα Βελλεροφόντην clarus Bellerophontes 6.183
6.162 δαῖφρονα Βελλεροφόντην Bellerophonten ... pudicum 6.190-191
6.190 ἀμύμων Βελλεροφόντης invictus Bellerophontes 6.229
6.196 δαῖφρονι Βελλεροφόντη olli 6.237
6.216 ἀμύμονα Βελλεροφόντην Bellerophontem 6.261

Βρισηΐς

1.184 Βρισηΐδα καλλιπάρηον Briseïda pulchram 1.229
1. 322 Βρισηΐδα καλλιπάρηον Briseïda 1.394
1.346 Βρισηΐδα καλλιπάρηον formosam ... Briseïda 1.420
19.246 Βρισηΐδα καλλιπάρηον Briseida pulchram 19.296

Γλαῦκος

2.876 Γλαῦκος ἀμύμων Glaucus NN433
6.119 Γλαῦκος δ' Ἴππολόχοιο πάϊς genus Hippolochi Glaucus 6.138
7.13 Γλαῦκος δ' Ἴππολόχοιο πάϊς Λυκίων ἀγὸς ἀνδρῶν Glaucus at Hippolochi, Lyciae dux
pubis 7.15
14.426 Γλαῦκος ἀμύμων Glaucus ... acer 14.491
17.140 Γλαῦκος δ' Ἴππολόχοιο πάϊς Λυκίων ἀγὸς ἀνδρῶν Lyciae dux gentis, Martia proles
Hippolochi, Glaucus 17.175-176

Διομήδης

- 2.563 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης bonus bello Diomedes NN75
2. 567 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης Diomedes ... acer NN79
- 4.365 Τυδεὸς υἱὸν ὑπέρθυμον Διομήδεα Diomedem ... fortis magnanimam Tydei sobolem 4.402-403
- 4.401 κρατερὸς Διομήδης armipotens Diomedes 4.444
- 4.411 κρατερὸς Διομήδης Diomedes torvus 4.455
- 5.1 Τυδεΐδῃ Διομήδεϊ forti ... Tydidae 5.2-3
- 5.114 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης 0
- 5.143 κρατερὸς Διομήδης Tydides 5.183
- 5.151 κρατερὸς Διομήδης forti ... Diomede 5.191
- 5.225 Τυδεΐδῃ Διομήδεϊ Diomedi 5.276
- 5.251 κρατερὸς Διομήδης fortis Diomedes 5.304
- 5.286 κρατερὸς Διομήδης Tydides 5.346
- 5.320 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης cari ... sodalis 5.385
- 5.347 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης Diomedes audax 5.416
- 5.376 Τυδεὸς υἱὸς ὑπέρθυμος Διομήδης Diomedes ille superbus
Progenies Tydei vesana, atque impia 5.454-455
- 5.415 Διομήδεος ἵπποδάμοιο fortem ... maritum 5.498
- 5.432 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης, βοήν ἀγαθὸς Διομήδης acer ... Diomedes 5.517
- 5.596 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης Diomedes 5.706
- 5.781 Διομήδεος ἵπποδάμοιο dium ... Diomedem 5.927
- 5.814 κρατερὸς Διομήδης Tydeia proles 5.969
- 5.837 Διομήδεα δῖον magnum ... Diomedem 5.991
- 5.846 Διομήδεα δῖον Diomedem 5.1003
- 5.849 Διομήδεος ἵπποδάμοιο Argivum ... regem 5.1005
- 5.855 βοήν ἀγαθὸς Διομήδης citus ... Diomedes 5.1012

5.866 Τυδεΐδη Διομήδεϊ Tydeius heros 5.1025
 6.12 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης Tydeius heros 6.15
 6.122 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης forti Diomedes pectore 6.142
 6.212 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης fortis Diomedes 6.258
 6.235 Τυδεΐδην Διομήδεα 0
 7.163 Τυδεΐδης ... κρατερὸς Διομήδης magnanimus Diomedes 7.190
 7.399 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης Diomedes 7.449
 7.404 Διομήδεος ἵπποδάμοιο Tydides 7.453
 8.91 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης Tydeius heros 8.104
 8.145 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης Tydides 8.170
 8.194 Διομήδεος ἵπποδάμοιο Diomedis 8.224
 8.532 Τυδεΐδης κρατερὸς Διομήδης Tydeius heros 8.624
 9.31 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης armipotens Tydeius heros 9.38
 9.51 Διομήδεος ἵπποδάμοιο ducis 9.64
 9.696 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης armipotens tandem Diomedes 9.870
 9.711 Διομήδεος ἵπποδάμοιο 0
 10.150 Τυδεΐδην Διομήδεα magni Diomedis 10.190
 10.219 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης magnanimus ... Diomedes 10.277
 10.241 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης Diomedes inclytus 10.302-303
 10.283 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης fortis Diomedes 10.354
 10.369 κρατερὸς Διομήδης 0
 10.446 κρατερὸς Διομήδης torva tuens Diomedes 10.550
 10.502 Διομήδεϊ δῖω fidum Diomedem 10.617
 10.508 Διομήδεα δῖον morantem 10.626
 10.536 κρατερὸς Διομήδης Diomede ... forti 10.660-661
 10.559 ἀγαθὸς Διομήδης fortis Diomedes 10.685
 11.312 Τυδεΐδη Διομήδεϊ caro Diomedis 11.390

11.316 κρατερὸς Διομήδης Diomedes 11.394
 11.345 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης acer Tydides 11.434-435
 11.361 κρατερὸς Διομήδης Diomedes 11.453
 11.384 κρατερὸς Διομήδης heros 11.479
 11.660 Τυδεΐδης κρατερὸς Διομήδης Diomedes inclutus armis 11.817
 14.109 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης magnanimus Tydides 14.126
 16.25 Τυδεΐδης κρατερὸς Διομήδης fortis Diomedes 16.31
 16.74 Τυδεΐδew Διομήδεος Tydidae 16.90
 21.396 Τυδεΐδην Διομήδε' Tydiden 21.489
 23.290 Τυδεΐδης ὄρτο κρατερὸς Διομήδης magnanimi Diomedes incluta Tydei
 proles 23.367-368
 23.812 κρατερὸς Διομήδης fortis Diomedes 23.965

Δόλων

10.314 Δόλων Εὐμήδεος υἱὸς Dolon ... Eumedis filius 10.388
 10.412 Δόλων Εὐμήδεος υἱὸς juvenis 10.511

Ἑκαμήδη

11.624 ἐϋπλόκαμος Ἑκαμήδη formosa Hecamede 11.772
 14.6 ἐϋπλόκαμος Ἑκαμήδη flava Hecamede 14.8

Ἑκτωρ

1.242 Ἑκτορος ἀνδροφόνου ferox Hector 1.295
 2.816 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector Priamides NN 366
 3.83 κορυθαίολος Ἑκτωρ cristatus ... Hector 3.98
 3.314 Ἑκτωρ ... Πριάμοιο πάϊς ingens Hector 3.342
 3.324 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 3.351

4.505 φαίδιμος Ἑκτωρ ipse Hector 4.569-570
 5.467 Ἑκτορι δίω ipse Hector 5.555
 5.471 Ἑκτορα δῖον Hectora 5.559
 5.601 Ἑκτορα δῖον Hector 5.716
 5.680 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ flammeus ... Hector 5.808
 5.689 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 5.818
 5.699 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ saevum ... Hectora 5.830-831
 5.704 Ἑκτωρ τε Πριάμοιο πάϊς Priameïus Hector 5.836
 6.116 κορυθαίολος Ἑκτωρ heros cui summo densae nutabant vertice cristae 6.134-135
 6.263 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 6.321
 6.342 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 6.420
 6.359 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ galea insignis Hector 6.439
 6.369 κορυθαίολος Ἑκτωρ 0
 6.398 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ 0
 6.440 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 6.529
 6.466 φαίδιμος Ἑκτωρ 0
 6.472 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 6.566
 6.494 φαίδιμος Ἑκτωρ 0
 6.498 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο 0
 6.515 Ἑκτορα δῖον Hector 6.618
 6.520 κορυθαίολος Ἑκτωρ bonus Hector 6.623
 7.1 φαίδιμος Ἑκτωρ citus ... Hector 7.1
 7.42 Ἑκτορι δίω 0
 7.75 Ἑκτορι δίω me 7.84
 7.90 φαίδιμος Ἑκτωρ inclytus Hector 7.100
 7.112 Ἑκτορι Πριαμίδῃ Hectora Priamiden 7.127

7.158 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 7.184
 7.169 Ἑκτορι δῖω 0
 7.192 Ἑκτορα δῖον Hectore 7.218
 7.263 κορυθαίολος Ἑκτωρ heros 7.298
 7.287 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 7.324
 8.160 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ crista caput hirtus equina ... Hector 8.185-186
 8.216 Ἑκτωρ Πριαμίδης Hector, Marte cruento haud minor 8.255-256
 8.324 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hectorea 8.382
 8.356 Ἑκτωρ Πριαμίδης 0
 8.377 Πριάμοιο πάϊς κορυθαίολος Ἑκτωρ Priameius Hector 8.442
 8.473 ὄβριμος Ἑκτωρ Hector efferus 8.551-552
 8.489 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 8.571
 9.351 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο cruentum Hectora 9.438-439
 9.356 Ἑκτορι δῖω Hectora 9.447
 9.651 υἱὸν Πριάμοιο δαΐφρονος Ἑκτορα δῖον ferox Hector 9.812
 10.200 ὄβριμος Ἑκτωρ saevus ... Hector 10.253-254
 10.406 Ἑκτορα ποιμένα λαῶν Hector 10.504
 11.197 Ἑκτορα δῖον magnanimum Hectora 11.257
 11.295 Ἑκτωρ Πριαμίδης Hector 11.370
 11.300 Ἑκτωρ Πριαμίδης ille victor 11.375
 11.315 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 11.393
 11.327 Ἑκτορα δῖον Hector 11.409
 11.347 ὄβριμος Ἑκτωρ efferus Hector 11.436
 12.60 θρασὺν Ἑκτορα superbum Hectora 12.73-74
 12.83 Ἑκτορα δῖον regis 12.100
 12.210 θρασὺν Ἑκτορα 0

12.230 κορυθαίολος Ἑκτωρ cristatus ... Hector 12.270
 12.290 φαίδιμος Ἑκτωρ inclutus Hector 12.336
 12.462 φαίδιμος Ἑκτωρ turbidus Hector 12.537
 13.40 Ἑκτορι Πριαμίδῃ Hectors ... magnum 13.47
 13.80 Ἑκτορι Πριαμίδῃ Hectors Priamiden 13.91
 13.129 Ἑκτορα δῖον dium Hectors 13.146-147
 13.316 Ἑκτορα Πριαμίδην saevumque furemque Hectors 13.362-363
 13.688 Ἑκτορα δῖον Hectors 13.821
 13.720 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ Hectors 13.856
 13.725 θρασὺν Ἑκτορα audacem Hectors 13.863
 14.44 ὄβριμος Ἑκτωρ Martius Hector 14.55
 14.375 Ἑκτορα Πριαμίδην improbus Hector 14.428
 14.388 φαίδιμος Ἑκτωρ Martius Hector 14.446
 14.390 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 14.448
 14.402 φαίδιμος Ἑκτωρ ferus Hector 14.461
 15.15 Ἑκτορα δῖον Hector 15.20
 15.65 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 15.84
 15.221 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν Hectors bello egregium 15.266-267
 15.231 φαίδιμος Ἑκτωρ Hectoris 15.280
 15.239 υἱὸν Πριάμοιο δαΐφρονος Ἑκτορα δῖον Hectors dium 15.289
 15.246.κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 15.299
 15.458 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ ipsum Hectors 15.569-570
 15.504 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 15.627
 15.604 Ἑκτορα Πριαμίδην Hectors Priamiden 15.755
 16.77 Ἑκτορος ἀνδροφόνου diri ... Hectoris 16.92
 16.358 Ἑκτορι χαλκοκορυστῇ aere coruscum Hectors 16.438-439

16.536 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν Hectora magnum 16.654
 16.577 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.707
 16.588 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.720
 16.649 φαίδιμος Ἑκτωρ Hectorea ... vi 16.796
 16.654 Ἑκτορα χαλκοκορυστήν Hectora 16.802
 16.717 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο 0
 16.727 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 16.890
 16.760 φαίδιμος Ἑκτωρ Martius Hector 16.929
 16.840 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο Hectoreum 16.1032
 16.858 φαίδιμος Ἑκτωρ inclytus Hector 16.1056
 17.72 Ἑκτορ' ἐπῶρσε θοῶ ἀτάλαντον Ἀρηϊ saevo Mavorti similem Hectora 17.84-85
 17.96 κορυθαίολος Ἑκτωρ efferus Hector 17.116
 17.122 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius ... Hector 17.149-150
 17.169 κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 17.210
 17.188 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius heros 17.235
 17.316 φαίδιμος Ἑκτωρ Mavortius Hector 17.394
 17.428 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο Priamidae 17.532
 17.449 Ἑκτωρ Πριαμίδης Hectora Priamiden 17.557
 17.483 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 17.598
 17.503 Ἑκτορα Πριαμίδην Hector 17.624
 17.616 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο Hectorea 17.764
 17.638 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο cruenti Hectoris 17.791-792
 17.693 κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius Hector 17.860
 17.719 Ἑκτορι δίῳ Priamiden 17.889
 18.21 κορυθαίολος Ἑκτωρ ferus Hector 18.26
 18.103 Ἑκτορι δίῳ dirus Hector 18.128-129

18.131 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 18.163
 18.149 Ἑκτορος ἀνδροφόνοιο cruentum Priamidem 18.180-181
 18.155 φαίδιμος Ἑκτωρ Priamides 18.188
 18.164 Ἑκτορα Πριαμίδην furentem Hectors 18.197-198
 18.175 φαίδιμος Ἑκτωρ inclytus Hector 18.211
 18.284 κορυθαίολος Ἑκτωρ Martius Hector 18.346
 19.134 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ efferus Hector 19.154
 19.204 Ἑκτωρ Πριαμίδης saevus Hector 19.231
 20.240 Ἑκτορα δῖον nobilis Hector 20.283
 20.364 φαίδιμος Ἑκτωρ inclytus Hector 20.418
 20.428 Ἑκτορα δῖον Priamiden 20.497
 20.430 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 20.498
 20.440 Ἑκτορα δῖον Hectoris 20.510
 21.5 φαίδιμος Ἑκτωρ furentem Hectors 21.5-6
 22.161 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο magni ... Hectoris 22.204-205
 22.211 Ἑκτορος ἵπποδάμοιο Hectoris 22.268
 22.226 Ἑκτορα δῖον 0
 22.232 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ Mavortius Hector 22.290
 22.249 μέγας κορυθαίολος Ἑκτωρ prior 22.309
 22.274 φαίδιμος Ἑκτωρ Hector 22.330
 22.277 Ἑκτορα ποιμένα λαῶν Hector 22.335
 22.320 Ἑκτορι δίῳ Priamidae 22.390
 22.337 κορυθαίολος Ἑκτωρ Hector 22.409
 22.355 κορυθαίολος Ἑκτωρ ille 22.428
 22.393 Ἑκτορα δῖον Hector 22.475
 22.395 Ἑκτορα δῖον dium ... Hectors 22.477

22.455 θρασὺν Ἑκτορα audacem ... Hectora 22.554
 22.471 κορυθαίολος ἡγάγεθ' Ἑκτωρ bonus ... Hector 22.573-574
 23.24 Ἑκτορα δῖον Hectoreum 23.33
 24.22 Ἑκτορα δῖον Hectoreum 24.29
 24.50 Ἑκτορα δῖον Priamiden 24.66
 24.72 θρασὺν Ἑκτορα corpus 24.90
 24.175 Ἑκτορα δῖον dium Hectora 24.214
 24.390 Ἑκτορα δῖον Hectore 24.473
 24.509 Ἑκτορος ἀνδροφόνου eximii ... Hectoris 24.615
 24.593 Ἑκτορα δῖον Hectora 24.718
 24.657 Ἑκτορα δῖον gnato 24.789
 24.660 Ἑκτορι δίῳ Hectoreum 24.793
 24.724 Ἑκτορος ἀνδροφόνου magni Hectoris 24.875
 24.786 θρασὺν Ἑκτορα fortem Hectora 24.953
 24.804 Ἑκτορος ἵπποδάμου Hectoreo 24.973

Ἑλένη

2.161 Ἀργεῖην Ἑλένην Argivam ... Helenam 2.181
 2.177 Ἀργεῖην Ἑλένην Argivam ... Helenam 2.197
 3.121 Ἑλένη λευκωλένῳ Helenae 3.140
 3.171 Ἑλένη ... διὰ γυναικῶν mulier vultum pulcherrima 3.195
 3.199 Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα formosa Jovis ... nata 3.223
 3.228 Ἑλένη τανύπεπλος διὰ γυναικῶν illa 3.253
 3.418 Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα mulier 3.458
 3.426 Ἑλένη κούρη Διὸς αἰγιόχοιο Jove nata 3.467
 3.458 Ἀργεῖην Ἑλένην Helenam 3.500
 4.19 Ἀργεῖην Ἑλένην Helenam 4.20

4.174 Ἀργεῖην Ἑλένην: Helenam 4.195
 6.323 Ἀργεῖη δ' Ἑλένη Argiva ... nupta 6.394-395
 7.350 Ἀργεῖην Ἑλένην Helenam 7.395
 7.355 Ἑλένης ... ἡϋκόμοιο 0
 8.82 Ἑλένης ... ἡϋκόμοιο 0
 9.140 Ἀργεῖην Ἑλένην Helenam 171
 9.282 Ἀργεῖην Ἑλένην Helenam 9.354
 9.339 Ἑλένης ... ἡϋκόμοιο pulchrae ... Helenae 9.425
 11.369 Ἑλένης ... ἡϋκόμοιο flavicomae ... Helenae 11.463
 11.505 Ἑλένης ... ἡϋκόμοιο Helenae 11.626

Ἑλενος

13.758 Ἑλένοιο ἄνακτος Helenum 13.899
 13.770 Ἑλένοιο ἄνακτος Helenus 13.909
 13.781 Ἑλένοιο ἄνακτος Heleno 13.922

Ἑννομος

2.858 Ἑννομος οἰωνιστής Ennomos augur NN 413
 17.218 Ἑννομον οἰωνιστήν suetum fata deorum
 Ennomon augurio, casusque aperire futuros 17.271-272

Ἑπειός

23.689 δῖος Ἑπειός dius Epeus 23.815
 23.838 δῖος Ἑπειός victor Epeus 23.996
 23.839 δῖος Ἑπειός Epeus 23.997

Εὐρύπυλος

- 2.736 Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός Eurypilus Evaemonis inclyta proles NN 268
- 5.79 Εὐρύπυλος, Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός Eurypylus 5.100
- 7.167 Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός Eurypylus post hos, Euaemonis inclyta proles 7.193
- 8.265 Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός Eurypylus Euemone cretus 8.314

Εὐρύτος

- 2.596 Εὐρύτου Οἰχαλιῆος Euryte NN 109
- 2.730 Εὐρύτου Οἰχαλιῆος ferox ... Eurytus NN 262-3

Εὐφορβος

- 16.808 Πανθοῖδης Εὐφορβος Panthoides Euphorbus 16.990
- 17.81 Πανθοῖδην Εὐφορβον Panthoiden Euphorbum 17.96

Ἡρακλῆς

- 15.25 Ἡρακλῆος θείοιο Alciden 15.37
- 20.145 Ἡρακλῆος θείοιο Herculis 20.172

Θεανώ

- 6.298 Θεανὼ καλλιπάρης formosa Theano 6.362
- 6.302 Θεανὼ καλλιπάρης pulchra Theano 6.368
- 11.224 Θεανὼ καλλιπάρηον Theano pulchra genas 11.289-290

Θόας

- 2.638. Θόας Ἀνδραίμονος υἱός, Thoas Andraemone cretus NN155
- 15.281. Θόας Ἀνδραίμονος υἱός proles Andraemonis inclyta Thoas 15.344-345

Ἰδομενεὺς

- 2.405 Ἰδομενῆα ἄνακτα altus Idomeneus 2.478-479

2.645 Ἰδομενεὺς δουρὶ κλυτὸς ἡγεμόνευεν Idomeneus ... heros inclytus hasta NN 162
 2.650 Ἰδομενεὺς δουρὶ κλυτὸς ἡγεμόνευεν, Idomeneus hasta bonus NN 168
 4.265 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς Idomeneus ... Cretum rex 4.294
 5.45 Ἰδομενεὺς δουρικλυτὸς 0
 6.436 ἀγακλυτὸν Ἰδομενῆα Cretum Idomeneus regnator 6.524
 10.112 Ἰδομενῆα ἄνακτα Idomeneia ... regem 10.142-143
 13.221 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς ἀντίον ἡῦδα Idomeneus 13.255
 13.259 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς Idomeneus 13.300
 13.274 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς Idomeneus 13.315
 13.311 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς Idomeneus 13.357
 13.384 ἥρως Ἰδομενεύς 0
 13.439 ἥρως Ἰδομενεύς Cretum rex 13.518
 13.467 Ἰδομενεὺς δουρικλυτὸς inclytus hasta Idomeneus 13.553-554
 13.476 Ἰδομενεὺς δουρικλυτὸς heros Lyctius ... audax 13.565-566
 15.301 Ἰδομενῆα ἄνακτα rector ... virorum Idomeneus 15.369-370
 23.450 Ἰδομενεὺς Κρητῶν ἀγὸς Idomeneus Cretum ductor 23.545

Λαομέδων

5.649 ἀγαυοῦ Λαομέδοντος ipse Laomedon 5.773-774
 6.23 ἀγαυοῦ Λαομέδοντος Laomedontiadas 6.28

Λήθος

2.843 Λήθοιο Πελασγοῦ Lethi NN 396
 17.288 Λήθοιο Πελασγοῦ Lethi ... Pelasgi 17.359

Μαχάων

11.506 Μαχάονα ποιμένα λαῶν Machaon 11.632

11.598 Μαχάονα ποιμένα λαῶν Machaona 11.743

11.651 Μαχάονα ποιμένα λαῶν Machaona regem 11.807

Μέγης

2.627-628 Μέγης ἀτάλαντος Ἄρηϊ Φυλεΐδης Meges Marti par, inclutus armis, Phylides NN 144-145

13.692 Φυλεΐδης τε Μέγης Phylides ... Meges 13.825

15.302 Μέγην τ' ἀτάλαντον Ἄρηϊ Meges 15.370

19.239 Φυλεΐδην τε Μέγητα Phylidenque Megeta 19.271

Μέδων

13.695 Μέδων Αἴαντος ἀδελφεός frater ... Ajacis 13.828

15.334 Μέδων Αἴαντος ἀδελφεός Medonta Ajacis fratrem 15.411-412

Μενέλαος

2.408 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος bonus bello Menelaus 2.482

2.586 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος Agamemnonius frater ... Menelaus NN 100

3. 21 ἀρηϊφίλος Μενέλαος Menelaus 3.26

3.52 ἀρηϊφίλον Μενέλαον Atriden 3.63

3.69 ἀρηϊφίλον Μενέλαον Mavortius ... Menelaus 3.83

3.90 ἀρηϊφίλον Μενέλαον belligero Menelao 3.104

3.96 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος Menelaus 3.110

3.136 ἀρηϊφίλος Μενέλαος Mavortius ... Menelaus 3.153

3.206 ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ flavus Menelaus 3.229

3.232 ἀρηϊφίλος Μενέλαος fortis Menelaus 3.257

3.253 ἀρηϊφίλος Μενέλαος Menelaus 3.280

3.284 ξανθὸς Μενέλαος Menelao 3.314

3.307 ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ forti ... Atridae 3.335

3.339 Μενέλαος ἀρήϊος Menelaus 3.368
 3.350 Ἀτρεΐδης Μενέλαος Atrides 3.381
 3.430 ἀρηϊφίλου Μενελάου Menelao 3.473
 3.432 ἀρηϊφίλον Μενέλαον Menelaum 3.475
 3.434 ξανθῶ Μενελάω acri ... viro 3.476-477
 3.452 ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ 0
 3.457 ἀρηϊφίλου Μενελάου forti ... Menelao 3.499
 4.13 ἀρηϊφίλου Μενελάου forti ... Menelao 4.15
 4.98. Μενέλαον ἀρήϊον Ἀτρέος υἱὸν Atriden Menelaum 4.110
 4.100 Μενελάου κυδαλίμοιο virum 4.112
 4.150 ἀρηϊφίλος Μενέλαος Menelaus 4.168
 4.177 Μενελάου κυδαλίμοιο tua 4.198
 4.181 ἀγαθὸν Μενέλαον fratrem 4.202
 4.183 ξανθὸς Μενέλαος Menelaus 4.205
 4.195 Μενέλαον ἀρήϊον Ἀτρέος υἱὸν Grajūm regem Menelaum 4.217-218
 4.205 Μενέλαον ἀρήϊον Atriden Menelaum 4.228
 4.210 ξανθὸς Μενέλαος flavum ... Menelaum 4.234
 4.220 βοὴν ἀγαθὸν Μενέλαον Menelaum 4.245
 5.50 Ἀτρεΐδης Μενέλαος 0
 5.55 Ἀτρεΐδης δουρικλειτὸς Μενέλαος minor ... Atrides 5.74-75
 5.561 ἀρηϊφίλος Μενέλαος Menelaus 5.667
 5.578 Ἀτρεΐδης δουρικλειτὸς Μενέλαος Atrides Menelaus 5.686
 6.37 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος fortis Menelaus 6.42
 6.44 Ἀτρεΐδης Μενέλαος Atrides Menelaus 6.48
 7.392 Μενελάου κυδαλίμοιο Menelao ... forti 7.440
 10.36 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος prior 10.46
 10.60 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος Menelaus 10.77

10.230 Ἀτρεΐδης δουρικλειτὸς Μενέλαος inclutus hasta Atrides Menelaus 10.288-289

10.240 ξανθῷ Μενελάῳ Menelao 10.301

11.125 ξανθῷ Μενελάῳ flavo Menelao 11.160

11.487 Μενέλαος ἀρήϊος Menelaus 11.600

13.581 βοὴν ἀγαθὸν Μενέλαον Menelaus 13.693

13.591 Μενελάου κυδαλίμοιο clari ... Menelai 13.705

13.601 Μενελάου κυδαλίμοιο Atriden 13.715

13.606 Μενελάου κυδαλίμοιο clari ... Menelai 13.722

13.641 Μενέλαος ἀμύμων 0

15.540 Μενέλαος ἀρήϊος Menelaus 15.669

15.568 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος minor Atrides 15.706

16.311 Μενέλαος ἀρήϊος Menelaus 16.383

17.1 Ἀτρέος υἱὸν ἀρηϊφίλον Μενέλαον magnanimum Menelaum 17.1

17.6 ξανθὸς Μενέλαος bonus Menelaus 17.8

17.11 ἀρηϊφίλον Μενέλαον Menelaum 17.13

17.18 ξανθὸς Μενέλαος Atrides 17.22

17.46 Ἀτρεΐδης Μενέλαος Atrides Menelaus 17.53

17.60 Ἀτρεΐδης Μενέλαος Atrides Menelaus 17.70

17.69 Μενελάου κυδαλίμοιο Menelaum 17.81

17.79 Μενέλαος ἀρήϊος Ἀτρέος υἱὸς Atrides ... Menelaus 17.93-94

17.113 ξανθὸς Μενέλαος flavus ... Menelaus 17.136

17.124 ξανθὸς Μενέλαος flavus Atrides 17.152-153

17.138 ἀρηϊφίλος Μενέλαος magnanimus ... Menelaus 17.173

17.237 βοὴν ἀγαθὸν Μενέλαον fortem Atriden 17.297

17.246 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος Menelaus 17.308

17.560 βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος Martius Menelaus 17.692

17.578 ξανθὸς Μενέλαος Atrides 17.715

17.580 Ἀτρεΐδης Μενέλαος heros 17.717
17.651 βοήν ἀγαθὸν Μενέλαον propinquum ... Menelaum 17.809-810
17.656 βοήν ἀγαθὸς Μενέλαος Menelaus 17.816
17.665 βοήν ἀγαθὸς Μενέλαος Menelaus 17.825
17.673 ξανθὸς Μενέλαος festinus 17.834
17.684 ξανθὸς Μενέλαος 0
23.293 ξανθὸς Μενέλαος flavus Menelaus 23.371
23.401 ξανθὸς Μενέλαος Atrides 23.488
23.438 ξανθὸς Μενέλαος 0

Μενεσθεύς

2.552 υἱὸς Πετεῶο Μενεσθεύς Petei clara de stirpe Menesteus NN63
4.327 υἱὸν Πετεῶο Μενεσθηᾶ πλήξιππον Peteo natus genitore Menestheus 4.363
12.331 υἱὸς Πετεῶο Μενεσθεύς clara Menestheus proles Petei 12.383-384
12.373 Μενεσθηῶς μεγαθύμου fortis ... Menesthei 12.431
13.690 υἱὸς Πετεῶο Μενεσθεύς Menestheo 13.822
15.331 Μενεσθηῶς μεγαθύμου fortis ... Menesthei 15.409- 410

Μενοίτιος

11.771 ἥρῳα Μενοίτιον heros ... Menoetius 11.954
11.785 Μενοίτιος Ἀκτορὸς υἱός Actorides ... Menoetius 11.971
16.14 Μενοίτιον Ἀκτορὸς υἱόν Actoris ... natum 16.17-18
18.325 ἥρῳα Μενοίτιον Menoeti 18.399

Μηκιστεύς

8.333 Μηκιστεὺς Ἐχίοιο πάϊς Mecisteus Echii proles 8.389
13.422 Μηκιστεὺς Ἐχίοιο πάϊς Mecisteus Echii proles 13.496

23.678 Μηκιστῆρος υἱὸς Ταλαϊονίδαο ἄνακτος Talaionides Mecisteus 23.802

Μηριόνης

2.651 Μηριόνης τ' ἀτάλαντος Ἐνυαλίῳ ἀνδρειφόντῃ Meriones similis dura inter praelia Marti
NN 169

7.166 Μηριόνης ἀτάλαντος Ἐνυαλίῳ ἀνδρειφόντῃ Meriones Marti par ille cruento 7.192

8.264 Μηριόνης ἀτάλαντος Ἐνυαλίῳ ἀνδρειφόντῃ Meriones, Marti magnis par viribus ille,
8.313

13.246 Μηριόνης ... θεράπων ἔϋς minister Meriones, bello clarus 13.286-287

13.254 Μηριόνης πεπνυμένος ille 13.296

13.266 Μηριόνης πεπνυμένος Meriones, prudenti mente 13.308

13.295 Μηριόνης δὲ θοῶ ἀτάλαντος Ἄρηϊ ille 13.339

13.328 Μηριόνης δὲ θοῶ ἀτάλαντος Ἄρηϊ rapido Marti par ille 13.376

13.528 Μηριόνης δὲ θοῶ ἀτάλαντος Ἄρηϊ armipotens Meriones 13.630

23.113 Μηριόνης θεράπων ἀγαπήνορος Ἰδομενῆος Idomenei belliger ipse Meriones famulus
23.141-142

23.124 Μηριόνης θεράπων ἀγαπήνορος Ἰδομενῆος Idomenei regis acer Meriones famulus
23.158-159

23.528 Μηριόνης θεράπων ἔϋς Ἰδομενῆος Meriones, magni fidus comes Idomeneos 23.632

23.860 Μηριόνης θεράπων ἔϋς Ἰδομενῆος Idomeneos famulus 23.1018-1019

23.888 Μηριόνης, θεράπων ἔϋς Ἰδομενῆος magni et comes impiger Idomeneos Meriones
23.1050-1051

Νέστωρ

1.247-248 Νέστωρ ἡδυεπὴς ... λιγύς Πυλίων ἀγορητὴς Nestor, Pyliae rex gentis, et auctor
consilii sapiens 1.305-306

2.57 Νέστορι δίῳ maxime Nestor 2.65

2.336 Γερήνιος ἱππότης Νέστωρ senior Nestor 2.393

2.433 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nelides 2.507
 2.601 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ acer equis Nestor NN118
 4.293 Νέστορ' ... λιγὺν Πυλίων ἀγορητὴν Nestor 4.326
 4.317 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 4.351
 7.170. Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 7.196
 7.181. Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 7.208
 7.324-325 ὁ γέρων ... Νέστωρ Nestor sapienti corde, datis ... dudum consiliis clarus 7.363-364
 8.80 Νέστωρ ... Γερένιος οὖρος Ἀχαιῶν Gerenius ... Nestor 8.91-92
 8.112 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ senex 8.129
 8.151 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Neleïus heros 8.177
 9.52 ἱππότα Νέστωρ Nestor 9.65
 9.162 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 9.197
 9.179 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 9.218
 10.18 Νέστορ' ... Νηλήϊον Neliden ... Nestora 10.23
 10.54 Νέστορα δῖον Nestora dium 10.68
 10.73 Νέστορα ποιμένα λαῶν Pyliae rectorem Nestora gentis 10.93
 10.102 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 10.131
 10.128 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 10.167
 10.138 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ heros 10.178
 10.143 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 10.183
 10.157 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nelides 10.199
 10.168 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 10.212
 10.203 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nelides 10.257
 10.543 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ dulci Nestor voce 10.670
 11.510 Νέστορα δῖον amicū Nestora 11.629-630
 11.655 Γερένιος ἱππότα Νέστωρ Nestor 11.811

14.52 Γερήνιος ἵπποτα Νέστωρ acer equis Nestor 14.64
15.370 Νέστωρ ... Γερήνιος οὖρος Ἀχαιῶν Nestor princeps 15.457
15.659 Νέστωρ ... Γερήνιος οὖρος Ἀχαιῶν prudens Nestor, Achivae eximius gentis custos
15.825-826
23.411 Νέστορι ποιμένι λαῶν Nestor 23.497
23.541 μεγαθύμου Νέστορος 0
23.596 μεγαθύμου Νέστορος 0

Ὀδυσσεύς

1.145 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 1.180
1.311 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens dux ... Ulysses 1.381
1.440 πολύμητις Ὀδυσσεὺς Ulysses 1.531
2.169 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Laërtiaden prudenti pectore, magno ... Jovi similem 2.189-190
2.244 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 2.281
2.278 πολίπορθος Ὀδυσσεὺς vafer ... murorum eversor Ulysses 2.323
2.335 Ὀδυσσῆος θείοιο 0
2.407 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Ulysses, consiliis magno non impar ille Tonanti 2.480-481
2.636 Ὀδυσσεὺς ... Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος qui mente Jovem catus aequat, Ulysses NN 153
3.200 πολύμητις Ὀδυσσεύς Laërtiaden ... Ulyssem 3.224
3.205 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 3.228
3.216 πολύμητις ... Ὀδυσσεὺς mirus vi mentis Ulysses 3.240
3.268 Ὀδυσσεὺς πολύμητις sapiens Ithacus 3.295
3.314 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 3.342
4.329 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens ... Ulysses 4.365
4.349 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ithacesius heros 4.385
5.669 δῖος Ὀδυσσεὺς fortis ... Ulysses 5.798

5.674 Ὀδυσσῆϊ μεγάλῃτορι olli 5.803
 5.679 δῖος Ὀδυσσεὺς 0
 7.168 δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 7.194
 8.97 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς 0
 9.169 δῖος Ὀδυσσεύς dius Ulysses 9.206
 9.192 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 9.238
 9.218 Ὀδυσσῆος θεῖοιο divino Ulyssi 9.270
 9.223 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 9.278
 9.676 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 9.844
 10.137 Ὀδυσῆα Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον Ulyssem 10.177
 10.148 πολύμητις Ὀδυσσεὺς Ithacus 10.188
 10.231 ὁ τλήμων Ὀδυσσεὺς aspera suetus Ulysses ferre 10.289-290
 10.248 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 10.314
 10.340 διογενὴς Ὀδυσσεύς Ulysses 10.421
 10.363 ὁ πτολίπορθος Ὀδυσσεὺς Laërtiades 10.453
 10.382 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens ... Ulysses 10.479
 10.400 πολύμητις Ὀδυσσεύς Ulysses 10.498
 10.460 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 10.567
 10.488 πολύμητις Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 10.600
 10.554 πολύμητις Ὀδυσσεύς ille 10.680
 11.396 Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς trepidus ... Ulysses 11.494
 11.401 Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς Ulysses 11.500
 11.419 Ὀδυσῆα Διὶ φίλον Laërtiaden 11.521
 11.449 δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 11.553
 11.466 Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος Ulyssei 11.570
 11.473 Ὀδυσῆα Διὶ φίλον dium ... Ulyssem 11.581

11.482 Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην Laërtiaden 11.592
11.767 δῖος Ὀδυσσεὺς Ulysses 11.951
11.806 Ὀδυσσῆος θείοιο Ulyssis 11.998
14.82 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens Ulysses 14.98
16.26 Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς Laërtiades 16.32
19.48 δῖος Ὀδυσσεὺς sapiens Laërtiades 19.54
19.141 δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 19.164
19.154 πολύμητις Ὀδυσσεύς sapiens ... Ulysses 19.178
19.215 πολύμητις Ὀδυσσεύς prudens rerum ... Ulysses 19.244
19.310 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 19.355
23.709 Ὀδυσσεὺς πολύμητις rerum sapiens, fraudum et consultus Ulysses 23.841
23.729 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Laërtiades 23.869
23.755 Ὀδυσσεὺς πολύμητις prudens Laërtiades 23.899
23.759 δῖος Ὀδυσσεὺς dius Ulysses 23.905
23.765 δῖος Ὀδυσσεὺς Ithacus 23.910
23.778 πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς Ulysses 23.930

Πάτροκλος

16.20 Πατρόκλεες ἵπευ Patroclus 16.25
16.420 Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο Patrocli 16.518
16.434 Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο Patrocli 16.534
16.452 Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο Patrocli 16.556
16.843 Πατρόκλεες ἵπευ ille 16.1035
17.670 Πατροκλῆος δειλοῖο Patrocli 17.831
17.706 Πατρόκλῳ ἥρωϊ Patrocli 17.873
21.28 Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο Patrocli 21.39
23.65 Πατροκλῆος δειλοῖο infelicis Patrocli 23.85

23.105 Πατροκλῆος δειλοῖο Patrocli 23.132
23.151 Πατρόκλω ἥρωϊ Patroclo 23.194
23.221 Πατροκλῆος δειλοῖο miseri ... sodalis 23.286
23.239 Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο Menoetiadae 23.310
23.747 Πατρόκλω ἥρωϊ Patroclo heroi 23.890

Περίφαντα

5.842 Περίφαντα πελώριον Periphanta ... ingentem 5.997-998
5.847 Περίφαντα πελώριον Periphanta 5.1004

Πηλεύς

7.125 γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς Peleu, optime quondam bello 7.142-143
9.438 γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς Peleus pater 9.539-40
9.480 Πηλῆα ἄναχθ' Pelei 9.586
11.772 γέρων δ' ἱππηλάτα Πηλεὺς Peleus 11.956
16.15 Αἰακίδης Πηλεὺς sceptro insignis avito Peleus 16.18-19
16.33 ἱππότα Πηλεύς Peleus 16.40
17.443 Πηλῆϊ ἄνακτι Peleo 17.551
18.331 γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς Peleus pater 18.406-407
18.433 Αἰακίδη Πηλῆϊ Aeacidae Peleo 18.532
20.206 Πηλῆος ἀμύμονος fortis Pelei 20.246
23.89. ἱππότα Πηλεὺς bonus Peleus 23.114

Ποδῆς

17.575 Ποδῆς υἱὸς Ἡετίωνος clari genus Eetionis ... Podes 17.711-712
17.590 Ποδῆν υἱὸν Ἡετίωνος Poden, dium genus Eetionis 17.730

Πολύδωρος

20.407 ἀντίθεον Πολύδωρον Polydorum 20.467

20.91 ἀντίθεον Πολύδωρον caelitibus dis ... specie haud impar Polydorus 20.108-109

Πολυποίτης

2.740 μενεπτόλεμος Πολυποίτης bonus bello Polypoetes NN 272

6.29 μενεπτόλεμος Πολυποίτης bello durus Polypoetes 6.34

12.129 τὸν μὲν Πειριθόου υἱὰ κρατερὸν Πολυποίτην Polypoeten patre creatum Pirithoo 12.151-152

12.182 Πειριθόου υἱὸς κρατερὸς Πολυποίτης Pirithoi proles, Polypoetes turbidus 12.216

Πουλδάμας

11.57 ἀμύμονα Πουλδάμαντα Polydamas bonus bello 11.76

12.88 ἀμύμονι Πουλδάμαντι eximio ... Polydamante 12.106

13.790 ἀμύμονα Πουλδάμαντα praeclarum Polydamanta 13.931

14.469 ἀμύμονι Πουλδάμαντι fortem ... Polydamanta 14.544

Πρίαμος

2.373 Πριάμοιο ἄνακτος Priami regis 2.442

3.303 Δαρδανίδης Πρίαμος Dardanides Priamus 3.332

4.18 Πριάμοιο ἄνακτος Priami 4.19

4.47 ἐϋμελίω Πριάμοιο Priami 4.52

4.165 ἐϋμελίω Πριάμοιο Priamus ... senior 4.187

4.290 Πριάμοιο ἄνακτος Priameïa 4.323

6.283 Πριάμῳ μεγάλῃτορι Priamo 6.340

6.449 ἐϋμελίω Πριάμοιο Priami 6.538

6.451 Πριάμοιο ἄνακτος Priami 6.540

7.296 Πριάμοιο ἄνακτος 0

7.427 Πρίαμος μέγας: Priamus 7.483

11.197 Πριάμοιο δαΐφρονος 0
 12.11 Πριάμοιο ἄνακτος Priami 12.13
 13.368 γέρων Πρίαμος Priamus 13.429
 13.376 Δαρδανίδα Πριάμω Priamo 13.440
 21.309 Πριάμοιο ἄνακτος Priameia 21.379
 21.526 γέρων Πρίαμος Priamus 21.649
 22.25 γέρων Πρίαμος Priamus 22.29
 24.117 Πριάμω μεγαλήτορι Priamo 24.145
 24.145 Πριάμω μεγαλήτορι Priamum 24.176
 24.217 γέρων Πρίαμος θεοειδής senior 24.290
 24.299 Πρίαμος θεοειδής Priamus 24.365
 24.372 γέρων Πρίαμος θεοειδής Troïus heros 24.454
 24.386 γέρων Πρίαμος θεοειδής Laomedontiades 24.469
 24.405 γέρων Πρίαμος θεοειδής senior 24.491
 24.477 Πρίαμος μέγας Phrygiae magnus regnator 24.569
 24.483 Πρίαμον θεοειδέα Priamum 24.578
 24.552 γέρων Πρίαμος θεοειδής senior 24.665
 24.629 Δαρδανίδης Πρίαμος Dardanides Priamus 24.757
 24.631 Δαρδανίδα Πρίαμον Dardaniden Priamum 24.760
 24.634 γέρων Πρίαμος θεοειδής Priamus 24.763
 24.659 γέρων Πρίαμος θεοειδής senex 24.792
 24.777 γέρων Πρίαμος Priamus 24.941
 24.803 Πριάμοιο διοτρεφέος βασιλῆος regia 24.971

Πρωτεσίλαος

2.698 Πρωτεσίλαος ἀρήϊος inclutus ... Protesilaus NN 222-223
 2.706 μεγαθύμου Πρωτεσιλάου Protesilaë NN236
 2.708 Πρωτεσίλαος ἀρήϊος morte peremptum NN 238
 16.286 μεγαθύμου Πρωτεσιλάου Protesilaëam 16.355

Σαρπηδών

- 5.629 ἀντιθέω Σαρπηδόνι dium ... Sarpedona 5.751
5.647 Σαρπηδών Λυκίων ἀγὸς Sarpedon 5.772
5.663 ἀντίθεον Σαρπηδόνα Sarpedona 5.789
5.683 Σαρπηδών Διὸς υἱός Sarpedon 5.811
5.692 ἀντίθεον Σαρπηδόνα avectum longe Sarpedona 5.821
6.199 ἀντίθεον Σαρπηδόνα deorum ... similem ... Sarpedona 6.239-240
12.307 ἀντίθεον Σαρπηδόνα dium Sarpedona 12.355
15.67 Σαρπηδόνα δῖον Sarpedone 15.86
16.522 Σαρπηδών Διὸς υἱός Sarpedon magni proles Jovis 16.637-638
16.541 Σαρπηδών Λυκίων ἀγὸς ἀσπιστάων Sarpedon ... eximius 16.660
16.638. Σαρπηδόνα δῖον Sarpedona dium 16.782
16.678. Σαρπηδόνα δῖον Sarpedona 16.834

Σθένελος

- 4.367 Σθένελος Καπανήϊος υἱός Sthenelus, Capaneïa proles 4.405
5.108 Σθένελον Καπανήϊον υἱόν Sthenelum 5.137
5.241 Σθένελος Καπανήϊος ἀγλαὸς υἱός Capaneïades Sthenelus 5.293

Τεῦκρος

- 8.273 Τεῦκρος ἀμύμων Teucer Phrygia de gente 8.322
8.292 Τεῦκρος ἀμύμωνι Teucer 8.344
12.350 Τεῦκρος ... τόξων ἐϋ εἰδὼς bonus volucris Teucer pugnare sagitta 12.407
12.363 Τεῦκρος ... τόξων ἐϋ εἰδὼς bonus volucris Teucer pugnare sagitta 12.420

Τληπόλεμος

2.653 Τληπόλεμος δ' Ἡρακλεΐδης ἦϋς τε μέγας τε Tlepolemus forti satus Hercule, fortis et ingens ipse NN 171-172

5.628 Τληπόλεμον δ' Ἡρακλεΐδην ἦϋν τε μέγαν τε magnum interea cretum Hercule magno Tlepolemum 5.750 -751

Τυδεύς

5.25 μεγαθύμου Τυδέος (υἱός) Tydides 5.34

5.235 μεγαθύμου Τυδέος (υἱός) Tydides 5.287

5.335 μεγαθύμου Τυδέος υἱός 0

10.509 μεγαθύμου Τυδέος 0

23.472 Τυδέος ἵπποδάμου Tydei 23.569

Φοῖνιξ

9.432 γέρων ἵππηλάτα Φοῖνιξ senior Phoenix 9.534

16.196 γέρων ἵππηλάτα Φοῖνιξ senior Phoenix agitator equorum 16.239

19.311 γέρων θ' ἵππηλάτα Φοῖνιξ incano vertice Phoenix 19.356

Χρυσήϊς

1.143 Χρυσήϊδα καλλιπάρηον gnata 1.177

1.310 Χρυσήϊδα καλλιπάρηον pulchram ... Chryseïda 1.380

1.369 Χρυσήϊδα καλλιπάρηον Chryseïda 1.447

Teonimi

Ἄιδης

5.654. Ἄϊδι κλυτοπόλῳ tristi ... Orco 5.779

11.445. Ἄϊδι κλυτοπόλῳ Orco tristi 11.548-549

16.625 Ἀἶδι κλυτοπόλῳ Orco immani 16.766-767

Ἀθήνη

1.200 Παλλάδ' Ἀθηναίην divam ... fulgentem oculos 1.246-247

1.206 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Tritonia 1.252

1.400 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 1.483

2.166 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 2.187

2.172 γλαυκῶπις Ἀθήνη Minerva 2.193

2.279 γλαυκῶπις Ἀθήνη glauca Minerva 2.325

2.446 γλαυκῶπις Ἀθήνη Tritonia Pallas 2.519

2.547-548 Ἀθήνη ... Διὸς θυγάτηρ nata Jovis ... Minerva NN 60

4.8 Ἀλαλκομενηῖς Ἀθήνη potens ... bello Pallas 4.9

4.78 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 4.88

4.439 γλαυκῶπις Ἀθήνη Tritonia Pallas 4.488

4.541 Παλλὰς Ἀθήνη ipsa Minerva 4.611

5.1 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 5.2

5.29 γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 5.41

5.61 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 5.78

5.121 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 5.157

5.133 γλαυκῶπις Ἀθήνη 0

5.256 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 5.311

5.405 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη caesia Pallas 5.488

5.420 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Minerva 5.504

5.510 Παλλάδ' Ἀθήνην Pallas 5.607

5.719 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 5.852

5.733 Ἀθηναίη κούρη Διὸς αἰγιόχοιο Pallas 5.868

5.765 Ἀθηναίην ἀγελείην belligeram ... Minervam 5.909

5.793 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 5.944
 5.825 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη dea 5.978
 5.840 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 5.994
 5.853 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 5.1010
 5.856 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 5.1013
 5.908 Ἀλαλκομενηΐς Ἀθήνη potens ... belli caesia Pallas 5.1072
 6.88 Ἀθηναίης γλαυκώπιδος Palladis 6.99
 6.92 Ἀθηναίης ... ἡϋκόμοιο divae 6.104
 6.269 Ἀθηναίης ἀγελείης Minervae 6.327
 6.273 Ἀθηναίης ἡϋκόμοιο divae 6.331
 6.279 Ἀθηναίης ἀγελείης potentem ... deam 6.337-338
 6.303 Ἀθηναίης ἡϋκόμοιο divae 6.369
 6.311 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia 6.378
 7.17 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Minerva 7.20
 7.33 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη caesia Pallas 7.37
 7.43 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Tritonia 7.45
 8.30 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη pulchra oculos Tritonia Pallas 8.28
 8.357 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 8.419
 8.384 Ἀθηναίη κούρη Διὸς αἰγιόχοιο Jovis aegisoni proles, Tritonia virgo 8.451
 9.390 Ἀθηναίη γλαυκώπιδι Minervam 9.486
 10.245 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 10.309
 10.275 Παλλὰς Ἀθηναίη Tritonia virgo 10.341
 10.295 Παλλὰς Ἀθήνη dea magna 10.368
 10.482. γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 10.590
 10.553 κούρη τ' αἰγιόχοιο Διὸς γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas Tritonia 10.679
 11.438 Παλλὰς Ἀθηναίη Minerva 11.542

11.729 Ἀθηναίη γλαυκῶπιδι Minervae 11.904
 15.213 Ἀθηναίης ἀγελείης Minerva 15.256
 15.614. Παλλὰς Ἀθηναίη Tritonia Pallas 15.767
 17.567 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη caesia Pallas 17.701
 18.217 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 18.264
 18.227 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη saeva ... Minerva 18.276
 18.311 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 18.382
 18.516 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 18.645
 20.33 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 20.43
 20.69 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη caesia Pallas 20.87
 20.146 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 20.174
 20.314 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas Tritonia 20.365
 21.290 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 21.353
 21.408 Παλλὰς Ἀθήνη dea 21.505
 22.177 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Pallas 22.223
 22.214 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη placido Tritonia vultu 22.271
 22.238 θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη Tritonia 22.296
 22.270 Παλλὰς Ἀθήνη Pallas 22.327
 22.276 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 22.334
 22.446 γλαυκῶπις Ἀθήνη magna ... Minerva 22.540
 23.769 Ἀθηναίη γλαυκῶπιδι Minervam 23.920
 23.771 Παλλὰς Ἀθήνη Tritonia Pallas 23.922

Ἀπόλλων

1.14 ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος 0
 1.36 Ἀπόλλωνι ἄνακτι 0
 1.64 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 1.87

- 1.72 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 1.95
- 1.75 Ἀπόλλωνος ἑκατηβέλεταο ἄνακτος fatidicis ... Phoebi 1.99
- 1.86 Ἀπόλλωνα Διὸς φίλον Phoebus 1.112
- 1.182 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 1.227
- 1.370 ἑκατηβόλου Ἀπόλλωνος Phoebi 1.449
1. 373 ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος 0
- 1.438 ἑκηβόλῳ Ἀπόλλωνι Phoebeia 1.528
- 1.457 Φοῖβος Ἀπόλλων deum 1.548
- 1.479 ἑκάεργος Ἀπόλλων Phoebus pater 1.574
- 2.766 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Apollo arcitenens NN 303-304
- 4.101 Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ Phoebus, Lycia qui cretus in alta est Arcitenens 4.113-114
- 4.119 Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ Phoebus, Lycia qui cretus in alta est 4.135
- 5.344 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 5.412
- 5.439 ἑκάεργος Ἀπόλλων 0
- 5.444 ἑκατηβόλου Ἀπόλλωνος sagittiferi ... numinis 5.530
- 5.449 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Arcitenens 5.536
- 5.454 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 5.541
- 5.509 Φοίβου Ἀπόλλωνος χρυσαόρου Phoebi 5.605
- 5.760 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Apollo 5.902
- 7.23 ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων magni proles Jovis inclyta, Phoebus 7.27
- 7.37 ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων Phoebus 7.41
- 7.58 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Arcitenens ... deus 7.63
- 7.83 Ἀπόλλωνος ἑκάτοιο Phoebeia 7.92
- 7.452 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebi 7.516
- 9.405 Φοίβου Ἀπόλλωνος Phoebi 9.504
- 9.560 Φοίβου Ἀπόλλωνος Phoebum 9.684

9.564 Φοῖβος Ἀπόλλων 0
 10.515 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων arcitenens ... Apollo 10.634
 11.353 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 11.442
 11.363 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 11.456
 12.24 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 12.28
 15.59 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 15.77
 15.243 ἐκάεργος Ἀπόλλων arcu insignis Phoebus 15.295-296
 15.253 ἄναξ ἐκάεργος Ἀπόλλων Apollo 15.307
 15.256 Φοῖβον Ἀπόλλωνα Phoebum 15.311
 15.307 Φοῖβος Ἀπόλλων altus Apollo 15.375
 15.318 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 15.391
 15.355 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 15.439
 15.441 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 15.547
 16.94 ἐκάεργος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 16.113
 16.513 ἐκηβόλῳ Ἀπόλλωνι longe mittentem spicula Phoebum 16.628
 16.527 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 16.644
 16.700 Ἀπόλλων Φοῖβος Phoebus Apollo 16.859
 16.711 ἐκατηβόλου Ἀπόλλωνος dei 16.871
 16.715 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 16.876
 16.720 Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων Phoebus 16.881
 16.793 Φοῖβος Ἀπόλλων 0
 16.804 ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων magno Jove natus Apollo 16.985
 17.71 Φοῖβος Ἀπόλλων magnus Apollo 17.83
 17.118 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 17.144
 17.326 Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων Phoebus Apollo 17.407
 17.333 ἐκατηβόλου Ἀπόλλωνα deum 17.416

17.585 ἐκάεργος Ἀπόλλων Apollo 17.724
 20.68 Ἀπόλλων Φοῖβος Apollo 20.85
 20.82 Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων deus 20.102
 20.103 ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων proles Jovis, altus Apollo 20.129
 20.118 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 20.143
 20.138 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 20.166
 20.295 Ἀπόλλωνος ἐκάτοιο Phoebo 20.347
 20.375 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 20.431
 20.450 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 20.519
 21.461 ἄναξ ἐκάεργος Ἀπόλλων Arcitenens 21.568
 21.478 ἐκάεργος Ἀπόλλων Apollo 21.588
 21.515 Ἀπόλλων Φοῖβος Apollo 21.633
 21.545 Ἀπόλλων Φοῖβος ipse Phoebus 21.674
 22.7 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 22.8
 22.213 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 22.270
 22.220 ἐκάεργος Ἀπόλλων lacrimans ... Apollo 22.277
 22.359 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 22.432
 23.188 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus 23.242
 23.383 Φοῖβος Ἀπόλλων Phoebus Apollo 23.468
 23.872 ἐκηβόλω Ἀπόλλωνι Phoebo 23.1033
 24.32 Φοῖβος Ἀπόλλων Apollo 24.43
 24.758 ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Apollo arcitenens 24.919-920

Ἄρης

2.440 ὄξυν Ἄρηα indomito ... Marte 2.513
 3.132. πολύδακρυν Ἄρηα 0
 4.352. ὄξυν Ἄρηα 0

5.30. θοῦρον Ἄρηα Martem 5.40
 5.35. θοῦρον Ἄρηα deceptum ... Martem 5.51
 5.289. Ἄρηα, ταλαύρινον πολεμιστήν ferum Martem 5.350
 5.355. θοῦρον Ἄρηα Martem 5.429
 5.388. Ἄρης ἄτος πολέμοιο Mavors ille inclytus armis 5.468
 5.454 θοῦρον Ἄρηα Martem 5.541
 5.507 θοῦρος Ἄρης Mavors 5.604
 5.717 οὔλον Ἄρηα. dirum Martem 5.848
 5.830 θοῦρον Ἄρηα Martem 5.982
 5.845. ὄβριμος Ἄρης Mavors 5.1001
 5.846. βροτολογὸς Ἄρης 0
 5.859. χάλκεος Ἄρης Mars saucius 5.1016
 5.863. Ἄρης ἄτος πολέμοιο 0
 5.866. χάλκεος Ἄρης Martem 5.1024
 5.909. βροτολογὸν Ἄρη' saevum Mavortem 5.1073
 6.203. “Ἄρης ἄτος πολέμοιο” torvus Mars 6.247
 7.146. χάλκεος Ἄρης ipse Mars 7.168
 7.330. ὄξὺς Ἄρης Mars ferus 7.369
 8.349. βροτολογοῦ Ἄρηος Marte cruento 8.411
 8.516. πολύδακρυν Ἄρηα praelia 8.605
 8.531. ὄξυν Ἄρηα Martem ... indomitum 8.622-623
 12.130. βροτολογῶ ... Ἄρηϊ Marti 12.152
 13.444. μένος ὄβριμος Ἄρης Mavors 13.524
 13.521. ὄβριμος Ἄρης horrendus ... Mavors 13.622-623
 15.112. ὄβριμος Ἄρης fortis quem sanguine Mavors 15.143
 15.127. θοῦρον Ἄρηα 0

15.142. θοῦρον Ἄρηα Martem 15.178
 16.543. χάλκεος Ἄρης Mars 16.661
 16.613. ὄβριμος Ἄρης 0
 17.72. θοῶ ... Ἀρηϊ saevo ... Mavorti 17.84-85
 17.529 ὄβριμος Ἄρης 0
 17.536 θοῶ ... Ἀρηϊ Marti ... rapido 17.662-663
 17.721 ὀξὺν Ἄρηα 0
 18.304 ὀξὺν Ἄρηα Martem 18.374
 19.237 ὀξὺν Ἄρηα 0
 20.46 βροτολοιγῶ ... Ἀρηϊ Marti ... cruento 20.58
 20.78 Ἄρηα ταλαύρινον πολεμιστὴν belli potentem ... Martem 20.97-98
 21.406 θοῦρον Ἄρηα Marti 21.501
 21.421 βροτολοιγὸν Ἄρηα Martem cruentum 21.520
 22.267 Ἄρηα ταλαύρινον πολεμιστὴν Marti ... torvo 22.324-325
 24.498 θοῦρος Ἄρης diro ... Marte 24.598

Ἄρτεμις

5.53. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα telis Latonia gaudens 5.72
 5.447. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα laeta sagittis ... Diana 5.534-535
 6.428. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα curvo ... arcu Latonia gaudens 6.513
 20.39. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα horrisonis gaudens Dictynna sagittis 20.49
 20.71. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα Dictynna, sagittis auratoque arcu gaudens, nemorumque fragore 20.88-89
 24.606. Ἄρτεμις ἰοχέαιρα gaudens Dictynna sagittis 24.731

Ἀφροδίτη

2.820 δι' Ἀφροδίτη Venus ... pulchra NN 370

3.64 χρυσέης Ἀφροδίτης aurea Cypris 3.78
 3.374 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη nata Jovis magni Venus 3.411
 3.389 δι' Ἀφροδίτη Venus 3.429
 3.413 δι' Ἀφροδίτη Venus 3.453
 4.10 φιλομειδῆς Ἀφροδίτη festiva Diones filia 4.11-12
 5.131 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη Venus 5.169
 5.312 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη dea, nata supremi pulchra Jovis 5.376-377
 5.370 δι' Ἀφροδίτη diva ... Venus 5.448-449
 5.375 φιλομειδῆς Ἀφροδίτη Venus 5.454
 5.427 χρυσῆν Ἀφροδίτην Venerem 5.512
 5.820 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη Cyprin 5.974
 14.193 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη Venus 14.225
 14.211 φιλομειδῆς Ἀφροδίτη Venus 14.245
 14.224 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη nata Jovis 14.259
 19.282 χρυσέη Ἀφροδίτη Venus aurea 19.319
 20.40 φιλομειδῆς τ' Ἀφροδίτη risu gaudens Venus 20.50
 21.416 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη Jove nata Venus 21.514
 22.470 χρυσῇ Ἀφροδίτη Venus aurea 22.573
 23.185 Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη Venus aurea, magni nata Jovis 23.237-238
 24.699 χρυσῇ Ἀφροδίτη pulchrae ... Veneri 24.841-842

Εἰλείθυιαι

11.270 μογοστόκοι Εἰλείθυιαι Ilithyiae 11.341
 16.187 μογοστόκος mitis, adest duris quae partubus, Ilithyia 16.230
 19.103 μογοστόκος Εἰλείθυια partu praesens que praesidet, Ilithyia 19.113

Ἑρινύς

9.571 ἡεροφοῖτις Ἑρινὺς tenebras quae lustrat, Erinnys 9.700

19.87 ἡεροφοῖτις Ἑρινὺς tristis et, obscura quae nocte vagatur, Erinnys 19.96

Ζεὺς

1.175 μητίετα Ζεὺς aequus Jupiter 1.218-219

1.202 αἰγίοχοιο Διὸς Jovis aegisoni 1.248

1.222 αἰγίοχοιο Διὸς Jovis 1.270

1.354 Ζεὺς ὑψιβρεμέτης pater altitonans 1.429

1. 419 Διὶ τερπικεραύνῳ Jovi 1.507

1. 502 Δία Κρονίωνα ἄνακτα quem 1.598

1.511 νεφεληγερέτα Ζεὺς Jupiter 1.615

1.517. νεφεληγερέτα Ζεὺς pater 1.623

1.539 Δία Κρονίωνα Jovem 1.649

1.560 νεφεληγερέτα Ζεὺς genitor, nutu caeli qui nubila cogit 1.671

2.102 Διὶ Κρονίῳ ἄνακτι Jovi 2.117

2.111 Ζεὺς Κρονίδης Saturnius ... Jupiter 2.126-127

2.116 Διὶ ... ὑπερμενέϊ Jovi 2.131

2.134 Διὸς μεγάλου magnus Jupiter 2.149

2.146 πατρὸς Διὸς 0

2.197 μητίετα Ζεὺς summus ... Jupiter 2.222

2.324 μητίετα Ζεὺς Jovis 2.380

2.348 Διὸς αἰγίοχοιο Jupiter 2.410

2.375 αἰγίοχος Κρονίδης Ζεὺς Saturnius 2.443

2.478 Διὶ τερπικεραύνῳ Jovi, cum fulmina torquet 2.556

2.491 Διὸς αἰγίοχοιο Jovis aegisoni 2.571

2.741. ἀθάνατος ... Ζεὺς Jovis NN 272

3.350 Διὶ πατρί caelicolum regem 3.382

4.23 Διὶ πατρί *patrem* 4.26
 4.30 νεφεληγερέτα Ζεὺς *pater* 4.34
 4.166 Ζεὺς ... Κρονίδης ὑψίζυγος *caelo regnans pater* 4.188
 5.33 πατήρ Ζεὺς *Jovis* 5.47
 5.265 εὐρύοπα Ζεὺς *Jove summo* 5.323
 5.362 Διὶ πατρὶ *hominumque, deūmque ... patrem* 5.438-439
 5.396 Διὸς αἰγιόχοιο *Jovis* 5.477
 5.419 Δία Κρονίδην *Jovem* 5.503
 5.457 Διὶ πατρὶ *Jovi* 5.545
 5.631 Διὸς νεφεληγερέταο *Jovis* 5.753
 5.635 Διὸς ... αἰγιόχοιο *Jove summo* 5.756-757
 5.672 Διὸς ... ἐριγδούποιο *Jovis altisoni* 5.801
 5.693 αἰγιόχοιο Διὸς *Jovis aegisoni* 5.822
 5.736 Διὸς νεφεληγερέταο *Jovis, obscuro cogit qui nubila caelo* 5.871
 5.742 Διὸς αἰγιόχοιο *divūm pater, atque hominum rex* 5.879
 5.756 Ζῆν' ὕπατον Κρονίδην *regem* 5.897
 5.764 νεφεληγερέτα Ζεὺς *caeli rector Saturnius alti* 5.908
 5.869 Διὶ Κρονίῳ *Jovem* 5.1027
 5.888 νεφεληγερέτα Ζεὺς *divūm rex torvus* 5.1047
 5.906 Διὶ Κρονίῳ *patri* 5.1070
 5.907 Διὸς μέγαλοιο *magni Tonantis* 5.1071
 6.198 μητίετα Ζεὺς *Jovi magno* 6.239
 6.259 Διὶ πατρὶ *Jovi* 6.316
 7.60 πατὴρ Διὸς αἰγιόχοιο *Jovis* 7.64
 7.194 Διὶ Κρονίῳ ἄνακτι *summo ab Jove* 7.220
 7.200 Διὶ Κρονίῳ ἄνακτι *Jovem* 7.227
 7.280 νεφεληγερέτα Ζεὺς *aetherei rex altus Olympi* 7.317

7.411 Ζεὺς ... ἐρίγδουπος πόσις Ἥρης Jovem ... qui foedera fulmine sancit 7.461
 7.454 νεφεληγερέτα Ζεύς Jupiter 7.518
 7.478 μητίετα Ζεὺς rex Jupiter 7.542-3
 8.2 Ζεὺς τερπικέραυνος Jupiter 8.4
 8.22 Ζῆν' ὕπατον μήστωρ' Jovem 8.21
 8.38 νεφεληγερέτα Ζεύς rex 8.38
 8.141 Κρονίδης Ζεὺς ille deorum ... pater 8.166-167
 8.170 μητίετα Ζεὺς magnus ... Jupiter 8.198-199
 8.206 εὐρύοπα Ζῆν Jovem ... immane furem 8.243
 8.210 Διὶ Κρονίῳ Tonanti 8.247
 8.287. Ζεύς τ' αἰγίοχος altitonans ... Jupiter 8.339
 8.352 αἰγίοχοι Διὸς Jovis magni 8.414
 8.375 Διὸς ... αἰγίοχοι parentis 8.441
 8.387 Διὸς νεφεληγερέταο pater indutus qua caeli nubila cogit 8.455
 8.397 Ζεὺς δὲ πατὴρ pater 8.468
 8.427 αἰγίοχοι Διὸς 0
 8.442 εὐρύοπα Ζεὺς pater 8.517
 8.460 Διὶ πατρί 0
 8.469 νεφεληγερέτα Ζεύς pater, obscuro cogit qui nubila caelo 8.547
 9.18 Ζεύς Κρονίδης Jupiter Saturnius ipse 9.23
 9.23 Διὶ ὑπερμενέϊ magnus Jupiter 9.30
 9.172 Διὶ Κρονίδῃ Jovi 9.210
 9.236 Ζεὺς ... Κρονίδης Jupiter 9.295
 9.377 μητίετα Ζεύς Jupiter ipse 9.471
 9.419 εὐρύοπα Ζεὺς Jupiter ipse altitonans 9.520-521
 9.502 Διὸς ... μέγαλοιο magnus ... Jupiter 9.615
 9.511 Δία Κρονίῳ Jovis 9.623

9.536 Διὸς ... μεγάλοιο Jovis 9.654
 9.686 εὐρύοπα Ζεὺς Jupiter ipse altitonans 9.857-858
 10.104 μητίετα Ζεὺς Jupiter ... providus 10.133-134
 10.154 πατρὸς Διὸς Jovis 10.196
 10.296 Διὸς κούρη μεγάλοιο 0
 10.552 νεφεληγερέτα Ζεὺς ipse deūm rex aequus 10.678-679
 10.553 αἰγιόχοιο Διὸς 0
 11.66 πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο Jovis, cum nigram quatit aegida 11.88
 11.201 Ζεὺς ... πατὴρ Jovis ipsius 11.260
 11.278 μητίετα Ζεὺς supremus Jupiter 11.351
 11.289 Ζεὺς Κρονίδης Jupiter aequus 11.362
 11.318 νεφεληγερέτα Ζεὺς Jupiter 11.398
 11.773 Διὶ τερπικεραύνῳ Jovi 11.956
 12.68 Ζεὺς ὑψιβρεμέτης altum aethera qui tonitru miscet pater 12.81-82
 12.209 Διὸς τέρας αἰγιόχοιο Jovis aegisoni 12.246
 12.252. Ζεὺς τερπικέραυνος tonitru gaudens et fulmine ... pater 12.294-295
 12.279 μητίετα Ζεὺς Jupiter 12.325
 12.292 μητίετα Ζεὺς Jupiter ipse 12.337
 13.732 εὐρύοπα Ζεὺς Jupiter 13.872
 13.796 πατρὸς Διὸς magni Jovis 13.939
 13.818 Διὶ πατρὶ Jovem 13.865
 14.54 Ζεὺς ὑψιβρεμέτης Jupiter 14.65
 14.69 Διὶ μέλλει ὑπερμενέϊ Jupiter 14.84
 14.160 Διὸς νόον αἰγιόχοιο huic 14.185
 14.203 εὐρύοπα Ζεὺς Jupiter 14.238
 14.252 Διὸς ... αἰγιόχοιο magno ... Jovi 14.291-292

14.265 εὐρύοπα Ζῆν Jovi 14.309
 14.293 νεφεληγερέτα Ζεύς Jupiter 14.341
 14.312 νεφεληγερέτα Ζεύς altitonans Jupiter 14.362
 14.341 νεφεληγερέτα Ζεύς altitonans, caelo qui nubila densat 14.388
 14.414 πατρὸς Διὸς Jovis 14.477
 14.417 Διὸς μέγαλοιο magni Jovis 14.481
 14.434 ἀθάνατος τέκετο Ζεύς genus alto ab Jove 14.501-502
 15.154 Διὸς νεφεληγερέταο huic 15.192
 15.175 Διὸς αἰγιόχοιο Jovis 15.213
 15.220 νεφεληγερέτα Ζεύς Jupiter 15.265
 15.242 Διὸς νόος αἰγιόχοιο Jovis 15.294
 15.377 μητίετα Ζεύς Jupiter 15.469
 15.599 μητίετα Ζεὺς pater 15.754
 15.637 Διὶ πατρὶ patrem ... Jovem 15.796
 16.121. Ζεὺς ὑψιβρεμέτης altitonans ... Jupiter 16.146
 16.227 Διὶ πατρί Jove 16.282
 16.249 μητίετα Ζεύς divum pater atque hominum rex 16.310
 16.253 Διὶ πατρὶ Jovem 16.317
 16.666 νεφεληγερέτα Ζεύς Jupiter 16.819
 16.845 Ζεὺς Κρονίδης supremus Jupiter 16.1037-1038
 17.46.Διὶ πατρί Jovem 17.54
 17.198 νεφεληγερέτα Ζεὺς magnus, caelo nubes qui congregat alto, Jupiter 17.246-247
 17.339 Ζῆν' ὕπατον μήστωρα Jovem 17.423
 17.409 Διὸς μέγαλοιο Jovis supremi 17.511
 17.498 Διὶ πατρὶ Jovem 17.619
 17.545 εὐρύοπα Ζεὺς Jupiter ipse 17.674
 17.630 πατήρ Ζεὺς ipsum Jovem 17.781-782

18.118 Διὶ Κρονίωνι Tonanti 18.147
 18.431 Κρονίδης Ζεὺς gravis Jupiter 18.530
 19.120 Δία Κρονίωνα Jovem 19.135
 20.10 Διὸς νεφεληγερέταο magni Tonantis 20.13
 20.11 Διὶ πατρὶ patri 20.14
 20.19 νεφεληγερέτα Ζεὺς caelo qui nubila cogit Juppiter 20.24-25
 20.192 Διὶ πατρί Jove magno 20.231
 20.215 νεφεληγερέτα Ζεὺς Jove alto 20.254
 21.83 Διὶ πατρί Jupiter 21.100
 21.193 Διὶ Κρονίωνι Jove altisono 21.232
 21.198 Διὸς μέγалоιο Jovis magni 21.237
 21.499. Διὸς νεφεληγερέταο supremi Jovis 21.615-616
 21.570 Ζεὺς Κρονίδης Jupiter 21.700
 22.182 νεφεληγερέτα Ζεὺς pater omnipotens 22.229
 22.221 πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο Jovem 22.278
 24.64 νεφεληγερέτα Ζεὺς altitonans ... Jupiter 24.82
 24.100 Διὶ πατρὶ divūm patri 24.123
 24.241 Κρονίδης Ζεὺς Jupiter 24.297
 24.287 Διὶ πατρί Jovi patri 24.349
 24.296 εὐρύοπα Ζεὺς Jove 24.362
 24.314 μητίετα Ζεὺς Jupiter bonus 24.384
 24.331 εὐρύοπα Ζῆν Jovem 24.405
 24.529 Ζεὺς τερπικέραυνος pater altitonans 24.638

Ἡέλιος

18.239 Ἡέλιον δ' ἀκάμαντα indefessum ... Solem 18.290
 18.484 Ἡέλιον δ' ἀκάμαντα Solem ... labore perpetuo haud unquam fessum 18.599-600

Ἥρη

- 1.55 θεὰ λευκώλενος Ἥρη magnae ... Junonis 1.75
1.195 θεὰ λευκώλενος Ἥρη regia Juno 1.241
1.208 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Junonis 1.255
1.551 βοῶπις πότνια Ἥρη amplis veneranda oculis Saturnia 1.661
1.568 βοῶπις πότνια Ἥρη illa 1.681
1.572 λευκωλένω Ἥρη 0
1.595 θεὰ λευκώλενος Ἥρη maxima Juno 1.715
1.611 χρυσόθρονος Ἥρη regia Juno 1.732
4.8 Ἥρη τ' Ἀργεΐη Juno Argiva 4.9
4.50 βοῶπις πότνια Ἥρη Juno 4.56
5.711 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 5.843
5.721 Ἥρη πρέσβα θεὰ θυγάτηρ μέγαλοιο Κρόνοιο Saturnia 5.853
5.755 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 5.896
5.767 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 5.911
5.775 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 5.920
5.784 θεὰ λευκώλενος Ἥρη regia Juno 5.931
5.908 Ἥρη τ' Ἀργεΐη Juno Argiva 5.1072
8.198 πότνια Ἥρη Juno 8.230
8.218 πότνια Ἥρη Junonis amicae 8.258
8.350 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 8.413
8.381 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Saturnia Juno 8.448
8.383 Ἥρη πρέσβα θεὰ θυγάτηρ μέγαλοιο Κρόνοιο: 0
8.484. λευκώλενος Ἥρη Juno 8.566
13.826 πότνια Ἥρη regia ... Juno 13.975-976
14.159 βοῶπις πότνια Ἥρη 0

14.197 πότνια Ἥρη Juno 14.229
 14.222 βοῶπις πότνια Ἥρη ampla oculos Juno 14.257
 14.263 βοῶπις πότνια Ἥρη Juno 14.306
 14.277 θεὰ λευκώλενος Ἥρη dea 14.323
 14.300 πότνια Ἥρη Juno 14.347
 14.329 πότνια Ἥρη Juno vafra 14.378
 15.34 βοῶπις πότνια Ἥρη Juno 15.48
 15.78 θεὰ λευκώλενος Ἥρη dea 15.100
 15.83 πότνια Ἥρη Juno 15.107
 15.92 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 15.119
 15.100 πότνια Ἥρη 0
 15.130 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno candida 15.165
 15.149 πότνια Ἥρη Juno 15.185
 16.439 βοῶπις πότνια Ἥρη magnos pulchra oculos ... Juno 16.542
 18.239 βοῶπις πότνια Ἥρη Juno Saturnia 18.290
 18.360 βοῶπις πότνια Ἥρη illa 18.442
 19.106 πότνια Ἥρη Juno 19.117
 19.407 θεὰ λευκώλενος Ἥρη magnae Junonis 19.473-474
 20.112 λευκώλενον Ἥρην regia Juno 20.139
 20.309 βοῶπις πότνια Ἥρη Juno 20.361
 21.377 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno 21.465
 21.418 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Juno, dea candida 21.517
 21.434 θεὰ λευκώλενος Ἥρη Saturnia Juno 21.535
 21.512 λευκώλενος Ἥρη Juno 21.630
 24.55 λευκώλενος Ἥρη Juno Saturnia 24.71

Ἥφαιστος

- 1.571 Ἥφαιστος κλυτοτέχνης Vulcanus 1.685
15.214 Ἥφαίστοιο ἄνακτος celeri, forti ... Vulcano 15.257
18.137 Ἥφαίστοιο ἄνακτος solers ... Mulciber 18.168
18.143 Ἥφαιστον κλυτοτέχνην Vulcania 18.174
18.391 Ἥφαιστον κλυτοτέχνην Vulcanum 18.479

Ἥως

- 1.477 ῥοδοδάκτυλος Ἥως purpureo veniens ab ortu Aurora 1.573
6.175 ῥοδοδάκτυλος Ἥως Aurora 6.212
8.1 Ἥως ... κροκόπεπλος pulchra ... crocea ... in veste, Aurora: 8.1-2
9.707 ῥοδοδάκτυλος Ἥως Aurora 9.882
11.723 Ἡὼ δῖαν rubentem Auroram 11.898-899
19.1 Ἥως ... κροκόπεπλος crocea ... in veste ... Aurora 19.1-2
23.109 ῥοδοδάκτυλος Ἥως Aurora roseis digitis 23.137-138
24.695 Ἥως ... κροκόπεπλος croceis Aurora in vestibus 24.836
24.788 ῥοδοδάκτυλος Ἥως Aurora 24.957

Θέτις

- 1.538 ἀργυρόπεζα Θέτις θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντος nympha ... Nereïde 1.648
1.556 ἀργυρόπεζα Θέτις θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντος candida ... aequorei nata senis 1.665-666
9.410 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα pulchra Thetis 9.510
15.76 θεὰ Θέτις Dea Thetis 15.97-98
16.222 Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis 16.276
16.574 Θέτιν ἀργυρόπεζαν Thetidis 16.703
18.127 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis 18.159
18.146 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα pulchra Thetis 18.178

18.369 Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis 18.451
18.381 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα pulchra Thetis 18.468
19.28 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis 19.32
24.89 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis 24.113
24.120 θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα Thetis alma 24.149

Ἴρις

2.786 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις aërias volucris pede lapsa per auras NN 330
2.790 πόδας ὠκέα Ἴρις dea NN 334
2.795 πόδας ὠκέα Ἴρις 0
3.129 πόδας ὠκέα Ἴρις Iris 3.147
5.353 Ἴρις ποδῆνεμος lapsa altis de nubibus Iris 5.425
5.368 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις Iris 5.446
8.398 Ἴριν ... χρυσόπτερον auro ... alas fulgente volucres pictam Irin 8.469-470
8.409 Ἴρις ἀελλόπος illa levi ... pede 8.481
8.425 πόδας ὠκέα Ἴρις cito longe dea candida nisu 8.496
11.185 Ἴριν ... χρυσόπτερον Irin croceis fulgentem alis 11.241
11.195 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις illa 11.255
11.199 πόδας ὠκέα Ἴρις 0
15.168 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις Iris 15.206
15.172 ὠκέα Ἴρις levis illa 15.210
15.200 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις Iris 15.242
18.166 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις Iris 18.201
18.183 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις illa 18.220
18.196 ποδῆνεμος ὠκέα Ἴρις roseo Thaumantias ore 18.234
18.202 πόδας ὠκέα Ἴρις levi nisu dea 18.242
24.77 Ἴρις ἀελλόπος Iris stridentibus ocyor auris 24.97-98

24.87 πόδας ὠκέα Ἴρις Iris 24.110
24.95 ποδήνεμος ὠκέα Ἴρις Iris 24.118
24.159 Ἴρις ἀελλόπος Iris celeri pede 24.195
24.188. πόδας ὠκέα Ἴρις 0

Κρόνος

2.205 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Saturnia 2.234
2.319 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Saturnius 2.374
4.59 Κρόνος ἀγκυλομήτης Saturnus 4.66
4.75 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Saturnius 4.83
9.37 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Saturnius 9.47
12.450 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Olympi ... regnator ... ipse 12.522-523
16.431 Κρόνου ... ἀγκυλομήτεω Saturnius 16.532

Λητώ

1.36. ἡῤκομος ... Λητώ 0
19.413 ἡῤκομος ... Λητώ Latonae 19.481

Μοῖρα

19.410 Μοῖρα κραταιή leges severae Parcarum 19.477-478
20.477 μοῖρα κραταιή duro ... immanis numine Parca 20.552
21.110 μοῖρα κραταιή Parca severa 21.131

Περσεφόνη

9.457 ἐπαινὴ Περσεφόνη trux Persephone 9.562-563
9.569 ἐπαινὴν Περσεφόνειαν nigram ... Persephonen 9.697-698

Ποσειδάων

- 7.445 Ποσειδάων ἐνοσίχθων qui terram quassat, Neptuneus 7.506
- 13.34 Ποσειδάων ἐνοσίχθων Neptuneus 13.40
- 13.43 Ποσειδάων γαίηοχος ἐννοσίγαιος qui magnum ambit, quassatque tridentifer orbem, Neptuneus 13.51-52
- 13.65 Ποσειδάων ἐνοσίχθων celer 13.75
- 13.231 Ποσειδάων ἐνοσίχθων rector maris 13.266
- 13.554 Ποσειδάων ἐνοσίχθων deus ipse tridentifer 13.661
- 13.563 κυανοχαῖτα Ποσειδάων Neptuneus 13.671
- 14.8 Ποσειδάωνα ἄνακτα maris regem Neptunum 15.11
- 15.41 Ποσειδάων ἐνοσίχθων Neptuneus 15.55
- 15.57 Ποσειδάωνι ἄνακτι Neptunum ... regem 15.75
- 15.158 Ποσειδάωνι ἄνακτι regi Neptuno 15.196-197
- 15.205 Ποσειδάων ἐνοσίχθων caerulei rector maris 15.248
- 20.34 Ποσειδάων γαίηοχος complectens ... solum Neptuneus 20.44
- 20.63 Ποσειδάων ἐνοσίχθων Neptuneus 20.79
- 20.67 Ποσειδάωνος ἄνακτος regem ... Neptunum 20.85
- 20.132 Ποσειδάων ἐνοσίχθων Neptuneus 20.159
- 20.291 Ποσειδάων ἐνοσίχθων vasti maris arbiter 20.343
- 20.318 Ποσειδάων ἐνοσίχθων caerulei rector maris 20.370
- 20.330 Ποσειδάων ἐνοσίχθων deus 20.382
- 21.287 Ποσειδάων ἐνοσίχθων maris arbiter alti 21.350

Τηθύς

- 14.201 μητέρα Τηθύν Tethyn ... parentem 14.233
- 14.302 μητέρα Τηθύν Tethyn ... parentem 14.349

Ύπνος

14.242 νήδυμος Ύπνος lenis placido respondit pectore Somnus 14.281

14.354 νήδυμος Ύπνος Somnus 14.405

16.454 νήδυμον ὕπνον dulcem Somnum 16.558

Χάριτες

14.267 Χαρίτων ... όπλοτεράων coetu Charitum, primo vernantum flore juventae 14.311-312

14.275 Χαρίτων .. όπλοτεράων coetu ... Charitum prima florentum aetate 14.321-322

Ὠκεανός

7.422 βαθυρρόου Ὠκεανοῖο Oceani ... lene fluentis 7.473

14.201 Ὠκεανόν ... θεῶν γένεσιν Oceanumque deūm patrem 14.233

14.302 Ὠκεανόν .. θεῶν γένεσιν Oceanumque deūm patrem 14.349

14.311 βαθυρρόου Ὠκεανοῖο Oceani ... profundi 14.361

Toroni

Αἵπεια

9.152. καλήν τ' Αἵπειαν pulchramque Aepeam 9.184

9.294. καλήν τ' Αἵπειαν pulchramque Aepeam 9.367

Ἄνθεια

9.151 Ἄνθειαν βαθύλειμον pratisque virentem Antheam 9.183-184

9.293. Ἄνθειαν βαθύλειμον pratisque virentem Antheam 9.366-367

Ἄργος

2.287 Ἄργεος ἱποβότοιο Argos ... fertile 2.335

3.75 Ἄργος ἐς ἱπόβοτον Argos ... patrium 3.89

3. 258 Ἄργος ἐς ἱπόβοτον Argos ... patrium 3.285
 6.152 Ἄργεος ἱποβότοιο Argivis in finibus 6.179
 9.246 Ἄργεος ἱποβότοιο Argis 9.306
 15.30 Ἄργος ἐς ἱπόβοτον Argivae ad moenia gentis 15.42
 19.329 Ἄργεος ἱποβότοιο 0

Ἀρίσβη

- 2.836 διᾶν Ἀρίσβην, alta ... Arisbae moenia 2.388-389
 21.43 διᾶν Ἀρίσβην Arisbam 21.56

Αὐγειαί

- 2.532 Αὐγειαῖς ἐρατεινάς pulchras ... Augeas 2.42
 2. 583 Αὐγειαῖς ἐρατεινάς pulchras ... Augeas NN 97

Ἀχαιίς

- 3.75 Ἀχαιΐδα καλλιγύναικα. 0
 3. 258 Ἀχαιΐδα καλλιγύναικα 0

Γάργαρον

- 14.292 Γάργαρον ἄκρον summum ... Gargaron 14.340
 14.352 Γαργάρῳ ἄκρῳ ardua ... Gargara 14.401-402
 15.152 Γαργάρῳ ἄκρῳ in Gargaro alto 15.189

Ἑλλάς

- 2.683 Ἑλλάδα καλλιγύναικα claram formosis Hellada nymphis NN 204
 9.447 Ἑλλάδα καλλιγύναικα Hellados 9.550

Ἑλλήσποντος

7.86 πλατεῖ Ἑλλησπόντῳ Hellespontiaco litore 7.96

17.432 πλατὺν Ἑλλήσποντον latus qua tenditur Hellespontus 17.537

Ἥλις

2.615 Ἥλιδα δῖαν Elidos arva NN 132

11.686 Ἥλιδι δῖῃ Elide in ampla 11.851

11.698 Ἥλιδι δῖῃ 0

Θράκη

11.222 Θρήκη ἐριβόλακι Thracum in regione beata 11.288

20.485 Θρήκης ἐριβόλακος Thracum pinguibus oris 20.562

Ἴδη

8.47 Ἴδην ... πολυπίδακα Idaeum ad montem 8.47

14.157 πολυπίδακος Ἴδης celsis in montibus Idae 14.182

14.307 πολυπίδακος Ἴδης irriguae ... Idae 14.356

15.151 Ἴδην ... πολυπίδακα crebris manantem fontibus Idam 15.188-189

20.59 πολυπίδακος Ἴδης roscida rivis Ida 20.74-75

23.117 πολυπίδακος Ἴδης virentis ... Idae 23.147-148

Ἴλιον/Ἴλιος

2.113 Ἴλιον ... εὐτείχεον Pergama 2.128

2.288 Ἴλιον εὐτείχεον moenia Trojae 2.337

4.46 Ἴλιος ἱρή Troja 4.52

4.164 Ἴλιος ἱρή Ilios alta 4.186

4.416 Ἴλιον ἱρήν moenia ... Neptunia 4.460

5. 551 Ἰλιον εἰς εὐπωλον Phrygium litus 5.653
 5.648 Ἰλιον ἱρὴν urbem 5.773
 6.96 Ἰλίου ἱρῆς Iliacis ... moenibus 6.108-109
 6.277 Ἰλίου ἱρῆς Iliacis ... moenibus 6.335-336
 6.448 Ἰλιος ἱρὴ sacra ... Ilios 6.537-538
 7.82 Ἰλιον ἱρὴν arcem Iliacam 7.92-93
 7.413 Ἰλιον ἱρὴν Trojanas ... ad arces 7.463
 7.429 Ἰλιον ἱρὴν moenia 7.485
 8.499 Ἰλιον ἡνεμόεσσαν muros 8.585
 9.20 Ἰλιον ... εὐτείχεον Pergama 9.26
 9.419 Ἰλίου αἰπεινῆς turres Pergameas 9.519-520
 9.686 Ἰλίου αἰπεινῆς Ilion altam 9.856
 11.196 Ἰλιον ἱρὴν Trojana moenia 11.256
 12.115 Ἰλιον ἡνεμόεσσαν Dardanias ... arces 12.136
 13.657 Ἰλιον ἱρὴν moenia 13.782
 13.724 Ἰλιον ἡνεμόεσσαν muros 13.863
 13.773 Ἰλιος αἰπεινὴ Troja 13.912
 15.169 Ἰλιον ἱρὴν Trojanas ad arces 15.207
 15.215 Ἰλίου αἰπεινῆς urbi Pergameae 15.258-259
 15.558 Ἰλιον αἰπεινήν alta Ilios 15.692
 16.576 Ἰλιον εἰς εὐπωλον Iliacas ... oras 16.705
 17.193 Ἰλιον ἱρὴν arces Iliacas 17.240-241
 17.328 Ἰλιον αἰπεινήν Ilion 17.410
 18.174 Ἰλιον ἡνεμόεσσαν Iliacas ... arces 18.210
 18.270 Ἰλιον ἱρὴν altum Ilion 18.327-328
 20.216 Ἰλιος ἱρὴ sacra ... Ilios 20.256

21.128 Ἰλίου ἱρής Πιακα 21.151

23.64 Ἰλιον ἠνεμόεσσαν ventosae ... moenia Trojae 23.84

23.297 Ἰλιον ἠνεμόεσσαν Πιακας ... arces 23.375

24.27 Ἰλιος ἱρή Trojam 24.35

24.143 Ἰλιον ἱρήν Trojanas ... arces 24.174

24.383 Ἰλιον ἱρήν sacram Πιον 24.465

Ἰμβρος

13.33 Ἰμβρου παιπαλοέσσης celsis praeruptae cautibus Imbri 13.39

24.78 Ἰμβρου παιπαλοέσσης horrentem praeruptis saltubus Imbrum 24.99

Ἰρή

9.150 Ἰρήν ποιήεσσαν herbosam in saltubus Hiram 9.182

9.292 Ἰρήν ποιήεσσαν herbosam in saltubus Hiram 9.365

Καλυδών

9.531 Καλυδῶνος ἔραννῆς, pulchram ... Calydona 9.647

9.577 Καλυδῶνος ἔραννῆς Calidonys amoenae 9.708

13.217 αἰπεινῇ Καλυδῶνι celsa ... Calydone 13.251

14.116 αἰπεινῇ Καλυδῶνι altam ... Calydona 14.135

Κίλλα

1.38 Κίλλάν τε ζαθέην Cilla 1.53

1.452 Κίλλάν τε ζαθέην Cillam 1.544

Λακεδαίμων

2.581 κοίλῃν Λακεδαίμονα κητώεσσαν cavae Lacedaemonis urbem NN 95

3.239. Λακεδαίμονος ἐξ ἔρατεινῆς pulchra in Lacedaemone 3.265

Λάρισα

2.841 Λάρισαν ἐριβόλακα pinguia Larissae ... rura, urbemque NN 395

17.301 Λαρίσης ἐριβόλακος Larissa ... pingui 17.374

Λέσβος

9.129 Λέσβον ἐϋκτιμένην Lesbo 9.160

9.271 Λέσβον ἐϋκτιμένην Lesbo 9.343

Λῆμνος

21.58 Λῆμνον ἐς ἡγαθήν sacram in Lemnum 21.73

21.79 Λῆμνον ἐς ἡγαθήν sacrae ... Lemni 21.95

Λυκίη

6.173. Λυκίης εὐρείης 0

6.188. Λυκίης εὐρείης Lyciae 6.226

6. 210. Λυκίη εὐρείη Lycias late per urbes 6.256

16.455. Λυκίης εὐρείης Lyciae felicis 16.559

16.673. Λυκίης εὐρείης Lyciae 16.828

16.683. Λυκίης εὐρείης Lyciae pingibus oris 16.840

Μυκῆνη

7.180. πολυχρύσοιο Μυκῆνης ditis Mycenae 7.207

11.46. πολυχρύσοιο Μυκῆνης ditis Mycenae 11.61

Ξάνθος

2.877 Ξάνθου ἄπο δινήεντος Xantus celer NN 434

5.479 Ξάνθῳ ἐπὶ δινήεντι, rapido quam flumine Xantus perluit 5.569-570

14.434 Ξάνθου δινήεντος pulchra fluentem vorticibus rapidis ad Xantum 14.500-501
 21.2 Ξάνθου δινήεντος rapidus Xanthus 21.1-2
 21.332 Ξάνθον δινήεντα ingens Scamander 21.405
 24.693 Ξάνθου δινήεντος, ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς divini sacra Scamandri vada 24.834-835

Ὅλυμπος

1.402 μακρὸν Ὅλυμπον 0
 1. 420 Ὅλυμπον ἀγάννιφον aetherei praecelsum ad culmen Olympi 1.506
 1.499 πολυδειράδος Οὐλύμποιο caeli 1.597
 1.532 ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου caeli de vertice summo 1.642
 2.48 μακρὸν Ὅλυμπον celsum Olympum 2.55
 5.367 αἰπὺν Ὅλυμπον culmen Olympi 5.445
 5.398 μακρὸν Ὅλυμπον summique ad culmen Olympi 5.479
 5.754 πολυδειράδος Οὐλύμποιο Olympi 5.894
 5.868 αἰπὺν Ὅλυμπον stellantis Olympi 5.1026
 8.3 πολυδειράδος Οὐλύμποιο summo ... caelo 8.3
 8.199 μακρὸν Ὅλυμπον sedes ... alti Olympi 8.232
 8.394 μέγας οὐρανὸς Οὐλύμπός τε Olympum 8.466
 8.410 μακρὸν Ὅλυμπον alti ardua caeli 8.482
 13.243 αἰγλήεντος Ὀλύμπου Olympo alto 13.280-281
 15.79 μακρὸν Ὅλυμπον deūm celsas ... aedes 15.101
 15.84 αἰπὺν Ὅλυμπον aërii culmen Olympi 15.107
 15.193 μακρὸς Ὅλυμπος tractus ... ingentis Olympi 15.233
 18.142 μακρὸν Ὅλυμπον micantis Olympi ... sedes 18.173-174
 18.186 Ὅλυμπον ἀγάννιφον caeli tecta 18.222
 18.142 μακρὸν Ὅλυμπον micantis Olympi sedes 18.173-174
 24.694 μακρὸν Ὅλυμπον sidereas ... Olympi ... sedes 24.835-836

Πήδασος

9.152. Πήδασον ἀμπελόεσσαν Pedason unvis felicem 9.184-185

9.294. Πήδασον ἀμπελόεσσαν Pedason unvis felicem.9.367-368

Πλάκος

6.396 Πλάκω ὕληέσση Placii nemorosa in valle virentis 6.480

6.425 Πλάκω ὕληέσση Hyroplacii 6.509

22.479 Πλάκω ὕληέσση Hyroplaco in silvosa 22.584

Πύλος

9.153 Πύλου ἡμαθόεντος litorea ... Pylo 9.186

9.295 Πύλου ἡμαθόεντος litorea ... Pylo 9.369

11.712 Πύλου ἡμαθόεντος Pyli 11.884

Τροίη

1.129 πόλιν Τροίην εὐτείχεον urbe ... Iliaca 1.162-163

2.141 Τροίην εὐρυάγυιαν moenia Trojae 2.158

3.74 Τροίην ἐριβόλακα Trojae muros, ac pinguia rura 3.88

3.257 Τροίην ἐριβόλακα Trojam 3.284

6.315 Τροίη ἐριβόλακι dives ... Troja 6.383-384

8.241 Τροίην εὐτείχεον moenia Trojae 8.283

8.28 Τροίην αἰρήσομεν εὐρυάγυιαν Ilion 8.35

9.329 Τροίην ἐρίβωλον Trojae per pingues fertilis oras 9.412

13.433 Τροίη εὐρείη 0

16.461 Τροίη ἐριβόλακι Troja pingui 16.567

18.67 Τροίην ἐρίβωλον Trojae pingues ad fertilis oras 18.84

23.215 Τροίην δ' ἐρίβωλον litora Trojae prima 23.279-280

24.86 Τροίη ἐριβόλακι Pliacas ... arces 24.109

24.256 Τροίη ἐν εὐρείῃ 0

24.494 Τροίη ἐν εὐρείῃ in Troum ... gente 24.592

24.774 Τροίη εὐρείῃ urbe in tota 24.936-937

Φηραί

9.151. Φηράς τε ζαθέας Pheras, clarum nomen, 9.181

9.293. Φηράς τε ζαθέας Pheras, clarum nomen, 9.366

Etnonimi

Αἰτωλοί

9.549. Αἰτωλῶν μεγαθύμων magnanimos Aetolos 9.672

23.633. Αἰτωλῶν μεγαθύμων Aetolia 23.748

Ἀμαζόνες

3. 189. Ἀμαζόνες ἀντιάνειραι infestis ... Amazones armis 3.214

6.186. Ἀμαζόνας ἀντιανείρας Amazonium ... agmen 6.224

Ἀργεῖοι

4.242 Ἀργεῖοι ἰόμωροι segnes Argivi 4.271

5.424 Ἀχαϊάδων ἐϋπέπλων Graja de gente 5.506

Ἀχαιοί

1.123 μεγάθυμοι Ἀχαιοί Pelasgis 1.155

1.135 μεγάθυμοι Ἀχαιοὶ Graji 1.170

- 1.371 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Grajum 1.450
- 1.389 ἐλίκωπες Ἀχαιοὶ delecta juvenus Argivūm 1.472-473
- 2.11 κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς comatos ... Achivos 2.12-13
- 2.28 κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς comatos ... Achivos 2.32-33
- 2.47 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Danaūm 2.54
- 2.51 κάρη κομόωντας Ἀχαιούς Danaos 2.58
- 2.65. κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς comatos ... Achivos 72-73
- 2.163 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
- 2.187 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Achaeas 2.210
- 2.323 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Achivi 2.379
- 2.331 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ 0
- 2.437 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
- 2.443 κάρη κομόωντας Ἀχαιούς Grajos 2.515
- 2.472 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Graji 2.550
- 3.8 μένεα πνεύοντες Ἀχαιοὶ taciti spirantes robur Achivi 3.8
- 3.43 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Grajis 3.53
- 3.79 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Danai 3.95
- 3.127 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Graja ... pubes 3.145
3. 131 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Danai 3.150
- 3.156 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς Grajos 3.178
- 3.190 ἐλίκωπες Ἀχαιοὶ Achivos 3.215
- 3.234 ἐλίκωπας Ἀχαιούς 0
- 3.251 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Danaūm 3.277
- 3.343 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς Argivaque pubes 3.372
- 3.370 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς Achivam ... aciem 3.405-406
- 3.377 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς Achivos 3.414

4.66 ὑπερκύδαντας Ἀχαιοὺς *laude superbos jam parta ... Achivos* 4.74-75
 4.71. ὑπερκύδαντας Ἀχαιοὺς *Achivos* 4.80
 4.80. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *Achivos* 4.88
 4.199. Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
 4.261. κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *proceres* 4.290
 4. 268. κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς *Grajos* 4.297
 4.414. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *populos* 4.458
 5.264. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *Achivūm in cuneos* 5.321-322
 5.324. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *Achivūm* 5.389
 5.451. δῖοι Ἀχαιοὶ *Argiva ... pubes* 5.539
 5.668. ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ *pubes Argiva* 5.797
 6.454. Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων *Grajūm* 6.544
 6.529. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *Achivis* 6.634
 7.57. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *suos* 7.61
 7.85. κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *Graji* 7.96
 7.172. ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς *Achivos* 7.198
 7.275. Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων *Achaeus* 7.311
 7.311. ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ *Graji* 7.350
 7.328. κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *Achivūm* 7.366
 7.430. ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ *Graji* 7.486
 7.442. κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *pubes Argiva* 7.502
 7.444. Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
 7.448. κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *Argivi* 7.510
 7.459 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *Danaūm gens* 7.523
 7.472 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ *Grajūm proceres, vulgusque* 7.536
 7.476 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ 0

8.53 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Graji 8.56
 8.71 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Grajūm 8.81
 8.341 κάρη κομόωντας Ἀχαιούς Danaos 8.400
 8.510 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Graji 8.599
 9.45 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ fortesque 9.56
 10.136 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
 10.367 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Achivum 10.457
 11.149 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ socii 11.192?
 11.455 δῖοι Ἀχαιοὶ Grajūm gens 11.559
 11.504 δῖοι Ἀχαιοὶ pubes Achaea 11.621
 11.508 μένεα πνείοντες Ἀχαιοὶ spirantes robur Achivos 11.627
 12.141 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς Grajos 12.164
 12.165 ἥρωας Ἀχαιοὺς Argivos 12.192
 12.352 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Achaeum 12.409
 13.51 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ Achivūm Martia pubes 13.60-61
 13.272 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων 0
 13.310 κάρη κομόωντας Ἀχαιούς Achivis 13.356
 13.401 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς densos Achivos 13.471
 14.49 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ Danai 14.62
 15.56 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Argivas 15.74
 16.303. ἀρηϊφίλων ὑπ' Ἀχαιῶν Grajum 16.376
 17.274 ἐλίκωπας Ἀχαιούς Argivos 17.342
 17.319. ἀρηϊφίλων ὑπ' Ἀχαιῶν Grajo sub Marte 17.399
 17.336. ἀρηϊφίλων ὑπ' Ἀχαιῶν Grajo ... Marte 17.419
 17.370. ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ Grajorum 17.464
 17.414 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Grajūm 17.517

18.6 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Graji 18.7
 18.105 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων fortes ... Achivos 18.131
 18.151 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ Graji 18.184
 18.241 δῖοι Ἀχαιοὶ Grajugenae 18.293
 18.359 κάρη κομόωντες Ἀχαιοὶ Danaos 18.440
 19.34 ἥρωας Ἀχαιοὺς Grajis 19.38
 19.41 ἥρωας Ἀχαιούς heroas Danaum primores, lumina gentis 19.46
 19.69 κάρη κομόωντας Ἀχαιούς Grajugenas 19.75
 19.74 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ Graji 19.81
 23.575 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Grajūm 23.685
 23.721 ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς spectantes Grajos 23.855
 24.225 Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων Grajas 24.279
 24.364 μένεα πνείοντας Ἀχαιούς spirantes robur Achivos 24.444
 24.800 ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ hostis 24.968

Δαναοί

2.256 ἥρωες Δαναοὶ Graji heroes 2.294-295
 4.232 Δαναῶν ταχυπώλων 0
 4.257 Δαναῶν ταχυπώλων Danaūm 4.278
 5.316 Δαναῶν ταχυπώλων Danaūm 5.382
 5.345 Δαναῶν ταχυπώλων 0
 7.382 Δαναοὺς θεράποντας Ἄρης viros 7.431
 8.161 Δαναοὶ ταχύπωλοι Graji 8.187
 8.464 Δαναῶν ὀλοφυρόμεθ' αἰχμητῶν Grajae ... gentis 8.542
 13.620 Δαναῶν ταχυπώλων Achaeas 13.740
 14.21 Δαναῶν ταχυπώλων Grajorum 14.27
 15.320 Δαναῶν ταχυπώλων Argivum 15.394

24.295 Δαναῶν ταχυπώλων Grajorum 24.360

24.313 Δαναῶν ταχυπώλων Grajorum 24.382

24.402 ἐλίκωπες Ἀχαιοὶ Danaï 24.487

Δαρδανίδες

18.122. Δαρδανίδων βαθυκόλων sinuosa et veste nitentum Dardanidum 18.152-153

18.339. Δαρδανίδων βαθυκόλων Dardanides cultae sinuosa veste 18.416

Ἐπειοί

4.537 Ἐπειῶν χαλκοχιτώνων Epeus 4.603

11.694 Ἐπειοὶ χαλκοχίτωνες superbi Epei 11.853-354

11.732 μεγάθυμοι Ἐπειοὶ Epei 11.907

11.744 μεγάθυμοι Ἐπειοὶ trepida capti formidine Epei 11.923

Θρηῖκες

13.4 ἵπποπόλων Θρηκῶν Thracum ad Mavortia regna 13.4

14.227 ἵπποπόλων Θρηκῶν Thracum 14.262

Μυρμιδόνες

16.65. Μυρμιδόνεσσι φιλοπτολέμοισι acres ... bello ... Myrmidonas 16.78-79

23.129. Μυρμιδόνεσσι φιλοπτολέμοισι pubem Myrmidonum 23.165-166

Παίονες

2.848 Παίονας ἀγκυλοτόξους curvo bellantes Paeonas arcu NN 402

10.428 Παίονες ἀγκυλότοξοι armati ... curvo ... Paeones arcu 10.530

16.287 Παίονας ἵπποκορυστὰς fortes ... Paeonas 16.357

21.205 Παίονας ἵπποκορυστὰς Paeonas 21.244

Τρωαί

- 6.380. Τρωαὶ ἐϋπλόκαμοι 0
6.385. Τρωαὶ ἐϋπλόκαμοι 0
6.442. Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους *peplum ... trahentes Troadas* 6.530-531
7.297. Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους *Troadas* 7.334
22.105. Τρωάδας ἐλκεσιπέπλους *Troadas* 22.135

Τρῶες

- 2.230 Τρώων ἵπποδάμων *Troum* 2.263
3.36 Τρώων ἀγερώχων *socium* 3.40
3.127 Τρώων ἵπποδάμων *Dardana pubes* 3.145
3.131 Τρώων ἵπποδάμων *Troes* 3.150
3.251 Τρώων θ' ἵπποδάμων *Trojugenum* 3.277
3.343 Τρῶας θ' ἵπποδάμους *Troes* 3.372
4.80 Τρῶας θ' ἵπποδάμους *Troas* 4.89
4.176 Τρώων ὑπερηννορέοντων *Tros* 4.198
4.333 Τρώων ἵπποδάμων *Troes* 4.367
4.352 Τρῶσιν ἐφ' ἵπποδάμοισιν *hostem* 4.387
4.355 Τρώων ἵπποδάμων *Troum* 4.391
5.27 Τρῶες δὲ μεγάθυμοι *Trojugenae* 5.38
5.623 Τρώων ἀγερώχων *viros* 5.745
6.461 Τρώων ἵπποδάμων *Troas* 6.551
7.343 Τρώων ἀγερώχων *Marte superbi Trojugenae* 7.385-786
7.361 Τρῶεσσι μεθ' ἵπποδάμοις 0
7.386 Τρῶες ἀγαυοὶ *Trojana ... gens* 7.434-435
8.71 Τρώων θ' ἵπποδάμων *Troum* 8.81
8.110 Τρῶσιν ἐφ' ἵπποδάμοις *hostem* 8.126

8.516 Τρωσὶν ἐφ' ἵπποδάμοισι armigeros ... Teucros 8.605

8.523 Τρῶες μεγάλῃτορες 0

8.525 Τρώεσσι μεθ' ἵπποδάμοις 0

9.233 Τρῶες ὑπέρθυμοι τηλεκλειτοὶ τ' ἐπίκουροι superbi, cum sociis longe varia e regione vocatis, Dardanidae 9.290-291

10.205 Τρῶας μεγαθύμους Troas magnanimos 10.158-159

10.563 Τρῶες ἀγαυοὶ Dardanii proceres 10.690

11.294 Τρῶας μεγαθύμους magnanimos Troas 11.369

11.459 Τρῶες ... μεγάλθυμοι magnanimi ... Troës 11.563

11.568 Τρώων ἵπποδάμων 0

13.737 Τρῶες δὲ μεγάλθυμοι Troum 13.876

14.15 Τρῶας ὑπερθύμους Troas superbos 14.17

16.90 Τρωσὶ φιλοπτολέμοισιν belligeros Troas 16.107

16.103 Τρῶες ἀγαυοὶ Troës 16.126

16.708 Τρώων ἀγερώχων Troum belligerae gentis 16.869

16.835 Τρωσὶ φιλοπτολέμοισιν Marte feroces ... Teucros 16.1025-1026

17.194 Τρωσὶ φιλοπτολέμοισιν Teucris 17.240

17.230 Τρῶας ἐς ἵπποδάμους agmen in Troum 17.285-286

17.276 Τρῶες ὑπέρθυμοι 0

17.420 Τρώων μεγαθύμων Troum 17.522

19.237 Τρωσὶν ἐφ' ἵπποδάμοισιν Teucros 19.269

19.318 Τρωσὶν ἐφ' ἵπποδάμοισι belligeros ... Troas 19.364

21.55 Τρῶες μεγάλῃτορες Teucris 21.70

21.414 Τρωσὶν ὑπερφιάλοισιν foedifragam ... Troum ... gentem 21.512

21.459 Τρῶες ὑπερφιάλοι Laomedontiadae 21.566

21.584 Τρώων ἀγερώχων Troas 21.717

23.175 Τρώων μεγαθύμων Troum 23.226

23.181 Τρώων μεγαθύμων Trojugenum 23.233

Imena vjetrova

Βορέας

15.171 αἰθρηγενέος Βορέας nubifugi Boreae 15.209

19.358 αἰθρηγενέος Βορέας Boreae sereni 19.414

Νότος

11.306 ἀργεστᾶο Νότοιο madentis ... Noti 11.380-381

21.334 ἀργεστᾶο Νότοιο Noti celeris 21.408

**PRILOG 3: KATALOG FORMULAIČNIH EPITETA UZ IMENICE KOJE
OZNAČAVAJU ORUŽJE U KUNIĆEVU LATINSKOM PRIJEVODU *ILIJADE***

αἰχμή

4.461 αἰχμή χαλκείη cuspis 4.513

5.282 αἰχμή χαλκείη ferrea cuspis 5.341

6.11 αἰχμή χαλκείη aerea .. cuspis. 6.13

6.320 αἰχμή χαλκείη ahenea cuspis 6.390

8.495 αἰχμή χαλκείη ferrea cuspis 8.577

12.185 αἰχμή χαλκείη cuspis 12.219

16.118 αἰχμή χαλκείη aerea cuspis 16.144

17.310 αἰχμή χαλκείη ahenea cuspis 17.385-386

20.474 αἰχμή χαλκείη aerea cuspis 20.548

20.480 αἰχμή χαλκείη corusca cuspide 20.553-554

ἀσπίς

3.347 ἀσπίδα πάντοσε ἴσην, clypeoque excepta rotundo 3.378

3.356 ἀσπίδα πάντοσε ἴσην clypeum 3.389

4.448 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι scuta 4.498

5.300 ἀσπίδα πάντοσ' ἔϊσιν 0

5.437 φαεινήν ἀσπίδ' clypeum fulgentem 5.522

5.453 ἀσπίδας εὐκύκλους clypeos 5.540

5.797 ἀσπίδος εὐκύκλου clypei ... ingentis 5.947-948

6.118 ἀσπίδος ὀμφαλοέσεως clypei 6.136

7.250 ἀσπίδα πάντοσ' ἔϊσιν orbem clypei 7.283

7.251 ἀσπίδος ... φαεινῆς micantem ... clypeum 7.283-284

8.62 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι clypei 8.69

11.32. ἀσπίδα θοῦριν clypei tegmen 11.42
 11.61 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν magno clypeo 11.80-81
 11.259 ἀσπίδος ὀμφαλοέσσης clypeum 11.332
 11.424 ἀσπίδος ὀμφαλοέσσης clypeum 11.527
 11.434 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν clypeum ingentem 11.538-539
 11.457 ἀσπίδος ὀμφαλοέσσης clypeo 11.561
 12.161 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι clypei umbone tumentes 12.187
 12.294 ἀσπίδα μὲν πρόσθ' ἔσχετο πάντοσ' ἐΐσιν gravem clypeum 12.340
 12.426 ἀσπίδας εὐκύκλους clypeos 12.495
 12.402 ἀσπίδος ἀμφιβρότης ingentis clypei 12.467
 13.157 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν rotundo clypeo 13.181-182
 13.160 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν terga 13.184
 13.163 ἀσπίδα ταυρείην clypeum resonantem 13.186
 13.264 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι clypei ... aerato umbone tumentes 13.306
 13.405 ἀσπίδι πάντοσ' ἐΐσιν clypei orbe sub amplo 13.476
 13.715 ἀσπίδας εὐκύκλους scuta ingentia 13.850
 13.803 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν scuti ... ingentia ... texta 13.946-947
 14.428 ἀσπίδας εὐκύκλους clypeos 14.493
 16.214 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι aerea scuta 16.264
 16.360 ἀσπίδι ταυρείῃ taurino clypeo 16.441
 16.704 φαεινὴν ἀσπίδα clypeum 16.863
 17.7 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν clypeum ... ingentem 17.9
 17.43 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν clypeum 17.51
 17.517 ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσιν clypeum medium 17.641
 19.360 ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι clypei ... umbone corusco 19.416
 20.162 ἀσπίδα θοῦριν aheni clypei versatile pondus 20.197

20.274 ἀσπίδα πάντοσ' ἔϋσιν clypeum amplum 20.320
20.281 ἀσπίδος ἀμφιβρότης ingentis clypei 20.328
21.581 ἀσπίδα μὲν πρόσθ' ἔσχετο πάντοσ' ἔϋσιν gravem clypeum 21.734
22.97 φαεινὴν ἀσπίδ' clypeum gravem 22.123-124
22.111 ἀσπίδα μὲν καταθείομαι ὀμφαλόεσσαν clypeum 22.142

βέλος

4.129 βέλος ἐχεπευκὲς telum letale 4.145-146
5.18. ἄλιον βέλος detorta 5.23
5.106 βέλος ὥκῃ telo 5.135
5.112 βέλος ὥκῃ sagittam 5.143
5. 187 βέλος ὥκῃ fatalia tela 5.226-227
5.278 βέλος ὥκῃ sagitta 5.338
8.159 βέλεα στονόεντα telis 8.184
11.269 βέλος ὀξὺ acuto telo 11.340-341
11.392 ὀξὺ βέλος telum 11.487
11.397 βέλος ὥκῃ sagittam ... volucrem 11.496-497
14.407 βέλος ὥκῃ cuspis 14.469
15.444 ὦκα βέλεα sagittas celeres 15.550-551
17.374 βέλεα στονόεντα volitantia tela 17.468
20.437 βέλος ὀξὺ hasta 20.506
22.292 βέλος ὥκῃ ingens telum 22.353-354

βιός

1.49 ἀργυρέοιο βιοῖο argenteus arcus 1.68
24.605 ἀργυρέοιο βιοῖο 0

δόρυ

3.18 δοῦρε δύω κεκορυθμένα χαλκῷ longo praefixa hastilia ferro 3.23

4.496 δοῦρὶ φαεινῷ hastam 4.557

5.73 ὀξεί δοῦρὶ hastam 5.92

5.145 χαλκήρεϊ δοῦρὶ hastam 5.186

5.238 ὀξεί δοῦρὶ hasta 5.290

5.297 δοῦρὶ τε μακρῷ hastam ... trementem 5.360

5.336 ὀξεί δοῦρὶ acuto aere 5.401-402

5.495 ὀξέα δοῦρα praefixo hastilia ferro 5.587

5.611 δοῦρὶ φαεινῷ magnam et vi conjicit hastam 5.728

5.656 δούρατα μακρὰ hastae 5.782

5.664 δόρυ μακρὸν gravis hasta 5.791

5.666 δόρυ μείλινον acutum ... telum 5.793-794

5.694 δόρυ μείλινον telum ... ahenum 5.823

6.3 χαλκήρεα δοῦρα hastas 6.3

6.104 ὀξέα δοῦρα longo praefixa hastilia ferro ... 6.117

7.140 δοῦρὶ τε μακρῷ hasta 7.161

10.459 δόρυ μακρόν longum fulgenti cuspidе telum 10.566

11.95 ὀξεί δοῦρὶ obvia arma 11.125-126

11.212 ὀξέα δοῦρα acuta tela 11.274-275

11.253 φαεινοῦ δοῦρὸς telum 11.323

11.421 ὀξεί δοῦρὶ vibranti cuspidе 11.524

11.742 χαλκήρεϊ δοῦρὶ cuspidе aerata 11.919-920

13.159 δοῦρὶ φαεινῷ hastam 13.182

13.162 δολιχὸν δόρυ hasta longa 13.184-185

13.168 δόρυ μακρόν aliam hastam 13.192

13.183 δοῦρὶ φαεινῷ hastam fulgentem 13.213-214

13.190 δουρὶ φαεινῷ vibranti hasta 13.223
 13.247 δόρυ χάλκεον hastam 13.288
 13.370 δουρὶ φαεινῷ hastam 13.432
 13.403 δουρὶ φαεινῷ hastam ingentem fulgenti cuspidē 13.473-474
 13.516 δουρὶ φαεινῷ hastam fulgenti cuspidē 13.616-617
 13.542 ὀξεί δουρί longa hasta 13.644
 13.583 ὀξὺ δόρυ hastam 13.695
 13. 715 μείλινα δοῦρα hastae fraxineae 13.850-851
 13.830 δόρυ μακρόν longam ... hastam 13.980-981
 14.461 δουρὶ φαεινῷ aerata praefulgens cuspidē telum 14.535
 15.474 δολιχὸν δόρυ ingentem hastam 15.591
 15.573 δουρὶ φαεινῷ telum fatale 15.713
 16.114 δόρυ μείλινον fraxineam hastam 16.139
 16.139 ἄλκιμα δοῦρε tela 16.172
 16.284 δουρὶ φαεινῷ hastam ahenam 16.353
 16.317 ὀξεί δουρὶ valida ... hasta 16.390
 16.346 δόρυ χάλκεον quae 16.427
 16.399 δουρὶ φαεινῷ telo corusco 16.494
 16.409 δουρὶ φαεινῷ telum trabale 16.507
 16.466 δουρὶ φαεινῷ telum fulgens 16.573
 16.477 δουρὶ φαεινῷ telum 16.586
 16.608 δόρυ χάλκεον aere gravem hastam 16.745
 16.611 δόρυ μακρόν hasta 16.751
 16.772 ὀξέα δοῦρα hastilia 16.946
 16.806 ὀξεί δουρὶ hastam 16.989
 16.814 δόρυ μείλινον hastam fraxineam 16.998-999
 17.304 δουρὶ φαεινῷ stridenti cuspidē 17.378

17.347 δουρὶ φαεινῷ hastam 17.434
 17.412 ἀκαχμένα δούρατ' hastas saevo aere micantes 17.514
 17.525 δουρὶ φαεινῷ telo corusco 17.651
 17.527 δόρυ μακρὸν hasta 17.653
 17.574 δουρὶ φαεινῷ aeratam hastam 17.710
 17.607 δολιχὸν δόρυ cuspis ima 17.752-753
 18.341 δουρί τε μακρῷ hasta 18.418
 19.53 χαλκήρεϊ δουρί acuto aere 19.58-59
 19.361 μείλινα δοῦρα fraxineae hastae 19.417
 20.281 δόρυ μακρὸν fatiferam hastam 20.331
 20.488 ὀξεῖ δουρὶ vibrantis cuspidе teli 20.565
 21.91 ὀξεῖ δουρί hasta 21.109
 21.178 δόρυ μείλινον 0
 22.295 δόρυ μακρόν hastam 22.357
 23.896 δόρυ χάλκεον hastam 23.1057

ἔγχος

3.135 ἔγχεα μακρὰ hastas ... trementes 3.152
 3.137 μακρῆς ἐγγείησι armis 3.154
 3.254 μακρῆς ἐγγείησι longis ... hastis 3.280
 3.338 ἄλκιμον ἔγχος habilem ... hastam. 3.367
 3.346 δολιχόσκιον ἔγχος telum 3.376
 3.355 δολιχόσκιον ἔγχος ingentem ... hastam 3.388
 3.357 ὄβριμον ἔγχος cuspis acuta 3.390
 3.380 ἔγχεϊ χαλκείῳ magnam ... hastam 3.417
 4.481 χάλκεον ἔγχος ferrata cuspidе 4.538
 4.529 ὄβριμον ἔγχος hasta 4.593

5.15 δολιχόσκιον ἔγχος hastam 5.19
 5.50 ἔγχει ὀξύοντι 0
 5.280 δολιχόσκιον ἔγχος ingentem ... hastam 5.340
 5.568 ἔγχεα ὀξύοντα hastas 5.675
 5.594 πελώριον ἔγχος ingentem ... hastam 5.704
 5.616 δολιχόσκιον ἔγχος hasta ... aerata 5.734-735
 5.620 χάλκεον ἔγχος hastam 5.743
 5.655 μείλινον ἔγχος fraxineam ... hastam 5.781
 5.660 ἔγχει μακρῷ 0
 5.790 ὄβριμον ἔγχος hastam 5.940
 5.852 ἔγχει χαλκείῳ aeratam ... hastam 5.1007
 5.856 ἔγχει χαλκείῳ ingenti ... hasta 5.1012
 6.31 ἔγχει χαλκείῳ 0
 6.44 δολιχόσκιον ἔγχος. hastam ingentem 6.48-49
 6.65 μείλινον ἔγχος. Hastam 6.74
 6.126 δολιχόσκιον ἔγχος hastam 6.146
 7.11 ἔγχει ὀξύοντι ἔγχει ὀξύοντι aere comanti 7.13
 7.213 δολιχόσκιον ἔγχος telum audax 7.242
 7.244 δολιχόσκιον ἔγχος, longam hastam 7.277
 7.251 ὄβριμον ἔγχος hasta 7.283
 7.255 δολίχ' ἔγχεα hastas 7.287
 8.424 πελώριον ἔγχος hastam 8.495
 8.514 ἔγχει ὀξύοντι adacta hasta 8.602-603
 8.86 δολίχ' ἔγχεα sublati telis 8.105
 10.135 ἄλκιμον ἔγχος robur 10.175
 11.349 δολιχόσκιον ἔγχος ingentem hastam 11.438

11. 435 ὄβριμον ἔγχος hasta gravis 11.539
- 11.456 ὄβριμον ἔγχος validam hastam 11.560
- 13.147 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισιν aere ancipiti, longisque hastis 13.169-170
- 13.177 ἔγχεϊ μακρῶ 0
- 13.184 χάλκεον ἔγχος telum 13.214
- 13.294 ὄβριμον ἔγχος hastam 13.338
- 13.296 χάλκεον ἔγχος hastam aerata fulgentem cuspidē 13.339-340
- 13.404 χάλκεον ἔγχος telum immane volans 13.474-475
- 13.408 χάλκεον ἔγχος hasta 13.481
- 13.503 χάλκεον ἔγχος 0
- 13.509 δολιχόσκιον ἔγχος telum 13.607
- 13.519 ὄβριμον ἔγχος 0
- 13.532 ὄβριμον ἔγχος hastam haerentem 13.633-634
- 13.584 ἔγχεϊ ὀξύοντι longa pinu 13.696-697
- 13.595 χάλκεον ἔγχος hasta 13.707
- 13.597 μείλινον ἔγχος telum immane 13.711
- 14.12 ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ hastam ingentem, aerata radiantem cuspidē 14.13-14
- 14.26 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισι. hastis micantibus 14.33
- 14.451 ὄβριμον ἔγχος gravis hasta 14.523
- 14.498 ὄβριμον ἔγχος hasta gravis 14.577
- 15.278 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισιν hastis ... rigidis 14.340-341
- 15.386. ἔγχεσιν ἀμφιγύοις rigidas hastas 15.476
- 15.482. ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ hastam validam, fulgentem cuspidē acuta 15.600-601
- 15.536 ἔγχεϊ ὀξύοντι hasta ingenti 15.650-651
- 15.712 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισι ancipites ... hastae 15.888

16.309 ἔγχεϊ ὀξύεντι acuto aere 16.379
 16.318 χάλκεον ἔγχος telum 16.391
 16. 610 χάλκεον ἔγχος veniens telum 16.748
 16. 637 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισιν hastis micantibus 16.780
 16.801-802 δολιχόσκιον ἔγχος βριθὺ μέγα στιβαρὸν κεκορυθμένον hasta gravis, praedura, ingens, praefixa corusco aere 16.982-983
 17.305 χάλκεον ἔγχος veniens telum 17.379
 17.516 δολιχόσκιον ἔγχος longam hastam 17.640
 17.731 ἔγχεσιν ἀμφιγύοισιν hastis acutis 17.903
 17.526 χάλκεον ἔγχος hastam 17.652
 18.534 χαλκήρεσιν ἐγχείησιν longis hastis aerata cuspide 18.668-669
 19.152 ἔγχεϊ χαλκείῳ ferro 19.176
 19.388 ἔγχος βριθὺ μέγα στιβαρὸν gravem, ingentem, praeduram hastam 19.449
 20.96 ἔγχεϊ χαλκείῳ ferro 20.119
 20.163 χάλκεον ἔγχος aeratam hastam 20.198
 20.258 χαλκήρεσιν ἐγχείησιν aerata cuspide 20.302
 20.259 ὄβριμον ἔγχος rigida hasta 20.303
 20.262 δολιχόσκιον ἔγχος telum ingens 20.306
 20.267 ὄβριμον ἔγχος cuspis 20.311
 20.272 μείλινον ἔγχος aerea hasta 20.318
 20.273 δολιχόσκιον ἔγχος telum ingens 20.319
 20.446 ἔγχεϊ χαλκείῳ 0
 21.72 ἔγχος ἀκαχμένον acutum telum 21.88-89
 21.139 δολιχόσκιον ἔγχος hastam ingentem 21.164-165
 21.172 μείλινον ἔγχος 0
 21.200 χάλκεον ἔγχος infixam hastam 21.239
 21.393 χάλκεον ἔγχος cuspide athena praefixum robur 21.483-484

21.402 ἔγχεϊ μακρῷ telo trabali 21.495
 22.273 δολιχόσκιον ἔγχος hastam 22.330
 22.275 χάλκεον ἔγχος aerea hasta 22.332-333
 22.289 δολιχόσκιον ἔγχος longam hastam 22.350
 22.293 μείλινον ἔγχος telum 22.356
 22.367 χάλκεον ἔγχος hastam 22.442
 23.798 δολιχόσκιον ἔγχος praelongam hastam 23.950
 23.884 δολιχόσκιον ἔγχος hastam longam 23.1046

ἔναρα

6.480. ἔναρα βροτόεντα spolia hostili ... foeda cruore 6.577
 8.534. ἔναρα βροτόεντα laceris ... armis 8.626
 10.528. ἔναρα βροτόεντα exsuvias manantes sanguine 10.651
 10.570. ἔναρα βροτόεντα exsuvias, capta arma 10.698
 15.347. ἔναρα βροτόεντα praeda spoliisque 15.429
 17.12. ἔναρα βροτόεντα exuvias cruentas 17.16
 17.540. ἔναρα βροτόεντα exuvias, multo arma cruore foeda 17.667-668
 22.245. ἔναρα βροτόεντα arma tepido rorantia sanguine 22.305

ἔντεα

6.418 ἔντεσι δαιδαλέοισιν fulgentibus armis 6.502
 10.34 ἔντεα καλὰ fulgentibus armis 10.44
 11.755 ἔντεα καλὰ arma 11.936
 13.331 ἔντεσι δαιδαλέοισι pulchris ... armis 13.380
 13.719 ἔντεσι δαιδαλέοισι claro aere 13.855
 16.663-664 ἔντε' ... χάλκεα μαρμαίροντα pulchra arma, gravia, aere micantia 16.816-817

17.162 ἔντεα καλὰ arma 17.202

18.130-131 ἔντεα καλὰ χάλκεα μαρμαίροντα pulchra corusco aere arma 18.162-163

18.191 ἔντεα καλά arma 18.227

θώραξ

3.358 θώρηκος πολυδαιδάλου loricae ... moras 3.390

4.136 θώρηκος πολυδαιδάλου thoraca ... geminum 4.152

7.252. θώρηκος πολυδαιδάλου moras loricae 7.284

11.436. θώρηκος πολυδαιδάλου loricae fulgentem 11.540

κόρυς

4.459 κόρυθος ... ἵποδασείης galeae diffuso crine comantis 4.512

11.375 κόρυθα βριαρήν gravem galeam 11.468

12.184 χαλκείη κόρυς 0

13.132 ἵπποκομοὶ κόρυθες λαμπροῖσι φάλιοι in conis et pulchra comantes mutua ... moto nutantes vertice, cristae, 13.150-151

13.714 κόρυθας χαλκήρεας ἵποδασειάς, cassis equinis aerea densa jubis 13.849-50

15.535 κόρυθος χαλκήρεος ἵποδασείης 0

16.216 ἵπποκομοὶ κόρυθες λαμπροῖσι φάλιοι in conis et pulchra comantes mutua ... moto nutantes vertice, cristae 16.267-268

16.338 ἵπποκόμου κόρυθος equina horrentem crista conum 16.415-416

16.579 κόρυθι βριαρῇ praedura ... casside 16.708

18.611 κόρυθα βριαρὴν habilem galeam 18. 761

20.162 κόρυθι βριαρῇ gravi galea 20.196

20.398. χαλκείη κόρυς cassis athena 20.457

22.112 κόρυθα βριαρὴν galeam 22.142

κυνέη

3.336 κυνέην εὖτυκτον comantem ... galeam setis ... equinis 3.364-365

10.335 κτιδέην κυνέην mustelae fulva de pelle galeam 10.414-415
 10.458 κτιδέην κυνέην galeam 10.564
 15.480-481 κυνέην εὐτυκτον ... ἵππουριν habilem flammasque vomentem ... galeam 15.598-599
 16.137-138 κυνέην εὐτυκτον ... ἵππουριν galea ... equinis ornata in speciem setis, motisque
 superne horrendum cristis nutanti 16.169-171
 17.294 κυνέης ... χαλκοπαρήου galeae ... ahenea septa 17.366
 20.397 κυνέης ... χαλκοπαρήου galeam 20.457
 23.861 κυνέη χαλκήρεϊ aerata ... casside 1020

ξίφος

1.194 μέγα ξίφος ensem 1.240
 1.220 μέγα ξίφος ensem horrendum 1.267-268
 2.45 ξίφος ἀργυρόηλον clarum ensem 2.52
 3.334 ξίφος ἀργυρόηλον fulgentem ... ensem 3.362
 3.361 ξίφος ἀργυρόηλον ense 3.393
 4.530 ξίφος ὀξύ, ferrum 4.594
 5.146 ξίφεϊ μεγάλῳ stricto ... ense 5.186-187
 7.303 ξίφος ἀργυρόηλον argentoque ensem fulgente decorum 7.340
 12.190 ξίφος ὀξὺ ferrum acutum 12.223
 13.610 ξίφος ἀργυρόηλον ensem argenti clarum bullis 13.726-727
 14.496 ξίφος ὀξὺ telum 14.572
 15.712 ξίφεσιν μεγάλοισι magni ... enses 15.887-888
 16.135 ξίφος ἀργυρόηλον ensem aeratum 16.166
 19.372 ξίφος ἀργυρόηλον multo insignem argento ensem 19.429-430
 20.284 ξίφος ὀξὺ acutum ensem 20.331-332
 20.459 ξίφεϊ μεγάλῳ stricto ense 20.531
 21.116 ξίφος ὀξὺ ense 21.138

ξυστόν

4.469 ξυστῶ χαλκήρεϊ ferro ... acuto 4.523?

11.260 ξυστῶ χαλκήρεϊ hastam aerata fulgentem cuspide 11.331

13.497 μακροῖσι ξυστοῖσι adversis hastis 13.591-592

15.388 μακροῖσι ξυστοῖσι longos ... contos 15.479

οἷστός

4.118 πικρὸν οἷστόν hanc 4.134

4.134 πικρὸς οἷστός fibula ... aurea 4.149-150

4.217 πικρὸν οἷστόν, acuti ... ferri 4.238-439

5.99 πικρὸς οἷστός sagittam 5.122

5.110 πικρὸν οἷστόν fixum ... telum 5.139- 140

5.395 ὠκὺν οἷστόν sagitta 5.478

8.323 πικρὸν οἷστόν diram sagittam 8.376

13.587 πικρὸς οἷστός 0

13.592 πικρὸς οἷστός sagitta 13.706

13.650 χαλκήρε' οἷστόν, sagittam aere gravem 13.774-775

13.662 χαλκήρε' οἷστόν celerem sagittam 13.787

23.867 πικρὸς οἷστός sagitta 23.1024

σάκος

3.335 σάκος μέγα τε στιβαρόν τε scuto ... ingenti ... solidoque 3.363-364

7.222. σάκος αἰόλον ἑπταβόειον 0

7.245. σάκος ἑπταβόειον clypei molem septemplicis 7.278

7.266. σάκος ἑπταβόειον umbonem 7.301

13.552. σάκος εὐρὺν clypeum ingentem 13.658

- 13.608. σάκος εὐρύ aereus umbo 13.724
 16.107. σάκος αἰόλον scutum ingens 16.130
 16.136. σάκος μέγα τε στιβαρόν τε scutum impenetrabile, magno amplum orbe 16.168-169
 17.132. σάκος εὐρὺ ingenti scuto 17.165
 18.478. σάκος μέγα τε στιβαρόν τε clypei orbem ingentem, solidum 18.592-593
 18.609. σάκος μέγα τε στιβαρόν τε ingentis clypei mirabile textum 18.759
 19.373. σάκος μέγα τε στιβαρόν τε scutum ingens denso textu impenetrabile 19.431

σίδηρος

- 4.485. αἶθωνι σιδήρῳ fulgente ... ferro 4.544
 7.473. αἶθωνι σιδήρῳ ferro splendente 7.537
 20.372 αἶθωνι σιδήρῳ aere 20.428

τεύχεα

- 3.327 ποικίλα τεύχε' arma ... rutilantia 3.355
 3.328 τεύχεα καλὰ 0
 4.432 τεύχεα ποικίλ' vario armorum ... fulgore 4.479
 5.435 κλυτὰ τεύχεα 0
 5.621 τεύχεα καλὰ arma 5.743
 6.504 κλυτὰ τεύχεα ποικίλα χαλκῷ arma jubar vario clarum at jactantia ab aere 6.603
 7.103 τεύχεα καλά fulgentia arma 7.116
 10.504 ποικίλα τεύχε' superba arma 10.620-621
 11.110 τεύχεα καλὰ 0
 11.247 τεύχεα καλά fulgentia arma 11.318-319
 11.334 κλυτὰ τεύχε' radiantibus armis 11.418
 12.396 τεύχεα ποικίλα χαλκῷ aera 12.460
 13.181 τεύχεα ποικίλα χαλκῷ arma 13.211
 13.510 τεύχεα καλὰ pulchra arma 13.508-509

14.420 τεύχεα ποικίλα χαλκῶ arma aerea 14.484
 16.64 κλυτὰ τεύχεα arma 16.78
 17.70 κλυτὰ τεύχεα exuvias, spolia ampla 17.82
 17.85 κλυτὰ τεύχεα inclyta arma 17.100-101
 17.91 τεύχεα καλὰ pulchra arma 17.110-111
 17.125 κλυτὰ τεύχε' pulchris armis 17.154
 17.130 τεύχεα καλὰ fulgentiaque arma, exuvias 17.162-163
 17.191 κλυτὰ τεύχεα pulchra ... arma 17.237-238
 17.202 ἄμβροτα τεύχεα arma dia 17.250-251
 17.208 κλυτὰ τεύχεα arma inclyta 17.258
 17.760 τεύχεα καλὰ corusca arma 17.939-940
 18.137 τεύχεα καλὰ arma 18.168
 18.144 κλυτὰ τεύχεα caelestia arma 18.175-176
 18.147 κλυτὰ τεύχε' arma 18.179
 18.192 κλυτὰ τεύχεα arma 18.229
 18.197 κλυτὰ τεύχε' pulchra arma 18.235
 18.466 τεύχεα καλὰ arma 18.576
 19.10 κλυτὰ τεύχεα arma pulchra 19.11-12
 21.301 τεύχεα καλὰ arma 21.388
 21.317 τεύχεα καλά arma pulchra 21.388-9
 22.258 κλυτὰ τεύχε' fortia arma 22.317-318
 22.399 κλυτὰ τεύχε' arma 22.483, exuvias 22.484

τόξον

3.17 καμπύλα τόξα arcum ... sonantem 3.21
 5.97 καμπύλα τόξα arcum 5.121
 5.209 ἀγκύλα τόξα arcum pendentem 5.257- 258

6.322 ἀγκύλα τόξ' curvatos ... arcus 6.394
10.333 καμπύλα τόξα incurvos arcus 10.412
12.372 καμπύλα τόξα flexos ... arcus 12.430
13.594 τόξον ἐϋξοον arcum 13.708
21.502 καμπύλα τόξα curvos ... arcus 21.638

φάσγανον

1.190. φάσγανον ὀξύ gladium 1.236
14.405. φασγάνου ἀργυροήλου argenti clarum bullis ensem. 14.466
22.306. φάσγανον ὀξύ ensem 22.373
22.311. φάσγανον ὀξύ ensem acutum 22.379
23.807. φάσγανον ἀργυροήλον ensem; multo pulchra nitentem argento 23.960-961

χαλκός

2.578 νόροπα χαλκὸν aere corusco 2.91
3.292 νηλέϊ χαλκῷ 0
4.348 νηλέϊ χαλκῷ 0
4.495 αἶθοπι χαλκῷ fulgente ... aere 4.555-6
5.132 ὀξεῖ χαλκῷ acuto ... ferro 5.169-170
5.292 χαλκὸς ἀτειρής ahena ... cuspis 5.353-354
5.330 νηλέϊ χαλκῷ acuto ... telo 5.395-396
5.558 ὀξεῖ χαλκῷ: ferro... acuto 5.663
5.562 αἶθοπι χαλκῷ aere corusco 5.667
5.675 ὀξεῖ χαλκῷ 0
5.681 αἶθοπι χαλκῷ aere coruscus 5.809
5.821 ὀξεῖ χαλκῷ ferro 5.974
7.77. ταναήκει χαλκῷ ferro acuto 7.86

7.206. νόροπι χαλκῶ aere corusco 7.233
 7.247. χαλκὸς ἀτειρῆς aenea cuspis 7.281
 10.135. ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ ferro praefixum acuto 10.175
 11.16. νόροπα χαλκὸν fulgentia arma 11.20
 12.427. νηλεί χαλκῶ saevis hastis 12.497
 13.212. ὀξεί χαλκῶ saevo ferro 13.245
 13.305. αἶθοπι χαλκῶ aere corusci 13.351
 13.338. ὀξεί χαλκῶ ferro acuto 13.388
 13.406. νόροπι χαλκῶ tereti ... aere 13.477
 13.501. νηλεί χαλκῶ ferrum 13.598
 13.553. νηλεί χαλκῶ aere saevo 13.559-560
 13.561. ὀξεί χαλκῶ acuto ferro 13.670-671
 14.12. ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ hastam
 Ingentem, aerata radiantem cuspide 14.13-14
 14.25. χαλκὸς ἀτειρῆς pulsata aera 14.33
 14.383. νόροπα χαλκὸν aere micanti, 14.438
 15.482. ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξεί χαλκῶ hastam
 Inde manu validam, fulgentem cuspide acuta; 15.600-601
 16.130. νόροπι χαλκῶ armis ahenis 16.161
 16.345. νηλεί χαλκῶ rigidam hastam 16.426-7
 16.408. ἦνοπι χαλκῶ recurvo aere 16.504-5
 16. 561. νηλεί χαλκῶ ferro 16.686
 16. 623. ὀξεί χαλκῶ ferro acuto 16.764-5
 16.761. νηλεί χαλκῶ vibranti hasta 16.931
 16.819. ὀξεί χαλκῶ cuspide 16.1005
 17.3. αἶθοπι χαλκῶ claro aere 17.2
 17.87. αἶθοπι χαλκῶ armis 17.103

- 17.126. ὀξεῖ χαλκῶ aere acuto 17.156
- 17.376. νηλέϊ χαλκῶ aeratis hastis 17.472
- 17.592. αἶθοπι χαλκῶ fulvo aere 17.732
- 18.236. ὀξεῖ χαλκῶ ferro 18.287
- 18.349. ἥνοπι χαλκῶ resono aere 18.427
- 18.522. αἶθοπι χαλκῶ fulgentibus armis 18.652
- 19.211. ὀξεῖ χαλκῶ acuto aere 19.239-240
- 19.233. χαλκὸν ἀτειρέα indomito aere 19.264
- 19.266. νηλέϊ χαλκῶ aere corusco 19.301
- 19.283. ὀξεῖ χαλκῶ ferro acuto 19.320
- 19.292. ὀξεῖ χαλκῶ aerata cuspide 19.330
- 20.108. χαλκὸν ἀτειρέα infesta hasta 20.134
- 20.111. αἶθοπι χαλκῶ corusco aere 20.137-138
- 20.117. αἶθοπι χαλκῶ arma 20.142
- 21.37. ὀξεῖ χαλκῶ ferro acuto 21.49
- 21.568. ὀξεῖ χαλκῶ ferro 21.718
- 22.67. ὀξεῖ χαλκῶ jaculove vel acuto ense 22.83-84
- 22.72. ὀξεῖ χαλκῶ ferro 22.90
- 23.118. ταναήκεϊ χαλκῶ acuto ferro 23.148-149
- 23.412. ὀξεῖ χαλκῶ acuto ferro 23.498-499
- 24.393. ὀξεῖ χαλκῶ acuto ferro 24.375-376

Petra Šoštarić rođena je 1983. u Brežicama, Republika Slovenija. Diplomirala je klasičnu filologiju 2007. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Paralelno je studirala i lingvistiku. Radila je kao učiteljica latinskog i grčkog jezika u OŠ Miroslav Krleža (2007/08) te kao knjižničarka na Odsjeku za klasičnu filologiju (2008/09) na kojem je danas asistentica. 2008. upisuje poslijediplomski studij lingvistike u sklopu kojeg radi na doktoratu pod naslovom „Tipovi homerskih formula u Kunićevu prijevodu *Ilijade*“. Stručno se usavršavala na Sveučilištu u Leidenu, Sveučilištu u Leipzigu i Aristotelovom sveučilištu u Solunu, te na ljetnim školama novogrčkog u organizaciji Sveučilišta u Ateni, Instituta za balkanske studije u Solunu te Sveučilišta u Joannini. Kao gostujući predavač u sklopu programa Erasmus posjetila je Sveučilište u Ljubljani. Izlagala je na konferencijama u Budimpešti, Cresu, Zagrebu, Splitu i Trstu. Surađivala je na projektima pod vodstvom dr. sc. Ozrena Kubelke, prof. Dubravke Oraić-Tolić, prof. Mirjane Polić-Bobić i dr. sc. Vladimira Rezara. Prevodi s latinskog, grčkog i novogrčkog. Drži nastavu na kolegijima iz povijesti jezika te seminar iz grčke metrike.

Područja interesa: helenistički grčki, Homer i homerski dijalekt, homerske himne, prevođenje s grčkog na latinski, hrvatska latinistička epika, grčki elementi u hrvatskom latinizmu.

Zaduženja: koordinatorica za Mozvag, ECTS bodove i međunarodnu suradnju; zamjenica koordinatorice za ISVU za diplomski program grčkog.

Popis radova:

<http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=314543>